

B

B, b, andet bogstav i det lat. alfabet; dets form er lånt fra gr. β.

B, autom.-kendingsm. 1) f. Frederiksborg amt; 2) for Belgien.

B, kem. tegn for bor.

b (7), *mus.*, tonen et halvtone trin under *h*. *B-dur* har 2 *b*'er, *b-mol* 5 *b*'er.

B 93, fork. f. Boldklubben af 1893.

B 1903, fork. f. Boldklubben 1903.

B. A. ['bi: 'æi] (eng.), fork. f. Bachelor of Arts.

Ba, kem. tegn for barium.

Ba'al (semit; herre), fællesnavn for de opr. lokale mandlige frugtbarhedsgudomme hos oldtidens vestsemitiske, agerbrugsdyrkende folk. **B-s** helligdomme fandtes på høje og i lunde, en tørseklads udgjorde kultscenen, hvortil hørte en masseba og en ashera, en sten og træpæl, hellige symboler. **B-kultens** store motiv var avlingskanten, naturens og menneskers, ofte indgik den i gudstjenesten, der havde ekstatisk karakter.

Ba'alat, hunkønform til **Ba'al**, alm. i kanaaneisk-syriske kulter, opfattet som kvindeligt sidestykke til **Ba'al**.

Ba'al'bek (dalens herre), by i Syrien i dalen V f. Antilibanon; ca. 4000 indb.

Ruiner af Bacchus-templet i Ba'albek.

Oldtidens *Héliopolis* (gr. solby). Opr. fønikisk solgudehelligdom. Rom. kolonisering i kejsertiden; storlåede ruiner.

Bäb, egl. *Bäb-ud-Din*, porten til sandheden, profetnavn f. *Ali Muhamed* (1821-50), stifter af den pers.-eur. sekt babismen.

Ba'ba, **Kap**, Lilleasiens og Asiens vestligste punkt (26° ø. l.), NV f. Izmir.

babasukager, olieåger, fremstillet af frø af palmetræens *babassu*. **b** virker højnende på mælkens fedtprocent.

Babbitt ['bæbit], titel på roman af Sinclair Lewis, bruges som betegn. for gennemsnitsamerikaneren.

babbitts metal ['bæbitts-] (efter den amer. opfinder Isaac Babbitt (1799-1862)), tinn-antimon-kobber-legering, der bruges som lejemetal.

Ba'bel, hebr. form for Babylon.

Babel, *Isaak E.* (f. 1894), sovjettruss. forf., som efter at have deltaget i borgerkrigen i Budjonnyjs rytterarmé gengav sine indtryk i noveller, karakteriserede ved et ejendommeligt slangagtigt sprog og en kras naturalistisk tematik.

Babel-Bibel striden, det røre, som rejstes af et af den ty. assyriolog Friedrich Delitzsch i 1902 holdt foredrag, hvori han påviste, hvilke lån jøderne havde modtaget fra babyl. rel. og kultur.

Babel Mandeb (arab; tåreporten), indløbet til Rødehavet ved Aden, 26 km bredt; delt af oven Perim, der hører under den brit. koloni Aden.

Babelsberg ['bæ:ba:lsbæ:rk], slot i Potsdam, bygget af Schinkel 1834 (nygotik).

Ba'belstårnet (hebr. *bab-el* guds port), et tårn, som menneskene ifl. 1. Mos. 11 ville bygge op til himlen; *Gud* straffede dem da m. en alm. sprogforsvirring. Ruiner af et trapeformet tårn v. et babyl. Marduk-templel kan have fremkaldt fortællingen herom.

Babenberg ['bæ:bænbæ:rk], frankisk familie, som 976-1246 var markgrever og (fra 1156) hertuger af Østrig.

Bäber ['bæ:bör] (mongolsk: tigreren), egl. *Za'hir-ved-'din Muhammad* (1483-1530), indisk stormogul. Ætling af Timur; fyrste i Turkestan; erobrede efter 1500 Afghanistan og trængte videre til Indien, hvor **B** erobrede Delhi 1526 og oprettede stormogulernes rige. Erindringer (på tyrk.) udg.

Babeuf ['bæ:'bœf], *François*, kaldet *Gracchus* (1760-97), fr. socialist, fremsatte kommunistiske ideer under direktorieregeringen, henrettet efter sammensværgelsesforsøg.

Babinski [bæbø:'ski], *Joseph François* (1857-1932), fr. neurolog. Talm. vidensk. arb. om nervesygdomme. Opdager af **B-s** tåfænomen (en refleksbevægelse), der bruges i med. til at påvise lidelser i rygmarv og hjerne.

ba'bisme, pers.-eur. rel. sekt, stiftet 1844 af profeten *Bäb*, efter dennes henrettelse 1850 fornyet under betegn. *behaisme* og bragt til Eur. af Bahä-ulläh (d. 1892). **b** forener gl.-pers. rel. elementer med orient. filosofi og moderne europ. humanitetstanke, f. eks. pacifisme, internationalisme osv. Stor udbredelse i N-Amer.

Babits ['bæbi:tf], *Mihály* (f. 1883), ung. digter; **B** er en forfuldendt lyriker, der bl. a. har oversat Dante og Shakespeare til ung.; han har desuden forf. en række romaner, hvoraf den bekendteste er *Halálhai* (dødens børn) (1927), der skildrer det ung. samfund fra 1867 til 1919.

bablah, frugter af forsk. arter *Acacia*, der p. gr. af deres indhold af garvestof benyttes til brun- og sortfarvning og til garvning.

Babrius (3. årh. e. Kr.), gr. digter. Versificerede esopiske dyrefabler.

baby ['bæ:bi] (eng.), spædt barn.

baby-car ['bæ:bi 'kæ:]; (eng. *car* vogn), biler med små motorer (indtil ca. 20 HK).

Ba'bylon (gr. *Babylōn*, assyriske-babylonsk *Bäb-ilu* gudens (el. gudernes) port), hovedstaden i oldtidens Babylonien, ved Eufrat, S f. Bagdad. Ty. udgravning 1899-1917 ved R. Koldewey. Det ældre **B** er på få undtagelser nær utilgængeligt, idet grundvandet er steget siden oldtiden; det gnm. udgravn. kendte **B** er det fra byens anden blomstring under det nybabyl. dynasti (Nebukadnezar omkr. 600 f. Kr.). Udgravne ruiner: 1) *Fæstningsværker*. **B** havde to dobbeltmure med grave foran (den indre garv gnm. ca. 40 m br.). Gnm. den indre mur førte Ishtarporten, ved den prægtigste (om end ikke den største) bl. **B-s** monumentale bygninger. 2) *Paladser*. I den indre by lå den såkaldte sydborg med Nebukadnezars tronsal, 52 × 17 m. På denne borgs område lå måske »de hængende haver«. I det ydre **B** lå den såkaldte nordborg, hvis murværk imponerer ved både masse (en mur måler 17 m i tykkelse) og tekn. fuldkommenhed. Den rummede et antiknuseum. 3) *Helligdomme*. Fl. af **B-s** 53 templer er genfundet. For det største (Esagilas) vedk. har man dog kunnet fastslå templets og dets sikkurts mål. 4) *Huse*. Der fandtes på et enkelt sted levninger af det gl. **B-s** beboelsehuse, fra den nybabyl. tid et helt boligkvarter med gader, torve og temple. - Alexander d. St. påtænkte at gøre **B** til hovedstad i sit orient. rige; hans efterflg. forlagde den til Seleukia mod SØ. Altid har der ligget en by af bet. i denne egn, som var (og er) et vigtigt knudepunkt for handelen, således efter Seleukia Ktesifon og Bagdad.

Baby'lonien, oldtidsrige, navn efter hovedstaden Babylon. **B** havde i to perioder stormagtsstilling: 1) under 1. *babyl. dyn.* (gl. babyl. tid 1900-1700), hvortil Hammurabi hørte; **B** omfattede under ham: Sumer, Akkad, Assur, dele af Mesopotamien og Elam. Dets herredømme betød semitternes endelige sejr over sumererne i landet; 2) under det *nybabyl. dyn.* (625-538 f. Kr.), grl. af Nabopolassar, der 625 besteg tronen i Babylon og 612 afsluttede et næsten 100-årigt assyr. herredømme i **B** ved erobring af Ninive (s. m. mederen Kyaxares); under Nebukadnezar oplevede det nybabyl. rige en strålende, men kortvarig blomstring; Hammurabitiden som bevidst forbillede; det omfattede da Babylonien, Assyrien, Syrien, Palæstina, Elam (?). Ml. disse perioder beherskedes landet af en kassitisk overklasse, der havde grebet til, efter at Babylon var bukket under for et hittitisk overfald, senere, mer el. mindre effektivt, af de assyr. monarker; de fleste af disse viste respekt for **B** med dets kulturelle position; for en enkelt (Sankerib) trådte den i skyggen for det polit. fjendskab, og han ødelagde hovedstaden. - **Babylonske kongers indskrifter** adskiller sig fra de assyr. ved ikke at udmale deres krigerske bedrifter. Nebukadnezar taler således næsten udelukkende om sine enorme byggearbejder. Hammurabis Lov har en litt. fortale og efterskrift. Fra alle perioder er bevaret talr. jur.-økon. dokumenter. I gl. babyl. tid udførtes også de (væsentlig assyr. overleverede) store digtninge om verdens tilblivelse og indretning (Enuma elish) og om heroen Gilgamesh' sejrige færd og tragiske skæbne. Store områder af religionen er sumerisk, i babyl. ikklædning; hovedguddommen, Marduk, dog babyl. Myter, legender og ritus overtoges af assyrerne, hvorfor de er kommet til os i assyr. form. Af **B-s kunst** kender vi især den nybabyl. arkit., Ishtar-porten og hovedguden Marduks pragt-templel Esagila. (Hertil tavle, samt kort under orientalsk arkæologi).

baby'loniske cylindre, d. s. s. seglcy-lindre.

baby'loniske fangenskab el. *ek'si'let*, jødernes tvangsophold i Babylonien efter kong Nebukadnezars erobring af Jerusalem 597 og 586 f. Kr. Perserkongen Kyros gav i 538 f. Kr. de deporterede lov til at vende tilbage til Jerusalem. I eksilet havde jødernes måttet undvære templekulten, til gengæld lagde de så meget mere vægt på Skriftstudiet, overholdelse af sabbaten, omskærelse og de vigtigste renhedslove, så at de kunne bevare deres særræg i de fremmede omgivelser. En repræsentant for denne åndretning er profeten Ezekiel, der virkede i eksilet og blev den efterfølgende menigheds åndelige fader.

baby'loniske skøge, i Joh. Åb. smæde-

navn for verdenshovedstaden Rom.

baby'lonisk matema'tik. Man kender fra Babylonien fl. hundrede kileskrifttekster af mat. indhold stammende fra ca. 2000 til ca. 300 f. Kr. De viser bl. a. en højt udviklet regneteknik, der kan jænføres med vor egen og er baseret på det i Babylonien opfundne seksagesimalsystem (60-talsystem). En del indeholder tabeller (multiplikation, reciprokke tal, kvadrat- og kubiktal m. fl.), de øvrige mat. opgaver ofte i systematisk orden, delvis med løsningserne, fortrinsvis af algebraisk indhold (ligninger af 1., 2. og højere grad med en el. fl. ubekendte). Fl. geom. sætninger, deriblandt Pythagoras', var allerede kendt i Babylonien.

Bacar'di (navn efter destillatoren, fabrikanten), 1) varemærke for en spec. Cubano, 2) cocktail, bestående af **B** 75 %, citronsaft 12½%, syropomme 12½%.

Bacău ['bæ:kæu], by i Rumænien ved Siret NNØ f. București; ca. 35 000 indb. Nær **B** rige olieklæder.

baccalaureus (mlat. (fra keltisk) *baccalaris* forpagter), fr. *bachelier*, eng. *bachelor*. Opr. en riddersvend for ridderslaget, en yngre kannik. Ved universiteter (dog ikke i Danm.) betegn. for laveste akad. grad.

Joh. Seb. Bach.

Francis Bacon.

Baccarat [-'ra], lille fr. by ved Meurthe. Krystalglasfabr.

baccarat [-'ra], fr. hasard-kortspil; mindst 3 deltagere (banker og 2 modspillere).

baccha'nalia [baka-], i Rom rel. natlige fester for Bacchus; blev forbudt 186 f. Kr., men fejredes derefter skjult.

bac'chan'ter (bakkanter), betegn. for deltagere i bacchanalia, kultiske fester for Bacchus (Dionysos).

Bacchelli [ba'kæ:li], *Riccardo* (f. 1891), ital. forfatter og litteraturhistoriker; doktor h. c. fra univ. i Bologna for sin hist. dokumenterede slægtsroman *Il mulino del Po* (1938-40); da. *Mollen på Floden* (1938-40), som kan betragtes som et prosaeos.

Bacchus ['bakus] (lat. af gr. *Bakchos*), gud af romerne anv. navn for den gr. gud Dionysos.

Bach [bat], *thüringsk musikerslægt*, der i adsk. generationer i 16.-18. årh. virkede i forsk. musikgrene. Stamfader var **Hans B.** (f. ca. 1520); hans sønssøn **Hans B.** (d. 1626), der var Joh. Seb. **B.**s oldefader, var musiker og udd. i Gotha. Slægstens sidste bet. medl. var Joh. Seb. **B.**s sønssøn **Wilhelm Friedrich Ernst B.** (1757-1845), som 1789 blev cembalist hos dronning Louise af Preussen. I alt regner man, at ca. 60 større el. mindre komp. er fremstået af denne slægt. Af Joh. Seb. **B.**s 20 børn døde de 10, inden de var fyldt 5 år; af de resterende var de 4 døde. Af de 6 tiloversblevne sønner, der alle blev musikere, døde en som ung, medens 4 - **Wilh. Friedemann**, C. Ph. Em., Joh. Christoph F. og Joh. Chr. - udviklede sig til at blive betydelige komp.

Bach [bat], *Carl Philipp Emanuel* (1714-88), ty. komp., søn af J. S. B. 1738 bosat i Berlin, 1740 kammercembalist hos Frederik d. Store, 1767 kirkemusikdirektør i Hamburg. Fik med sine ca. 150 klaver-sonater *Sonatenammlung für Kenner und Liebhaber* afgørende bet. for den nyere tids klaverkunst (Haydn og Mozart). Komp. endv. 52 koncerter, 22 passioner, adsk. kantater, oratorier m. v. Skrev *Versuch über die wahre Art das Klavier zu spielen* 1-2 (1753-62).

Bach [-k], *Heinrich* (f. 1905), da. germanist. Fra 1938 prof. i germ. filologi v. Århus Univ. Studier over ældre ty. sprog.

Bach [bat], *Johann Christian* (1735-82), ty. komp., søn af J. S. B. Drog 1754 til Milano, bosatte sig 1762 i London. Foranstaltede fra 1775 sammen med K. Fr. Abel de Bach-Abelske koncerter. Komp. 16 ital. og 4 fr. operaer, symfonier, klaverkoncerter, kammermusik, klaverværker m. v.

Bach [ba], *Johann Christoph Friedrich* (1732-95), ty. komp., søn af J. S. B. Har - til tekst af Herder - komp. oratorierne *Die Kindheit Jesu*, *Die Auferweckung des Lazarus* og *Der Fremdling auf Golgatha*. Desuden kantater, symfonier, klaverkoncerter, kammermusik m. v.

Bach [bat], *Johann Sebastian* (21. 3. 1685-28. 7. 1750), ty. komp., f. i Eisenach, søn af musikus **Ambrosius B.** (1645-95). Udd. af sin broder **Johann Christoph B.** (1671-1721). Fik 1700 friplads på Michaelsskolen i Lüneburg. 1703 violinst i Weimar, 1703-07 organist i Arnstadt, 1707-08 organist i Mühlhausen, 1708-17 kammermusikus og hoforganist (1714 hofkoncertmester) i Weimar, 1717-23 kapelmester og kammermusikdirektør i Köthen SV for Berlin, 1723 kantor ved Thomaskirken i Leipzig. **B.** var to gange

gift: 1) 1707 m. sin halvkusine **Maria Barbara B.** (1684-1721), med hvem han havde 7 børn, 2) 1721 m. **Anna Magdalene Wülken** (1701-60), med hvem han havde 13 børn. (Se l. art. Bach). Blev 1750 blind. Dikterede sin sidste komposition til sin svigersøn. Har komp. *Messe i h-mol* (1733-38), *Johannespassion* (1723-27), *Matthæuspassion* (1729), *Juleoratorium* (1733-34), *Magnificat* (1723), 4 små messer (1737-40), motetter, 295 kirkekantater, hvoraf 202 er bevaret, verdslige kantater, kammermusik, orkesterværker, bl. a. 6 Brandenburgerkoncerter, ouverturer (d. v. s. suiter), violinkoncerter, klaverværker, bl. a. *Italienske Koncert*, *Wohltemperiertes Klavier* 1-2 (1722-44), orgelværker og *Die Kunst der Fuge* (1748-50). **B.**s samlede værker fylder i nyudg. i folio 46 bd. (Portræt).

Bach [-k], *Knud* (1871-1948), da. landbopolit. Gårdmand (Røngård v. Randers), stiftede 1930 »Landbrugernes Sammenlutning«, hvis formand **B.** blev. Deltog i 1930'erne ivrigt i LS for at skabe bedre vilkår for landbruget under krisen, skarpt vendt mod Soc. dem., eafh. itaktisk samarb. m. nationalsocialisterne, forhandlede under besættelsen m. tyskerne bag om regeringens ryg for at skaffe højere priser for landbrugseksporten, bidrog til Hartels og Sehesteds arb. for m. ty. hjælp at styrte da. reg.; juli 1947 dømt til 5 års fængsel, benådet okt. s. å.

Bach [bat], *Wilhelm Friedemann* (1710-84), ty. komp., søn af J. S. B. 1733-46 organist i Dresden, 1747-64 organist i Halle. Flakkede derefter rundt nogle år, 1774 i Berlin, hvor han døde som et forkomment geni. Komp. 21 kirkekantater, 9 symfonier, orkesterkoncerter, klaverkoncerter, kammermusik, orgelværker m. v.

Bacharach ['bat'arət], ty. turistby ved Rhinen, ca. 40 km S f. Koblenz; med borgen *Stahleck*. 1900 indb. (1939).

Bache ['bakə], *Holger* (1870-1948), da. ingeniør, prof. i maskinlære v. Polyt. Læreanstalt 1906-40.

Bache ['bakə], *Otto* (1839-1927), da. maler; har udf. genre-, portræt-, hist.- og dyre-

Otto Bache: Et Kobbelt Heste uden for en Kro.

bill. Hovedværker: *Et Kobbelt Heste uden for en Kro* (1878), *De Da. Troppers Indtog i Kbh.* 1849 (1894), *Chr. 9. til Hest* (1896).

Bache ['bəkə], *Paulus* (f. 1882), da. violoncellist. 1908-15 l. solocellist i Berlins Filharmoniske Orkester. 1916 medstifter af Breuning-Bache kvartetten.

Bachelor of Arts ['bætʃələv 'ɑ:ts], eng. univ.s-grad, der erhverves efter 4 års studium v. det filos. fakultet.

Bachelor of Science ['bætʃələv 'sa:ns], i Engl. og USA en afsluttende grad i de mat.-naturvidensk. fag.

Bachofen ['bəkə-], *Johann Jakob* (1815-87), schw. jurist og sociolog. I sit hovedværk *Das Mutterrecht* (1861) hævdede han, at en kulturudvikling fra promiskuitet over moderret til faderret var fælles for alle folkeslag.

Bachtschisarai, anden stavemåde for Bah-tjisarai.

bacil [-'sil] (lat. *bacillum* lille stav), 1) stavformet bakterie, 2) d. s. s. bakterie.

bacilbærere, personer, der, uden selv at være syge, udsdiller bakterier og derved kan udbrede smitte. **b.** spiller en stor rolle ved tyfus, paratyfus, difteri og meningitis.

back [bak], eng. *full back*, forsværsspiller i forsk. boldspil.

Bačka ['batʃka], sletten ml. nedre Tisza og Donau i Jugoslavien.

Backer, Harriet (1845-1932), no. malerinde, udd. i München og Paris (Bonnat); en forfinet kolorist, der især har dyrket interiører m. fig.

Backer, Jacob Adriaensz (1608-51), holl. maler. Påvirket af Rembrandt. Har malet portrætter. *Dameportræt* (kunstmus., Kbh.).

backfisch ['bakfɪʃ] (ty: stegt fisk (forstået som ikke »rigtig« mad)), ung pige i 14-17 årsalderen.

backhammön ['bäk'gämon] (eng.), d. s. s. tric trac.

backhammer, hyppigt anv. brydegreb i liggende kamp.

backhand ['bak'hænd] (eng.), baghåndsslag.

Backhaus ['bak-], *Wilhelm* (f. 1884), ty. pianist. Elev af Eugen d'Albert. Fremragende Beethovenfortolker.

Backhuisen ['bakhuysən], *Ludolf* (1631-1708), holl. maler. Elev af H. Dubbels. Marinebilleder, lidt ufriske i farven; repr. på kunstmus., Kbh.

Backlund [-lünd], *Helge* (f. 1878), sv. geolog, prof. i Uppsala 1924-43. Deltager i eksp. t. Spitzbergen, Asien, S- og Amer., Grøn- og Island. Vigtige arb. om eruptiver og grundfjeldsformationer.

Bacon ['beikən], *John, d. æ.* (1740-99), eng. billedhugger. Har udført to *mindesmærker* for *William Pitt d. æ.* (Westminster Abbey og Guildhall, London).

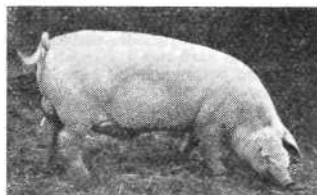
Sønnen, *John B. d. y.* (1777-1859), eng. billedhugger, er mester for *mindesmærket* over *general Sir John Moore* i St. Paul's Cathedral i London.

Bacon of Verulam ['beikən əv 'værlu:m], *Francis* (1561-1626), eng. filosof og statsmand. Fremhævede i *Novum Organum* (1620) i mods. til skolastikken den på erfaring baserede induktive metodes bet. for vidensk. Det væsentl. ved fenomenerne skelnes fra det uvæsentl. ved sammenlign. af enkelttilf., ved iagttagelse af proportionale variationer og ved udelukkelse af negative tilfælde. Hindringer for sand erkendelse er 4 arter af fordomme (»idol«): slægtsillusioner, d. v. s. antropologiske tænkemåder, f. eks. formålsforklaringer; hullusioner, d. v. s. personlige fordomme; torvets illusioner, d. v. s. vildledende sprogbrug, og skuepladsens illusioner, d. v. s. overleverede teories indflydelse. Fremtrædende rådgiver for Jakob I., fra 1618 Lord Chancellor; styrtet 1621 af parlamentsoppositionen med begrundet anklage for bestikkelighed. (Portræt).

Bacon ['beikən], *Roger* (ca. 1214-1294), eng. filosof og franciskanermunk. Foregreb den moderne vidensk. metodes vekselvirkning ml. deduktion og eksperiment, hypotesedannelse og verifikation. Hovedværket *Opus Majus* er en encyclopædisk oversigt over datidens vidensk.

bacón ['bæ:kən] (eng.), lletsalt (evt. røget), kødfyldigt fæsk af unge svin (55-80 kg slagtet vægt).

baconsvin, svin af den lettede, kødfyldige type, egnede til baconproduktion. Velegnede racer kaldes baconracer.

Baconsvin, dansk landrace.

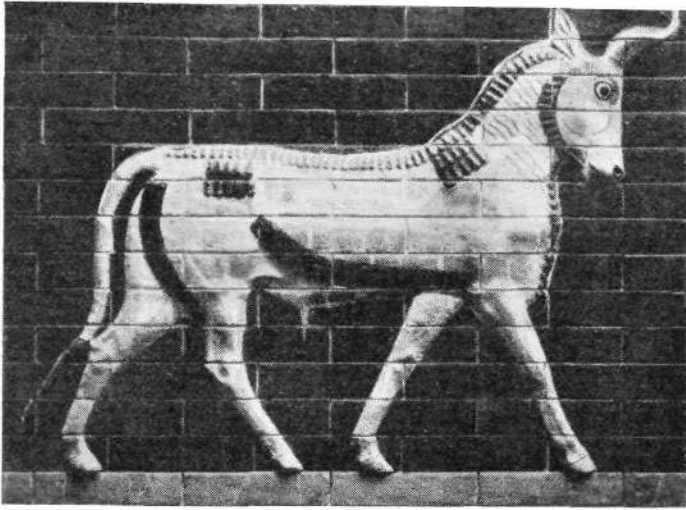
Baconudvalg, Landbrugsministeriets (nedst 1932) har til opgave at fordele de ugentl. leverancer af svin til hjemmemarkedet og de udenlandske markeder.

bactericid [-'si:tə] (bakteri- + -cid), bakteriedræbende.

Bacterium radicolica (lat. *radix* rod + *colere* bebo), kvælstofbindende bakterie, der lever i jorden. **B.** bliver symbiotisk i bælgplantens rodknolde og er år-

SUMERISK OG BABYLONSK KUNST

Tyr fra Ishtarporten. Nybabylonsk.
Emailleret murstensrelief. (Berlin).

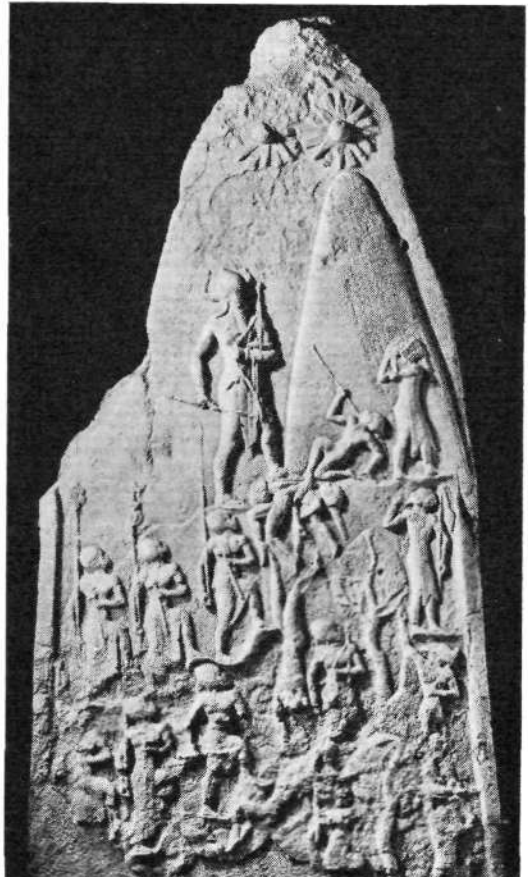
Gudea. Statuette. Grøn,
sortpletlet steatit. Nysu-
merisk. (Glyptoteket).

Seglcylinder med heroisk scene. Serpentin.
Akkadisk. (Nationalmuseet).

Relief på Hammurabis lovstøtte; Hammu-
rabi modtager lovene af guden Shamash.
Basalt. Gl. babylonsk. (Louvre).

Naram-Sins sejrstele; fjenden overgiver sig til Naram-
Sin (øverst) og hans tropper (f. neden t. v.). Lyserød
sandsten. Akkadisk. (Louvre).

lingen; trængtes hurtigt i baggrunden som moderat, guillotinert under Rædselsperioden.

Bain [bæin], *Alexander* (1818–1903), eng. psykolog. Udviklede i *The Senses and the Intellect* (1855) o. a. skrifter associationspsyk. teorier.

Bains [bæi], fr. navn for badesteder med mineraliske kilder. **B-en-Vosges** og **B du Mont Dore**.

Bai'ram (tyrk: fest), navn for de to årl. islam. fester; 1) det store Kurbanb (offerfest) i 12. måned; 2) den lille Ramadan ved slutn. af 9. måned af det muslim. år.

Baird [bærd], *John Logie* (1888–1946), skotsk radioing. **B** konstr. det første brugelige fjernsynsapparat. Det af ham gr. **B-Television Ltd.** samarbej. med **BBC** fra 1929 vedr. regelmæss. fjernsynsuds. **B** er tillige opfinder af apparatet noctovisor, som gør det muligt at se i mørke ved hj. af infrarøde stråler.

baïsse ['bæ:sa] (fr.), nedgang i varepriser el. værdipapir-kurser. Den, der spekulerer i la **b** (en baïssier [bæ'sje], baïssist, i eng. og amer. børssprog ofte bear (bjørn)) sælger varer el. papirer til senere levering, idet han regner med p. gr. af prisfald at kunne købe dem billigere forinden.

baïsseklau'su'l [bæ:'sə:l], aftale ved leveringsforretninger om, at kontraktprisen skal gælde, hvis markedsprisen på leveringsdagen er den samme som el. højere end på kontraktdagen, men reduceres, hvis markedsprisen er faldet.

baï (oldfr.), også *bay, boï, boy*, også kaldet *nordisk klæde*, er et af uld, kradsuld og bomuld fremstillet løst, glatvævet stof, der ved valkning og runing får lædden overflade; bruges til trojter, møbel- og dekoraionsstof o. a.

baïa'derer, eur. navn af portug. opr. for ind. tempeljenerider og -danserinder ved Vishnu- og Çivatemper.

baïads [-'jæs] (ital.), opr. commedia dell'arte-fig. (*pagliaccio*, egl. halmdrads), en klovnagtig person i madrasstrøbet tøj; senere komisk fig. v. goglertrupper, spasmager.

Bajaders, ital. I *Paglucci*, opera. Tekst og musik af Ruggiero Leoncavallo. (Milano 1892, Kbh. 1893).

'Baj'er, *Fredrik* (1837–1922), da. fredsven. Folketingsm. (Venstre) 1872–95, agiterede for kvinders ligestilling m. mænd, for skandinavisme, afholdssagen, fredsagen. Arbejdede for en principielt neutral da. udenrigspolitik, stiftede 1882 »Dansk Fredsforening«, 1891 verdensfredsbureauet i Bern; ivrig for interparlamentarisk samarbejde. Fik 1908 halvdel af Nobels fredspris. (Portr. sp. 288).

Baj'es'id, tyrbk. *Bayazit* [-'ja:'zi], tyrbk. *sultaner*: Bajesid I. Jilderim (lynet) (1347–1403), søn af Murad I., reg. 1389–1402, fanget af Timur ved Ankara 1402. – Bajesid 2., reg. 1481–1512.

Baj'kal-søen, største sø i Sibirien; 34 932 km²; største dybde: 1552 m. Søen er en gravsønkning, gennemstrømmes af Selenga-Angara. Tilstedeværelsen af en sølar tyder på tidl. forb. m. havet.

bajonet [-'næt] (efter *Bajon*, hvor **b** først blev fremstillet), blankt våben, som påsat geværet gør dette til et stødvåben.

bajonetfating el. *swanfatning*, lampeholder til elektr. glødelamper, hvor glødelampen fastholdes ved, at to små stifter på dens sokkel drejes ind i to hakker på holderen, så at lampen presses ind mod to fjedrende kontakter i holderens bund.

bajonetknæ, forbindelsen ml. tagrende og nedløbsrør (jfr. vanehals).

bajonetlås, forb. ml. to dele, f. eks. to metalstænger, hvor den ene skydes ind over den anden, til et fremspring på den ene går i bund i en vinkelformet rille i den anden.

bajonetplanten (*Sansevieria*), der indbefatter fl. arter, som hører til konvalfam., er kendelig på de lange, smalle, bajonetlign. rosetlignede blade. Afrika. Dyrkes alm. som stueplante. Formeres ved stiklinger bestående af bladstykker.

Bajonetknæ.

'Bajæ, det gl. Roms mondæne badested, nær Napoli; bet. ruiner af villaer, templer m. v.

bak el. *baksdæk*, forreste del af øverste skibsdæk, oftest hævet over dette som et mindre dæk for sig.

baka-bombe (jap. *baka dum*), amer. navn for de jap. *jinrai* raketbomber.

Bakchi'ader (efter stamfaderen *Bakchis*), det gl. Korinths adel.

Bake'lit, det i størst mængde fremstillede formstof. Opfundet 1909 af den amer. kemiker *Leo H. Baekeland* (1863–1944) (deraf af navnet). Det er et fenol-formaldehyd-kondensationsprodukt (fenoplast). Ved kondensation i alkalisk vædske gennemløber produktet 3 stadier: resol (flydende, letsmeltelig masse), resitol (uopløseligt og usmelteligt, men stadig blødt ved ophedning), ved yderligere ophedning resit; på resit-stadiet er produktet fuldstændigt uopløseligt og usmelteligt. Ved kondensation i sur vædske fås et produkt *novolak*, der er smelteligt og opløseligt; anv. som schellakerstatning. **B** blandes inden færdigkondenseringen med fyldstoffer og formes f. eks. ved varmepresning til mangfoldige nyttegenstande spec. for elektroteknikken. Som bindemiddel anv. **B** i laminater (f. eks. krydsfiner, splintfrit glas). Af fenol-aldehydharpiks, fyrrharpiks (abietinsyre) og glycerin fås olieopløselige fenoplaste, der kan benyttes til fede lakker.

Baker ['bæ:ker], *Josephine* (f. 1906), fr. revykunstnerinde af negerblod, f. i USA. Deb. 1925 i Paris, hvor hun fik succes på sin skønhed, charme og groteske, uhæmmede dans. Turneer i Eur. og USA, i Kbh 1928 og 1946. Har medvirket i fl. film.

Baker ['bæ:ka], *Sir Samuel* (1821–93), eng. opdagelsesrejsende, opdagede 1864 Albert Soen i Afr.

bakhhish [ba:'fi:ʃ] (pers.), drikkepenge; bestikkelse.

Bakin, *Kyokutei* (1767–1848), Japans mest berømte romanforfatter, skrev hist.-romantiske romaner; hans hovedværk er *Hakkenden* (historien om de otte hunde) (1841).

bakka'na'l (af *bacchanalia*), drikkelag.

bak'kan'ter, anden stavemåde for *bacchanter*.

bakke (eng. *back* bevæge (sig) tilbage), *søv.*, 1) lade maskinen gå mods. af frem, så lak, 2) b fyret, dæmpe ilden under kedlen, 3) b et sejl, få vinde ind på dets forside, 4) b op, rette (mandskabets) mand an.

bakke, afrundet forhøjning i et lavland. I Danmark oftest opstået ved indlandsisens og smeltvandets virksomhed, f. eks. morænebakkeland, fladbakke, eller ved floderosion f. eks. falsk bakke.

bakke, lille, lavt drivhus, hvis glasflade dannes af aftagelige drivbænkvinduer.

bakkebremse (ty. *Backe* kind, kæbe), bremse, der virker ved friktionen ml. klodser (bremsebakker, bremesko) og en roterende tromle (bremsetromle, bremeskål).

Bakkegrund, grund S f. Arnager på Bornholm; 5 m u. havet.

bakkegrus, tekn. betegn. for diluvalgrus; anv. til beton, vejbelægning o. a.

Bakkehus, *Gamle*, Danms s ældste ånds-vægeanstalt (Frederiksberg), grl. af 1855 lægen J.R. Hübertz (1794–1855).

Bakkehuset, K. L. og Kamma Rahbeks bolig under deres ægteskab 1798–1829 og litt. samlingssted af stor bet. Fra 1925 litt.hist. museum, Frederiksberg. (Ill. sp. 294).

bakkeland, ujævnt, bakket lavland.

bakkemarmor, se marmorere.

'Bakkenbarter (ty. *Backe* kind + *Bart* skæg), kindsæg (især kortklippet) med foran øret. Kom i brug ca. 1796 og bares især i 19. årh.s 1. halvdel.

bakker (ty. *Backe* kind, kæbe), 1) *tekn.*, kæber, hvorimellem et arbejdsstykke fastspændes. Skære-b er de skærende dele i gevindskærværktøjer.

'Bakker, *Piet* (f. 1897), holl. forfatter. Har skrevet rejseskildringer og romaner som *Ciske de Rat* (1943); da. *Frans* 1943) og *Ciske groeit* op (1944); da. *Frans vokser op* 1944) og *Cis de man* (1946); da. *Frans bliver Mand* 1946).

Bakkehuset.

bakkesand, tekn. betegn. f. diluvalsand; anv. til beton og mørtel m. m.

bakkestjerne (*E'rigeron*), slægt af kurvblomsfam. I Danmark er bitter **b** (*E. acer*) alm. på tørre bakker, og canadisk **b** (*E. canadense*), der er indslæbt fra N-Amer., breder sig stadig, især i sandjordsegne. Et par udeln. arter (asterlign. stauder) dyrkes i haver.

bakketidslid (*Car'olina vul'garis*), art af kurvblomsfam., en lav og stiv urt med fligede el. tandede blade, forsynet med lange, tynde torne. Kurvene rødglø. Ret alm. i Danmark, på tørre skrænter. Andre arter stenhusplanter.

bakkeøer, landstrækninger i Vestjylland, der ligger høje end hedesletterne og helt er omgivet af flåde.

Bakony-bjergene ['bækonj], skovbevokset højedrag i Ung. NØ f. søen Balaton. Højeste punkt 713 m.

Bakst, *Leon* (1866–1924), russ. maler og grafiker, hvis stil er påvirket af Jugendstil og har et noget dekadent præg. Kendt for teaterdekorationer og -kostumer.

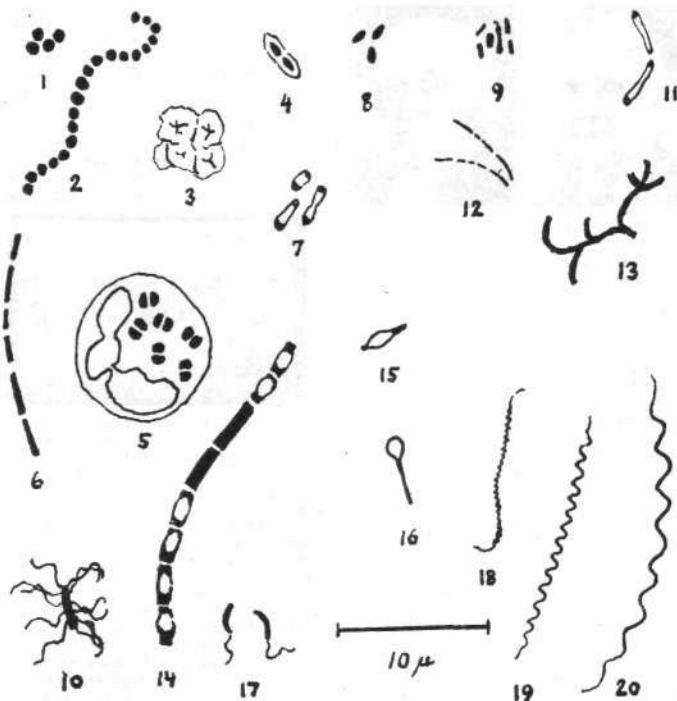
bakteri- (gr. *baktérion* lille stav), bakterie-, **baktericid** [-'si:'ði] (*bakteri-* + *-cid*), bakteriedræbende.

bakteriedyrkning. De fleste bakterier kan dyrkes på kunstige næringssubstrater; af disse kan nævnes de syntetiske substrater, som er sammensat af kem. veldefinerede stoffer, og bouillon-pepton-substrater; ved tilsætning af agar el. gelatine kan fremstilles faste substrater. Til det flydende el. faste substrat kan yderligere sættes blod, serum el. andre særlige næringsstoffer, som tjener dels til at fremme væksten, dels til undersøgelse af, hvilke stoffer bakterier er i stand til at omdanne og udnytte. Disse omdannelser sker ved enzymvirkning, dels intra-, dels ekstracellulært.

bakteriefarvning. Bakterier kan iagttages af farvet, dels efter farvning med basiske farvestoffer, f. eks. metylenblåt. En del af dem kan desuden farves efter Grams metode. Visse bakterier, bl. a. tuberkelbacillen, samt bakteriers sporer er syrefaste, d. v. s. at de vanskeligt optager farve, men også vanskeligt afgiver den igen, selv ved behandling med stærke syreopfløsere.

bakteriefiltre, filtre med så små porer, at bakterier holdes tilbage. De mest benyttede **b** fremstilles af uglasseret porcelæn, infusoriejlling el. asbest; de anv. bl. a. til fremstilling af toksiner, virusopslæmninger og bakteriol. næringssubstrater.

bakterier (gr. *baktérion* lille stav), meget små, encellede organismer, som i alm. regnes til planteriget. I tværmål er de oftest under 1 μ . **b** har ingen velfrænsede kerne; de formerer sig antagelig alene ved tværdeling, uden kønsprocesser. Hurtigt voksende **b** kan fordoble deres antal hvert 20. minut. **b** kan være runde, ovale, stav-, skruiformede el. uregelmæssige. Stavformede **b** kan vokse ud til lange tråde; størrelsesmæssigt **b** danner tillige forgreninger el. vinkelvækst. Nogle **b** indeholder korn af forsk. art. Mange **b** er bevægelige v. hj. af svingtråde: nogle omgiver sig med en kapsel. En del af de stavformede **b** danner sporer, som er runde el. ovale, stærkt lysbrydende legemer. Inddelingen af **b** kan ske dels på grundlag af deres form, dels ud fra deres næringskrav og de stoffer, de kan omdanne; ved den finere inddeling, navnlig af patogene **b**, spiller seroreaktioner en stor rolle. Inden for med. og vet.med. benyttes morfologien som middel til den groveste inddeling. De kugleformede + nogle af de

1. Stafylokokker. 2. Streptokokker. 3. Sarcina. 4. Pneumokok. 5. Gono- eller meningokokker i hvidt blodlegeme. 6. Streptobacillus casei. 7. Pestbaciller. 8. Kighostebaciller. 9. Kalkkastningsbaciller. 10. Tyfusbacil med svingtråde. 11. Difteriebaciller. 12. Tuberkelbaciller. 13. Grønet mækesyrebakterie. 14. Milbrandbaciller. 15. Pølsegiftbakterie. 16. Stivkrampebacil. 17. Koleravibrioner med svingtråde. 18. Weil-spirokatte. 19. Syfilis-spirokatte. 20. Tilbagefaldsfeberspirokatte.

let aflange **b** (kokkerne) deles i stafylokokker, streptokokker, pneumokokker og sarcina; til de ikke sporedannende stave hører strålesvampgruppen (herunder difterier og tuberkelbacillen), coli-, salmonella-, dysenteri- og pasteurrelgruppen, pest-, kighoste- og kalkkastningsbacillen. De vigtigste sporedannende stav-**b** er den aerob voksende milbrandbacil, høbacilgruppen og de anaerobe klostridier (herunder bl. a. pølsegift- og stivkrampebacillen). Til de skrueformede **b** hører syfilismikroben, de **b**, som fremkalder tilbagefaldsfeber og Weils sygdom og forsk. mund-**b**. Vibrioner er skrueformede **b**, som falder hen i stykker, der kun udgør en halv vinding (»kommabaciller«); hertil hører kolera-vibrionen og mange uskadelige vandbakterier. **b** findes i de øvre jordlag, i vand, i luft og på overfladen af alle mulige genstande, hos dyr og mennesker bl. a. på mundens og svelgets slimhinder og i stor mængde i tarmkanalen. Det indre af sunde væv hos planter, dyr og mennesker er som regel frit for **b**. Efter deres næringskrav kan **b** deles i autotrofe og heterotrofe **b**. Som energikilde benytter de autotrofe **b** iltning af forsk. uorg. stoffer: brint, svovlbrinte, nitrit, til dels under lysets medvirkning; den således indvundne energi benyttes til omdannelse af kulsyre til org. kulstofforb. Mange **b** kan benytte både autotrofe og heterotrofe ernæringsmåder. De heterotrofe **b** kan inddeles videre efter deres kvælstofkrav; enkelte **b** kan udnytte frit kvælstof; af de øvrige kan nogle nøjes med ammoniumsalte, medens andre kræver forsk. kombinationer af aminosyrer, vitaminer og vitaminlign. stoffer. Nogle **b** angriber særlig proteinstoffer, andre særlig kulhydrater, alkoholer, glykosider og org. syrer. De enkelte **b**-arter og -grupper karakteriseres dels ved det udvalg af stoffer, de er i stand til at angribe, dels ved omdannelsesprodukterne, f. eks. indol, ammoniak, eddikesyre, mælkesyre, smørsyre. Nogle **b** danner farvestoffer; andre fremkalder kem. processer, som er

ledsaget af lysudvikling. M. h. t. forholdet over for luftens ilt kan man skelne ml. aerobe **b**, som kun kan vokse i berøring med atm. luft, obligat anaerobe **b**, som kun kan vokse i iltfri el. iltfattige omgivelser, og fakultativt anaerobe **b**, som kan vokse både under aerobe og anaerobe betingelser. **b**-s forhold over for temp.: Over for afkøling, selv til meget lave kuldegrader, er **b** som regel meget resistente. Der gives **b**, som kan vokse ved temp. under 0° (kryofile el. psykofile **b**); de fleste af de **b**, som forekommer hos dyr og mennesker, vokser bedst ved temp. i nærheden af 37° (mesofile **b**), medens ydergrænserne for væksten ligger meget forsk.; termofile **b** vokser bedst ved temp. omkr. 50°. De fleste ikke-sporedannende **b** dræbes ret hurtigt ved temp. over 60°, hvorimod **b**-sporer tåler kogning i kortere el. længere tid; ved ophedning i autoklave til 120-130° dræbes de dog hurtigt. Også over for kem. desinfektionsmidler er sporer bet. mere resistente end de ikke-sporeholdige former. Ved stærk og langvarig lyspåvirkning dræbes mange **b**; virksomst er de ultraviolette stråler.

Gnm. deres kem. virkninger spiller **b** en meget stor rolle både i naturens og i menneskets husholdning. Ved forrådnelse og gæring nedbryder de stofferne i døde planter og dyr samt i dyrenes tarmudtømmelser og urin til ganske simple forb., som kan udnyttes af planterne. I fødemiddelindustrien, særlig mejeribrugget, tager mennesket direkte **b** i sin tjeneste, idet bestemte mælkesyre-**b** er nødvendige ved fremstilling af smør, ost o. a. mælkeprodukter; på den anden side er forrådnelses-**b** årsag til den ringe holdbarhed af mælk og kødvarer. - Et mindretal af samtlige **b**-arter er i stand til at trænge ind i planter, dyr og mennesker og fremkalde sygdom, evt. død. Nogle af disse patogene **b** formerer sig livligt i organismen, medens andre bliver på det sted, hvor de er kommet ind, men herfra kan den øvrige organisme beskydges ved overgang af **b**-s toksiner i blodet. Orga-

nismen besvarer **b**-s angreb, dels ved at visse celler direkte angriber **b**, dels ved dannelse af antitoksiner o. a. antistoffer.

bakterio-, d. s. s. bakteri-

bakterio'fa'g (bakterio- + -fa'g), virus, som beskadiger el. ødelægger levende bakterier, forekommer bl. a. i tarmen.

bakteriolo'gi (bakterio- + -logi), læren om bakterier.

bakterio'logisk krigsførelse, tilsigtet spredning af smittestof bl. fjendens troper el. civilbefolkning (forbudt efter overenskomst i Genève 1925).

bakteri'ose, fællesnavn for bakteriesygdomme hos planter.

bakterio'stase (bakterio- + -stase), standning af bakteriers vækst og formering, fremkaldes af mange antiseptiske midler.

bakteriu'ri, forekomst af bakterier i urinen.

bakteriæ'mi (bakteri- + -æmi), tilstand, i hvilken bakterier i større mængde findes i blodet og giver anledning til sygdom.

Baktrien, satrapi i Perserriket omkr. hovedstaden Baktra (nu Balkh), ca. 250-130 f. Kr., uafh. under gr. konger.

Ba'ku, hovedstad i Azerbajdzjan, Sovj., ved Kaspiahavet på S-kysten af halvøen Apsjeron; 809 000 indb. (1939). Hovedby i Sovj.s mest produktive oliefelt (15 mill.

Baku. Kirov Boulevard.

t 1940); havn, jernbanecentrum; olieledninger til Batumi (1717 km) ved Sortehavet. Aلسidig industri (olieraffinaderi, fodevarer, borematerier).

Baku, Det Andet, oliefelt i Sovj. N f. Kaspiahavet; udbygget i 1930erne. Største felt S f. Ufa.

ba'kuba el. *bushongo* [-'ŋŋŋo], fællesnavn for fl. bantufolk i Congo ml. hoderne Kassa og Sankourou, bl. a. stammerne bambala, bakete, bangongo. Grundede et rige med handelsforb. mod N og S. Agerbrugere, dygtige vævere, fremragende billedskærere. (Ill. se tavle Negerskulptur).

Ba'kunin, Mihail (1814-76), russ. anarkist. Under studier i Tyskland, Frankr., Schweiz (Hegel) i forb. m. Marx og Proudhon; dødsdømt for deltagelse i revolution i Dresden 1849, udløst 1851 til Rusl., flygtede efter Sibirien-fangenskab 1857-60 til London. **B**-s anarkisme førte 1872 til hans eksklusion af I. Internationale og skarp konflikt m. Marx. Grl. 1869 den anarkistiske Alliance de la démocratie socialiste.

bal' (fr. *balle* kugle), betegn. for kuglen i billard, cricket m. m.

bal' (fr. fra vulgærlat. *ballare* danse), sekskabelig sammenkomst med dans.

BAL, fork. af British-Anti-Lewisite, middel mod giftgas.

Bala'kirev [-ref], M. A. (1837-1910), russ. komp. og pianist. Orkesterværker (symfoniske digtning: *Russia og Thamor*), sange og klaverstykker.

Bala'klava, lille havneby på S-Krim S f. Sevastopol. Under Krimkrigen udmærkede eng. kavalleri sig v. B 25. 10. 1854.

bala'lajka, russ. guitarinstrument med trekantet lydkasse.

balance [ba'lansə] (lat. *bis* to gange + *lanx* vægtskål), ligevægt. I bogholderi: 1) en på grundlag af bogførings udarbejdet opstilling over aktiver og passiver; 2) d. s. s. råbalance og/el.

Balalajka.

Maalestok: 1:8 500 000

Udarbejdelse: J. Humlum

Kort over Balkan.

vis inddraget under dir. holl. kolonistyre. Ca. 1839–56 øvede da. købm. Mads Lange stor indflydelse på B.

Balikpapan [bali'papan], by på Ø-kysten af Holl. Borneo; 30 000 indb. (1930). Olieeksport.

Ba'llilla (navn efter en dreng, B, der 1746 gav signal til opstand i Genova mod de østrigske besættelsestropper), fascistisk ungdomsorganisation, grl. 1925.

Baliol ['bæiljəl], John, konge af Skotland med eng. hjælp 1291–96. Hans søn Ed-

vard B optrådte med eng. hjælp som modkonge 1332–35 mod David 2.

balk, nu forældet, poet. og dialektalt: bjelke, skillevej; større afsnit i de nord. (no. og sv.) love.

Balkan (*Balkanhalvøen*), Eur.s sydøstl. halvø, opkaldt efter B-bjergene, mod N begrænset af floderne Donau-Sava; 0,5 mill. km²; ca. 25 mill. indb.; omfatter størstedelen af Jugoslavien og hele Bulg., Albanien, Grækenland og eur. Tyrki. B er overmåde bjergrig. Bjergene, der når

op mod 3000 m, besværliggør trafik og udelukker mange steder landbrug, så at halvoen som helhed er tyndtbeboet. Store tætbeboede, frugtbare lavlande findes kun langs Donau og Maritsa, medens Grækenland kun har mindre områder, især nær de stærkt indskårne kyster. Klimaet er i indlandet temp., vintertemp. når ned på ca. 0°, medens sommertemp. i lavlandet når ca. 25°. Nedbøren falder her hele året og er kun i lavlandsområderne ved nedre Donau

og ved Maritsa utilstrækkelig til skov, hvorfor græssteppe her er dominerende plantevæxt. Ved kysterne af Adriaterhavet, Middelhavet og i Det Gr. Øhav når vinterens middeltemp. ikke under 5°, og klimaet er subtropisk med varm, tør sommer og regntid om vinteren og dertil svarende maki el. stedsgrøn skov.

Balkan Bjergene (bulg. 'Stara Planina'), 600 km l. Ø-V-gående bjergkæde i Midt-Bulg., der har givet navn til hele halvøen. Højeste punkt 2385 m.

Balkanententen [-an'tanden], sammen-slutn. 1934 ml. Jugoslavien, Rumænien, Grækenl. Tyrkiet til garanti af bestående grænser. Skulle holde bulg. krav i skak, men brød sammen 1940.

balkanfilologien, studiet af de på Balkanhalvøen talte sprog, især af de efterhånden opståede fællestræk hos de opr. ikke el. kun fjernere beslægtede sprog.

Balkankrigene 1912-13, 2 krige ml. Tyrkiet og de kristne Balkanstater. Okt. 1912 angreb Tyrkiet af Grækenland, Bulg., Serb. og Montenegro. Særlig ved bulg. indsats sprængtes tyrk. hovedstyrke (Kirk Kilise okt. 1912, Adrianopel marts 1913); fred i London maj 1913. Østr. hindrede Serb. vejen til havet ved at oprette Albanien; Serb. forlangte kompensation fra Bulg. i Makedonien, og da Bulg. afslag, forenedes Serb.-Grækenl. mod Bulg., der samtidig angreb af Rumænien og Tyrk. og aug. 1913 måtte bøje sig ved freden i Bucuresti. Tyrk. beholdt Adrianopel, Rumænien tog sydl. Dobruzja fra Bulg., der beholdt vestl. Thrakien m. adgang til Ægæerhavet; Grækenland og Serbien delte Makedonien.

Balkanpagten, traktaten, der 1934 samlede Balkanententens lande.

'Balke, *Peder* (1804-87), no. maler; fantasifulde, virtuose og dramatiske marine- og måneskinsbilleder.

balkon [-'kon] (fr. afoldhøjty. *balko* bjælke), åben udbygning på ind- el. udvendig side af en mur, forsynet med rækværk og båret af konsoller, søjler el. I teater er **b** det nederste etagegalleri.

ballade (ital. *ballata* lille dans), 1) *litt.*, fra 12. årh. brugt i Ital. om kort lyrisk danselse (af provençalsk opr.), siden i Frankr. om lign. poesi, men i Engl. og Skotl. mest om episk-lyriske viser. Alleerede i 6. årh. fandtes dog episke fr. danseviser under navnet **b**, og herfra stammer den eng. og ty. **b**; genren rigest udviklet i Danm. (folkevisen), især i 12-13. årh. Fra Percy's udg. 1765 af eng. **b** udgår nyere **b**-digtning (Bürger, Goethe, Schiller, Oehlenschläger m. fl.); intet skarpt skel ml. **b** og romance. En moderne da. fornyer af **b**-genren er Nis Petersen. 2) *mus.*, opr. (14. og 15. årh.) den af instrumenter ledsagede dansevis; har senere antaget forsk. former: 1) i tiden omkr. 1800 en gennemkomp. sang af handlingsbevæget indhold, f. eks. Schuberts *Erlkönig*, 2) omkr. 1850 et korværk med sagnagtigt indhold, f. eks. Gades *Elverskud*, 3) omkr. 1840-50 en instrumentalkomposition af en vis indholds-mæssig eventyragtig karakter (Chopin).

Ballarat ['bålr'årl], opr. guldmineby i Victoria, Austr., nu tekstil- og landbrugsin-dustri. 40 000 indb. (1947, som i 1852).

'ballast (bar tom + last), 1) *søv.*, dødvægt (sand, sten el. vand) indladet i skib uden ladning til sikring mod kæntring. 2) *jernb.*, det under svellerne i jernbanespor anbragte materiale, som skal virke trykfordelende og vandafledende samt hindre længde- og sideforskydninger af sporet. På hovedbaner anv. knuste sten på 30 x 70 mm, på sidebaner og i stationernes sidespor grus.

ballastpenge, skibsforsikring til havn, når der losses el. indtages ballast.

balle, hos husdyr hovens og kløvens bageste elastiske parti lige under kodebojningen.

balle, 1) i **b** papir er = 10 ris à 20 bøger à 24 ark skrivepapir el. 25 ark tryk-papir. 2) i **b** flæsk er = 4 flæskedier (m. vedhængende bove og skinker), indsyede i hessian for eksport (norm. 100-120 kg).

Balle, *Nicolaï Edinger* (1744-1816), da. teolog og biskop. Ligestillede tro og fornuft. Som Sjællands biskop (fra 1783) stod han med front mod den yngre supranaturalisme og den radikale kirkeopløsning. Skrev en rationaliserende *Lærebog* (1791) og udgav *Evangelisk-Kristelig Salmebog* (1798). Udrettede meget for skolevæsenet. (Portr. sp. 299).

balle'rina (ital.), danserinde. Prima **b**, første danserinde.

balle'rone, juleleg el. legestraf: slag i ryggen.

'Ball'erup, stationsby NV f. Kbh. (Frederikssund-banen); 2949 indb. (1945).

'ballet [-'læ] (fr. fra ital. *ballare* danse), kunstdans knyttet til teatret. Kunstdans af mimisk-plastisk-dramatisk karakter allerede kendt i oldtiden, ofte med stærkt burlesk indslag. **b** som moderne begreb opstod ved de ital. renæssancehoffer, nåede sin første kulmination ved hoffet i Versailles, hvor konger og adel deltog. Efterhånden overtog professionelle **b**. I det 18. årh. førte Noverre **b** som mimisk-plastisk kunstart ind i fastere baner, i det 19. årh. kulminerede den romantiske ballet ved operan i Paris. I Rusland nåede **b** ved årh.s slutning en teknisk blomstring. I det 20. årh. bragte Fokins arbejde med den russ. **b**, som Diaghileff 1909 førte til Vesteur., til internat. revolution i **b**-s verden. I Tyskl. udførmedes i årh.s første fjerdedel den fri ekspres-sionistiske dans, en ny form for **b** opstod, opr. inspireret af Duncans teorier, men bragt til blomstring af betydelige mimisk-plastiske kunstnere, som søgte en ny form uafhængig af den klass. **b**-teknik.

I Danm. fandt **b** sit hjemsted ved Det Kgl. Teater. Allerede i 18. årh. ydedes fremragende **b**-kunst under Galeotti, i det 19. årh. skabte Aug. Bournonville den da. **b**-s traditioner. I vort årh. er et nyt højdepunkt nået under Harald Lander. Fra 1920ernes slutning har den da. **b** optrådt i udlandet, især Engl., Frankr. og USA.

'Ballin, *Albert* (1857-1918), ty.-jød. forretningsmand; fra 1899 direktør f. Hapag., ivrig for ty. handels ekspansion.

Balling, da. stationsby NV f. Skive; 525 indb. (1945).

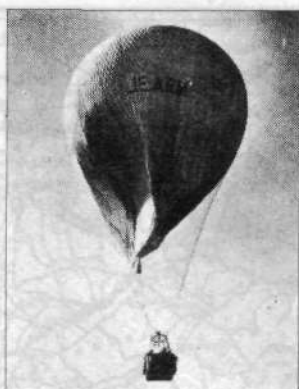
Balliol College ['bæiljə 'kålidz] (eng.), et af Oxford univ.s ældste colleges (grl. ca. 1260).

ball'list (lat. bal[li]sta af gr. *ballein* kaste), romersk kastemas-kine, med hvilken den udslyn-gedes meget store pile, undertiden også sten.

balli'stisk (gr. *ballein* kaste), læren om projektilets bevægelse. Medens den indre **b** er læren om projektils bevægelse inde i skydevåb-nets løb, er den ydre **b** læren om projektils bevægelse efter at det har forladt skydevåb-nets munding.

Balli'stit el. *nitroglycerinkrudt*, en røg-svagt krudt-sort, der væsentlig består af nitrocellulose gelatineret med nitrogly-cerin (Nobel, 1888).

ballon [-'lon] (fr.), luftfartøj lettere end luft uden mekanisk fremdrivningskraft. **b** består af et kugleformet hylster, fyldt med en luftart (varmluft, brint, lysgas el. helium), der er lettere end den om-givende atm. og derfor giver **b** en vis opdrift. Varmluft (*montgolfieren*) blev opfundet 1782, men fortrængtes hurtigt af brint (*charliëren*), som opfundtes s. år. **b**-hlysteret består af gummiimp-ræget, tætbeværet lærred. Man skelner ml. friballoner og standballoner (læneballoner). - *Frib* er en kugleb., bestående af **b**-hlyster med appendiks, ventil, sprængklap, **b**-net, **b**-kurv, ballast, anker og slæbeline. Appendiks er hlysterets ned-adværende åbning, der benyttes ved fyldning og, hvis gassen under opstigning

Friballon.

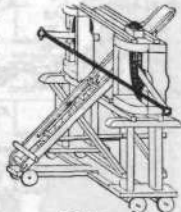
udvides stærkt, tillige som udstømnings-åbning. Ventilen, der sidder øverst på hlysteret, benyttes, når **b** skal dale, og gas derfor lukkes ud. Sprængklappen, der ligeledes sidder øverst på hlysteret, tjener til hurtigtomning ved landing. **b**-nettet, af tovkræb, omslutter **b** og samles nedtil i en krans, hvori **b**-kurven op-hænges. **b**-kurven, hvori fører og evt. passagerer opholder sig, er af vægt-hensyn oftest fremstillet af spånkrø og vidjer forstærket med asketræsliester; ballasten, sække med sand, ophænges i region udenpå **b**-kurven. Samme sted ophænges slæbeline og anker, der be-nyttes under landing. - Foruden til **b**-farter benyttes kugleb. stationært, som mil. observationsstade ved bl. a. artilleri-observationer. Som standb. blev den dog efterhånden fortrængt af spec. typer som f. eks. drageb., der er aflang og bagtil forsynet med stabiliseringsfinner. Fortøjningskablet er befæstet til drageb. således, at denne ligger skråt i luften. Vindens tryk på undersiden af **b** forøger derved opdriften. - Under begge Verdenskrige har drageb. med held været anv. som spærreb., som - bærende et net af stålviser - har ydet en ret effektiv beskyttelse af sårbare mål (byer, fabriks-anlæg) mod angreb af dykbombere og andre lavtflyvende maskiner. - Til videnskab. brug har man udviklet spec. frit-typer, bl. a. stratosfæreb., der benyttes ved udforskning af højere luftlag.

ballondæk, automobildek, der har større dimensioner og oppumpes med tilsv. mindre lufttryk end alm. dæk. **b** giver blødere kørsel, men noget større rullende modstand end alm. dæk.

ballonfart, opstigning og befordring med ballon. I begyndelsen foretoges **b** kun som folkeforlystelse og sport. Senere tog man **b** i videnskabens tjeneste, men som egl. befordringsmiddel har ballonen aldrig kunnet gøre sig gældende, da den ikke er styrbar. Den første **b**, hvor mennesker medfulgte, foretoges i Frankr. nov. 1783 med en af brødrene Montgolfier fremstillet varmluftballon. Dec. s. å. foretog den fr. prof. Charles en to timer lang **b** med en af ham selv konstr. brintballon og jan. 1785 besjeredes Den Eng. Kanal. - Efter årh.-skiftet tog den vidensk. **b** et kraftigt opsving takket være tekniske forbedringer samt atm., meteor. og fysiol. undersøgelser. I indværende årh. er foretaget fl. opstigninger til stratosfæren. Højderekorden er ca. 22 000 m. Med ubemandet ballon er nået ca. 26 000 m. - I Danm. har **b** næsten udelukkende formet sig som sport, den første opstigning fandt sted 1806 (russ. ballon og fører), den første da. **b** foretoges 1811, i 1889 etableredes en mil. ballonpark. Danm. har to gange været repræsenteret ved det internat. Gordon-Bennet-ballonstævne.

ballon-klyver, stort stagejl af let sejl-dug. Anv. i lystfartøjer, dels som klyver, dels som spiller.

ballonspærring, opstilling af spærreb.-balloner omkr. byer og andre mål for

Ballist.

ba'na'l (fr.), hverdagslig, forslidt.
Ba'nana (fr. [-'na]), handelsplads i Belg. Congo ved Congos munding.
ba'na'nfluer (*Drosophila*), fam. af små fluer (3-4 mm), hvis larver lever i rådnede vegetabilier o. l. P. gr. af deres frugtbarhed, og fordi de meget let holdes i kulturer, er b blevet de mest anv. forsøgsdyr inden for den mod. arvelighedslære og biol. Under kontrol er i laboratorierne opstået talr. mutanter, hvis arvelighedsforhold kendes. Den alm. art har fire kromosomer, der ret nøje er kortlagt m. h. t. generens indbyrdes beliggenhed. I larvens spytkirtler er kromosomerne meget store og af ejendommeligt stribet struktur. Adskillige arter i Danmark.

Bananflue, hun.

ba'na'nplante (*Musa* el. *Pisang*), slægt af pisangfam., meget store, flerårige urter med en »stamme«, der er dannet af de anselige, skruestillede blade, hvis bladplader har en kraftig midtstreng og svagesidestreng. Blomsterstanden et aks, udgående fra den korte rodstock; ved grunden af akset kun hun-, midtpå tveköns- og øverst hannblomster; derfor sidder frugterne, bananer, som er bær, kun ved grunden af akset. Bananen, der er afgang, har inden for den sejge skal et melstofrigt kød, der mod modningen bliver sukkerholdigt og indeholder de talrige fr. Disse mangler dog hos de dyrkede former. 80 arter i det trop. Australien, Asien og Afrika. For frugtens skyld dyrkes fl. arter; kulturen er gl., har været kendt i oldtiden. Af en art fås manila-hamp (af karstregene), af andre udvindes en slags mel, vigtigt for tropeboerne. (b-mel indeholder ca. 78% stivelse og 5-6% sukker). Bladene bruges til tækning. Et par arter (*M. ensete* og *M. coccinea*) er prydanter. Eksportområderne ligger især på den vestl. halvkugle, navnlig i Mellemamer.s østl. kystegne og Vestindien, hvor arbejdet i plantagerne udføres af negre. Dertil kommer syd. México, Colombia og Bras. (staterne São Paulo og Rio). Eneste betydende eksportlande på østl. halvkugle er De Canariske Øer og Formosa. Verdenseksporten androg 1938 ca. 2,5 mill. t; heraf eksporterede Jamaica 403 000 t, México 314 000 t og Guatemala 219 000 t. Avlen i Mellemamer. og Vestindien samt handelen i USA beherskes af United Fruit Company (amer.), hvoraf Fyffes er et datterselskab. Ca. 1/2 af importen falder på USA. Eur. aftog over 1/2.

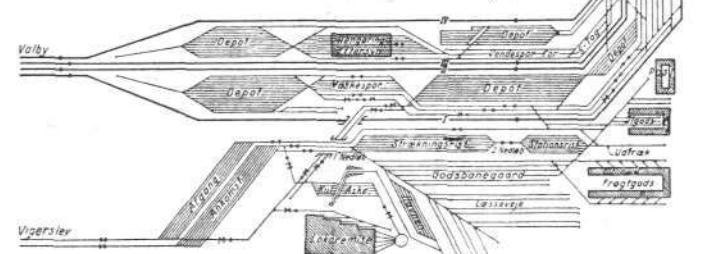

band (oldnord. *bann* forbud) el. *ekskommunikation*, udelukkelse af kirken. If. kanonisk ret enten lille **b** (udelukkelse fra sakramenterne) el. stort **b** (anathema; udelukkelse af menigheden). I Danmark efter Reformationen væsentlig kun det første.
band [bänd] (eng.) orkester. Ordet anv. i engelsktalende lande især om militær- og danseorkestre, i Danmark om mindre jazzensembler.
'banda, lyshudet, rimeligvis hamitblandet negerfolk ved øvre Chari, Fr. Ækvatorialaf.
bandage [-'da:ʃə] (fr.), med., betegner som regel et støtteapparat, oftest af gips el. læder, hvormed man f. eks. holder et knoglebrud på plads el. støtter en ikke belastningsdygtig ekstremitet.
bandagist [-'fist] (fr.), fremstiller af bandager, brokbind o. l.
Bandai-san [*bandaisan*], 1820 m høj jap. vulkan på N-Honshū.
'Bandak, no. sø, vestl. Telemark; 29 km²; indgår i B-Nordsjø-Skien kanalen (15 sluser).
band'annos (hindustani *bandhnu* betegn. f. spec. farvemådet), fine, ostindiske silkestoffer med påtrykte mønstre; nu også d. s. s. foulards.
Bandar Shāh [bändär 'ʃo:h] (*Bender Shāh*) by i N-Iran ved Kaspiahavets SØ-hjørne; havn og endestation for den transiranske bane; ruteskibe til Sovj.
Bandar Shāhpūr [bändärʃo:h'pu:r] (*Bender Shahpur*), by i SV-Iran ved Den Iranske Bugt; endestation for den transiranske bane; fiskerihavn.
'Bandasøen, farvandet S f. Molukkerne.
'Banda Øerne, lille holl. øgruppe S f. Molukkerne; 42 km²; ca. 13 000 indb. Højest punkt: vulkanen Goenoeng Api (520 m).
Band'ello, *Matteo* (1484-1561), ital. forf. Udmærket novellist. Lope de Vega såvel som Shakespeares og de Musset har hentet emner fra hans noveller.
banderilleros [-ri'ljærɔs], sp. tyrefægttere, der tærer tyren ved at stikke småspyd (banderillas) i dens nakke.
bande'role (fr.), 1) lansefane; 2) bånd m. forklarende indskrift på gl. kunstværker; 3) stempelpligtig papirtrimmel, som skal klæbes på visse varer (cigaretter, vin m. fl.), der er pålagt forbrugsafgift (banderolskat).
Bandholm, ladeplads og badested på N-Lolland; 839 indb. (1945). Endepunkt f. Maribo-B-banen.
'Bandikuter (telugusprog *pandi* svin + *kokku* rotte), d. s. s. punggrævlinger.
Bandi'nelli, *Bartolommeo*, kaldet *Baccio* ['bat:ʃo] (1493-1560), ital. billedhugger. Har bl. a. udført *Adam* og *Eva* i Palazzo Bargello (museo nazionale) i Firenze.
band'it (ital. *bandito*, egl: landsforvist), røver.
Bandjermasin [-dʒær'masin], største by (havn) på Holl. Borneo; ca. 70 000 indb.
'Bandoeng [-dun], by i bjerglandet på V-Java; ca. 175 000 indb. Byggemåden er stærkt holl. præget. Radiostation. Kininfabrik.
bando'le'r (sp. *bandolera*, egl: lille bånd), skulderrem med foringsmiddel til våben, patroner, håndgranater o. l.
bando'le'rvin, en god rødvin fra Provence.
band'dura (gr. *pandúra* et strengeinstru-

ment), ukrainsk lutagtigt strengeinstrument med oval lydkasse, hvelvet bund og fladt låg med rundt lyd hul i midten. I Rusl. kendt siden 15. årh.
bandy ['bändi], fra eng. sl. stående boldspil på isbane; af struktur som fodbold; spilles af 2 11-mandshold på skøjter, med krumme stokke og lille, bekvemt korbald. Til Danmark 1895, men ringe udbredelse.
bane, *tekn.*, den arbejdende, ofte plane el. hvelvede del af hammer, ambolt o. l. værktøj.
banebestemmelse, *astron.*, bestemmelse af et himmellegemes rumlige bane ud fra iagttagelser af dets løb på himmelkuglen.
banegård el. *jernbanestation*, det sted på en jernbanelinie som danner forb. ml. jernbanen og trafikkanterne og rummer driftsanlæggene, f. eks. til ordning og henstilling af tog, behandling af lokomotiver m. v. Der skelnes ml. 1) person-b (person- og rejsegodstrafik), 2) opstillings-, drifts- el. depot-b (ordning af persontog), 3) gods-b (afsendelse og modtagelse af stykgods og vognladningsgodt), 4) ranger-b (omrangering af godstog), 5) lokomotiv-b (hensætning, behandling og udbedring af lokomotiver og motorvogne), 6) special-b (kvægtorvs-, havne-, fabriks-, færg-b osv.). I storbyer og på store jernbaneknudepunkter er de anførte b-typer ofte lokalt adskilt fra hinanden således, at f. eks. person-b og gods-b findes så nær byens centrum som muligt, medens opstillings-b, ranger-b og lokomotiv-b lægges ud i forstæderne el. omegnen. (Ill. sp. 311-312 f. n.).
banegårdsbreve, alm. brevforderselsere, der ønskes udleveret på banegården straks ved togets ankomst. Forsendelsen på tegnes tydeligt »banegårdsbrev« samt 3 lodretre streger og adresseres til en banegård.
banelegeme, jordlegemet og bygværker, hvorpå jernbanesporene er udlagt.
banepakker er ved de da. jernbaner il-godssendinger indtil 25 kg, befordret uden fragtbrev. Som kvittering for fragt sættes jernbanefrimærker på b.
Baner [-'ne:r], *Johan* (1596-1641), sv. general. Bidrog til sejren ved Breitenfeld 1631; efter 1634 ledende for sv. styrker i Tyskl., fortsatte trods underlegenhed kampene i Brandenburg-Pommern, sejrede 1636 v. Wittstock i Brandenburg.
banerommer, foran lokomotivets forreste hjulpar, tæt over skinnerne anbragt konstruktionsdel, som skal hindre, at genstande, der ligger på sporet, kommer ind under hjulene.
Banf [bäm], grevskab i NØ-Skottl.; 1631 km²; 52 000 indb. (1947).
Bang, Anton Christian (1840-1913), no. teolog; meget produktiv og grundig, men ikke ganske apertisk kirkehistoriker; 1893-95 kirkeminister (Højre), siden biskop i Kristiania.
Bang, *Arne* (f. 1901), billedhugger og keramikker (stentøj), arbejder nu for Holmegårds Glasværk.
Bang, *Bernhard L. F.* (1848-1932), da. ve-

bananstik, elektr. kontaktrap (navn efter formen).
bananædere (*Muso'phagidae*), fam. af gøge, store, fasanlign. fugle, frugtædere, kun Afr.
Ba'na'tet, lavland ml. Tisza, Mureş og Donau, til 1920 ung., derpå delt ml. Rum., Jugoslav. og Ungarn. B var tidl. ung.-kroatisk militærdistrikt v. den tyrk. grænse med en bån som øverstbefalende.
ba'nau'sisk (gr. *bánausos* en, der driver simpelt håndværk, egl: ovnarbejder), håndværksmæssig (nedsættende) om kunstudøvelse.
'banco (ital: disk i bank), ældre betegn. for omsætningsmiddel skabt ved bankvirksomhed (f. eks. Hamborger b i 18.-19. årh.).
'Banco, *Nanni di* (ca. 1373-1420), ital. billedhugger. Hans bedste arbejde er den siddende statue af evangelisten Lukas i domkirken i Firenze (1408-15) og reliefet *Madonna della Cintola* over Porta della Mandorla på domkirken. B var med til at indføre Renæssancen i Toscana.

Københavns Hoved- og Godsbanegaard

Bernhard Bang.

Herman Bang.

Nina Bang.

P. G. Bang.

teriner og læge. Lærer i kirurgi v. Landbohøjskolen 1879. Prof. 1892. Indførte antiseptikken i vet.-kir. 1883 leder af Landøkon. Forsøgslaboratoriums bakteriell. afd., hvor han udførte en række eksperim. arb., der både vidensk. og prakt. bragte Danm. uvurderlige tjenester. Kampen mod kvægtuberkulosen føres overalt efter Bangs metode. B indførte tuberkulinet som diagnostisk middel, ligesom den tvungne pasteurisering af den fra mejerierne til gården leverede returnmælk skyldes B-s arbejde. (Portræt).
Bang, Gustav (1871-1915), da. historiker. Soc. dem., folketingsm. 1910-15, journalist. Udg. 1899 *Europas Kulturhistorie*, 1908 *Vor Tid*; 1897 disputatsen *Den Gamle Da. Adels Forfald* (påstand om fysisk degeneration i 16.-17. årh.; skarpt angreb, anses for uholdbar); 1906 *Kirkebosgtudier*. G. m. Nina B.
Bang, Herman (1857-1912), da. forf. Præsteson af gl. kulturslægt. Student 1875. Fagstudium opgivet f. teaterinteresser. Efter mislykkede skuespillerplaner forf. og litt. journalist. Fra ca. 1900 yndet oplæser af egne værker. Degenerationsromanerne *Håbløse Slægter* (1880) og *Fædra* (1883) og *Københavnromanen Stuk* (1887) samt de selvforklarende kunstnerromaner *Mikael* (1904), *De uden Fædreland* (1906) er mindre lodig kunst end erindringsromaner som *Tine* (1889), *Ludvigbakke* (1896) og *Det Hvide Hus* (1898); højest når B i novellesam. *Stille Eksistens* (1886) (hvori *Ved Vejen*) og *Under Aget* (1890) (hvori *Irene Holm*). Som impressionistisk kunstner folte han sig i særlig gæld til Jonas Lie. (Portræt).
Bang, Jacob Eiler (f. 1899), da. arkitekt. Især kendt for sin store, kunstneriske indsats som medarb. ved Holmegårds Glasværk. Har s. m. Erik Jensen opf. *Christianskirken i Lyngby* (1939-41).
Bang, Jacob Peter (1865-1936), da. teolog. Søgte at forene Grundtvigs og Ritschls tanker. Fremtrædende kirk. polemiker,

red. af *Dansk Kirketidende*; 1909-24 prof. i dogmatik.
Bang, Jens (f. 1644), handelsmand i Ålborg fra 1605. Byggede 1623-24 det såkaldte J. B-s Stenhus; døde fattig.
Bang, Nina, f. Ellinger (1866-1928), da. soc. dem., historiker; g. m. Gustav B. Udg. *Øresunds-toldregnskaberne* efter 1497 i tabelform (til 1660); undervisningsmin. (Danms l. kvindelige min.) 1924-26. (Portræt).
Bang, Oluf (f. 1882), da. forf. af fl. naturalistiske problemdramæer, bl. a. *Dommeren* (1925). Instruktør ved Statsradiofonien siden 1928.
Bang, Oluf (1881-1937), da. veterinær, søn af Bernhard Bang. Prof. v. Landbohøjsk. 1914. B har især arbejdet med bekæmpelsen af tuberkulose og smitsom kastning hos kvæg.
Bang, Peter Georg (1797-1861), da. embedsmand. Jurist; prof. 1830, forsigtigt liberalt stendermedl. fra 1835; knyttet til Chr. 8. 1845 som rentekammerdeputeret, deltog i arbejdet på dødfodt forfatningsprojekt jan.- marts 1848, søgte forgæves forlig i martsdagene (selvstyre for Sønderjylland). Indenrigsmin. 1848-49 (nedsatte landbokommission), atter under Bluhme jan. 1852-apr. 1853. Dec. 1854-okt. 1856 konseilspræsident for blandingsmin., men viste ikke ledende evner. Justitiarius i højesteret 1856-61. (Portræt).
Bang, Sophus (f. 1866), da. tuberkuloselæge. Overlæge ved kommunehosp. i Kbh. 1916-1936; prof. 1934-36 ved Kbh.s Univ.
ban'gala [ban-'], bantufolk i Belg. Congo ml. Congo og nedre Oubangui. Agerbrugere og ivrige handelsfolk.
Bangalore (eng. [bãng'ã:lã:]), ind. *Bengalûru* [bãngãlu:ru], hovedstad i den indiske fyrstestat Mysore V f. Madras; 248 000 indb, med den selvst. europ. bydel B s t a t i o n ['stã:fiã] 406 000 indb. (1941). Jernbanecentrum, nogen industri.

Bangert ['bãn'ãrt], *Emilius* (f. 1883), da. komponist, elev af Carl Nielsen. 1919 domkantor i Roskilde. Fra 1948 ekstrord. prof. v. musikonservatoriet.
Bangka, ø i Holl. Indien Ø f. S-Sumatra, 11 340 km², ca. 1/4 mill. indb. Tinlejer.
Bangkok (siam. [ba:ŋko:k]), off. *Krung Thep*, Thailands hovedstad, ved Menams delta; ca. 800 000 indb. Vigtig

Vandgade i Bangkok.

havneby (havn for store skibe ca. 10 km ned ad floden); jernbanecentrum. Stor eksport af ris og teak. Møller, savværker, tændstik- og tekstilindustri. Univ.; mange templer; pragtfuldt kongepalads. - Grl. 1769.
Bangor ['bãngã], eng. havneby og bade- sted ved Menai-strædet, NV-Wales. 13 000 indb. (1939). Skiferindustri. University college.
'Bang'sbo', tidl. hovedgård SSV f. Frederikshavn. Hovedbyggn. fra ca. 1750; fredet i kl. B.
Bang'sbo'strand', sydl. bydel i Frederikshavn. Hovedbyggn. fra ca. 1750; fredet i kl. B.
Bang'sted, *Helge* (f. 1898), da. journalist; har deltaget i fl. Grønlands eksped. Red. sekretær v. »B.T.« 1932-40, chefred. v. »Fædrelandet« 1940-45. Sept. 1946 idømt 8 års fængsel for unat. virksomhed under besættelsen.
Bangui [bã'gi], hovedstad i Oubangui-Chari, Fr.-Ækvatorialfr.
Bangweulu-søen, eng. Lake B [læ:ik bãw'u:lu:], lavvandet sø og papyrus-sump (ca. 4500 km²) i N-Rhodesia, afvandet til Congo af Luapula; 1130 m o. h. Opdaget af Livingstone 1868.
'Banja'luka, jugosl. by i Bosnien, SØ f. Zagreb, 33 000 indb. (1948). 50% muhamedanere.
'ban'jærdæk (af *bagno*), det dæk i et krigsskib, hvor besætningen har opholdsrummene.
'banjo (negres forvanskning af gr. *pandûra* et strengeinstrument), opr. amer. negerinstrument; langhalslet strengeinstrument m. 4-9 strenge og lydbund af skind over en lille rund lyd-kasse af træ el. metal.

Banjo.

bank (ital. *banca*, egl: bæk, bord), betegn. for forsk. kreditinstitutioner. Man skelner ofte ml. central-b, der skal regulere landets pengevæsen, og de private b. b-virksomhed kan i hovedsagen opdeles i: 1) *aktivforretninger*, herunder især vekseliskontering, kreditter til handel, industri og byggeri (særl. kassekredit og kontokurant), evt. lån til staten - nu hovedsagl. fra centralbanken; 2) *passivforretninger*, især modtagelse af indskud (deposita) hvorover der kan disponeres på anfordring (særl. ved checks) el. efter opsigelse (særl. indskud på tid el. på bankbog), samt seddeludstedelse - nu oftest et centralbank-monopol; 3) *emissionsvirksomhed*, især udbydning af offentl. lån el. af aktiver til tegning - som kommissionær el. efter at b har overtaget vedk. papirer. Efter arten af en b-s hovedforretninger skelner man ml. *seddel-b*, *deposito-b*, *emissions-b* osv.
b-s oprindelse står i forb. med ital. byers optagelse af statslån i 12. årh.; på tilsv. grundlag opstod med fremvæksten af en handelskapital *seddel-b*, således Bank of England 1694. De eng. b

Bankernes (undt. Danmarks Nationalbanks) balance i Danmark ultimo 1930-47 (i mill. kr.)

	1930 ¹⁾	1932 ²⁾	1945 ³⁾	1947			
				I alt	Stor- ban- ker	b i ho- vedst. i øvr.	b i pro- vinsen
Antal banker	180	174	164	161	3	14	144
Aktiver:							
Kassebeholdning.....	121	172	2687	1621	1333	158	130
Indenl. oblig. og aktier.....	471	387	1827	1333	624	135	574
Indenl. veksl.	417	346	155	336	99	60	177
Udlån (mod pant el. kaution).....	305	296	522	777	230	141	406
Kassekredit.....	787	779	751	1532	621	236	675
Kontokurant (indenl.).....	330	187	290	411	174	68	169
Andre poster.....	601	606	2007	1385	633	167	585
Saml. aktiver = saml. passiver	3032	2773	8239	7395	3714	965	2716
Passiver:							
Aktiekapital.....	283	282	305	321	140	52	129
Reserver.....	143	141	273	293	134	28	131
Foliokonto.....	141	118	913	685	251	95	339
Kontokurant (indenl.).....	473	415	2072	1547	1208	121	218
Indlån på bankbog o. l.	576	476	1711	1496	589	293	614
Indlån p. best. tid el. opsigelse.....	920	880	1239	1658	443	240	975
Andre poster.....	496	461	1727	1395	949	136	310

¹⁾ Højkonjunktur. ²⁾ Depression. ³⁾ Stor pengeregighed.

re. røtgenstråler. Ved røntgenundersøgelse anv. derfor skærme med b.

bariumsulte (gr. *baris* tung), uopløselige b anv. i med. til røntgenkontrastmidler, opl. b er meget giftige.

bariumsulfat, *BaSO₄*, et meget tungt-opløseligt, hvidt stof. Anv. i malerfarver og farvelakker, som fyldstof i papir og gummi, og som skyggegivende substans (barytgrød) ved røntgenfoto. af mave og tarmkanal.

bark, *bot.*, det væv, som ligger lige uden for barkselskabet. Af forsk. træer anv. b, f. eks. hos birk til tag- og vægbekledning, af korek bl. a. til korb, af lind til bast, af andre f. eks. størtær, til med. brug. Kanel-b er krydder. b af gran, birk m. m. anv. til udvinding af garvekstrakt.

bark el. *barkskib*, sejlskib med 3 el. fl. master, der er fuldrigget undt. på ægterste mast, der er uden rasejl. (Ill. se tavle Sejlskibstyper).

bar'ka'n, parabelformet klit i ørkenegne med munding vendt i læsiden. Store b findes i sandørken som Sahara og i Centralasien. Ordet b stammer fra Turkestan.

barka'role (ital. *barcarola* bådsang), opr. gondollæresang. Kendes hos romantikerne (Chopin, Offenbach, Mendelssohn) som et lyrisk betonet musikstykke i 6/8 el. 12/8 takt.

bar'kasse, opr. et krigsskibs største fartøj, nu i alm. større damp- el. motorbåd.

barkbiller (*Scolytidae*), små, mørke, cylindriske biller, hovedet er ofte skjult af det store forbryst; blege, lemmelede larver. b lever i syge træer, laver karakterist. gangsystemer i bastlaget el. veddet. Larverne lever af svampe, som vokser på b-s ekskrementer i gangene. Fl. arter meget skadelige på gran og fyr (f. eks. typografen).

barkdyr, d. s. s. Stellers søko.

barkedede sejl, imprægnerede sejl, ofte dyppet i barkaffkog.

barken'tine, bark, der kun har rasejl på forreste mast. (Ill. se tavle Sejlskibstyper).

Barker ['ba:ka], Sir *Evelyn* (f. 1894), brit. generallejtant. Deltog i 1. Verdenskrig (Frankr. og S-Rusl.). og i 2. 1945 guvernør for Slesvig-Holsten. Marts-sept. 1946 øverstkommand. i Palæstina (afst. af MacMillan), derefter f. Ø-Engl.

barke'role (ital.), lille Middelhavs-fartøj uden mast.

'barkhol'ter (egl. beskyttende træ), svære planker el. stålplader, der afslutter skibssiden foreven.

Barking ['ba:kin], østl. forstad til London; 79 000 indb. (1948).

barkkantet el. *vankantet* kaldes tømmere, der ikke er fuldkantet, fordi dets overflade delvis er stammens.

'Barkla [-la], *Charles Glover* (1877-1946), eng. fysiker. Påviste 1904 røntgenstrålerens polarisation og fandt 1908 grundstoffernes karakteristiske røntgenstråling, K- og L-strålingen, hvilken opdagelse dannede spiren til røntgenspektroskopien. Nobelpris i fysik 1917.

barkning, en behandling af fiskegarn m. tjære, barkudtræk, kateku el. blåsten m. m. for at forlænge holdbarheden.

Bar-'Kokba (aramæisk: stjernesonnen), rejste jøderne til oprør mod romerne, men dræbtes (135 e. Kr.).

barkslag, træsygdom der viser sig ved, at barken i uregelm. pletter dør, flosser op og løser sig fra veddet.

barktorne, *bot.*, egl. omdannede hår. b findes f. eks. hos rose og brombær.

'Bar'kul, oaseby i Øst-Sin-kiang (Kina) ved N-foden af Tien-shan.

'Bark'e'r, ældste då. landsby (fra dyssedt, ca. 2500 f. Kr.), på Djursland. Den består af to parallelle ca. 100 m l. og

6.5 og 7.5 m br. husrækker, inddelt i ca. 50 boliger og liggende i øst-vest med en 10 m bred gade iml.

Barlaam [-la-am] og **'Josafat**, legende om eremiten Barlaams omvendelse af den indiske prins Josafat, opr. refererende sig til Buddha, senere kristelig-asketisk. B er skabt i Afghanistan (6. årh. f. Kr.), udbredt i ind., pers., gr.-lat. versioner, endv. kendt i Norden og i vesterl. litt. Ty. version fra 13. årh.

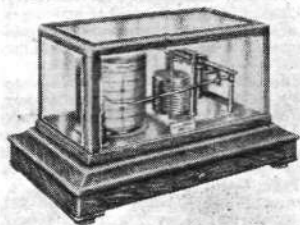
'Barlach [-a], *Ernst* (1870-1938), ty. billedhugger og forf. Arbejder i porcelæn;

Ernst Barlach: Flygtningen. 1920.

ekspressionist. træskulpturer, påvirket af gotikken. Endv. fl. skuespil og en selvbiogr. (1928).

barnerov, i daglig tale den i straffelovens § 215 omhandlede forbrydelse, der består i, at man uddrager en person under 18 år foreldres el. anden rette vedk.s myndighed el. forsorg, el. bidrager til, at han udtrækker sig sådan myndighed el. forsorg. Straffes med fængsel indtil 4 år el. under formild. omstændigheder m. hæfte.

Barograf.

baro'gram (*baro-* + *-gram*), afregistrering af luftens tryk v. hj. af barograf.

Baroja [ba'ro a], *Pio* (f. 1872), sp. romanforfatter, kraftig virkelighedsskildrer og karaktertegnr. bl. a. af baskiske typer.

bar'rok (portug. *barroco* uregelmæssig formet perle), som stilbeteg. først anv. ca. 1800 i Fr. som smædeord om den kunstretn., der udførtes ca. 1550-1600, som en voldsommere og mere effektfuld udvikl. af ital. renaissancekunst. b-s egl. banebryder er Michelangelo, hvis udtryksfulde og m. hensynsløs kraftformede figurstil og pømpøse arkit. blev bestemmende for b, i Fr., Tyskl. og Holl. var b fremherskende i 17. og langt ind i 18. årh., og i Fr. omformet af b under Ludvig 15. til rokokko, der kom til at beherske Eur.s billed- og bygningskunst. Det karakteristiske b-ornament er bruskværket, udviklet på grundlag af antikke faunmasker m. gabende munde og tomme øjne, overdådigt udformet især i ty. og nord. b (bl. a. arkitekturudsmyk. fra Chr. 4.s tid), senere overalt afløst af det lette og gratiøse rokokoværk. (Hertil tavle).

Fontana di Trevi, Rom.

Peter Paul Rubens: Dioskurenne rover Leukippos' Dotre. (München).

Santa Maria della Salute, Venezia.

Karl Barth.

Chr. Bartholdy.

Caspar Bartholin.

Th. Bartholin.

Béla Bartók.

Bernard Baruch.

men dilettantiske litt.hist. værk *Die deutsche Dichtung der Gegenwart* (1897) og *Geschichte der deutschen Literatur* (1901-02) fik succes under nazismen, takket være B-s glødende jødehad.

bartender [-nd:] (eng.), opvarter der tilbereder og serverer drikkevarerne ved en bar.

Barth, Heinrich (1821-65), ty. opdagelsesrejsende, udforskede 1849-55 Sahara og Sudan.

Barth, Karl (f. 1886), schw. teolog, grundlægger af den dialektiske teol. (barthianismen), som bygger på en kvalitativ modsætning ml. Gud og menneske; går mod enhver kristendomsopfattelse, der bygger på psyk. erfaring el. oplevelse, og troen på muligheden af en vej fra mennesket til Gud. Kristendommen er den hellige Guds tale til syndige mennesker. B var prof. i Münster og Bonn, men fordroves af nazismen, 1935 prof. i Basel. Hans gennembrudsværk var *Der Römerbrief* (1918), og af hans omfattende produktion er det store endnu uafsluttede værk *Kirchliche Dogmatik* (1932 ff.) det vigtigste. (Portræt).

Barth, Tom(as) Fredrik Weiby (f. 1899), no. geolog og mineralog. Prof. i Washington 1929, i Oslo 1937. Har udg. talr. arb. inden for mineralogien, geokemien og petrografi (pegmatitdannelse).

Barthel, Max (f. 1893), ty. forfatter. B skrev som aktiv kommunist i fængslet balladesamlingen *Das Herz in erhobener Faust* (1920), 1933 ivrig nazist.

Bartholdi Frédéric Auguste (1834-1904), fr. billedhugger. Har udført *Løven i Belfort* til minde om krigen 1870-71, *Frihedsgudinden* (1886) i New York og dobbeltstatuen af *Washington og la Fayette* i Paris (1892).

Bartholdy [-'toldi], *Christian* (f. 1899), da. præst, siden 1943 i Haslev; siden 1934 formand for Kirk. Forening for Indre Mission. (Portræt).

Bartholdy [-'toldi], *Johan* (1853-1904), da. komponist. Skrev bl. a. operaerne *Loreley* (1887) og *Dyveke* (1889), instrumentalværker, kantater og sange.

Bartholin, Caspar (1585-1629), da. læge og teolog. Verdensberømt gnm. sin anat. lærebog, *Institutiones anatomicae* (1611), der senere bearbejdedes af sønnen Thomas og indtil 1686 kom i 30 udg. på forsk. sprog. B forlod 1624 med. og blev prof. teologie. (Portræt).

Bartholin, Caspar, den yngre (1655-1738), da. læge, søn af anatomen Thomas B. Hans navn er knyttet til den B-ske kirtel og til udførselsgangen for glandula sublingualis (tungespytkirtel). Blev 1690 assessor i højestretet.

Bartholin, Rasmus (1625-1698), da. naturforsker, søn af Caspar B. Prof. v. univ. 1656, assessor v. højestretet 1675. Opdagede 1669 lysets dobbeltbrydning i isl. kalkspat.

Bartholin, Thomas (1616-80), da. anatom, søn af Caspar B. Berømt for opdagelsen af lymfekarrene og brystgangan hos mennesket. Prof. v. univ. 1647, decanus perpetuus i det med. fakultet 1656, den drivende kraft i red. af Danm.s første farmakopé (1658), medvirkt. v. affattelsen af Danm.s første lægelov (1672), udg. det første da. med. tidsskr. *Acta medica et philosophica Hafniensia* (1673-80). Højestretsassessor 1675. Univ.s rektor 1654, 1671, 1680. (Portræt).

Bartholin, Thomas (1659-90), da. historiker, søn af anatomen Th. B. Organiserede indsaml. af da. middelalder-

kilder, udg. 1689, støttet til Arni Magnússons værk om nordboerne i oldtiden, der blev grundlæggende for efterflg. tids opfattelse.

Bartholin'ske kirtler, to knap haselnødstore kirtler på hver sin side af indgangen til skeden. Først påvist af Caspar Bartholin.

Bartholo'mé, Paul Albert (1848-1928), fr. billedhugger og maler. Hans hovedværk er *Monument aux Morts* (monument over de døde) på Père-Lachaise kirkegård i Paris, fuldfendt 1895.

Bartholo'mæus (egl.: Tholomæus's søn), en af Jesu apostle.

Bartholomæusnatten, natten til St. Bartholomæus's dag (24. 8.) 1572, da der blev begået massemord på huguenotpartiets ledende mænd, der var samlet i Paris i anledn. af Henrik 4. af Navarra's bryllup med Katarina af Medicis datter. Anstiftet af Katarina og Guise; formentlig omkom et par tusind huguenoter, bl. a. Coligny.

Barthou [bar'tu], *Louis* (1862-1934), fr. polit. Jurist, moderat, bidrog som førstemin. 1913 til 3-årig militærtjeneste. Udenrigsmin. under Doumergue 1934, søgte at skabe europæisk blok mod Hitler, myrdet 9. 10. s. å. i Marseille s. m. Alexander af Jugoslavien.

Bartlett [bærtli:t], *Fredric Charles* (f. 1886), eng. psykolog; forfatter af betydelige bøger og afn.

Bartlett, Vernon (f. 1894), eng. forf. og journalist. Polit. radiokommentator 1927-33. Bøger om verdenspolit. spørgsmål.

Bartók ['barto:k], *Béla* (1881-1945), ung. komponist og pianist, samler af ung. folkmusik. Elev af bl. a. Dohnányi. Påvirket af Liszt fandt han snart frem til en kraftig, personlig stil, der har sine rødder i ung. folkemus. 1940 flygtede B til USA, hvor han døde. Balletten *Træprinsen* (1914-16), operaen *Ridder Blåskags Borg* (1911), orkesterværker (Concerto 1944), 3 klaverkoncerter (1926, -31 og -45), violinkoncert, koncert for viola koncert for 2 klaverer og slagtøj m. v., 6 strykekvartetter, klavermusik (*Mikrokosmos* 1935), korbværker, sange. (Portr.).

Barthol'meo, Fra (1472-1517), ital. maler. Elev af Cosimo Roselli. Påvirket af Savonarola gik B i kloster. Nogle år

Fra Bartolomeo: Nedtagelsen af Korset. (Firenze).

senere rejste han til Venezia, derpå til Rom og Lucca; var påvirket af Perugino. Særlig smukke er hans tegninger. Værker: *Portræt af Savonarola* (San Marco i Firenze), *Mater Misericordia* (katedralen i Lucca).

Bartolozzi [-'loto:si], *Francesco* (1728-1815), ital. grafiiker. Fra 1764 i London, senere i Lissabon. Fuldkommengjorde den fr. crayonstik-teknik.

'Bartolus de Saxoferrato (1314-ca. 1357), sin tids største ital. retslæser; hans værker opnåede enestående anseelse.

barto'nella, små, aflange mikrober, som fortrinvis lever i de røde blodlegemer. b bacilliformis forårsager verruga peruana.

'bartske'r(er) (ty. *Bartscherer* skægklipper), *amtsmester, amtskirurg*, kaldtes medlemmerne af det gl. barberlav, der tidligere praktiserede som sårleger og i pesttid som »pestmestre«.

Baruch [bø'ru:k], *Bernard Mannes* (f. 1870), USA-forretningsmand. Wilsons rådgiver i økon. spørgsmål under 1. Verdenskrig og på fredskonf. 1919; 1934 formand for komité t. begrænsning af rustningsindustriens fortjeneste. Personl. rådgiver f. Byrnes ang. krigsproduktion. 1945 Roosevelts repræs. til Eur. ang. efterkrigsproblemer. 1946-47 form. f. FN's atomenergi-kommision. (Portræt).

Bar'ruk, Jeremia's discipel, som nedskrev hans ord. Den apokryfe B-s Bog og to apokalypser (en syr. og en gr.) fra 2. årh. e. Kr. tillægges ham.

'bary- (gr. *barys*, tung), tung, tyngde-.

Barye [ba'ri], *Antoine* (1796-1875), fr. billedhugger. Elev af Gros og påvirket af Géricault. B er især kendt for sine livfulde dyrefremstillinger.

Baryka [ba'rika], *Piotr* (1600-75), po. forfatter, bekendt for komedien *Bonden forvandlet til Konge* (1637) med samme emne som Holbergs »Leppe på Bjerget«.

bary'sfæren (bary- + *sfære*), Jordens indre del, bestående af tungere stoffer (bl. a. nikkeljern) end den ydre Jordskorpe.

bar'yt (gr. *barys* tung), 1) i *miner.* tungspat; 2) i *kemi* en gl. betegn. f. bariumoksyd.

barytred, bariumsulfat, skyggegivende substans ved røntgenfot., ugiftig ved sin uopløselighed.

barytgulf, bariumkromat.

'bar'ytton (bary- + *tone*), 1) mandsstemme, hvis toneomfang ligger ml. tenor og bas; 2) violoncel-lignende strygeinstrument m. 6 hovedstreng og 8-27 medklingende strenge. Yndet i 18. årh.

bar'yttonen (gr.), ord m. ubetonet slutstavelse.

bar'rytpapir, med bariumsulfat præpareret papir, der anv. v. fremstillingen af fot. papirer.

bar'rytvand, vandig opløsning af bariumhydroksyd.

baryum, se barium.

barzel'ietta [-'del:] (ital: spøgefult indfald, vittighed), betegn. for en spøgende folkevise.

bas (ital. *basso* lav, dyb), 1) dybeste mandsstemme; omfang D-d'; 2) dybeste stemme i musikstykke; 3) fork. f. kontrabas.

ba'sa'celler (gr. *basis* grund), dybeste cellelag i overhuden.

ba'sa'lstofskifte (gr. *basis* grund), stofskiftet målt i hvile, ved indifferent temp. 12-14 timer efter sidste måltid. Hos voksne: 200-250 cm³ iit pr. min. el. ca. 1700 kcal pr. døgn.

ba'sal't (gr. *basanitès* sten fra Basan), sort dagbjergart, hovedbestanddele labrador og augeit underen med olivin Mandelsténstruktur hyppig i lavastrome. b udstømmer af mange af nutidens vulkaner, og meget store mængder fremkom i tertiær (Skotl., Færøer, Isl., Grøn.).

basaltmasse, sort stentøjsmasse (f. eks. i Wedgwood-stentøj).

'Basan (hebr. [ba'fa:n]), landskab i Østjordanlandet, som på G.T.-s tid var be-

rømt for sine egeskove og sit yppige kvæg. Kaldtes på Jesu tid *Batanæa*.

basanit (gr. *basanitēs* sten fra Basan), en slags basalt, hvis hovedbestanddele er plagioklas, augit og olivin samt leucit (leucit-b) el. nefelin (nefelin-b).

ba'sar (pers.), handelsgade el. -torv i Orienten; butik med billige varer; ud-salg af varer i velgørende øjemed, o. l.

Basarabia [-'ra:-], det rumænske navn på Bessarabien.

ba'sarbygning, 1-etages bygn. m. fl. butikker, uden beboelse.

bas-buffo, en af de stående fig. i opera buffa. Dækkede som regel narrede formynder, fædre, hanrejer el. tjener.

bascule [ba'sky:la] (fr.: vippe), vægtstangs-mekanik.

bascul'er [basky:] (fr. *basculer* vippe), bevægelse, der foretages af klappen på en klappbr, når broen åbnes.

basdøved, manglende evne til at høre dybe toner; som regel tegn på en lidelse i den lydledende del af høreorganet.

base (gr. *basis* grund), kem. forb., der er i stand til at forbinde sig med brintioner. Efter ældre definition et stof, der ved opløsning i vand fraspaltes hydroksylier og fremkalder alkalisk reaktion, d. v. s. reagerer med syrer under saltdannelse og farver lakmus blåt, **b** er efter den mod. definition (J. N. Brønsted 1923) ikke blot alkalier, som natrium- og kaliumhydroksyd, men også ammoniak, NH_3 , og svage syrens syrerestioner, f. eks. karbonationen, CO_3^{--} , el. acetationen, CH_3COO^- . Optager en **b** en brintion, fås den tilsvarende, såk. korresponderende, syre.

base, mil., d. s. s. basis; jfr. baser, USAs.

base-ball ['bæs:'bɑ:l], USAs nationalsport; rundboldlignende spil, opkaldt efter de 4 »bases« (heller) i banens 4 hjørner. **b** spilles med bevirket gummibold og rundt boldtræ af to 9-mandshold, som skiftevis er »vinder« og i marken. Spillet går ud på, at markholder skal forhindre indeholdtne slære (batters) i at løbe banen rundt, passerende helle. »Slæren« er ude, bl. a. hvis han bliver grebet ud, hvis han slår ved siden af 3 bolde, hvis bolden kastes til 1. base inden han når derhen. Når 3 slære er ude, skifter holdene (1 inning). Formålet er at opnå flest mulige løb inden for kampens 9 innings.

basebundsplanter, planter, der trives bedst på neutral-basisk bund, bl. a. fordi de i sur jord forgiftes af aluminium (byg) el. af mangan (tobak).

Basedow ['ba:zə:do:], *Johann Bernhard* (1724-1790), ty. pædagog, grl. filantropismen, Prof. i moral v. Sorø Akademi 1753. 1761 forflyttet til Altona og senere afskediget p. gr. af sine rationalistiske anskuelser. 1770 udgav **B** sit pædagog. hovedværk *Das Methodenduch*. 1776 kom *Das Elementarwerk*, der indeholdt lærebøger i alle skolens fag. 1774 åbnede **B** en internatskole, Philantropinum, i Dessau, hvor han søgte at realisere sine Rousseau-påvirkede ideer; legemlig opdragelse, anskuelighed, nyttige kundskaber.

Basedows sygdom (efter den ty. læge K. A. V. Basedow (1799-1854)), skyldes en i reglen arvelig lidelse i skjoldbruskkirtlen, som oftest er forstørret (struma). Basalstofskiftet er forhøjet, der er hurtig puls, afmagring, fremdrivning af øjæblet (exoftalmus) og nervøse symptomer. **B** er hyppigst hos yngre kvinder.

Basel ['ba:zəl], fr. *Bâle* (romernes *Basilica*), kanton og by i Schweiz. Kantonen deles i to halvkatoner: **B**-Stadt (byen **B**, 37 km²; 170 000 indb. (1941); 94% tysktalende, 65% protest.) og **B**-Land (427 km²; 94 000 indb. (1941), 97% tysktalende; 75% protest.). **B** ligger ved Rhinknæet på begge sider af Rhinen, der bliver sejlbare herfra. Univ. (grl. 1460). Vigtigt trafikknudepunkt og industriby (fremstilling af silkestoffer, bånd og andre modevarer samt af maskiner m. v.) - Kanton 1501. (III).

Ba'seler-missionsselskab, stiftet af protestant. præster og lægfolk 1815 i Basel. Har udd. missionærer til andre selsk. og fra 1821 selv drevet mission.

Ba'sel-kon'ci'liet (1431-49), det sidste af reformkoncilierne i 15. årh.; næde langt i retn. af kirken tilbagevenden til kanonisk ret, men den politiske splid i Eur. gav paven anledn. til at spalte **B**. Efter 1439 uden bet.

baser, USAs, støttepunkter for USAs militærmagt uden for USAs eget territorium. Som led i USAs magtforøgelse i amer. farvande har USA fra 1900 sikret sig indflydelse over en række mellem-amer. smalande og (1903) Panama-kanal-zonen. Fra sept. 1940 begyndte USA at leje eng. støttepunkter i Amer.; traktat underskrevet i London 27. 3. 1941. (Baser på Bahamaerne, Bermuda, Jamaica, New Found., Guaiana, mod overdragelse af destroyers til Engl.). 1941 fik USA af Ecuador ret til at anlægge baser på Galapagosøerne; 9. 4. 1941 sluttede Kauffmann Grønlandstraktaten, der gav USA baser på G.; juli s. å. fik det støttepunkter på Island; nov. s. å. i México og Holl. Guayana, sept. i Liberia, marts 1942 i Austr., okt. 1943 Azorerne (s. m. Engl.). Efter krigen har USA fastholdt baserne på Grøn. og retten til at benytte Keflavik flyveplads på Isl., samt sikret sig baser samtidig m. anerkendelse af Filipinernes uafhængighed. Azorerne rommedes nov. 1947. 1948 udbyggedes store **b** i tidl. ital. Libia.

ba'sere (gr. *basis* grund), underbygge, opbygge.

Basic English [bæisik inglif] (eng: fundamentalt (elementært) engelsk; **B** her tillige fork. f. British, American, Scientific, International, Commercial), et især for ordforrådets vedk. simplificeret engelsk, konstr. i 1920'erne af englænderen C. K. Ogden, beregnet på at tjene dels som et internat. hjælpesprog, dels som introduktion til tilegnelsen af alm. engelsk. Ogden har skrevet adsk. bøger om systemet og dets fordele fremfor de hidtidige internat. hjælpesprog: *Basic English*, *Debabelization*, *The ABC of Basic English* m. fl. I årene 1931-41 blev der trykt over 100 bøger på **B**, bl. a. N.T.; i 1944 blev systemet købt af den eng. regering. I Dam. udsendes de første lærebøger i **B** i 1933, og systemet bruges nu en del ved engelsk-undervisning for voksne samt i den eksamensfri mellemskole. - Hele systemet fylder ikke mere end et alm. ark brevpapir (se omstående side); det består af 850 ord: 100 »funktionsord« (verber, pronominer, partikler m. m.); 600 subst., hvoraf 200, der lader sig afbilde, er udskilt for sig; 150 adj., opdelt i 100 alm. og 50 af disses modsætninger. Reduktionen af ordforrådet er opnået ved at udelade sjældne ord og ord, som især har stilistisk værdi; men den største reduktion er fremkommet ved at udelade ord, der lader sig definere ved ikke over 10 fundamentale ord. I st. f. *urgent* [h'a:dʒənt] (presserende) bruges således *important*; *difficult* ['difikəlt] (vanskelig) erstattes med *hard*; *enough* [i'nəf] (nok) opløses i *as much as is necessary*; *disembark* [disim-'ba:k] (gå i land) i *get off a ship*; *feed* [fi:d] (fodre) i *put the food for*. Mest påfaldende er verbernes antal (18). - Ved hj. af dette begrænsede, men omhygge-

ligt valgte ordforråd på 850 ord (som gives m. udtale og da. overs. sp. 337-45) + 50 internat. ord (f. eks. *radio*, *hotel*, *piano*) + sammensætninger (: *house-coal*, *air-plane*) og afledninger med endelserne -ing, -er, -ed (: *designing*, *designer*, *designed*) er det iflg. Ogden muligt at udtrykke de begreber, der sædvanlig dækkes af et ordforråd på 20 000, d. v. s. tilstrækkeligt til alm. meddelelser. - Sætningsbygningen er som i alm. eng. En tekst på **B** vil derfor fremtræde som naturligt eng., men fylde mere p. gr. af de nævnte omskrivninger. Et afsnit af en tale af Mussolini i den opr. form og omsat til **B** (fra Ogden: »Debabelization«) vil vise **B**-s udtrykssmåde: »Italy - let me repeat it - will never take the initiative of starting a war. Italy needs peace; Fascism desires to secure for the Italian people in co-operation with all the other peoples of the world, a future of prosperity and peace«. - »Italy, let me say it again, will not ever be the first to go to war. Italy has need of quiet; the desire of Fascism is for a happy Italy, working in harmony with all the other countries of the Earth - for a future without war, and for the development of trade and the well-being of the nation«.

K. Schibbye.
basici'te't [-'se-], kem. 1) en syres ækvivalens, d. v. s. antallet af brintatomer pr. molekyle syre, der kan fraspaltes som brintioner. Saltsyre, HCl , og eddikesyre, CH_3COOH , har således **b** 1 (er enbasiske), medens svovlsyre, H_2SO_4 , og ravsyre, $HOOC-CH_2-CH_2-COOH$, har **b** 2, og fosforsyre H_3PO_4 er trebasisk; 2) undertiden anv. ordet **b** analogt med aciditet som udtryk for en bases styrke.

basidiomyceter [-'se-] (nylat. *basidium* lille basis + gr. *mykēs* svamp), *kallespor-svampe*, er en klasse af svampe, karakteriseret ved at sporerne dannes i *basidi'er*, som er opsvulmede hufyender. Det, man alm. forstår ved svampe og paddehatte, er **b**.

basileus [-'lōu:s] (gr.), 1) konge; 2) archonten for religion i Athen.

Basilicata [-zili'ka-], før 1932 navn på Lucania (ital. landsdel).

ba'silika (gr. *basilikē* *stoā*) den kongelige (sojlehal), 1) bygningstype, muligvis opstået i hellenistiske kongestæder før 200 f. Kr. som en videreudvikling af den

Basilika, S. Apollinare in Classe, Ravenna.

med søjlegange omgivne gård. I **b** overdækket gårdspladsen med et højt loftet tag med vinduer i den bærende mur over søjlerne. Denne form har de rom. torve-**b** allerede omkr. 170 f. Kr.; især kendt er den kæmpestore, nyligt udgravede **B** Ulpia ved Trajans forum i Rom (omkr. 110-17 e. Kr.). 2) Kunsthist. betegn. for en af mindst 3 skibe bestående kirketype, hvis tværnit er basilika'lt, d. v. s. med lave sideskibe, flankerende det bredere og højere midtskib, hvis langmure har vinduer over sideskibstangene.

ba'silikum (*Ocimum ba'silicum*), en art af læbeblomstfam., giver en olieekstrakt (basilikumolie), der anv. ved fremst. af fr. likør.

Ba'silios, to byzantinske kejsere: Basilios 1., reg. 867-86, grl. det makedonske dynasti. Basilios 2., reg. 976-1025, erobrede Bulgarien 990-1018.

Ba'silios den Store (d. 379), gr. kirkefader, biskop i Caesarea, støttede Athanasios' nikænske ortodoksi.

Basel. Augustinergasse.

BASIC ENGLISH

OPERATIONS etc.	THINGS				QUALITIES		EXAMPLES OF WORD ORDER
100	400 general		200 pictured		100 general	50 opposites	
come	account	education	metal	sense	angle	knee	
get	effect	end	middle	servant	acid	knife	able
give	addition	end	milk	sex	apple	knob	awake
go	adjustment	error	mind	shade	arch	leaf	tes
keep	advertisement	event	mine	shake	arm	leg	automatic
let	agreement	example	minute	shame	army	library	beautiful
make	air	exchange	mist	shock	baby	line	black
put	amount	existence	money	side	bag	lip	boiling
seem	amusement	expansion	month	sign	ball	lock	bright
take	animal	experience	morning	silk	band	map	broken
be	answer	expert	mother	silver	basin	match	brown
do	apparatus	fact	motion	sister	basket	monkey	cheap
have	approval	fall	mountain	size	bath	moon	chief
say	argument	family	move	sky	bed	mouth	clean
see	attack	father	music	sleep	bee	muscle	clear
send	attempt	feeling	nation	slope	bell	nail	common
will	attention	fiction	need	smash	berry	neck	complex
about	attraction	field	news	smell	bird	needle	conscious
across	authority	fight	night	smile	blade	nerve	cut
after	back	fire	noise	smoke	board	net	deep
against	balance	flame	note	sneeze	boat	nose	dependent
among	base	flower	observation	society	bone	nut	early
before	belief	fold	offer	son	book	office	elastic
between	birth	food	oil	song	boot	orange	electric
by	bite	force	operation	sort	bottle	oven	equal
down	blood	friend	order	sound	box	parcel	fat
from	blow	front	organization	soup	boy	pen	fertile
in	body	fruit	ornament	space	brain	pencil	fixed
off	brass	hose	owner	stage	branch	pipe	flat
over	bread	gold	page	statement	brick	pin	free
through	breath	government	pain	steam	bridge	plane	full
to	building	brother	grain	paint	brush	plate	general
under	burn	harbour	grass	paper	bulb	plough	good
up	burst	group	growth	payment	button	pocket	great
with	business	butler	guide	peace	cake	pot	grey
for	canvas	care	harmony	place	camera	potato	hanging
of	chance	cause	hate	plant	card	prison	happy
till	chalk	chance	hearing	play	carriage	pump	hard
than	the	change	help	point	cart	rat	healthy
the	all	any	coal	hole	cat	rat	high
any	colour	comfort	hour	hope	chain	receipt	hollow
no	every	some	little	much	cheese	ring	important
some	little	much	such	that	chest	rod	kind
much	such	that	this	I	chicken	roof	like
that	this	I	he	you	church	root	living
is	he	you	who	and	circle	sail	long
because	but	or	if	though	clock	school	male
or	if	though	while	how	cloud	scissors	married
when	where	current	again	ever	coat	screw	material
ever	far	forward	here	near	collar	seed	medical
near	now	out	still	then	comb	sheep	military
now	out	still	then	there	cord	shelf	natural
out	still	then	there	to	cow	ship	necessary
still	then	there	to	to	cup	shirt	new
then	to	to	to	to	curtain	shoe	normal
to	to	to	to	to	cushion	skin	open
to	to	to	to	to	dog	skirt	parallel
to	to	to	to	to	door	snake	past
to	to	to	to	to	drawer	sock	physical
to	to	to	to	to	drain	political	words
to	to	to	to	to	dress	sponge	on
to	to	to	to	to	drop	spoon	poor
to	to	to	to	to	ear	spring	possible
to	to	to	to	to	egg	square	present
to	to	to	to	to	engine	stamp	private
to	to	to	to	to	eye	star	probable
to	to	to	to	to	face	station	quick
to	to	to	to	to	farm	stem	quiet
to	to	to	to	to	feather	stick	ready
to	to	to	to	to	finger	stocking	red
to	to	to	to	to	fish	stomach	regular
to	to	to	to	to	flag	store	responsible
to	to	to	to	to	floor	street	right
to	to	to	to	to	fly	sun	round
to	to	to	to	to	foot	table	same
to	to	to	to	to	fork	tail	second
to	to	to	to	to	fowl	thread	separate
to	to	to	to	to	frame	throat	serious
to	to	to	to	to	garden	thumb	sharp
to	to	to	to	to	garment	ticket	smooth
to	to	to	to	to	glove	toe	sticky
to	to	to	to	to	gun	tongue	stiff
to	to	to	to	to	hair	tooth	straight
to	to	to	to	to	hammer	train	strong
to	to	to	to	to	hand	tray	sudden
to	to	to	to	to	hat	tree	sweet
to	to	to	to	to	head	trousers	tall
to	to	to	to	to	heart	umbrella	thick
to	to	to	to	to	hook	wall	tight
to	to	to	to	to	horn	watch	tired
to	to	to	to	to	horse	wheel	true
to	to	to	to	to	hospital	whip	violent
to	to	to	to	to	house	whistle	waiting
to	to	to	to	to	island	window	warm
to	to	to	to	to	jewel	wing	wet
to	to	to	to	to	kettle	wire	wide
to	to	to	to	to	key	worm	wise
to	to	to	to	to			yellow
to	to	to	to	to			young

NO 'VERBS'

RULES

Addition of 's' to things when there is more than one

Endings in 'er', 'ing', 'ed' from 300 names of things

'ly' forms from qualities

Degree with 'more' and 'most'

Questions by change of order, and 'do.'

Basic English

Form-changes in names of acts, and 'that', 'this', 'I', 'he', 'you', 'we', 'who', as in normal English

Measures numbers days, months and the international words in English form

The Orthological Institute for King's Parade Cambridge England

Komplet liste over ordene i Basic English; i kolonnerne tilhøjre desuden korte grammatiske regler. Se artiklen Basic English samt efterfølgende liste med udtalegen- givelser og oversættelser til dansk.

<p><i>linen</i> ['lɪnɪn] <i>liquid</i> ['lɪkwɪd] <i>list</i> [lɪst] <i>look</i> [lʊk] <i>loss</i> [lɔːs] <i>love</i> [lʌv] <i>machine</i> [mə'ʃiːn] <i>man</i> [mæn] <i>manager</i> ['mænɪdʒə] <i>mark</i> [mɑːk] <i>market</i> ['mɑːkɪt] <i>mass</i> [mæs] <i>meal</i> [miːl] <i>measure</i> ['meɪʒə] <i>meat</i> [miːt] <i>meeting</i> ['miːtɪŋ] <i>memory</i> ['mæməri]</p>	<p>lærred, linned vædske liste blik, udseende, udtryk tab kærlighed maskine mand, menneske bestyrer mærke, tegn marked masse måltid, groft mel mål, målestok, forholdsregel kød møde hukommelse, erindring metal midte mælk sind, tanke grube, mine minut tåge penge måned morgen, formid- dag moder bevægelse, forslag bjerg flytning, bevæ- gelse musik, musik- stykke navn nation, folk trang, nød, behov efterretning, nyhed nat, aften støj note, notis, node, pengesedel nummer, tal, antal iagttagelse (-sevne), bemærk- ning tilbud olie operation, virk- somhed mening ordre, orden organisation, sel- skab, tilrettelæg- gelse smykke, ornament ejer side smerte maling, sminke papir, avis del, rolle klistre, pasta, po- stej</p>	<p><i>rate</i> [reɪt] <i>ray</i> [reɪ] <i>reaction</i> [ri'ækʃən] <i>reading</i> ['riːdɪŋ] <i>reason</i> [riːzn] <i>recora</i> ['rækɑːd] <i>regret</i> [ri'græt] <i>relation</i> [ri'leɪʃən] <i>religion</i> [ri'liʒən] <i>representa-</i> <i>tive</i> [reprɪ'zɛntətɪv] <i>request</i> [ri'kwɛst] <i>respect</i> [ri'spɛktɪ] <i>rest</i> [rɛst] <i>reward</i> [ri'wɑːd] <i>rhythm</i> ['rɪðəm] <i>rice</i> [raɪs] <i>river</i> ['rɪvə] <i>road</i> [rəʊd] <i>roll</i> [rəʊl] <i>room</i> [ruːm] <i>rub</i> [rʌb] <i>rule</i> [ruːl] <i>run</i> [rʌn] <i>salt</i> [sɑːlt] <i>sand</i> [sænd] <i>scale</i> [skeɪl] <i>science</i> ['saɪəns] <i>seat</i> [siːt] <i>secretary</i> ['sekɪtrəri] <i>selection</i> [sɪ'leɪʃən] <i>self</i> [sɛlf] <i>sense</i> [sɛns] <i>servant</i> ['sɜːvənt] <i>sex</i> [sɛks] <i>shade</i> [ʃeɪd] <i>shake</i> [ʃeɪk] <i>shame</i> [ʃeɪm] <i>shock</i> [ʃɔːk] <i>side</i> [saɪd] <i>sign</i> [saɪn] <i>silk</i> [sɪlk] <i>silver</i> ['sɪlvə] <i>sister</i> ['sɪstə] <i>size</i> [saɪz] <i>sky</i> [skaɪ] <i>sleep</i> [sliːp] <i>slip</i> [slɪp] <i>slope</i> [sləʊp] <i>smash</i> [smɑːʃ] <i>smell</i> [smel] <i>smile</i> [smɪl] <i>smoke</i> [sməʊk] <i>sneeze</i> [sniːz] <i>snow</i> [snəʊ] <i>soap</i> [səʊp] <i>society</i> [sə'saɪəti]</p>	<p>takst, fart kurs stråle reaktion læsning grund, årsag, for- nuft rekord, optegnel- se, grammofon- plade beklagelse, fortry- delse forhold, forbin- delse, slægtning religion repræsentant anmodning, efter- spørgsel agtelse, respekt hvile, rest belønning rytme, takt ris flod vej rullen, rundstykke værelse, plads gnidning styrer, regel løb, løbetur, serie salt sand målestok, vægt, skala videnskab hav siddeplads, sæde sekretær valg, udvalg selv, jeg fornuft, sans, betydning tjener, tjeneste- pige køn skygge, nuance rysten, håndtryk skam stød, chok side tegn, skilt silke, silketråd sølv soster størrelse himmel sovn gliden, fald hældning, skræning itusaen, sammen- stød, fallit lugt, duft smil røg, rygning nysen sne sæbe selskab, samfund, forening søn sang stål lyd suppe areal, plads, rum scene, stadium, stillads begyndelse, start udtalelse, start fremstilling damp stål skridt, trin sting, syning sten standsning, ophold, punktum historie, fortælling strækken, strækning bygning, kon- struktion, struktur stof, hovedsag sukker forslag, suggestion sommer støtte, under- støttelse overraskelse svømmetur system tale, samtale, foredrag smag skat undervisning, lære</p>	<p><i>tendency</i> ['tændənsɪ] <i>test</i> [tɛst] <i>theory</i> ['θiəri] <i>thing</i> [θɪŋ] <i>thought</i> [θɔːt] <i>thunder</i> ['θʌndə] <i>time</i> [taɪm] <i>tin</i> [tɪn] <i>top</i> [tɒp] <i>touch</i> [tʌtʃ] <i>trade</i> [treɪd] <i>transport</i> ['trɑːnspɔːt] <i>trick</i> [trɪk] <i>trouble</i> ['trʌbl] <i>turn</i> [tɜːn] <i>twist</i> [twɪst] <i>unit</i> ['juːnɪt] <i>use</i> [juːs] <i>value</i> ['væljuː] <i>verse</i> [vɜːs] <i>vessel</i> ['vesl] <i>view</i> [vjuː] <i>voice</i> [vɔɪs] <i>walk</i> [wɔːk] <i>war</i> [wɔː] <i>wash</i> [wɒʃ] <i>waste</i> [weɪst] <i>water</i> ['wɔːtə] <i>wave</i> [weɪv] <i>wax</i> [wɔːks] <i>way</i> [weɪ] <i>weather</i> ['weðə] <i>week</i> [wiːk] <i>weight</i> [weɪt] <i>wind</i> [waɪnd] <i>wine</i> [waɪn] <i>winter</i> ['wɪntə] <i>woman</i> ['wʊmən] <i>wood</i> [wud] <i>wool</i> [wul] <i>word</i> [wɜːd] <i>work</i> [wɜːk] <i>wound</i> [wuːnd] <i>writing</i> ['raɪtɪŋ] <i>year</i> ['jiəː] <i>angle</i> ['æŋgl] <i>ant</i> [ænt] <i>apple</i> [æpl] <i>arch</i> [ɑːtʃ] <i>arm</i> [ɑːm] <i>army</i> ['ɑːmi] <i>baby</i> ['beɪbi] <i>bag</i> [bæg] <i>ball</i> [bɔːl] <i>band</i> [bænd] <i>basin</i> [beɪsɪn] <i>basket</i> ['bɑːskɪt] <i>bath</i> [bɑːθ] <i>bed</i> [bed] <i>bee</i> [biː] <i>bell</i> [bel] <i>berry</i> ['berɪ] <i>bird</i> [bɜːd] <i>blade</i> [bleɪd] <i>board</i> [bɔːd] <i>boat</i> [bəʊt] <i>bone</i> [bəʊn] <i>book</i> [bʊk] <i>boot</i> [buːt] <i>bottle</i> [bɒtl] <i>box</i> [bɔːks] <i>bov</i> [bɔː] <i>brake</i> [breɪk] <i>branch</i> ['brɑːntʃ] <i>brick</i> [brɪk] <i>bride</i> [brɪdɪz] <i>brush</i> [brʌʃ] <i>bucket</i> ['bʌkɪt] <i>bulb</i> [bʌlb] <i>button</i> ['bʌtn] <i>cake</i> [keɪk] <i>camera</i> ['kæmərə] <i>card</i> [kɑːd] <i>carriage</i> ['kærɪdʒ] <i>cart</i> [kɑːt] <i>cat</i> [kæt] <i>chain</i> ['tʃeɪn] <i>cheese</i> [tʃiːz] <i>chest</i> [tʃɛst] <i>chin</i> [tʃɪn] <i>church</i> [tʃɜːtʃ] <i>circle</i> ['sɜːkl] <i>clock</i> [klɒk] <i>cloud</i> [klaʊd] <i>coat</i> [kəʊt] <i>collar</i> ['kɒlə]</p>	<p>tendens prøve, eksamen teori ting tanke torden tid, gang, takt tin, dase top berøring handel, fag transport trick, kneb besvær, vanskelig- hed, forstyrrelse drejning, tur vridning, snoning enhed brug, nytte værd, værdi vers kar, skib overblik, mening, udsigt stemme gang, spadseretur krig vask, afvaskning spild, svind, af- fald, ørken vand bølge, vinken voks vej, måde, skik vej uge vægt, byrde, lod vind vin vinter kvinde træ, skov uld, uldgarn ord arbejde, gerning, værk sår skrivning, skrift år vinkel, hjørne synsvinkel myre æble bue arm hær spædbarn taske, kuffert, pose bold, kugle bånd, skare, or- kester vandfad, bassin kurv bad seng, leje, bed bj klokke, bjælde bær fugl blad, sværd bræt, tavle båd knogle, ben qog støvle flaske æske, kasse drenge hjerne bremse gren, filial mursten bro børste, afbørst- ning pensel spand løg, elektrisk pære knap kage fotografapp. kort vogn, transport arbejdsvogn kat kæde, lenke, række ost bryst, kiste hage kirke cirkel stuejur sky frakke, tyndt lag krave, fløj</p>
--	---	--	---	--	--

Charles Baudelaire.

Harry Baur.

skoledirektør i Kbh. fra 1896. Kultiveret og yndet hyggeforf., bl. a. *Historier fra Skovridergården* (1889), *Kroniker fra Garnisonsbyen* (1892), *Hjortholm* (1896), *Absalon Brønd* (1901).

Baudouin [bo'dwæ:] (flamsk *Boudewijn* ['boudwæin]) (f. 1930), belg. kronprins, hertug af Brabant. Søn af Leopold 3. og Actrid af Sv.

Baudouin [bo'dwæ:], *Paul* (f. 1894), fr. polit. Kons., 1931-40 dir. i Banque de l'Indochine, udenrigsmin. juni-okt. 1940 under Reynaud og Pétain, fortsat min. i Vichy-reg. til 1944. Til Tyskl. 1944. 1947 dømt til 5 års strafarb., formuekonfiskation og tab af borgerl. rettigheder.

Bauer, Gustav (f. 1870), ty. soc. dem.; ledede 1919-20 den reg., der underskrev Versailles-traktaten.

Bauer, Otto (1881-1938), østr. soc. dem. Udenrigsmin. 1918-19, bl. partilederne 1920-34; for socialisering. Flygtede til Tj. 1934; d. i Paris.

Bauers galaktoseprøve, leverfunktionsprøve. Ved indgift af 40 g galaktose må der efter 6 timer ikke være udskilt over 3 g.

Bauhlin [bo'æ:], *Gaspard* (1550-1624), schw. botaniker og anatom. Hans system. arbejder var grundlæggende for den nyere nomenklatur.

Bauhinia (efter *G. Bauhin*), ostind. bælgplante, hvis taver anv. til tve m. v.

Bauhin-ske klap [bo'hæn:] (efter *G. Bauhin*), slimhindefold på overgangen ml. tynd- og tyktarmen. Hindrer tyndmholdet i at løbe tilbage fra tyk- til tyndholdet.

Baum, Vicki (f. 1888), østr. forfatterinde, jøde. Emigrant i USA. Skrev på ty. (og eng. talrige underholdningsromaner, filmatiseret og oversat. *Menschen im Hotel* (1929; da. *Grand Hotel*, 1932).

Baumann, Povl (f. 1878), da. arkitekt. Villaer, landstedet *Svastika* v. Rungsted (1927), beboelseshuse i Kbh.: *Vibevænget* (1928), *Ved Skolen*, Frederiksborgvej (1939), *Jernindustriens bygn.* v. Nørrebrod (1939).

baumégrader [bo'me:] (efter d. fr. kemiker Antoine Baumé (1728-1804)), ældre skalaindelning på aræometre; fortrænges af direkte angivelse af vægtfylden.

Baumgarten, Alexander Gottlieb (1714-62), ty. filosof. Tilhænger af Chr. Wolffs filos. Indførte i *Aesthetica* (1750) betegn. »aestetik« for læren om det skønne.

Baur, Erwin (1875-1933), ty. arvelighedsforsker og planteforædler. Kendt bl. a. for sine undersøgelser vedr. sødulin og sine mutationsforsøg hos løvemund.

Baur, Ferdinand Christian (1792-1860), ty. teolog, prof. i Tübingen, grundlægger af tübingerskolen, der anlagde Hegels historiesyn på urkristendommens hist.

Baur [bo:r], Harry (1881-1943), fr. skuespiller. Deb. 1906, fremragende karakter-skuespiller, også på film (fra 1930), bl. a. i »David Golder« (1932), »Forbrydelse og Straf« (1935), »Rasputin« (1940) og »Ungkarlesynder« (1942). (Portræt).

'bautaste'n, indskriftløse mindesten rejst

i oldtiden, hovedsagelig i y. bronzealder og y. jernalder, ofte i forb. med grave. **'Bautzen** [-ts-], ty. by i Sachsen, ved Spree; 42 000 indb. (1939). Tekstilindustri, jernværker. 20.-21. 5. 1813 slog Napoleon de Allierede v. B. Ca. 15% ødelagt i 2. Verdenskrig.

Baux, Les [le'bo], fr. landsby i Provence; gl. maleriske huse; lejer af bauxit (opkaldt efter B).

baux'it (efter d. fr. landsby *Les Baux*), brunligt mineral, tæt el. jordagtigt, bestående af aluminiumhydroksyder. For-

vitringsprodukt, der forekommer som lag (bl. a. Frankrig, USA, Ungarn) og anv. som aluminiumalm.

Ba'varia, lat. navn på Bayern.

Bavelse Sø, sydøstl. del af Tystrup-Bavelse Sø (0,9 km²).

bavi'a'n el. *babi'a'n*, vagtmand i et farvej. Udtrykket stammer fra b. ers (abers) formodede sædvane at udstille vagtposter.

bavianer, gruppe af hundeaber med langstrakt snude, kraftige, næsten alt-

Bavian.

ædende aber, særlig knyttet til klippegene i Arabien og Afr.; hertil kappeb (Papio hamadryas) og den stærkt farvede mandril.

bavn, nu foreldt, poet. og dialektalt, vedstabel på en høj. Antændtes som signal i krigstilfælde.

'Bavnodde-grønsand, grønland og grønlands-mergel fra Bornholm (ældre senon).

Bax [bæks], *Arnold* (f. 1883), eng. komponist. Regnes bl. Engls. betydeligste komp. 7 symfonier, 2 balletter, bl. a. *The Truth about the Russian Dancers* (1920) for Diaghileff, o. a.

Baxter ['bæks:tə], *Richard* (1615-91), eng. puritaner og opbyggelsesforf. Fl. af hans værker (f. eks. *The Saints' Everlasting Rest*, 1650; de helliges evige hvile) er blevet stående til nutiden.

bay [bæj] (eng.), bugt.

Bay [bai'], *Christian Qvistgaard* (f. 1881), da. civiling. Prof. i vej- og jernbanebygning samt byplanlægning ved Polyt. Læreanstalt 1946.

Bay, Jens Christian (f. 1871), da.-amer. biblioteksmænd, opr. plantefysiolog. Siden 1901 knyttet til USAs bibl.-væsen, fra 1929-47 som chef for det store, hovedsagelig naturvid. bibl. John Crerar Library i Chicago.

Bay, Rudolph (1791-1856), da. komponist, 1834 kantor ved Holmens kirke. Kendt for romaner som *Smilende hån*, *Du er rig, du er dejlig*, o. *Syd*, *Fred hviler over land og by* og fædrelandssangen *Vift stolt på Kodans bølge* (Algier 1817).

Bayar [-'jar], *Celal*, tyrk. polit., bankmand; økon. min. under İnönü, efterfulgte denne som førstemin. 1937-39; dannede jan. 1946 demokratisk oppositionsparti, der erklærede sig for tilhænger af Atatürks program, men modstander af Folkepartiets politik.

Bayard [ba'ja:r], *Pierre de* (1476-1524), ridderen uden frygt og dadel, udmærkede sig under Karl 8.s, Ludvig 12.s og Frans 1.s 'og til Italien.

Bayer ['bæjə:r], firmanavn for medicin fra det opr. ty. firma IG-Farben. Nu findes B-firmaer i London, USA og Canada.

'Bay'ern (ty. ['bajə:rn]), Tyskls største land (USA-zonen); 72 345 km²; 8 988 000 indb. (1946). (Kort se Tyskland). Hovedst. München. B består af de to højletter, den schwabisk-bayeriske og den frankiske adskilt af den frankiske Jura og omgivet af bjerge. På grund af højden er klimaet køligt, kontinentalt; på bjergskræningerne nåleskov. Land- og

Batrachomymachia [-ko-'kia] (gr: kampen ml. froer og mus), oldgr. episk digt, der parodierer Homers Iliade.

'Bateba, Urias' hustru, som efter dennes død blev g. m. David og fødte Salomo.

Batten [båtn], *Jean* (f. 1909), australsk flyverske; gennemførte 1935 soloflyvning London-Buenos Aires; satte 1936 soloflyvningsrekord Engl.-Austr. (5 døgn 12 timer) og 1937 rekord i mods. retning (5 døgn 18 timer).

'Battenberg, ty. fyrstelig slægt, nedstammer fra prins Alexander af Hessen (1823-88) i morganatisk ægteskab m. po. grevinde Julie v. Haucke. Af disses sønner blev Alexander af B fyrste af Bulg.; Louis (Ludvig) af B (1854-1921) blev eng. søofficer, ægtede datterdatter af dronning Victoria og ændrede 1917 navn til Mountbatten, Marquess of Milford Haven (fader til Viscount M. of Burma og til Louise (f. 1889), 1923 g. m. kronprins Gustav Adolf af Sv.).

batter'eri (fr. *batterie*, egl: kamp), 1) artilleri under befaling, tiest på 2-6 stk. skyts; 2) skanse med skyts; 3) det el. de dæk, hvor et skibs kanoner er opstillet; 4) elektr., sammenstilling af fl. serie- el. parallelkoblede enkeltdele, f. eks. akkumulatorceller el. kondensatorer.

bat'teribooster [-'bu:stø:r] el. *puffermaskine*, elektr. maskine, der kobles i serie med et batteri og under belastning giver en tillægsspænding, hvorved batteriet fortrinvis tager belastningsstødene i paralleldrift med en dynamo.

batteritønding, tøndingssystem for automobilmotorer, hvor den elektr. strøm tages fra bilens akkumulatorbatteri og omformes til højspændt vekselstrøm i en såk. tøndspole.

Battersea [båtesj], fabriksbydel i SV-London; 117 000 indb. (1948).

Batti'stini, Mattia (1857-1928), ital. operasanger (baryton). Deb. Rom 1878. En af sin tids fineste sangere af den ital. bel-canto-skole.

battle-dress [båtl'dræs], soldatuniform bestående af sportsbluse, lange bukser spændt sammen ved korte gæmcher, samt baskerhue el. skråhue. B indførtes sept. 1939 som eng. krigsuniform og bredte sig i løbet af 2. Verdenskrig til de fleste krigsførende lande, f. eks. USA 1943, Den Da. Brigade i Sv. 1944, den da. hær og flåde 1945.

bat'tuta (ital: slag), *mus.*, taktslaget; a battuta, a tempo (i »streng« takt).

Batu (d. 1256), mongolsk khan, Djengiskhans sønnesøn; som khan af Kaptjak erobrede han Rusl. og Ung. 1237-41; havde den egl. magt, mens fættren Mangu var stor-khan.

Ba'tumi, russ. *Ba'tum*, hovedstad Adzjaristan i Georgien, Sovj., ved Sortehavets østl. del; 71 000 indb. (1939). Olieeksport; rørledninger (1717 km) og jernbane fra Baku v. Kaspihavet.

baty-, d. s. s. bathy.

baud [bo] (efter den fr. ingeniør J. M. E. Baudot (1845-1903)), enhed for telegrafferingshastighed. Angiver antallet af strømskridt pr. sek. Ved fjernskrivere er telegrafferingshast. ca. 50 b, svarende til ca. 70 ord pr. min.

Baudelaire [bod'le:r], *Charles* (1821-67), fr. digter, hvis digtsaml. *Les Fleurs du mal* (1857; da. *Syndens Blomster* 1921) har haft den største betydn. for fr. poesi ved lidenskabelig skønhedstrang og sans for raffinerede, ofte sygelige stemninger. (Portræt).

'Bauditz, Sophus (1850-1915), da. forf.,

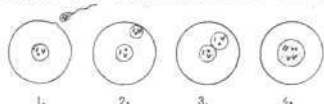

køn ens, kaldes de isogameter, er de, som de oftest er, uens, således at den hunlige gamet er forment som et stort, næringsrigt æg og den hanlige som en selvbevægelig sædcelle (spermium el. spermatozo), kaldes de anisogameter. Kønscellerne dannes i særlige organer (hos dyrene: hunlige ovarier og hanlige testikler, hos mos- og bregneplanter hunlige arkegonier og hanlige antheridier, hertil svarer på en måde blomsternes frugtknuder og støvknapper, hvori kimsække og støvkorn dannes).

Hos pattedyr, fugle, insekter, bløddyr m. v. overføres sædcellerne fra hannen til hunnen, hos padder, fisk, søstjerner o. a. vanddyr gydes æg og sæd samtidigt i vandet, og b foregår da frit heri. Hos mos- og bregneplanter frigøres sædcellerne og baner sig i en dugdråbe vej til ægget, hos blomsterplanterne vokser

støvkornt, hvori de egl. sædceller dannes, som et rør gnm. støvvejen til ægget, hvorved sædcellerne passivt føres frem til æggellen, som befrugtes. Kun en sædcelle kan forene sig med ægget, selv om dette, som hos dyrene, omsvømmes af tusinder af spermatozoer. Når den første sædcelle med sit hoved har banet sig vej ind i æggets plasma (fig. 1 og 2), forandrer dets overflade sig lysnart og danner en uigennemtrængelig membran. De to kerner smelter sammen (fig. 3).

Ved b sættes ægget i stand til at dele og udvikle sig til kim. Det befrugtede æg betegnes zygot og dets cellekerne består af to gameters kerneindhold og har derfor 2 gange disses kromosomtal (fig. 4). Da kromosomerne er sæde for de egenskabsbestemmende faktorer (gener), vil det ny individ ved b have modtaget lige stor arv fra begge forældre. Kromosomtalsforøgelsen ophæves senere for gameterne gnm. en særlig reduktionsdeling (meiose). Alle individers øvrige celler bibeholder ved fortsatte celledelinger (mitoser) det dobbelte (diploide) tal. b og meiose danner overgangene ml. de to kromosomfaser. Udvikler der sig egl. individer i begge faser, tales om generationskifte.

befrugtningsmembran, hinde, der danner sig om det befrugtede æg, når sædcellen er trængt ind.

befrugtningsstoffer, visse stoffer (termoner og gamoner), der spiller en rolle for kønscellerens bevægelighed og evne til sammensmeltning hos visse encellede organismer.

beg (lat. *pix* beg), sorte el. sortbrune, i kulden tungtlydende, rester fra destillation af tjære, råolie o. l. Anv. bl. a. til imprægnering af tovværk, kalfatring af skibe, som vejmaterialer, bindemiddel i kulbriketter m. v.

Bega'relli, Antonio (ca. 1479-1565), ital. billedhugger. Virkede i Modena og Parma, har udført *Kristi Begrædelse* (1544) i San Pietro i Modena. Påvirket af Raffael.

Begas ['be:-], ty. kunstnerfamilie. 1) *Karl B* (1794-1854), maler. Virksom i Berlin. Har malet genbilleder og altertavler, men er mest kendt som portrætmaler. 2) *Reinhold B* (1831-1911), søn af Karl B. Billedhugger. Virksom i Berlin. Hovedværk: *Neptun-Brønden* foran slottet i Berlin. *Mindesmærker for Vilhelm I. og Bismarck*.

begblende (ty. *Blende* mineral med metalglans), d. s. s. uranbegalmat.

be'g'ner (oldfr. *begard* tigger), kat. samfund af enlige kvinder, som lever under en vis regel; de har soc. opgaver. b opstod ca. 1200; findes endnu i Holland og Belgien.

be'gine-rå el. *ber'gine-rå*, underste rå på den ægster med en fuldrigger.

begitte (holl. *begieten*), overgyde, nemlig halvtørre leverar med flydende masser af andet ler for at forskønne overfladen (sml. *engobere*).

begkul, sort brunkul, der kan poleres og anv. som smykker.

Begna ['bœna], no. elv fra Filefjell gnm. Valdres til Tyrifjord.

begolie, æterisk olie, fås ved destillation af tjære med kaliumkarbonat; benyttes som indgivningsmiddel i med.

be'go'nie (navn efter en guvernør på San Domingo i 17. årh. M. *Bégon*), slægt af skævebladfam. Urter el. halvbuske med skæve (uligesidede), tit prægtigt farvede blade. Sækknede blomster med 4- el. 5-talligt blomster. 800 arter fra troperne.

Man skelner ml. blad- og blomster-b, de førstnævnte formeres ved bladtiklinger. Blomster-b er enten stængel-b, der blomstrer om vinteren, el. knold-b, der visner om vinteren, men skyder frem igen om foråret fra den underjord. knold. b er alm. pottplanter, der findes i en mængde former, som langt overgår stamarterne i farvepragt.

begpap el. *begpapir*, groft papir, overstrøget med stenkulstjære; vandtæt.

begravelse, religionshist.; b har opr. det formål at bringe den døde ud over opløsningen (den dodes beredelse), at give den døde sjæl et sted, hvor den kan bo (b-akten) og at bringe den døde i det rette forhold til de efterlevende, så han ikke skader dem (ofre og ritualer). Ofte slutter sørgetiden med en dødsfest af mere aktiv og fremadvendt karakter; *jur.*; forud for b skal dødsattest og skifteretsattest forevises præsten; ved mord, selvmord el. ulykke kræves attester udstedt af kreds-læge og politi. Skat ligbrænding foregår kræves politiets påtegning på attesten. Regulativ for behandling af lig er udstedt af Justitsministeriet. b kan være kirkelig el. borgerlig (også for folkekirkemedl.); præsten har pligt til at foretage jordpåkastelse, men ikke til at holde tale. Forsk. uautoriserede ritualer findes.

begravelse, i bogtryk overspringelser af et el. fl. af manuskriptets ord.

begravelsehjælp ydes 1) af begravelses-kasser, 2) som del af sygekassernes obligatoriske ydelser, 3) af ulykkesforsikringen m. v. og 4) som særhjælp.

begravelseskasse, forening, der alene har til formål at sikre medl. begravelse-hjælp. Undergivet tilsyn efter lov af 1940. S. å. ophævedes sygekassernes selvst. b.

begreb. I logikken kaldes enhver veldefineret genstands, egenskabs- el. relationsbetegn. et (klart) b. b-indholdet er de i definitionen indeholdte bestemmelser ('mærker' el. b-omfanget er samlingen af de genstande el. fænomen, som har mærkerne og derfor 'falder ind under' b. - I psyk. kaldes enhver betydningsel. genstandsbevidsthed et b.

begrebsrealisme, skolastisk teori om, at almenbegreberne (universalerne), f. eks. hunden, har en særlig art eksistens (subsistens) uafhængig af enkelttingene og af de menneskelige bevidstheder.

begske, jernske for flydende beg. Anv. ved begning af nåderne i et skibsdæk, for at gøre det vandtæt.

besten, vandholdige glasagtige dagbjergarter.

Begtrup ['bæk-], *Bodil* (f. 1903), da. kvindesagsforkæmper og diplomat; filmscensør 1939-48, form. f. Danske Kvinders Nationalråd 1946-49. Virksom inden for soc. og humanitært arb. Medl. af da. delegation til Folkeforb. 1938 og til FN fra 1946, form. f. FNs kommission til forbedring af kvindernes samfundsmæssige stilling. Medl. af komm. vedr. menneskerettigheder 1948. Da. gesandt i Island 1948. (Portræt).

Bodil Begtrup.

Holger Begtrup.

Begtrup, Holger (1859-1937), da. høj-skolemand og folketaler. Cand. theol., lærer ved Askov 1882. Grl. Frederiksborg højskole 1895 og ledede den til 1925. Har bl. a. udg. *Grundtvigs Udvalgte Skrifter* (1904-1909) og *Det Da. Folks Hist. i 19. Årh.* (1909-1914). (Portræt).

Begtrup-Hansen, Knud (f. 1882), da. politiembedsmand, 1919 politispektor v. statspol., 1938 vicepolitichef, fra 1941 konstitueret rigspolitichef.

Begtrup Vig, bugt S. f. Mols (Ø f. Århus). **begyndelsesforretning**, skifterettens besiddelsestegelse af samtlige effekter i et bo, der skal underkastes skiftebehandling.

Behaim ['be:-], *Martin* (1459-1507), geograf, f. i Nürnberg, fremstillede en *Jordglobus*. Gnm. B blev *Regiomontanus'* soltabeller tilgængelige for de søfarende og benyttedes på de store opdagelsesrejser til astron. navigation.

beha'isme, den af Bahá-ulláh fornyede babisme.

Beham ['be:-], 1) *Barthel* (1502-40), ty. maler og kobberstikker. Hører til de såk. »Kleinmeister« i Nürnberg. Genrescener og ornamentisk i tilknytning til ital. kunst. 2) *Hans Sebald* (1500-50), ty. maler og kobberstikker, broder til 1). Scener fra bøndernes liv m. m. under påvirkning af Dürer.

behaviorisme [bihævio'ismø] (amer. *behavior* adfærd, opførelse), moderne psyk. retning, gr. af J. B. Watson, if. hvilken psyk. må baseres på objektivt kontrollerbar iagttagelse af organismers adfærd uden hensyn til deres subjektive oplevelser.

'behænie, ikke tørrende, fed olie fra frøene af træet *Moringa aptera* (arab. *behemn*, deraf oliens navn), der dyrkes i trop. og subtrop. lande. Anv. bl. a. til macerationsprocessen til udvinding af æteriske olier af blomster.

Behistun, ældre navneform f. Bisutun.

behov, psyk., mangeltilstand ved en organisme, som denne selv føler som savn, uro, spænding m. v., og som den søger at afhjælpe ved stræben. Ofte opfattes b som en slags psykiske »kræfter«, der sætter organismen i bevægelse. - I økon. teori den psyk. baggrund for al efter-spørgsel.

'Be'hrend, *William* (1861-1940), da. musikhistoriker. 1922 musikanmelder ved *Berl. Tid.* Skrev bl. a. *Ill. Musikhist.* 2 1905. N. W. *Gade* (1917) og *Beethovens Klaversonater* (1923).

'Be'hrens, *Johan* (f. 1904), da. maler; dekorationer i »Starekassen«, *Zool. Have*, *Norrebros Teater*; i øvrigt spec. havne- og skibsbilleder.

'Behring, *Emil* (1854-1917), ty. læge, grl. 1890 s. m. japaneren *Shibasaburo Kitazato* (1852-1931) serumbehandling. Indførte senere vaccination mod difteri med toksin-antitoxinblandinger. Nobelprisen for medicin 1901.

Behrman ['bæ:rmæn], *Samuel Nathaniel* (f. 1893), amer. dramatiker. Forfinede komedier f. eks. *Brief Moment* (1932), *Biography* (1933), da. *Farlige Minder* 1942).

Behtere ['bæ:teref], *Vladimir Mihailovitj* (1857-1927), russ. nerve- og sindssygelæge. Arbejder over lokalisationen af de forsk. center i hjernen. *General Bases of Human Reflexology* (1926).

behæftelse, gældsforpligtelse, som hviler på en ejendom.

behændighedsøvelser, gymn. springøvelser uden redskab, f. eks. hovedspring, kraftspring, saltomortale.

bei [bai] (tyrk. *hey* el. *beg* herre), tidl. tyrk. titel.
Bei'd(h)ävi (d. ca. 1290), muham. teolog, f. i Iran, forf. af en udbredt Korankommentar.
beige [bø:ʃ] (fr.), gullig, lysebrun; også betegn. for naturfarvede, gullige el. brune uldne stoffer.
beignetsdej [bæ'njæ:] (*beignet* fr. af kelt. *bigne* bule (efter slag), tyk pandekagedej, hvori fisk, kød, grønsager el. frugt dyppes for fedtkogningen).
Beijer ['bæjər], *Harald* (f. 1896), sv. forf. Tidl. mekaniker og skuespiller. Har udg. fl. brede romaner, skematisk opbygget om moralske problemer; *Guds ogärningsman* (1933, da. 1937), *Joos Riesler* (1939) og *Brita-bøgerne* 1-3 (1940-43, da. 1941-44), en udviklingsroman, der belyser stanscirculationen.
Beijeren ['bæjərən], *Abraham van* (1620 el. 21-ca. 74), holl. maler. Har malet nature-morte billeder med fisk i fint afstemte grålige toner.
Beijerland ['bæjərənt], d. s. s. Hoeksche Waard.
Beilstein ['bailstain], *Friedrich Konrad* (1838-1906), russ. kemiker. Udgav *Handbuch der organischen Chemie* (1880-83), hvis senere udgaver stadig bærer hans navn.
Beira ['bäira], 1) portug. prov. S f. Douro; 24 573 km², 1 894 100 indb. (1940); 2) havneby i den portug. koloni Moçambique. Østaftr.; 13 000 indb. (1942). Hovedhavn for Rhodesia og Katanga.
Beirut ['be:'ru:t], fr. *Beirut*, hovedstad i Libanon; 234 000 indb. (1943). Oldtidens *Bērytōs*, Syriens og Libanons bedste havn

sine egne præster. En forende skikkelse var Martin Niemiöller.
bekendelseskrift, *teol.*, d. s. s. symbol.
bekendtgørelse, anordning fra en statsmyndighed.
Békéscsaba ['bø:'ke:ʃ-'tʃəbə], by i SØ-Ungarn; 52 000 indb. (1941). Handel med landbrugsprodukter.
bekka'siner (fr. *bec* næb) (*Ca'pella*), slægt af vadefugle med meget langt, tyndt næb med følsom hud i spidsen, brunlige farver. **b** er genstand for jagt og anses for meget velsmagende. Hertil enkelt bekkasin, hirsegøg og tredækker.
beklædningsmur, mur, der danner begrænsning for en jordmasse, anv. ved vej- og jernbaneanlæg, for at forhindre nedskriden af jordskråninger.
beknibe sig, *sov.*, komme i klemme, kile sig fast.
bekræftelsesed, 1) løfteed, 2) sigtelsesed.
Bel (babil): herren, hebr. *Baal*, ofte anv. navne f. guden Marduk.
Bel- (russ: hvid), anden stavemåde for Bjel- (alm. i russ. stednavne).
Béla ['bø:lə], fire konger i Ungarn: Béla 3., reg. 1174-76, erobrede Dalmatien. - Béla 4., reg. 1235-70, blev 1241 slået af mongolerne, afværgede senere østr., mongolske og serbiske angreb. Indkaldte ty. kolonister.
Bel'ladsori (d. 892), arab. historieskriver, som har skildret araberne erobringer.
Bel-Ami, roman af Maupassant (1885; da. *Smukke Ven* 1898).
belastning, 1) byggetekn. På en bærende konstruktionsdel er **b** de ydre kræfter, der påvirker den. De altovervejende **b** er egenvægten og nyttelasten, f. eks. trafik, sne, møbler, På bropillere vindtryk, istryk m. m.; 2) *elektr.*, den effekt en elektr. maskine kan afgive; måles i watt og er for jernstrøm lig volt $\times$ ampere og for enfasset vekselstrøm volt $\times$ ampere $\times$ cos ϕ . Ofte omtales strømstyrken som **b**, idet spændingen gerne er konstant.
belastningsfaktor, forholdet ml. middebelastningen (f. eks. for et elektricitetsværk) i et bestemt tidsrum og maksimalbelastningen inden for samme tidsrum.
belastningskarakteristik, en kurve, der for en elektr. maskine viser spændingsafhængighed af belastningen.
belastningsprøve af en bygningskonstruktion foretages, hvis det p.g.r. af fejl i beregninger el. udførelse kan befrægtes, at konstruktionen ikke kan bære, hvad den skal. **b** anv. dog også ved større el. vigtige konstruktioner uden at en sådan mistanke foreligger.
Belawan [bø'lawan], havneby for Medan på NØ-Sumatra; ca. 45 000 indb.
Bel'canto (ital: skøn sang), 1) den el. ital. sangmetode der fremelsker tonekøbenhavn fremfor det vokal-dramatiske udtryk; 2) kbh. mandskor, stiftet 1906.
Belchen ['bø:lən], 1414 m h. bjergtop i Schwarzwald, Tyskl.
Beldenak ['bø:lə-n], tilnavn f. biskop Jens Andersen (d. 1537).
'Beldringe [-ld-], hovedgård V f. Præsto, fra 1774 i slægten Raben-(Levetzau)'s eje. Bygn. fra 1561, fredet i kl. A.
Beldringe flyveplads, ca. 10 km NV for Odense, anlagt af tyskerne under besættelsen, overtaget af Min. f. Offentl. Arbejder til brug for civil luftfart. I retning NØ-SV findes en 2000 m l. og 50 m br. betonstøtbane.
belejringspark, navn både for artilleri- og ingeniørgods o. l., som samles til en belejring, og for stedet, hvor det lægges.
belejringskys, det svære kys, der væsentligst er bestemt til at anv. ved belejring af fæstninger.
belejringsstilstand. Erklæring af **b** el. undtagelsesstilstand betyder, at en række af de borgerne tilkommende rettigheder suspenderes, så længe **b** består. Således bliver ytrings-, presse- og forsamlingsfrihed i reglen stærkt begrænset og domsmagten udovet af standretter uden adgang til appel. **b** kan erklæres af de nationale myndigheder el. under krig af en militærmagt, som holder fjendtligt territorium besat.

Belém, 1) [bø'lɛ̃i], vestl. bydel i Lisboa, med kirke- og klosterbygning (1499) til minde om Vasco da Gamas rejse, samt

Belémstårnet.

fæstning (Belémstårnet) fra 1520; 2) [bø'lɛ̃i] el. *Pará*, hovedstad i staten Pará, Brasilien; 318 000 indb. (1939); ved Amazonas-Tocantins' munding; havdeby for hele Amazonlandet; udførsel af paranødder, kautsjuk, tropiske træsorter.
bellemintella (lat. formindelsesform af *Belemnites*), slægt af belemnitter fra øvre kridt. **B** mucronata er ledefossil for øvre senon.
belem'nitter (*Belemnites*) (gr. *belemnon* kastespyd), uddød gruppe af tiiarmede bleksprutter med indre, hyppigst cigarformet, kompakt kalkskal (rostrum, såk. vættelys). I en kegelformet fordybning i dennes forende var en kamret, tragtformet, tyndvægget skal (phragmocon) der forsatte i et tyndt blad (proostracum). I reglen er kun rostrum bevaret. Vigtige ledeforsteninger fra jura og kridt.

bel esprit [bø'lɛ̃'spri] (fr.), skøn-ånd, ændring person.
beletage [-e'ta:ʒa] (fr.), 1. sal i *Belemnit*.
Belfast [bø'l'fæ:st] (i Engl. ['bø'l'fæ:st]), hovedstad i Nordirland. 444 000 indb. (1938). Centrum for Irlands lærerindustri. Store skibsværfter. Jern-, bomulds-, sukker- og whiskyindustri. Univ.
Belfort [bø'l'fɔ:r] 1) fr. departement; 608 km²; 87 000 indb. (1946); 2) hovedstad i 1); 37 000 indb. (1946). Vigtig fæstning, maskin- og tekstilindustri. Befæstet af Vauban 1686. Belejret 3. 11. 1870-16. 2. 1871. Erobert af tyskerne 18. 6. 1940, befriet 20. 11. 1944.
'belga, belg. møntenhed, indført 1926 = 5 francs.

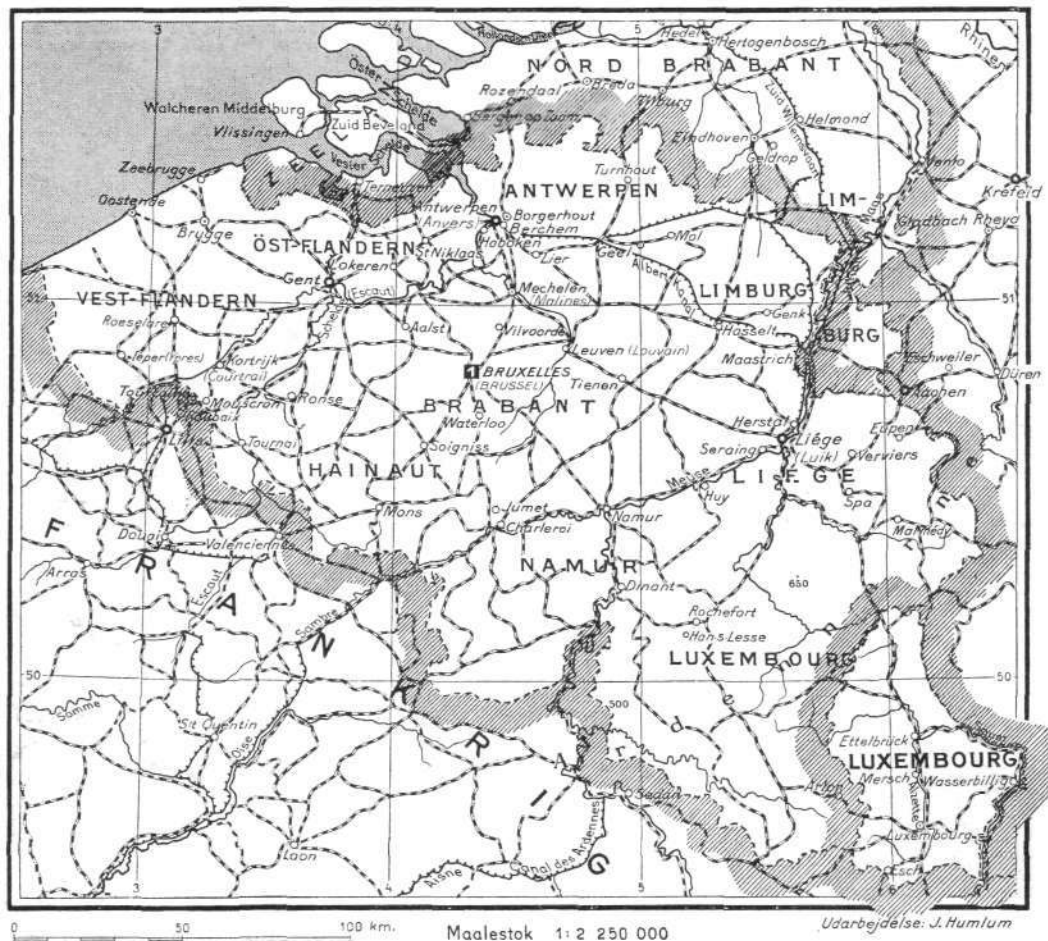
belger, gallsisk stamme 1) ml. Seine og Rhinen, besejret af Caesar 57 f. Kr.; 2) i Hampshire, besejret af Claudius 44 e. Kr.
'Belgica-ekspeditionen, polarekspedition under ledelse af Gerlache, 1897-99.
Belgien, fr.: *Belgique*, flamsk: *België* ['bø:lje:ʒ], kongerige i V-Eur. 30 500 km²; 8 452 600 indb. (1948), 277 pr. km², næsttættest befolkede land i Eur. **B** er delt i 9 prov.: Oost- og West-Vlaanderen, Antwerpen, Brabant, Hainaut, Liège, Limburg, Luxembourg og Namur. Største byer: Bruxelles (hovedstad), Antwerpen, Liège, Charleroi og Gent. Den 65 km lange lige klitkyst er uden naturlige havne; bag denne ligger et markvælt. Det indre er et belgformet lavland, som V f. Schelde er leret og frugtbar, men som mod NØ er sandet (Kempen). Hinsides Maas og Sambre ligger det lave bjergplateau Ardennerne. - **B** har tempereret kystklima. Bruxelles: jan. 3° C, juli 18° C; årl. nedb. 860 mm; i Ardennerne er klimaet noget strengere. - *Befolkning*. Landet er tosproget. Mod N og V bor flamlænderne (53%), som taler en nederl. dialekt, mod S og SØ walloner (45%), som taler en fr. dialekt; hertil kommer godt 1% tysktalende i prov. Liège og Luxembourg. Næ-

Havnen i Beirut.

med stor eksport af syddfrugter, olivenolie, hud, skind o. a. landbrugsprodukter. Jernbane til Palæstina og Tyrkiet. Olieledning fra Iraq. Opr. fonisk kyst; ny blomstring efter 1860.
Beitstadford ['bøi:'stɑ:fo:d], inderste del af Trondheimsfjorden.
Beja [bø:ʒa] portug. by i prov. Alentejo; 130 km SØ f. Lisboa; 12 500 indb.
Bejart [bø:'sɑ:r], fr. skuespillerfamilie, knyttet til Molière og hans trup. Nævnes kan *Louis B* (1630-78) og søsteren *Armande B*, (1645-1700), som 1662 blev digterens hustru og spillede en række af hans berømteste roller.
bejdfarvestoffer, tjærefarvestoffer fremstillet ud fra benzol, toluol, naftalin og antracen, især anv. til farvning af uld. For farvningen underkastes materialet en bejdning med metallsalte.
bejdsr (ty. *beizen*, egl: lade bide, ætse), vædsker af forsk. sammensætning, hovedsagelig anv. til at forandere et stofs overflade. Således 1) til at beskytte og forskønne træ, 2) rense metaloverflader, der skal emaileres, galvaniseres osv., 3) fjerne kalk fra kalkede huder, 4) befri korn for brandsporer, 5) gøre tekstiler modtagelige for farvning m. m.
bejdning, 1) behandling af metalgenstande med svovl- el. saltsyre til fjernelse af oksyder, glødeskal osv., ofte tilsat en inhibitor (sparbejdse), der nedsætter syrens angreb på metallet, hvorved brintdannelse og dermed brint-el. bejdskørlighed undgås; 2) inden for landbruget d. s. s. afsvampning.
bekendelseskirken (ty. *die bekennende Kirche*), retning inden for den ev. kirke i Tyskl., dannet efter nationalsocialismens forsøg på gnm. »Deutsche Christen« også af nazificere den ev. kirke. **b** afviste af nazificering (også racemæssigt) og udd.

sten alle er katolikker. - **Mont:** I belga = 5 francs, 1 franc = 100 centimes. **Mål og vægt:** Metersystemet. - **Erhverv.** 17% af befolkningen er beskæftiget med landbrug, 6% med minedrift og 42% med industri og håndværk. Landbruget er højt udviklet; 35% af **B** er agerjord. Jorden er delt i små brug; havre, hvede og rug er de vigtigste kornarter (udbytte 1946 henh.: 469 000 t, 336 000 t og 221 000 t). Derudover stor kornimport. Kartoffler og sukkerroer dyrkes alm., og i Flandern er her en vigtig afgrøde; endv. dyrkes tobak, cikorie, humle m. v. Husdyrholdet er mindre end Danms (1947: 304 000 heste, 1 652 000 stk. hornkvæg, 217 000 får og geder, 839 000 svin, ca. 4 mill. høns (1935: 24 mill.). 18% af **B** er skov, mest i Ardennerne og Kempen. Største delen af træforbruget må indføres. **Bjergværksdrift.** Kul er **Bs** vigtigste mineral; det findes langs Sambre og Maas i Limburg og i Borinage. Produktion i 1938: 30 mill. t, 1947: 24 mill. t. Omkr. Liège findes højovnsanlæg for udsmelning af importeret jernmalm (især fra Lorraine). Stålrproduktionen er stor (2,9 mill. t 1947), endv. udsmelning af zink, bly, kobber og tin. - **Industri.** Tekstilindustrien har fra gl. tid haft betydning i **B** og forarbejder uld (Verviers m. fl. byer), bomuld (Gent), hør (Flandern) og kunstsilke (Tubize). Glasindustri er veludviklet i Sambre-dalen (Charleroi og Mons). I Antwerpen er der store diamantsliberier. Industriproduktionens indeks var 1947: 86 (1937 = 100). **Handel.** Handelsbalancen er normalt passiv; i gns. for 1936-38 var indførslen 24 000 mill. fr., udførslen 22 000 mill. fr. I 1947 var de tilsv. tal 85 560 mill. fr. og 61 656 mill. fr. **B** har toldunion m. Luxem-

bourg og Holl. (Benelux). De vigtigste handelsforb. er USA, Frankrig, Engl. og Holl. Jernbanenettet er det tætteste i Eur. - **Forfatning.** Kongemagten er arvelig i Leopold I.s mandslinie, i praksis bundet til parlamentarisme. Lovgivende magt hos Senat og Deputeretkammer. Senatet (101 medl.) vælges v. blanding af dir. og indir. valg. Deputeretkammer (202 medl.) v. dir. valg; alm. valget for 21-årige mænd, kvinder fik stemmeret ved lov af 1948. Medl. af de lovgivende forsaml. vælges for 4 år, men reg. har opløsningsret til begge kamre. - Kommunerne har vidtgående lokalt selvstyre. - **Har.** Alm. værnepligt. Første tjensttid under fanerne 12 måneder. Forsvarets genopbygning ikke endt (1948). - **Kirken.** Kardinal-erkebiskoppen bor i Mechelen (Malines); 6 stifter og ca. 6 000 gejstlige. - **Skolevæsen.** I 1939 gik 50% i folkeskoler og resten i private sk., de fleste kat. konfessionelle. Den højere sk. er præget af privatsk. Decroly-metoden har stor bet. 2 statsuniv. havde 3 800 elever, 2 private 8 500. - **Hist. B.** i middelalderen forende del af Nederl. (handel, tekstilindustri), skiltes 1578-79 fra nordl. Nederl., der erklærede sig uafhængige, mens **B** forblev under Span. Frankrig fik Artois 1659, Lille 1668, Cambrai 1678, 1713 afstodes **B** i Utrechtfreden til Østrig; erobredes 1792, varigt fra 1794, af de fr. revolutionshære, forenedes 1814-15 m. nordl. Nederlande. **Rel. modsætn. og liberal uvilje mod kong Vilhelms stærke magt** førte aug. 1830 til belg. rejsning. Med fr.-eng. støtte blev **B** 1830-31 anerkendt som suverænt stat, hvis neutralitet garanteredes af stormagterne.

Kongeriget B: Leopold 1. 1831-65,

Leopold 2. -1909, Albert 1. -1934, Leopold 3. siden 1934. Fri forfatn. 1831, m. tokammersystem og census; Leopold af Sachsen-Coburg blev konge. Under samlingsministerier, siden skiftende liberalt og katolsk styre stod **B** som liberalt mønsterland, ledende i industr. udvikling på fastlandet. De liberale udvidede valgetretten 1848, bækampede kirkens magt over skole og social forsorg; Katolske Parti, der fik stor tilslutning fra bønderne i Flandern, støttede fra 1870erne bevægelsen for at skaffe flamsk sprog ligestilling med fransk. Katolikkerne havde magten 1884-1914. Fra 1880erne fik Socialistisk Arbejderparti større magt, gennemvang 1893 efter strejker alm. valget, dog med tillægsstemmesystem. **Sociale og religiøse modsætninger og flamsk-vallonsk konflikt** gav **Bs** politisk urolig karakter. 1908 knyttedes konstaten til **B**. - I erkendelse af sin truede stilling udbyggede **B** stærkt forsvar, især efter 1910. Da **B** aug. 1914 afsløg ty. krav om gennemmarch, brød ty. tropper 4. 8. ind i **B**, der tog kampen op, bidrog til at sinke ty. fremrykn. mod Frankr., men blev næsten helt besat af ty. tropper og hårdt behandlet. Efter befrielsen nov. 1918 fik **B** ved Versaillesfreden store erstatninger tilkendt fra Tyskl., samt efter afstemning områderne Eupen og Malmédy. **B** sluttede 1920 militæralliance med Frankrig, 1919 indførtes lige og alm. valget, hvorved Det Katolske Parti mistede sit flertal og omtrent stod lige med socialisterne, mens De Liberale var tunge på vægtskålen. 1923-25 deltog **B** i Ruhrbesættelsen. Efter inflation stabiliseredes belg. mønt med guldmøntfor 1926-27, men under krisen i 1930erne blev den 1935 atter op-

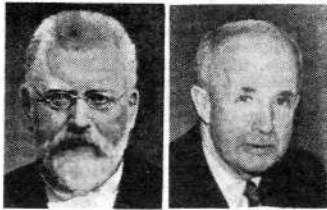

Chresten Berg.

Paal Berg.

Berg, Chresten (Christen) (1829-91), da. venstrepolitiker. Gårdmandsson, lærer, 1866-91 folketingsmand (Kolding). Hovedforfatter til Venstres program 1872, eafh. Venstres ledende mand i kamp for parlamentarisme; bidrog som taler og bladgrundlægger til at rejse jyske gårdmænd til aktiv støtte for bonde demokrati, men evnede ikke at beherske mod sætningen ml. moderat-grundtvigsk fløj (Bojsen) og Hørups radikale antimilitarisme. Bekæmpede de moderate efter første provisorium 1877, skabte efter 1881 samling om visnepolitikken mod Estrup, håbede efter valgsejr 1884 på systemskifte, men skuffedes, brød m. Hørup. Folketingets formand 1883-86, domtes 1886 til 6 mdr. fængsel, da **B** ved møde i Holstebro havde foranlediget politimesteren fjernet fra tribunen. Isoleret under Hørups og Bojsens forhandlingspolitik, men bevarede vælgernes tilslutn., gik 1890-91 atter sammen med Hørup. (Portræt).

Berg, Claus (beg. af 16. årh.), da. billedskærer af ty. skole. Hovedværk: alter-

Detaille fra Claus Bergs altertavle i St. Knuds Kirke, Odense.

tavle til Gråbrødrekløstret, Odense, nu i St. Knuds Kirke.

Berg [-j], Eva (f. 1904), sv. forfatterinde. Har i romaner og noveller behandlet moderne ægteskabsproblemer; *Ungt ækteskab* (1932, da. 1933), *Medelålters man* (1937).

Berg, Kaj (f. 1899), da. ferskvandsbiolog. Siden 1939 prof. v. Kbh.s Univ.

Berg [-g], Magnus (1666-1739), no. billedskærer og maler; navnlig berømt for sine elfenbensarbejder (Rosenborg).

Berg [-j], Natanael (f. 1879), sv. komponist. Stor produktivitet med operaer, f. eks. *Judith* (1936) og *Genoveva* (1947), ballerter, symfonier m. v.

Berg [-g], Paal Olav (f. 1873), no. jurist. Specialist i arbejdsret. Højesteretsdommer fra 1913, form. (justitiarius) 1929-46. Socialmin. (Venstre) 1919-20, 1924-26. Forblev apr. 1940 i Oslo, tog som højesterets formand initiativ t. oprettelse af »administrationsrådet«, næde derved at fjerne Quisling foreløbig (idet **B** dog måtte takke Q. for hans indsats); deltog sommer 1940 i forhandl. om modus vivendi m. tyskerne, men brød af 18. 6. I skarp opposition mod quislingerne, dec. 1940 ledende ved højesterets tilbagetræden. Bl. ledende i modstandsbevægelsen, formand f. hjemmefrontens ledelse. Søgte sommer 1945 efter Nygårdsvalds afgang forgæves at danne samlingsreg. (Portr.)

Berg, Sigurd (1868-1921), da. venstrepolitiker, søn af C. B. Redaktør af »Frederiksborg Amts Avis«, nøje knyttet til J. C. Christensen, indenrigsmin. 1905-08, faldt ved Alberti-affæren. 1910 af rigstretten dømt til bøde for utilstrækkelig tilsyn med Sjællandske Bondestands Sparekasse. Indenrigsmin. 1920-21.

Berg [-j], Yngve (f. 1887), sv. maler; har ill. en ny udg. af Bellman og udf. vægdekorationer m. *Bellmanmotiver i rådhuskælderen*, Sthlm.

Bergama (oldtidens *Pergamon*), by i Tyrkiet N f. Izmir; 16 000 indb. (1940).

bergamasca (efter byen *Bergamo*), gl. ital. dans i lige takt.

Bergamaskerne, del af de sydl. Kalkalper ml. Val Tellina og Po i Norditalien.

Bergamo, ital. by i Lombardiet, 50 km NØ f. Milano; 102 000 indb. (1947). Tekstilindustri.

bergamo el. *pergamo* (efter byen *Bergama*), håndknyttede tyrkiske tæpper fra Lilleasien, en art smyrna.

bergamot-orange [-o'ranʃə] (tyrk. *beg-armüdi*, egl. fyrstepære) er en underart af appelsin, hvis frugtskal ved destillation giver bergamotolie, som anv. til parfume og i farmacien.

bergamot(te) (tyrk. *beg-armüdi* fyrstepære), fællesbetegn. for visse peresorter med meget brede og korte frugter.

Bergen ['bærgən], næststørste no. by, udgør et eget fylke; 37 km²; 109 000 indb. (1946), på en halvø i byfjordens innerste del, Puddefjorden. På tangen ml. de to vige, Vågen og Lungegårdsvatn, ligger børsen, Korskirken, domkirken, rådhuset, jernbanestationen og forretningskvartererne. I bydelen Sandviken ligger Tyskebyen, Mariakirken med Håkonshallen (13. årh.) og Rosenkrantzårnet (16. årh.) (jfr. Bergenhus). I de sydl. bydele ligger **B** museum, **B** nasjonale scene, Geofysisisk institut og mod Ø villakvarteret Kalfaret. En tovbane fører til Fløyfjellet 320 m o. h. Mangesidig industri, stor handel (børs) og skibsfart. Endepunkt for Bergensbanen. 1948 indviedes et univ. i **B**. - *Historie*. Efter sagaen anlagt som købstad (Bjorvin) af Olav Kyrre 1070. Blev snart midtpunkt for handelen med tørfisk. På kongsgården Bergenhus holdt mange no. konger til. Fra 14. årh. økon. behersket af hanseaterne fra 16.-17. årh. stærk holl. handel; til ca. 1850 Norges største by. 1413, 1702, 1756 store ildebrande. Vigtig ty. ubådsbasis efter tab af Frankr. 1944, bombet af RAF 4. 10. 1944. 20. 4. 1944 store odelæggelser ved eksplosion af ammunition i **B**-s havn. (Ludvig Holberg og Edvard Grieg er født i **B**). (Ill.).

Bergen ['bæryə], flamsk navn på *Mons* (belg. by).

Bergens [-belsen [-gən-]], d. s. s. Belsen, ty. koncentrationslej.

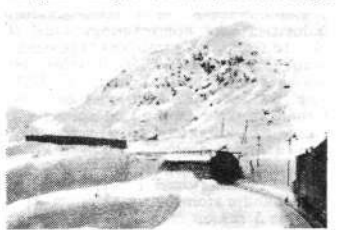
Bergenshus, gl. borganlæg i Bergen. På stedet lå allerede i 11. årh. en kongsgård; Håkon 4. befæstede den m. mure og rejsede Håkonshallen, sønnen Magnus et boligårn, som 1562-68 ombyggedes til det nuv. imponante Rosenkrantzårn.

Senere blev **B** en stærk fæstning (bastionære udenværker 1646 og senere), fra 18. årh. stammer kommandantbol., vagtbyggn. m. m. Nu uden mil. bet. - 20. 4. 1944 stærkt beskadiget v. eksplosion af ty. ammunitionsskib v. kajen lige udf. **B**.

Ber'genia, slægt af stenbrækfam. med store blade og røde el. hvide blomster. Asien. Mange arter er prydpflanter, især på stenhøj.

Bergen op Zoom ['bærtən ob 'zo:m], by i SV-Holl. nær Zooms udløb i Ooster Schelde; 28 000 indb. (1947). Store teglværker, fiskeri.

Bergens-banen ['bærgəns-], no. normalsporet bjerglandsbane, forb. Oslo m. Bergen. Længde 492 km, største stign.

Bergens-banen. Snetunnel.

21.5 ‰, mindste kurveradius 250 m. Fuldf. 1909. På den 100 km lange højfjeldstrækning ml. Myrdal og Haugastøl findes 178 tunneler på ialt 36,7 km; 17,2 km ligger i snetunneler af træ. **B** har nogle af Eur.s største roterende sneplove.

bergensjolle ['bærgəns-] (efter byen *Bergen*), spidsgattet, klinkbygget, let, åben båd med brede bord.

Ber'ger, Chr. Johan (1724-89), da. læge, Danmarks første prof. i fødselshjælp (1761). Medvirkede ved Struensees reformer, arresteret s. m. denne, forvist til Ålborg, senere benådet med et professorat i Kiel.

Berger [-gør], *Erna* (f. 1900), ty. koloratur-sangerinde. Fra 1932 ansat ved operaen i Berlin og Dresden.

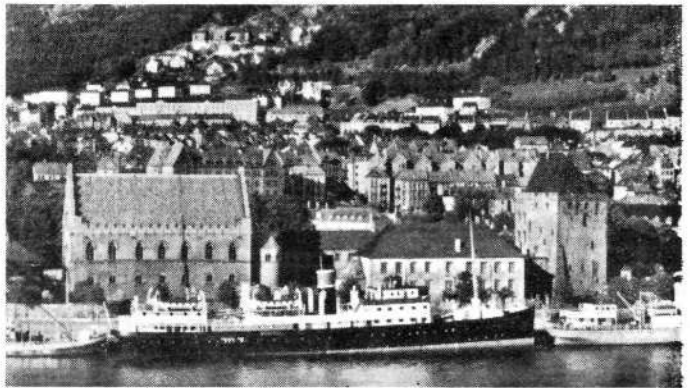
Berger [-jær], *Hemming* (1872-1924), sv. forf. Omsatte erfaringer fra et 8-årigt Amerikaophold i den impressionistiske roman *Dår ute* (1901). Storstadsmotiver heri fastholdtes i talr. senere romaner.

Bergerac [bærgə'æk]. fr. by i dept. Dordogne; 23 000 indb. (1946).

Berger-blanding (efter opfinderen, en fr. ingeniør Berger), sats, der med mil. formål benyttedes til rogudvikling.

Berggrav ['bærgra:v], *Eivind* (f. 1884), no. gejstlig, biskop i Tromsø 1928, i Oslo 1937, fører i kirkekampen under den ty. besættelse og klar modstander af tyskerne og Quisling-regimet. Afst. og interneret 1942. Udg. af tidsskr. »Kirke og Kultur«, fremragende rel.psyk. forf. (*Religionens terskel* 1933). En hovedskikkelse i det økumeniske arbejde. (Portr. sp. 391).

Bergree'n, *Andreas Peter* (1801-80), da. komponist. Elev af Weyse. 1838 organist ved Trinitatis Kirke, 1843 sanglærer ved

Bergen, t. v. Håkonshallen, t. h. Walkendorfs tårn.

Vitus J. Bering. George Berkeley.

i pågældende blad(e). Dersom kravet nægtes efterkommet, kan det forelægges berigtigelsesnævnet, bestående af en højesteretsdommer og to pressemænd, der afgør om betingelserne for optagelse af B er til stede.

Berija, Lavrentij (f. 1899), sovj. politiker, Georgier. 1931-38 formand for Georgiens kommunist. parti. 1938 -jan. 1946 folkekommissær for indre anliggender (NKVD). 1941 medl. af forsvarsrådet. Marts 1946 medl. af politbureauet.

Bering, Vitus (1617-75), da. landtindtger og hist.skrivner, især beundret for sine stilistiske evner.

Bering, Vitus Jonassen (1681-1741), da. opdagelsesrejsende i russ. tjeneste; f. i Horsens. Berekste og kortlagde 1728-30 og fra 1734 NØ-Asiens kyster og opdagede 1741 Aleuterne og Alaska. (Portr.).

Bering-havet, Stillehavets N-randhav; mod S ud for Aleuterne 5369 m dyb, mod N kun 50 m; p. gr. af issmeltnet strømmer overfladevandet (32% salt) mod S langs Kamtjatka kyst som Oya Shio Strømmen. Opkaldt efter Vitus Bering, der 1728 opdagede dele af B.

Beringhavspørgsmålet, konflikt i 1880erne ml. USA og Storbrit. om ret til sælfangst i Bering-havet uden for tremilegrænsen. En voldgiftskendelse 1892 gav ret til sådan fangst og fastsatte samtidig fredningsregler.

Bering-strædet, forb. Bering-havet med Ishavet; 96 km br.; største dybde 50 m. Opkaldt efter Vitus Bering, der opdagede B 1741.

Bering-øen, ø i Bering-havet; her døde Bering 1741.

Bériot [be'rijo], *Charles Auguste* de (1802-70), belg. violinvirtuos og komponist. 1858 blind og lam i venstre arm. En af grundlæggerne af den mod. violinstil. Skrev bl. a. 7 violinkoncerter, der endnu benyttes til undervisningsbrug.

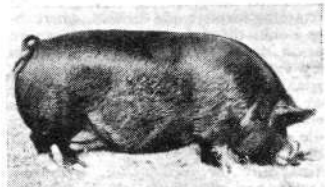
Berkeley ['ba:kli], by i SV-Engl., NØ f. Bristol. Normannisk borg, hvor Edvard 2. myrdedes 1327.

Berkeley ['bɜ:kli], univ. by i California, USA, ved San Francisco Bugten, N f. Oakland; 100 000 indb. (1946).

Berkeley ['ba:kli], *George* (1684-1753), eng. filosof og teolog. Analyserede i sit hovedv.: *Treatise on the Principles of Human Knowledge* (1710) bl. a. eksistensbegrebet. Hævdede, at »esse est percipere« (at eksistere er at blive iagttaget), hvorfor han mente, at al eksistens forudsætter en iagttagende bevidsthed, en mennesk. sjæl el. en gud. Virkeligheden består blot af ideer, som alle er konkrete; såkaldte abstrakte almenforestillinger er blot individualforestillinger. Da materiebegrebet er abstrakt, eksisterer materien ikke. Rummet er et kompleks af syns- og berøringsideer. (Portræt).

Berkshire ['ba:kʃia], eng. grevskab, V f. London. 1877 km², 331 000 indb. (1939). Landbrug. Hovedby: Reading.

Berkshire-svin ['ba:kʃia], sort eng.

Berkshire-svin.

svinerace af spæktypen. 1860-80 indførtes en del b til Danmark.

Berlichingen [-xivan], *Götz von* (1480-1562), ty. ridder, lejetropfører. Mistede højre hånd, erstattet m. jernarm. Efterlod upålidelige memoarer, som Goethe har udnyttet i »G. v. B.«.

Berlin (da. [-li'n], ty. [-li:n]), Tyskls største by, i Brandenburg på begge sider af Havels biflod Spree; 3,2 mill. indb. (1946) (1939: 4,3 mill. indb.); siden 1945 under militær besættelse, opdelt i eng., amer., fr. og sovj. zone med hhv. 623 000, 987 000, 437 000 og 1 185 000 indb. Til 1945 det industrielle og handelsmæssige centrum i Tyskl., sæde for regering, rigsdag, univ. (grl. 1810). B-s ældste del ligger på en ø i Spree og rummer bl. a. slotet, der ligger for enden af den øst-vestgående boulevard Unter den Linden, der tidl. rummede de ty. regeringskontorer; desuden Leipziger Strasse til Potsdamer Platz samt den nu ødelagte Siegesallee m. Brandenburger Tor. Af nord-syd-gående gader må særlig nævnes Friedrichstrasse, B-s vigtigste forretningsgade, og Wilhelmstrasse, tidl. med det ty. udenrigsministerium og rigskanslerboligen. Af bygninger må særlig nævnes domkirken i ital. højrenæssance, det kejserl. slot (nu museum) samt talr. teatre og museer m. v. Uden for B store villakvarterer: Spandau, Wannsee, Charlottenburg m. v. - *Historie*. B er opstået ved sammensmeltning af den vendiske by Kölln på Spree-øen og det Ø f. liggende ty. B. Vigtigt vejknudepunkt på vejene fra Schlesien og Polen til Nordsøhavnene og fra Sachsen, Thüringen og Böhmen til Østersøhavnene. 1298 fik B stadsret. Vigtig hansestad, der modstod Valdemar Atterdags belejring 1349. Under 30-årskrigen led B stærkt, først under kurfyrst Frederik 3. blomstrede byen op. Under kong Frederik 2. blev befæstningsværkerne nedlagt, B blev nu et vigtigt ty. kulturcentrum. 1810 grl. univ. Under Frederik Vilhelm 4. indlededes en stærk byggevirksomhed. Under martsrevolutionen 18.-20. 3. 1848 hårde gadekampe. 1871 blev B det ty. riges hovedstad og voksede fra da af yderst hurtigt (1878: ca. 1 mill. indb., 1902: 2 mill. indb., 1924: 4 mill. indb.). Under 2. Verdenskrig udsattes B for luftangreb allerede 1940, fra jan. 1942 blev ødelægg. store, og nov.-dec. 1943 rantes B af hidtil ukendte ødelægg.; derefter til stadighed bombarderet (ca. 50 % af B ødelagdes under 2. Verdenskrig). 16. 4. 1945 beg. russerne offensiv mod B fra Oder, 27. 4. var byen omringet og 30. s. m. stormedes rigsdagsbygningen. 2. 5. var erobringen fuldført. Særlig regeringskvarteret og

Tiergarten blev stærkt ødelagt. - Skønt B lå i den sovj. zone af Tyskl., opdeltes B 1945 i 4 zoner ml. besættelsesmagterne i sammenhæng med at de Allieredes kontrolråd fik sæde her. Under voksende modsæt. ml. stormagterne viste berlinerne i de Vestallieredes zoner af B skarp uvilje mod det af B. stiftede socialistske enhedsparti (SED), og det blev et prestigepørgsmål for Vestmagterne at hindre en kommunistisk sejr her. Efter at kontrolrådet i foråret 1948 faktisk havde ophørt at virke, indledte Sovj. stigende kontrol med tilførsler til de Vestallieredes dele af B. Fra 18. 6. 1948 indførte de Vestallierede den nye vesttyske mark i vestsektorerne af B; hvorefter Sovj. standede alle varetilførsler til B til lands og til vands og indførte »ostmark« i Sovj.-zonen og i B-s Sovj.sektor. De Vestallierede forsynede derpå deres zoner ad luftvejen; efter en lysning i aug., under forhandl. m. Stalin, strandede forhandl. ml. militærmyndighederne i B. Under skærpet international spænding indankede Vestmagterne 27. 9. »B-krisen« for Sikkerhedsrådet, men mæglingsforsøg strandede. Nov. 1948 oprettedes ren kommunistisk administration i sovj.sektor; dec. 1948 gav valg i vestsektorerne (85 % deltagelse) absolut flertal for soc. dem. Efter amer.-sovj. forhandlinger hævdede de gensidige trafikrestriktioner 12. 5. 1949.

Berlin [bɜ:'li:n] (egl. *Baline*), *Irving* (f. 1888), amer.-russ. komponist. En af jazzens pionerer: *Alexander's Ragtime Band*, *Say it with Music* o. m. a.

Berli'ner, Knud (f. 1864), da. retslærd. Prof. i Kbh. 1911-34. Hovedværk: *Den Da. Statsforfatningsret* 1-2 (1916-34).

ber'li'nerblåt, dyblå fældning af ferri-ferrocyanid, der bl. a. fås, når man til en opløsning af kaliumferrocyanid sætter en opløsning af et ferrisalt. b er farvekraftigt, men lidt dækkende (laserende), lysgæte, men ikke alkaligæte. b er ugiftigt og anv. under mange betingelser som maler- og trykfarve (*pariser-, stål-, militørblåt* osv.); i blanding med kromgult og zinkgult fås kromgrønt og zinkgrønt. Ved tøjtryk kan b fremstilles direkte på taverne.

Ber'liner 'Börsenzeitung [-zəntsai-], ty. upolit. dagblad, 1855-1944; repr. især handelens og industriens interesser; under nazismen det toneangivende udenrigspolit. organ. Gik 1944 op i »Deutsche Allgemeine Zeitung«.

Ber'liner Lo'kal-'Anzeiger [-tsai-], ty. upolit. dagblad, 1883-1945, grl. af Aug. Scherl, indtil 1933 meget udbredt.

Ber'liner 'Tageblatt, ty. liberalt dagblad, grl. 1871. B sloges 1939 sammen m. »Deutsche allem. Zeitung«.

Bernhardt [-'na:r], Sarah (1844–1923), fr. skuespillerinde; deb. 1862 på Théâtre Français, hvor hendes skønne stemme, temperament og interessante ydre straks blev bemærket. Primadonna på Odeon i 1860'erne, v. Théâtre Français 1872–80, siden tournée i Eur. (Kbh. 1880, 83 og 1902) og USA. Ledede fra 1880 forsk. Paris-teatre, bl. a. Théâtre Sarah B (1889). Fik 1915 sit ene ben amputeret, men optrådte igen 1916 og til sin død. Virkede også som billedhuggerinde. Erindringer: *Ma double vie* (1907). (Portr.)

Ber'nhoft, Herman Anker (f. 1869), da. diplomat. Gesandt i Paris 1913–32, (kst.) 1939–45. Udenrigsrev. 5. 6. 1920 traktaten om Nordsejers overdragelse til Danmark. Dir. i udenrigsmin. 1932–36.

Berni, Francesco (1497–1535), ital. digter. Berømt for muntre og underholdende digte i terziner *Rime giocose*, efter ham kaldet »genere bernesco«. Sekretær for forsk. kardinaler.

Bernina-Alperne, Alpegruppe på grænsen ml. Schweiz og Italien; 4052 m i Piz Bernina. Fl. gletschere. B-passet (2334 m) forbinder øvre Innadal med Addas dal.

Bernina-banen, elektr. smalsporbane (1,0 m) i Schweiz, forbinder St. Moritz m. Tirano i Øvreitalien og er i 2256 m højde ført over Bernina-passet. Bygget 1907–10. Længde 60 km, største stigning 70‰, mindste kurveradius 45 m.

Bernini, Giovanni Lorenzo (1598–1680), ital. billedhugger, arkitekt og maler. Arbejdede i Rom først for kardinal Scipio Borghese, siden arkitekt ved Peterskir-

G. L. Bernini: Apollon og Dafne.

ken. Opførte *Kolonnaden omkring Peterspladsen*. Udførte talrige fontæner og portrætbuster samt gruppen *Apollon og Dafne* (Villa Borghese, Rom). B repr. den romerske høj-barok og viderefører Michelangelos tradition.

Bernoulli [-nu'ji], schweiz. slægt af videnskabsmænd. De kendteste er matematikerne Jacques B (1654–1705) og hans broder Jean B (1667–1748). Begge har givet mange forskelligartede bidrag til differential- og integralregningen og anvendt den på geom. og mekan. problemer. Jacques B hører desuden til sandsynlighedsregningens grundlæggere.

Bernstein [-f'tajn], Eduard (1850–1932), ty. soc. dem. Krævede 1899 revision af partiprogrammet: Der var ikke udsigt til at gennemføre proletarietets diktatur, idet Marx' forudsætning, den fremadskridende koncentration af kapitalen og den voksende proletarisering af de brede lag, ikke svarede til virkeligheden efter B-s opfatt. (især i *Die Voraussetzungen des Sozialismus und die Aufgaben der Sozialdemokratie* (1899)). Soc. dem. burde samarbejde m. borgerl. partier om fredelig reformpolitik. Bidrog i nogen grad til en mere moderat soc. dem. politik. Sluttede sig 1916 til De Uafhæng. Socialister.

Bernstein [-'stæn], Henry (f. 1876), fr. dramatisk forfatter, bosat i USA, hans stykker er behandlet opbyggede og har haft stor succes.

ber'nte'n (nty. *bernen* brænde), rav.

Ber'nstorff, slot tæt N f. Kbh., opført 1759–65 for udenrigsminister J. H. E.

Sarah Bernhardt.

A. P. Bernstorff.

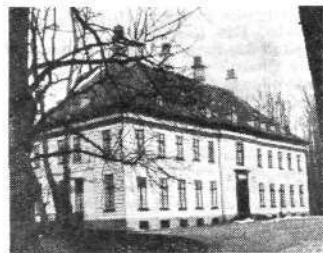

J. H. E. Bernstorff.

Klaus Bertelsen.

Bernstorff af den fr. arkitekt N. H. Jardin i tidlig nyklassisk stil. På det tilh. gods begyndtes tidligt forsøg med landboreformer – til minde herom rejste bønderne 1793 Bernstorffstøtten (Wiede-

welt) ved Gentofte Sø. B tilhørte fra 1842 Chr. 8., fra 1848 staten; 1854–1906 sommerbolig for Chr. 9., 1906–39 for prins Valdemar. For tiden (1948) luftværnsskole.

Bernstorff, Andreas Peter (28. 8. 1735–21. 6. 1797), da. udenrigsmin. Neuv af J. H. E. B. F. i Hannover, gnm. onklen knyttet til da. statstjeneste 1758; 1773–80 udenrigsmin., søgte forståelse m. Rusl. mod Sv. 1773, fik afsluttet mageskiftet af Oldenburg og gottorpiske del af Holsten. Sluttede 1780 da.-sv.-preuss.-russ. væbnet neutralitetsforb., men vakte Russ. uvilje ved samtidige forhdl. m. Engl. og styrtes d. s. år af sin fjende Guldberg. Bidrog 1784 til Guldbergs fald; udenrigsmin. 1784–97, støttede landboreformerne, bevarede en for handelen profitabel neutralitet under revolutionskrigene, populær i Kbh. trods tyskhed og højtaristokratisk tænke måde (Portræt).

Bernstorff, Christian Günther (1769–1835), da.-preuss. polit., søn af A. P. B.; 1797 da. udenrigsmin. Førte skarp politik mod Engl. 1800, bidragende til kampen 1801; søgte 1807 at bevare neutraliteten, medansvarlig for Engels fjendtlige indstilling mod Danmark, afgik 1810 under uenighed m. Fred. 6. Da. gesandt i Wien og Berlin; fra 1818 preuss. udenrigsmin.

Bernstorff, Joachim Frederik (1771–1835), da. diplomat. Søn af A. P. B., direktør i udenrigsmin. under sin broder C. G. B 1800–10; gav 1807 den definitive afvisn. af eng. krav. 1816–35 da. gesandt i Wien.

Bernstorff, Johan Hartvig Ernst (1712–72), da. udenrigsmin. Hannoveransk godsjeher, diplomat; 1744–50 da. gesandt i Paris, 1751–70 da. udenrigsmin., franskenlig. Bevarede da. neutralitet under Preuss. Syvårskrig; efter skarp da.-russ. krise 1762 (Peter 3. af Rusl.) indledede B da.-russ. forståelse med aftale om mageskifte (gottorpiske del af Holsten mod Oldenburg-Delmenhorst) 1767 og samvirke mod Sverige. Ivrig merkantilitet, støttede industrien; byggede B Slot, udskiftede tilliggende bondejord. Styrket sept. 1770 af Struensee, hvis virke den aristokratiske B misbilligede stærkt. (Portr.).

Berntsen, Anton (f. 1873), da. forfatter og harmoniumfabrikant. I prosafortæll. og navnlig i digtsaml. hævedt sig som lodig jysk dialektidiger og intim tolker af almuesind.

Berntsen, Arent (1610–80), da. topograf, udg. 1650–56 *Danmarks og Norges Frugtbarde Herlighed*, der trods adsk. uøjagtigheder er en vigtig kilde t. da. landbohistorie.

Bernt, ty. mandnavn, af Bernhard.

Berntsen, Klaus (1844–1927), da. venterpolit., friskolelærer; bidrog som folketaler til at vinde Fyn for Venstre i 1870'erne, folketingsm. 1873–84, 1886–1926 (Assens). Kommunalpolitiker, ivrig forsvareren (skytteforeninger); bidrog til forliget 1894. Indenrigsmin. 1908–09; konselspræsident 1910–13, forelagde 1912 demokratisk grundlovsforslag til kamp mod Højre. Forsvarsmin. 1920–22, min. u. p. 1922–24. Erindringer 1921–25.

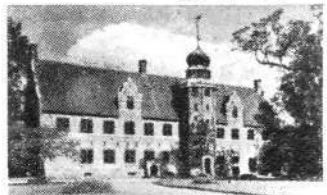
Berntsen, Aage (f. 1885), da. læge og forfatter; 1935 afdelingslæge, 1947 overlæge v. Ortopædisk Hosp. Bl. a. udgivet *Lærebog i Ortopædi* (1934). *Ortopædisk Operationelære* 1948. – Bl. hans digtsaml. vidner f. eks. *Fiol og Sækkepibe* (1910), *Ungkarlens Visebog* (1923) og *Den Kostelige Gave* (1929) om humor, diskret varme, sikker pointeringssevne og kraftig anskuelighed. (Portræt).

Beromünster, tysksproget radiofoniserende i Schw., N f. Luzern.

Ber'rossos, babyl. præst ca. 280 f. Kr. Skrev et for størstedelen tabt værk om *Babyloniens historie*.

Berouнка ['bærounka], 230 km l. biflod til Vltava, fra Böhmerwald.

Berrids'gård, hovedgård N f. Saksøbing, 1775 forenet med Orebygård, ubeboet fra

1804. Vêlbevaret bygning fra 1586 (byg mester H. Stenwinkel d. ældre), fredet i kl. A.

Berrugete [bæru'gætæ], Alonso (ca. 1486–1561), sp. billedhugger, maler og arkitekt, påvirket af ital. renaissance. Har bl. a. deltaget i *udsmykningen af domkirken i Toledo*.

Berry [bæ'ri], tidl. fr. provins, nu del af dept. Cher og Indre.

Berry [bæ'ri], Charles Ferdinand, hertug af (1778–1820), søn af den senere Karl 10. af Frankrig; myrdet. Hans død trak skarp reaktion med sig. – Hans hustru, hertuginde Marie Caroline af B (1798–1870), rejste 1832 uden held oprør mod Ludvig Filip.

Berry [bæ'ri], Jules (f. 1889), fr. filmskuespiller. Vittig, skarp, meget gallisk type, charmer og elegant, f. eks. i »Bag Facaden« (1938), »- og ved Daggrø« (1939), og »Aftengæsterne« (1942).

Berry-koncernen [bæ'ri-]. Engels største bladtrus, oprettet i 1920'erne af brdr. Berry (adlet til viscount Camrose og baron Kemsley); omfattede til sidst ca. 250 aviser og tidsskr. bl. a. »Daily Telegraph«, »Financial News«. B opløstes 1937 i mindre koncerner; størst er Kemsley Newspapers, omfattende bl. a. de store Londonblade »Daily Graphic«, »Sunday Times« og »Sunday Graphic«.

bersaglieri [-sa'ljæri] (ital. *bersaglio* skydeskive), lette ital. foldefoldregimenter.

ber'særk (oldnord. *ber* bjørn + *særk* skjorte), i nord. oldtid en mand, der fik bersærkerang, raserianfald, der gav ham overnaturlig styrke.

Bertel, da. mandnavn, af ty. Berthold.

Bertelsen, Erik (f. 1898), da. forfatter.

Bibelhåndskrift: Codex Sinaiticus.

udelukkende sandheden til formål og må ofte godkende Bibelens fremstilling. Da den nye metode vandt indpas i Danmark i slutn. af 19. årh., fremkaldte den en skarp strid ml. de gammeldags troende og de »liberalere«. Endnu blusser striden af og til op.

bibeloersættelser. G. T.s hebr. grundtekst oversattes i Ægypten til gr. i århundrederne f. Kr. (se alexandriske b). Hieronymus oversatte ca. 400 e. Kr. N. T. til latin (Vulgata), hans oversættelse er autoriseret i romerkirken. Af Luther blev N. T. oversat fra gr. 1522 og hele Bibelen fra grundsprogene 1534. På Luthers oversættelse bygger Christian Pedersens da, oversættelse 1550, også kaldet Chr. d. 3.s Bibel. En mere ordret oversættelse gaves af H. P. Resen 1607, den retredes af Hans Svane og revideredes 1736, 1819 og 1871. På grundlag af Buhis oversættelse af G. T. (1910) udarbejdes og autoriseredes en ny 1931. Til N. T. blev oversættelsen af 1871 revideret 1907. 1942 udsendtes en ny prøveroversættelse til N. T. - Bibelen er nu oversat til næsten alle jordens sprog.

bibelselskaber virker for Bibelens udbredelse; af eng. opr. »The British and Foreign Bible Society« (da: brit. og udenl. b), grl. 1804 (havde til 1943 udgivet bibeloersættelser til 758 sprog). De nærmest flg. år oprettedes lign. i de fleste eur. lande, 1814 i Danmark. Det Danske B støttes af en fast kollekt; bibel-salget ligger på ca. 60.000 årl. b bekæmpedes af den kat. kirke i fl. encyklikaer.

bibelsk arkæologi omhandler samfundsforholdene i videste forstand i den bibelske tid, bygger først og fremmest på Bibelen selv, dernæst på antikke forf., rejsebeskrivelser og udgravn. i Orienten.

bibelsk indledning, fag, som behandler de bibelske skrifteres tilblivelse og affatelsestid samt kanonsamlingen og teksts overlevering. Faget kaldes også isagogik (gr: indførelse).

Bibelskole, Dansk, stiftet 1912, afholder årligt en række bibelkurser. Nu mest under ledelse af Indre Mission.

bibelsk teologi, fremstillingen af G. T.s og N. T.s rel. tankeverden; adskiller sig fra dogmatikken ved kun at ville være hist. og beskrivende.

Bibelstudium, International Forening for, for 1925 navn på sekten Jehovas Vidner.

Biberach ['bi:bara], ty. by i Württemberg; 11.000 indb. (1939). Rigsgad 1312-1802.

biber'nelle (forvanskning af *Pimpinella*), *Poterium*, slægt af rosenfam. Blodstillende b (P. sanguisorba) hist og her på kalkgrund i Danmark.

Bi'bescu, Marthe (f. 1887), rum.-fr. forfatterinde; har skrevet esotiske bøger som *Les huit paradis* (1905).

Bibiena [bi'bjenə], ital. kunstnerfamilie (17.-18. årh.), hvoraf 8 specialister i tea-

terbygn. og -dekorationer; indkaldtes til fremmede hoffer, virksomme f. udbredelsen af det ital. barokteaters skoledannede ideer.

'Biblia 'Pauperum, de fattiges bibel, middelalderligt træsnitsværk med billeder fra G. T. og N. T.

biblio- (gr. *biblos* papyrusbast, bog), bog-; undertiden: **Bibel-**.

biblio'fi'l (*biblio-*+*-fil*), bogven, bogelsker; samler af smukke el. sjældne bøger.

bibliofi'li (*biblio-*+ gr. *filia* kærlighed), lysten til at samle på gl. og sjældne bøger. Fra Renæssancen har b givet resultater i store private bogsamlinger. I Danmark var d. 18. årh. b.s rigeste tid, men endnu findes anseelige da. private samlinger. Biblio'fili'erne ser navnlig på bogens udsende, dens alder (førstedugaver), evt. dedikationer, men også aktuelle begivenheder kan gøre bøger kostbare (Kaj Munk).

bibliogra'fi (*biblio-*+*-grafi*), bogfortegnelse. 1) Universalb d. v. s. fortegn. over bøger, udk. i alle verdens lande. Fines nu næsten kun i form af kataloger fra de største bibl. el. udarbejdet af det internat. bibliograf. institut i Haag. 2) Nationalb. omf. et enkelt lands bogproduktion, i Danmark repr. af *Bibliotheca Danica* og Da. Bogfortegnelse. 3) Fagb. omf. litt. om et enkelt fag, f. eks. Erichsen og Krarup; Da. Hist. Bibliografi 1917-27.

Bibliographisches Institut [l-'gra:fi:ʃəs-], ty. forlag og trykkeri, grl. 1826 i Gotha af Joseph Meyer, fra 1874 i Leipzig. Udgav bl. a. Meyers Lexikon, Brehms Tierleben.

biblio'litter (*biblio-*+*-lit*), håndskrifter, forkullet el. gnm.trængt af mineralske stoffer, fundet bl. a. i Pompeji.

biblio'ma'n (*biblio-*+*-man*), person med sygelig trang til at samle bøger.

biblioman'ti (*biblio-*+*-manti*), det at spå ud fra Biblen.

biblio'te'k (*biblio-*+*-tek*), bogsamling, senere også betegn. for det rum el. den bygning, hvori samlingen opbevares. b.s hist. går tilbage til det 7. årh. f. Kr. (Ninive), og allerede i oldtiden kendes store b (Alexandria). I Rom fandtes i kejsertiden fl. offentl. b. I middelalderen rummede klostrene ofte bet. b (Corvey, Tours). Med Renæssancen voksede trangen til at samle bøger, navnlig antik litt. Fyrsterne gik i spidsen og i mange tilf. blev sådanne fyrstebeg. til nationalb (Kbh., Stlm.). og i kraft af den i det 17. årh. mange steder indførte pligtatlevering fik landets bogproduktion tilsendt fra bogtrykkerne. Klosterb blev ofte senere til universitetsb; et af disse, univ.b i Göttingen, var det første offentl. b i nyere tid. I løbet af det 19. årh. fandt katalogapparatet og publikumsrummene deres nuværende form. I 1948 må Lenin b Moskva og Library of Congress i Washington (8,1 mill. bd.) regnes for verdens største, fulgt af British Museum Library (4,8 mill. bd.). Jfr. Danmark; biblioteker.

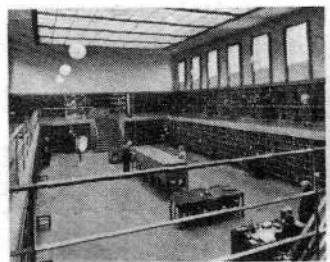
bibliote'ka'r, person, der beskæftiger sig med biblioteksarbejde. I de da. folkebibl. giver en 3-årig praksis og eksamen fra Statens Bibl.-skole ret til titlen. En særlig uddannelsesform for de vidensk. b er under overvejelse. Der findes 1948 i Danmark ca. 600 folkebiblioteksuddannede b og ca. 120 ved de vidensk. bibl.

bibliotekarskole, i Danmark Statens Biblioteksskole i Kbh. i tilknytning til Statens Bibliotekstilsyn. Den er for tiden (1948) eetårig og uddanner fortrinvis folkebibl.s-personale.

biblioteksafgift, i Danmark en afgift af hvert udlån i bibl. af deri repræsenterede forfattere, der ønsker den indbetalt til en fond til fordeling ml. sig. b var en årrække genstand for principiel drøftelse, men sagen er løst ved den i 1946 vedtagne ændring af bibl.loven, der fastsætter en årlig statsbevilling på 5% af grundtilskuddet til de statsunderstøttede bibl.

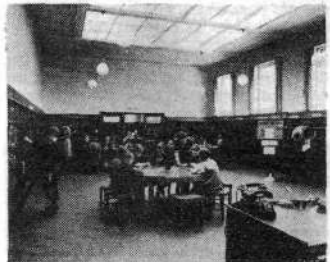
biblioteksbind, stærke, lavfalsede bind med særl. solid hæftning, fremstillet m. henblik på stærkt slid.

biblioteksbygninger kendtes allerede i den klassiske oldtid. Først i det 19. årh. nødvendiggjorde udviklingen særlig ud-

Frederiksberg Hovedbiblioteks udlånsal.

formning med plads til magasin og admin. Bogtårnet med dets mange magasineta-ger, sammenkoblet med en publikums- og kontorfloj, er karakteristisk for det

Frederiksberg Hovedbibliotek. Børnebibliotekets udlån.

mod. vidensk. bibl. (univ.bibls 2. afl. i Kbh.) (ill. se bogtårn); folkebibl. lægger særlig vægt på udformningen af publikumstokalerne: udlånsal, ofte med galleri, og læsesale.

biblioteksdirektør, i Danmark lederen af Statens Bibliotekstilsyn.

bibliotekseksemplar, det eksemplar af enhver da. publikation, der if. den i 1927 reviderede lov om pligtatlevering skal afleveres til Det Kgl. Bibl. og Statsbibl. i Århus. Univ.bibl. i Kbh. har rekvizitionsret i samme omfang.

Biblioteksforening, Danmarks, stiftet 1919. Medl. er dels biblioteker af alle typer, dels bibliotekarer. B gør bl. a. gnm. sine udvalg et arbejde for at løse faglige problemer og udg. tidsskriftet »Bogens Verden«.

biblioteksfotografering, den ved adskill. vidensk. bibl. benyttede afotografering af enkelte sider af et værk (for derved at undgå udlån) el. af hele bøger på mikrofilm.

bibliotekskonsulent, i Danmark fra 1920 tjenestemand i Statens Bibl.tilsyn, der deltager i inspektionen af folkebibl. og agitationen for bibl.sagen.

bibliotekslov. Den første da. b blev givet i 1920, sidst revideret i 1936, og omfatter betingelser og beregningsregler for statens tilskud til folke- og børnebibl. samt angiver rammen for Bibl.tilsynets og Bibl.rådets virksomhed.

Bibliotekstilsyn, Statens, oprettet i 1920 i h. t. biblioteksloven. B ledes af en bibl.sdirektør og fungerer som medlem af ml. undervisningsm. og de statsunderstøttede bibl. B beregner og udsender statstilskuddet samt rådgiver og tilsær bibliotekerne.

Bibliothèque nationale [bibli'o:tæ:(k) nasjo'nal], Frankr.s nationalbibl., grl. i middelalderen. Omfatter nu ca. 4 mill. bd. og råder over en anseelig bygning i Paris samt en avismagasinbygning i Versailles.

'bløster, kravelign. dannelsen inden for bløstret. f. eks. hos pinselilje.

'Bibulus (d. 48 f. Kr.), rom. konsul 59 f. Kr., Cæsars modstander.

'bibøger, bægerting. flige, der sidder ml. de egl. bægterblade, f. eks. hos jordbær.

'biceps (lat: med to hoveder), tohovedet muskel (med 2 knogletilhæftninger) 1) på overarmens bøjeseide; 2) på lårts bagside (bøjeseiden).

Babylonien og Assyrien allerede i 3. årtus. f. Kr., senere fra Persien, Kina og Indien. Eur. **b** begynder med antik (gr.-rom.) **b** (s. d.), som danner grundlaget for udviklingen i Eur., og hvis tradition stadig genoptages.

I oldkristelig **b** er formen antik, men indholdet nyt. Fra efterkonstantinsk tid stammer talr. buste, statuer (bl. a. kejserstatuen på torvet i Barletta fra 4. årh.) og relieffer, hvis stil nærmer sig den byzantinske, som man især kender fra mosaikkunsten. Stor udbredelse fik skulpturen i romansk kunst (ca. 1000-ca. 1250) ved kirkeudsmykningerne. Den efterfulgtes af gotikken (katedralen i Reims), der blev særlig udbredt i N-Eur., f. eks. i ty. træskærerskulptur. Ital. **b** fortsatte med en kort afbrydelse traditionerne fra antikken. Den nye stils (ungrenæssancens) vigtigste repræsentant var Donatello, højrenæssancens Michelangelo. Fra Ital. bredte renæssancen sig til det øvrige Eur.; Michelangelo især fik bet. for den efterfølgende barok. I højbarokken udformedes fontæneplastikken. Dens fornemste repr. var Lorenzo Bernini. I det 18. årh. tog Frankrig foringen. Barokken afløstes af rokokoens elegantere og mere yndefulde former, i sidste halvdel af årh. gjorde den vågende interesse for antikken sig gældende i en ny stil, nyklassicismen, hvis egl. gennembrud skete i Ital. med Canovas og Thorvaldsens kunst. Den vigtigste fr. repr. var Houdon. En reaktion mod tilbagevenden til barokkens former opstår i 19. årh. (Carpeaux, Rodin, Kaj Nielsen). I vor tid er sansen for **b** uden for Eur. (kin. og ind. **b**, negerskulptur) vågnet og har tilført nutidskunsten bet. værdier. En vis indflydelse har også den abstrakte skulptur vundet.

billedrim, rimede digte med en sådan typografisk opstilling, at de enkelte strofer danner f. eks. et jambisk æg el. en daktylisk-anapæstisk pokal. Navnlige dyrket i 17. årh.s barok.

billedskrift, system af billedtegn til gengivelse af tanker, uden at de enkelte billeder nødvendigvis hver for sig repr. bestemte af talesprogets ord.

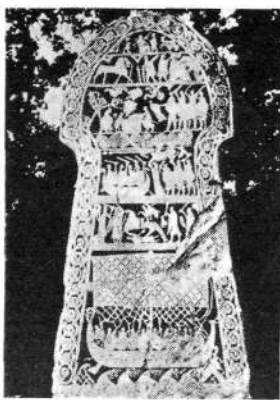
billedskæring, billedlig fremstilling i træ, elfenben el. andet ikke for modstandsdygtigt stof. **b** kendes fra forhist. tid og udvikledes til fuldkommenhed i Ægypten. I Grækenl. var gudebillederne

Relief på træder i S. Sabina, Rom, ca. 430.

opr. skåret i træ, i byzantinsk tid foretrak man elfenben. I middelalderen fik træskæringen en opblomstring, især i gotikken og ung-renæssancen i N-Eur.s kirkelige kunst. Efter Reformationen forekommer **b** ikke så hyppigt, men opbræder dog ikke. **b** optræder ofte i møbelkunsten og som husflidsarbejde.

billedsten, da. navn for agalmatolit. **billedsten**, mindesmerker fra y. jernalder med indhuggede billeder i lavt relief. — Især kendt er de gotlandske **b** fra 5.-11. årh. Af en ældre gruppe fra 1. halvdel af 5. årh., der er udsmykket med cirkelfigurer over stiliserede skibe

Gotlandsk billedsten fra o. 700.

el. små krigere i kamp til hest el. fods, kendes ca. 30 eksp., hvoraf fl. har været rejst ved grave. Stenene er af gotl. kalksten, 1,5-2,5 m h. og udhugget i meget svagt relief. Fra 6.-7. årh. kendes kun »dværgstens«, ca. 1/4 m h. Fra omkr. 700 er ca. 30 stenorign rigt prydet med billeder af døds-skibet, Odin på Sleipner, Thor, optog, ormegårde, kampscener osv. En tredje gruppe er fra 11. årh. med runeindskrifter, smykket i sv. runestensstil.

billedstorm, de odelæggelser af helgenbilleder og andet kat. kirkeinventar, som forekom sporadisk på Reformationstiden (f. eks. i Kbh. 1530). **b** forekom også i Byzans i 8. årh.

billedstøbning. Ved **b** udfyldes en form, der er dannet over den af kunstneren udf. model, med flydende metal (oftest bronze), som under afkølingen stivner til en nøjagtig kopi. Der findes to fremgangsmåder: 1) a cire perdue (egl. ved tabt voks); den brændte lermodel dækkes med et lag voks og derover et lag gips og pulveriseret tegsten udrørt i vand, idet man sørger for, at der er kanaler for det smeltede metal. Når formen er stivnet, styrkes den med murværk og anbringes i en ovn, hvorved vokset smelter bort, og hulrummet fyldes med smeltet metal. Når det er afkølet, fjernes formen og lermodellen. 2) Af fint støbsand over modellen tages afstøbninger af de enkelte dele af modellen, der bagefter samles til en hel form om en kerne, der støttes af et jernskelet. Efter støbningen fjernes kernen. Denne metode opstod i Frankrig i 18. årh. Fig. støbes i reglen hule og ciseleres og afpudses bagefter.

billedtelegrafi, fjernoverføring af billeder ad elektr. vej. Det første brugbare system for **b** udvikledes af Arthur Korn omkr. 1906. Billedet, der skal overføres, belyses af en ganske tynd lysstråle, som efterhånden afsøger hele billedet. Den vekslende styrke af det reflekterede lys påvirker en selencelle og omsættes herved til varierende elektr. strømme, der pr. tråd el. radio overføres til modtageren. Her kontrollerer de varierende strømme den punktvis belysning af en fot. film. Ved synkronisering opnås, at lyspletten ved sender og modtager bevæger sig i takt, og der vil da i modtageren fremkomme en korrekt gengivelse. Ved moderne systemer for **b**: faksimile er den fot. proces erstattet af en elektrokem. sværtning af præpareret papir el. en elektrokem. sværtning v. hj. af karbonpapir el. lign. Apparater for **b** efter disse systemer anv. i USA for telegrafisk overføring af skrevne meddelelser samt for modtagning af en over radiofonistationer udsendt faksimile-avis. (Hertil tavle).

billedvæg el. ikonostas kaldes den over mandshøjde, af tre processionsdøre gennembrudte, billedsmykkede skrankevæg, der i gr.-kat. kirker spærrer for alter og kor.

biller (*Coleoptera*), insekter med hårde, uigennemsigtige dækvinger, bagvingerne tynde, foldet op under dækvingerne; kraftig bidemund, følehornene tråd-, kam- el. køllefornede, sammensatte øjne, veludviklede lemmer, dækvingerne skjuler næsten hele mellembryst samt bagbryst og bagkrop. Larverne med kraftig bidemund, hos de fritlevende med veludviklede lemmer, hos de træborende uden el. med svagt udviklede lemmer. De frie pupper oftest i jorden. Den største insektgruppe, omfattende op mod 200 000 arter.

Billericay [bi'lɪ'riki], nordøstl. forstad til London; 35 000 indb. (1939).

Billesholm, sv. mineby m. kulgrube, Skåne, Ø f. Hälsingborg.

Billeskov Jansen, Frederik Julius (f. 1907), da. litt.historiker, prof. v. Kbh.s Univ. 1946. Banebrydende værk om Holberg som Epigrammatiker og Essayist 1-2 (1938-39). *Dann.s Digtelkunst* 1-2 (1944-47, endnu uafsl.) står v. sin teoretiske underbygn. i nær sammenhæng med hans talentfuldt indledede *Poetik* 1-2 (1941-45). En fr. Montaigne-studie (1935) nyder eur. anseelse. (Portr. sp. 426).

bill'et (fr.), lille brev; adgangs-egn. billet doux [bijæ'du] (fr.), elskovsbrev.

billighed, jur., rimelighed, navnlig mods. »den strenge ret«. At en afgørelse skal træffes efter **b**, vil sige, at man ikke behøver at følge de alm. retsregler, men alene skal tage hensyn til, hvad der i det foreliggende tilf. skønnes rimeligt, f. eks. anerkende et krav, som ikke er juridisk gyldigt stiftet.

Billingen, 298 m h. plateauformet sv. bjerg i Västergötland.

billio'n (fr. af bi- + ital. *millione*), en million millioner, 10¹². I Frankrig og USA d. s. s. milliard, 10⁹.

Billiton, holl.-malaj. *Belitong*, ø i Holl. Indien N f. Batavia; 4840 km², ca. 80 000 indb. Store tinlejer.

Bill of Rights [bil'əv 'traits] (eng: loven om rettighederne), 1) eng. forfatningsbestemmelse af 1689: kongen kan ikke dispensere fra lovene; til skatter og stående hær kræves parlamentets samtykke; frie parlamentsvalg og talerfrihed; katolikker udelukkes fra tronen; 2) indledn. i den nordamer. forfatning, om menneskerettighederne (liv, frihed, ejendom, lykke, sikkerhed).

bilokation (bi- + lat. *locus* sted), det at være på to steder, dobbeltgænger.

Bilston ['bilstɔn], industriby i Midt-Engl., NV f. Birmingham; 32 000 indb. (1939). Kul- og jernminer.

'bilu's (*Braula coeca*), vingeløs, levende-fødende flue, snylter hos honningbier.

billæggerovn (ty. *bellegen* lægge (ind) ved siden af), forældet ovntype, hvis fyrsted vendte ud til køkkenet, mens ovnen iøvrigt var placeret i nabostuen til køkkenet.

Bima (fork. f. billedhuggere og malere), betegn. f. *Selskabet til Beskyttelse af Billedende Kunstners Ophavsretigheder*.

'bimetal [bi- + metal] er en strimmel af to sammenlodde el. -nittede strimler af forsk. metaller med forsk. varmeudvidelse, der vil bøjes ved temp.-ændringer. **b** anv. i metaltermometre og termostater.

'bimetalisme, d. s. s. dobbeltmentfold. **'bimil't**, lille organ, der ligger i milteens nærhed. Er opbygget som milten.

bimyrrer (*Mutilla*), myrelignende årevingede, hunnerne uvingede. Larverne snylter hos bier og myrer. Enkelte arter i *Dann.*, mange, oftest stikkende, i troperne.

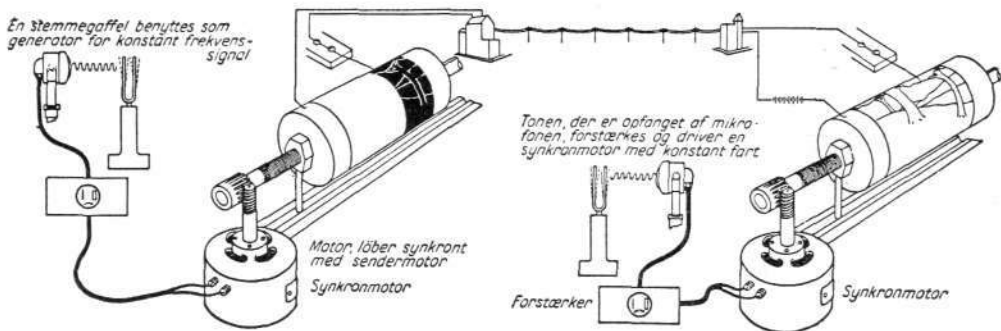
bimøl (*Galleria mellonella*), lille sommerfugl af pyralidernes gruppe, hvis larver lever af voks i bistader, gnaver sig lange, spindfyldte gange, meget skadelig.

bimåne, en lysende plet på himmelen, fremkommet ved månelysets brydning og tilbagekastning i iskrystaller i de højere luftlag.

bin- (lat. *bin* to til hver), gentagen, dobbelt, begge.

binau'ra'l el. *binotisk høreelse*, den samtidige høreelse med begge ører (mods. monaural h.); tjener bl. a. til lokalisering af lyden.

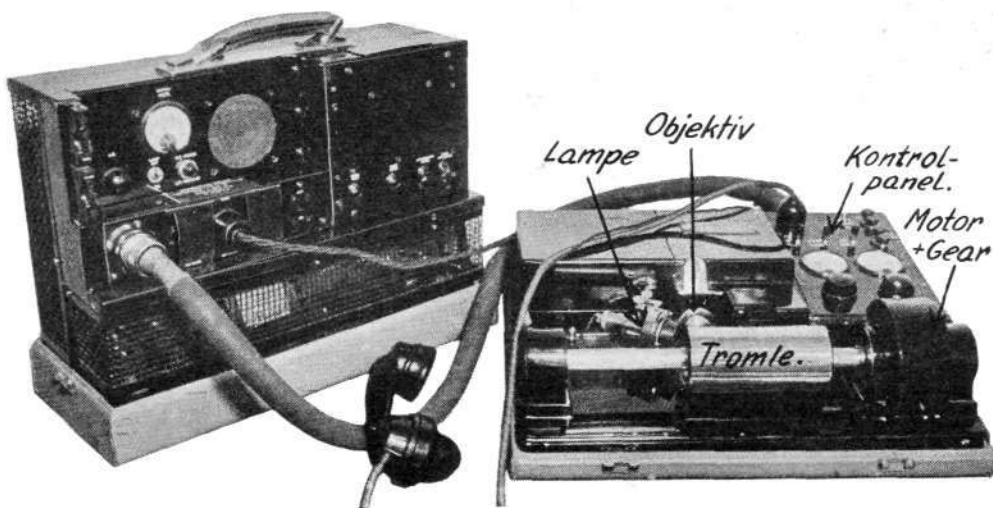
Princip af billedtelegraf, sender og modtager.

Acme billedtelegraf, sender og modtager. (Politiken).

Stationær Muirhead Jarvis billedtelegraf, modtager. (Berlingske Tidende).

Transportabel Muirhead Belin, sender med tilhørende strømforsyningsenhed. (Berlingske Tidende).

af hokkoernes fam., næbbet m. et stort horn. Guatemalas bjergskove.

bjergirisk (*Carduelis flavirostris*), yngler i bjergene, bl. a. No., ligner tornirisk, rød overgump; i Danm. på træk og som vintergæst.

bjergkalk, da. navn for mountain limestone.

bjergkork, gullig korklignende asbest.

bjergkrystal, klare, gennemgigt krystaller af kvarts. (Se tavle Mineraler og Edelsten).

bjergkæder, langstrakte bjergzoner, der er opstået ved sammenskyndning af mægtige sedimentmasser, aflejedre i geosynklinaler, idet der opstår talrige folder og overskydninger. Efter kambrum er dannet kaledoniske, variskiske og alpine b.

bjergland, ujævnt højland.

bjerglandsbaner er hovedbaner, som er fort over, el., ved tunnel, gnm. bjergkæder el. -plateauer, og som deltager i den gennemgående jernbanetræk fra land til land, f. eks. Alpebanerne, el. fra landsdel til landsdel, f. eks. Bergensbanen og Dovrebanen i Norge. De anlægges således, at lange og tunge tog kan fremføres, og at de også under dårl. vejforhold er driftssikre. I Eur. anv. i reglen ikke stign. over 30%. For at opnå den fornødne højde uden over-skridelse af maksimalstign. anv. ofte kunstige linieførelser, f. eks. ved at føre b frem og tilbage i sidedalene el. op ad bjergskrånninger i slyng frem og tilbage el. ved at anlægge spiraler - oftest som tunneler. Kendte b i Eur. er: Albulabanen, Arlbergb., Bergensb., Brennerb., Dovreb., Gotthardb., Simplonb.

bjerglæder, læderlignende asbest.

bjergløbere (*Thinocoridae*), vattellign. vadere. Andesbjergene, Patagonien.

bergmel, pulverformig kalkspat, opstået i kalkhuler.

bergmælk, fine kalkspatkrystaller, udskilt i kalkhuler som en i vand udslemmet tykkflydende masse.

bergning, søv., redning af skib, gods el. mennesker. Hertil har b-selskaber specialskibe klar til på kort varsel at assistere. - Bjergelav, lokal sammen-slutning med lovlig eneret og pligt til redning af skib og ladning.

Bjergprædiken, den samling Jesusord, som er overleveret Matth. kap. 5-7; sammenfattende udtryk for Jesu forkyndelse.

bergret, lovgivningen om ejendomsretten til malme og nyttige mineraler og om driften af bjergværk, i da. ret lov nr. 27 af 19. 2. 1932, hvorefter råstoffer i Danm.s undergrund, som hidtil ikke har været undergivet privatkon. udnyttelse, tilhører staten. Dog kan koncession til efterforsk. og indvinding af sådanne råstoffer meddeles private i indtil 50 år ad gangen.

bergskole, tekn. skole, hvori bjergværksmænd videreudd. teoretisk og praktisk.

bergssport el. *alpinisme* omfatter gletschervandring, bjergbestigning og klatring.

bergssyge fremkommer ved bratte stigninger op i iltfattig luft og viser sig ved træthed, svimmelhed, besvimelse, åndenød, blødninger.

bergtagning, if. folketro menneskers optagelse i overnaturlige væsners boliger.

bergtære, halvflydende, brun jordolie.

bergtræ, vedagtig asbestvarietet.

bergvulk (*Cottus poecilopus*), lille ferskvandsulsk; i Danm. i Skern Å.

bergvidenskab, læren om grubedrift, opberedning og hyttdrift.

bergvind, vind, der blæser ind mod et bjerg, p. gr. af dets opvarmning. Luften tæt ved bjergets side opvarmes mere af solen, end luften i samme højde over jorden i den fri atmosfære; luften »ledes« så op ad bjergsiden, ligesom røgen op ad en varm skorstens indre. b blæser derfor kun om dagen, og afleses om natten af dalvind.

bergvipstjert (*Motacilla cinerea*), meget langhalet vipstjert. Grå overside, gullig underside. Ved bjergbække o. i. I Danm. ved vandmøller. Trækfugl el. standfugl.

bjergværk, anlæg til brydning og udvinding af malme og mineraler. b består af grube, hvor malmen brydes, opberedningsanstalt, hvor den renses og sorteres og hytte (hytteværk), hvor metallerne udsmeltes el. udvindes ad kem. vej.

bjergzebra (*Equus zebra*), bredstrøbet zebrart. Stribet helt ned til hovedet. S-Afrikas bjerge.

Bjerke, André (f. 1918), no. forf. Har udg. fl. formsikre digtsaml., bl. a. *Syngende jord* (1940), *Regnbuen* (1946).

Bjerknes, Vilhelm (f. 1862), no. fysiker og meteorolog. B videreførte faderen, Carl Anton B-s (1825-1903) hydrodynamiske undersøgelser. B-s meget betydelige arbejder førte til opdagelse af visse fundamentale grundtræk ved de meteor. processer, som har medført en revolutionering af den meteor. vjertjeneste. Hans grundtanke var at nå til en forklaring af strømningerne i atm. v. hj. af hydrodynamikkens og termodynamikkens love. Ud over meteor. har hans arbejder haft bet. for radiotekn. Æresdoktor ved Kbh.s Univ.

Bjernelunde kirke ved Sora, eneste nogenlunde bevarede af middelalderens sjæll. rundkirker, opf. omkr. 1150-75 af Sune

Ebbesen, en fætter til biskop Absalon. Rundskibets hvelv bæres af 4 mægtige rundpiller, over hvilke der er rejst et lille 8-kantet tårn, skærende sig ud af det koniske tag, en afslutning, der er en korrekt, men kedelig rekonstruktion fra 1892. (Før sadeltag af form som en bispehue, se ill.)

Bjerner, Niels (1864-1942), da. maler; medl. af »Den Fri Udst.« fra 1892;

Niels Bjerre: Harboørefolk. 1906.

elev af Krøyer; har malet missionske fiskere: *Guds Børn* (1897) o. a. figurbill. samt bl. a. vestjyske og færøske landskaber.

Bjerrgaard, Hans (f. 1908), da. forfatter. Mangeartet journalistisk virksomhed. Prosastykkerne *Lille Sjove Verden* (1937), romanerne *Drommevagabond* (1940), *De Afsmagte* (1942) m. fl., de særpregede digtsaml. *Det Mærkelige År* (1941) og *Tusmørke efter Rognarok* (1946) samt novelleraml. *Rytteren i det Skønne Landskab* (1945).

Bjerrgaard, Hans Jensen (1728-81), da. landmand. Fæstebonde under Bernstorff, støttede udflytningen på godset, selvejer på Bjerrgård. Ejede 1772-78 herregården Løvegård (Holbæk amt).

Bjerrgaard, Jens P. (f. 1894), da. tandlæge, 1927 prof. v. Danmarks Tandlægehøjskole.

Bjerrgaard, Valdemar (f. 1892), da. officer. Oberstløjtnant 1936; knyttet t. modstandsbewægelsen under besættelsen; generalmajor, chef f. sjæll. division 1945.

Bjerrøse, Karen (f. 1922), da. forf. Debuterede som gymnasiast med den selvbiograf. sygehist. *En Lang Nat* (1938). Siden bl. a. en påbegyndt romantrilogi om den ugifte kvindes ret til moderskab.

Bjerringbro, stor da. stationsby (Viborg-Langå) ved Gudenå; 2337 indb. (1945).

Bjerrum, Jannik (f. 1909), da. kemiker, søn af Niels B. Mag. scient. 1932, dr. phil. 1941. Prof. i kemi v. Kbh.s Univ. 1948.

Bjerrum, Jannik Petersen (1851-1920), da. prof. i øjenlægevidensk. v. Kbh.s Univ. Internat. kendt for sine synsfeltundersøgelser (Bjerrums tavle).

Bjerrum, Niels Janniksen (f. 1879), da. kemiker, prof. v. Landbohøjskolen 1914-49, søn af foranst. B-s arb. falder væs. inden for den fys. kemi. B fremsatte 1916 teorien om de stærke elektrolytters fuldstændige dissociation. Har desuden arbejdet med indikatorernes teori, med forsk. atomfysiske problemer, samt med uorg. kompleksforb.

Bjersjöholm, d. s. s. Bergsjöholm.

Bjezjitsa [-sji-], 1936-44 *Ordzjonikidzegrad*, by i RSFSR, Sovj., NV f. Brjansk; 83 000 indb. (1939).

Bjowulf, d. s. s. Beowulf.

Bjurforsfåtet [bjü:r-], sv. kobber- og zinkmalmeleje, NV f. Boliden.

Bjuv [bjü:v], sv. köping, Ø f. Hålsingborg; 2700 indb. (1946). Kulmine.

bjælke, i *bygningstekn.*, vandret el. skråt bærende hovedkonstruktionsdel. b kan være af træ, jern el. jernbeton; i *skovbrug*, nåletræstammer, der sædvs. er mindst 20 cm i diameter 1 m fra rod og egnet til b i huse; i *heraldikken*, den midterste del ved et skjoldes vandrette tredeling.

bjælkebro, en brotype, hvor hoveddragene bærer som bjælker fra pille til pille, d. v. s. hovedsageligt påvirkes til bøjning, i mods. til *buebro* og *hængebro*. b kan deles i: 1) broer, hvor hvert enkelt brofag bærer for sig fra pille til pille

Bjælkebro (Skanstullbroen, Sthlm.).

uafhængigt af de andre fag; 2) kontinuerlige broer, hvor fagene er stift forbundet med hinanden over understøtningerne og derved til dels bærer hinanden. Disse konstruktioner er dog meget følsomme over for sætninger af pillerne og kan derfor kun anv. på god byggegrund; 3) berber-el. *cantilever*-broer, hvor det midterste parti af fagene (den svævende bjælke) hviler på en udgraving, som bæres af og selv bærer en tilsvarende udgraving på den anden side af pillen som en slags vægstang.

bjælkebugt, skibsdækkets tværskibs krumning.

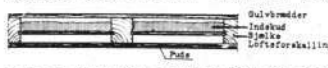
bjælkehoved, 1) den synlige ende af en bjælke; 2) ved T-bjælker af jernbeton

den vandrette del af bjælken, den lodrette er bjælkekrøppen.

bjælkeknæ el. *dæksknæ*, i *skibsbyggn.* smedede knæ el. trekantede plader, der forbinder spant med dæksbjælke.

bjælkelag, etageadskillelse, der hviler på bjælker. Bjælkerne kan udføres af træ,

jern el. jernbeton, medens der ml. dem foruden de nævnte materialer også tidl. anv. buer af mursten el. uarmeret beton.

Karen Blixen. Anna Bloch.

tiativrig, men ret uberegnelig. Trak sig ud af politik 1864 efter forgæves at have søgt at udnytte personligt bekendtskab m. Bismarck til ejderpolit. løsning af nationalkampen. Ved ægteskab m. Augusta af Hessen svogter t. Christian 9.

Blixen-Finecke, Karen (f. 1885), da. forf., baronesse. Datter af W. Dinesen. Lange udenlandsophold, 1914-32 i Kenya (Ø-Afr.) som leder af en farm. Verdensberømt på sin debut, *Seven Gothic Tales* (1934), af hende selv overs. som *Syv Fantastiske Fortællinger* (1935; udg. under pseud. Isak Dinesen), en raffineret og bizar bog uden sidestk. i da. litt. Dybt almenmenneskelig er erindringsbogen *Den Afrikanske Farm* (1937). I novellesaml. *Vintereventyr* (1941) forenes begge retninger. Hendes åndsaristokratisk og hverdagsfjerne forf.skab med hang til mystifikation er en hovedbegivenhed i den nyeste da. litt. (Portr.).

blizzard ['blizəd], eng.-amer. betegn. for stærke storme ledsaget af voldsomt temperaturfald.

Bloch [blɔk], *Anna* (f. 1868), da. skuespillerinde. Deb. 1885 på Det Kgl. Teater og blev under sin mand (g. 1887) William B-s vejledning en uforlignelig fortolker af repertoirens ungpigeroller (Heibergs Trine Rar, Holbergs Lucretia, Hedvig i »Vildanden« o. m. a.). Afsked 1918, men optrådte atter 1922-25 samt som gæst. Erindringer: *Fra en Anden Tid* (1930). (Portræt).

Bloch [blɔk], *Carl* (1834-90), da. maler; har udf. bibelske, hist. og mytol. motiver, genrebill., portrætter m. m. Hovedvær-

Carl Bloch: Chr. 2. i Fængslet i Sønderborg.

og overkirurg ved Kgl. Frederiks Hosp. Forfatter til bl. a. *Om Døden* 1-2 (1903) og *Kirurgien i Kliniske Forelæsninger* (1905-16).

Bloch [blɔk], *William* (1845-1926), da. sceneinstruktør. 1881-93 og 1899-1909 iscenesætter ved Det Kgl. Teater, hvor hans krav om realistisk kunst, ægte udtryk for følelser og detalileret udarb. af arrangement og scenebillede skabte en fornyelse i da. teater. Skrev også skuespil, bl. a. *Lyttemænd* (1875) og *Frk. Nelly* (1887).

blod består hos hvirveldyrene af blodplasma og blodlegemer. Hos mennesket ca. 40 % blodlegemer. **b**-et drives af hjertet rundt i karsystemet og transporterer næringsstoffer og ilt til cellerne, affaldsstoffer fra cellerne. Den ved forbrændingen dannede varme føres af **b** til huden og afgives. Et voksent menneske har ca. 5 l **b**. Efter blodtat gendannes **b**, idet plasmaet hurtigt fornyes fra organismens vand- og saltdepoter, medens blodlegemerne langsomt erstattes ved en forøget produktion fra benmarven. Kerneholdige røde blodlegemer (reticulocytter) vil herunder kunne optræde i **b**.

b anses i folketroen for bærer af det spec. livsprincip, hvorfor det tillægges særlig magisk kraft som tryllemiddel, elskovsmiddel el. medicin.

Blodager, en mark ved Jerusalem, købt for den sum, Judas modtog for at forråde Jesus.

blodalcoholundersøgelse, kem. bestemmelse af alkoholindholdet (%) i blodet. Kombineres i rgl. med en klinisk undersøgelse (spiritusprøve). Ved beregninger kan man fastslå den omtrentlige mængde alkohol, der er indtaget, og hvor høj % har været i de nærmest forudgående timer.

blodbank, bloddepot, hvor blod og blodserum, der er undersøgt og kontrolleret, opbevares til senere brug ved blodtransfusioner. Indretn. af **b** er under udførelse ved Kbh.s hospitalsvæsen.

blodbøg (*Fagus sylvatica* var. *purpurea*), en form, en mutation, af alm. bøg, men med mørkt røde blade. Prydtræ. Formeres ved podning på alm. bøg.

'bloddonor (lat. *donor* giver), person, som afgiver sit blod til overførelse til en patient. I Danmark findes et **b**-korps tilknyttet hvert sygehus.

Blod-Egil, bornholmsk høvding, som Knud den Hellige lod henrette for søveri.

blodets koagulation indtræder, når blodet kommer i berøring med fremmede genstande, udsættes for udtørring o. a. Ved **b** gar blodpladerne i stykker, hvorved deres indhold af thrombokinas frigøres. Dette enzym bevirker s. m. *Ca*-ioner i plasmaet, at prothrombin omdannes til det virksomme enzym thrombin, der atter får plasmaets fibrinogen til at omdannes til fibrin, som udfældes som en svampet-trådet masse, der s. m. blodlegemerne udgør blodkagen.

blodets kredsløb består af 1) det lille

kredsløb, hvor blodet af højre hjertekammer pumpes igennem lungerne, hvor udsiftningen af blodets luftarter foregår og tilbage til venstre hjertehalvdel; 2) det store kredsløb, hvor venstre hjertekammer sender blodet gennem hele organismen og tilbage til højre hjertehalvdel. Herunder sker stofudvekslingen med organismens øvrige væv. **b** varer i hvile ca. 1 min.; minutvolumen er ca. 5 l.

blodfane, blodrød fane som tegn på strids indledning (forældet). Hos de ty. nazister brugtes ordet **b** især om den fane, der anv. v. Hitlers kupforsøg i München 9. 11. 1923.

blodfarvestof, d. s. s. hæmoglobin.

blodfinke (*Lagenosticta 'minima*), ml.afr. pragtfinke. Hannen blodrød.

blodfoder, blandingsfoder af meget varierende sammensætning, hovedsagelig bestående af blod og kildele.

blodforgiftning, alvorlig sygelig tilstand med feber, hvor bakterier fra sår el. betændelse trænger ind i blodbanen. Behandles med sulfapreparater, penicillin, streptomycin. Populær betegn. for lymfekarbetændelse, sepsis og pyæmi.

blodgang (*dysenteri*), smitsom tarmsygdom, som særlig viser sig ved hyppig, slimet og blodig afføring, og som enten fremkaldes af baciller el. af amøber. Smitteoverførelse sker fra individ til individ. Sunde individer og de, som har overstået sygdommen, kan være bacillbærere.

blodgifte, gifte, hvis virkning sker gennem et blodæggelse af blodet el. detses evne til transport af ilt.

blodhirse (*Digitaria sanguinalis*), en 25-30 cm h. græsart, som dyrkes lidt, især i Amer. som foderplante.

blodhund, kraftig, uholdende jagthund m. hængende øren og hudfoder på hovedet, oftest mørkebrun. P. gr. af sin sporsans anv. **b** af politiet. Navnet ofte misforstået, hentyder til racerenhed (fuldblod).

blodhævn, hævnbrab i anl. af en retskrænkel, navnlig når den har medført blodsygdom. **b** spillede højt op i midaldertid. bet. rolle i Danmark, hvor lovgivningen søgte at begrænse den. Om **b** på Isl. have talr. oplysninger i slægtssagene. På Corsica har **b** været kendt indtil de seneste år.

Blodige Søndag, massakre i St. Petersburg 21. 1. 1905, hvor militæret angreb et demonstrationstog under præsten Gapon's ledelse (over 1000 dræbte). **B** indledede tsarmagtiens svækkelse 1905-07.

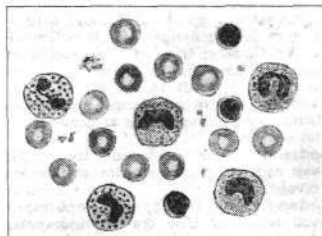
blodigle, populært navn på leucocyt.

blodkage, den geleagtige masse, bestående af fibrin og blodlegemer, som udskilles ved koaguleret blods henstand.

blodkar, åre (pulsåre, vene).

blodkrystaller, d. s. s. Teichmann'ske krystaller.

blodlegemer, blodets formede bestanddele. 1 mm³ blod indeholder ca. 5 mill. røde **b**, og ca. 7000 hvide **b** samt ca.

Hvide blodlegemer omgivet af røde blodlegemer og små blodplader.

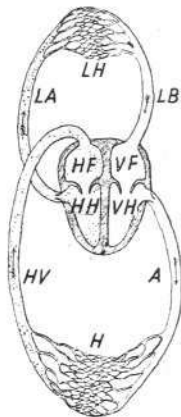
300 000 blodplader. De røde **b** (erythrocytter) indeholder hæmoglobin, der kan optage og afgive ilt. De hvide **b** (leucocyter) er fagocytter.

blodludsalt. Gult **b** er kaliumferrocyanid; rødt **b** er kaliumferricyanid.

blodlus (*Schizobryonia la'nigra*), bladlus, frembringer knuder på æblertræer.

blodmangel, anæmi, blegost.

blodmel, meget proteinrigt tilskudsfoeder,

LA lungearterie.
LH lungehårkar.
LB lungevene.
HV hulvene.
H legemets hårkar.
A aorta.
HF højre for-kammer.
HH højre hjertekammer.
VF venstre for-kammer.
VH venstre hjertekammer.

Skema af blodets kredsløb.

der fremstilles af tørret findelt blod fra slagterierne.

blodmidler el. *flåter* (*IXodidae*), midler, der suger blod på huden af hvirveldyr; 4-5 cm.

blodoverføring, d. s. s. blodtransfusion.

blodpenge, 1) betaling for at udføre et mord e. l. (Judas Iskariot); 2) penge, der er indbrøgt ved udsalg.

blodpis, d. s. s. skovsvyge.

blodplader, let henfaldende, formede bestanddele af blodet. Indeholder thrombokinas, der er virksom ved blodets koagulation.

blodplasma, blodvædske, den klare, gullige vædske, hvori blodlegemerne er opslæmmede. Sammensætning: ca. 90 % vand, ca. 8 % proteiner, ca. 1 % salte samt små mængder sukker, fedt, urinstof, antistoffer o. a. kan koagulere.

blodpletter, *retsm.* Påvisning af **b** på f. eks. tøj, våben el. lign. kan have stor bet. for opklaring af forbrydelser. Påvisning sker enten ved kem. reaktioner (f. eks. benzidinreaktionen) el. sikrest ved påvisning af blodfarvestoffets (hæmoglobins) absorptionspektrum. Man kan bestemme, hvilken dyreart blodpletten hører fra, ofte også, hvilken type blod der drejer sig om.

blodprocent, et relativt mål for blodets indhold af hæmoglobin. Angives som % af en normalstandard, der sættes til 14 el. 16 g pr. 100 cm³ blod.

blodprop, populær betegn., dels for thrombose, dels for emboli. Ved thrombose storkner blodet i en åre el. på hjertevæggen til en thrombose som følge af ujævnheder af væggen, oftest som følge af åreforkalkning el. betændelse. Løses en sådan thrombose, går den med blodstrømmen til hjerne el. lunge og tilstopper en pulsåre der. En sådan løstet thrombose kaldes en emboli.

blodprøve, udtagelse af en mindre mængde blod fra blodbanen, foretages til mange mål. undersøgelser, f. eks. bestemmelse af blodsænkning, blodprocent, blodtyper.

blodregn, regn, mere el. mindre rød farvet af iblandet støv.

blodrensende midler, yndede husmidler med afbr. virkning.

blodribes (*Ribes sanguineum*) er en yndet prydblant med klaser af smukke, rødlige blomster. Fra N-Amer.

blodserum, d. s. s. serum.

blodskam, samleje ml. nærbeslægtede. I næsten alle folkeslags retsordener er samleje forbudt ml. visse slægtninge, om end grænsen drages meget forsk. I den middelalderl. kat. kirkeret omfattede forbudet personer, der var beslægtede el. besvogrede i 7. grad efter kanonisk regnemåde, ligesom dåben antoges at medføre slægtskab ml. de ved samme lejlighed døbt og ml. dem og deres faddere. I gældende da. ret er ægteskab forbudt ml. slægtninge i ret op- og nedstigende linie samt ml. søskende, og straffen for samleje el. andet kønsligt forhold ml. disse personer kan gå op til fængsel i 10 år. Dog er den i nedstigende linie beslægtede under 18 år straffri, og ved samleje ml. søskende kan straffen bortfalde for den, som ikke er fyldt 16 år.

blodslægtskab svarer i mod. arveligheds-lærs sprog til besiddelse af gener af fælles oprindelse.

blodsnæ, gletscheris el. -sne, som er farvet rød af grønalgten *Chlamydomonas* nivalis.

blodspytning (*hæmoptysis*), opbringelse ved hoste af blod fra brystorganerne. Årsagen er hyppigst en tuberkuløs lungelidelse.

blodstandsning (*hæmostase*), standsning af blodning. Foretages ved ulykker som midlertidig nødhjælp i form af fingertryk (kompression) på såret el. ved sår på arme og ben ved kraftig omsnoring over såret, med gummislange el. lign. Ved store læsioner kan såret stoppes ud med forbindsstof (tamponering). Ved operationer foretages **b** ved underbinding el. elektrokoagulation. Ved små rifter el. lign. kan **b** opnås med alun el. brint-overilte.

blodsten (*hæmatit*), brunrød, stalaktitisk jernglans.

blodstillende midler (*styptika*), forsk. medikamenter el. fys. midler (varme), som på det blødende sted får de bristede blodkar til at trække sig sammen (adrenalin) el. blive dækket af en skorpe.

blodstjert, d. s. s. rødstjert.

blodstyrtning, blødning fra indvendige organer, f. eks. lungeblødning, livmoderblødning.

blodsukker, det i blodet opløste glukose, normalt 0,1 % højere ved sukkersyge. Udnyttes ved forbrænding særlig i muskler og nervesystem. Nydannes i leveren fra glykogen.

blod, sved og tårer, citat fra Churchills underhustale ved overtageelse af premiermin. posten 11. 5. 1940 (»I have nothing to offer but blood, toil, tears, and sweat«).

blodsygdomme, sygdomme, som fortrinsvis viser sig ved forandring af blodets sammensætning; anæmi (blodmangel), leukæmi.

blodsænkning. I blod med forhindret koagulation vil blodlegemerne meget langsomt synke til bunds. Ved visse sygdomme klumper blodlegemerne sammen og synker derfor hurtigere. Den vej, målt i mm, de sænker sig pr. time i lodrette glasrør, kaldes **b**-reaktionen.

blodtransfusion (*blodoverføring*), overførelse af blod fra et individ til et andet, anv. ved behandl. af sår-chock, akutte blødninger, før operationer for at øge modstandskraften og efter operationer for at modvirke blodtabets virkning. Før **b** må altid udføres en blodtypebestemmelse, idet **b** kun er ufarlig, når giver og modtager har samme blodtype.

I mange tilf. hvor **b** er påkrævet, er det kun en forøgelse af plasmamængden der er nødvendig. I så tilf. kan anv. menneskeserum, som kan opbevares lang tid i en »blod-bank«, og vanskelighederne med typebestemmelse kan undgås. Endnu lettere at opbevare er tør-serum, d. v. s. serum fra hvilket en større el. mindre del af vandet er fjernet, så at det må fortyndes før brugen. Som erstatning for menneskeserum har man forsøgt sig med fysiolog. saltopløsninger, hvori man i st. f. serumproteinerne har opløst forsk. ikke-proteingagtige, højmolekylære stoffer som f. eks. polyviol (en alkohol) el. dextran (et polysaccharid). Værdien af disse sidste er endnu omdiskuteret.

blodtryk, det tryk, blodet over på karvæggen som følge af hjertets arbejde og modstanden i karrene. I pulsårerne (arterierne) er **b** ca. 120 mm kviksølv under hjertets sammentrækning (systolisk) og ca. 80 mm under hjertets hvile (diastolisk); forhøjet **b** (*hypertensio arterialis*) er symptom ved en række forsk. lidelser, f. eks. nryesygdomme, endokrine sygdomme o. a. Oftest er dog årsagen ukendt. Forhøjet **b** viser over 150 mm kviksølv systolisk og over 90 mm diastolisk. Stærkt og langvarigt forh. **b** kan forårsage hovedpine, træthed og nervøsitet og kan være en af årsagerne til forsk. hjertelidelser, åreforkalkning og hjerneblødning. Ved ondartet forh. **b**, oftest hos unge, kan der komme blødninger og pletter i øjets nethinde og en alvorlig nyrelidelse. Forh. **b** er en meget alm. tilstand, som findes hos halvdelen af personer over 50 år, og som oftest er ufarlig og ikke kræver særlig behandl. I ovr. behandles forhøjet **b** med beroligende midler, regulering af levestil; i svære tilf. med operation på det sympatiske nervesystem; lavt **b** (*hypotensio arterialis*) med systolisk blodtryk under 100 mm kviksølv forekommer konstitutionelt hos sunde mennesker, som ifølge livsforikringsstatistikker har særlig gode udsigter for et langt liv. En del mennesker har p. gr. af blodtryksfald (ortostatisk hypotension) tendens til besvimelse, når de står længe op. **b** måles i praksis ved en afklejningsmanchet over overarmen. **b** i venerne er kun få mm kviksølv.

blodtrævlestof, d. s. s. fibrin.

blodtyper. Det har længe været kendt, at blod fra forsk. individer ikke uden videre kan blandes: i visse tilfælde klumper

blodlegemerne sammen, agglutinerer, i andre ikke. Årsagen til dette er, at menneskeblod optræder i 4 typer, der afviger fra hinanden både m. h. t. blodlegemer og til plasma. Efter Landsteiner betegnes disse typer som A, B, AB og 0 (læs: nul), fordi blodlegemerne enten indeholder faktoren A, faktoren B, både A og B el. ingen af dem. I plasmaet findes modsvarende stoffer, således at A-blod indeholder anti-B (el. β), B-blod stoffet anti-A (el. α), AB-blod hverken anti-A el. anti-B, medens 0-blod indeholder både anti-A og anti-B. Disse plasmafaktorer kaldes agglutininer, fordi de bringer blodlegemer med den modsvarende faktor til at agglutinere. Blodlegemer af typen A vil således agglutinere i blod, der indeholder anti-A, men ikke i blod med kun anti-B, blodlegemer af typen B vil agglutinere i blod, der indeholder anti-B, men ikke i blod, som kun indeholder anti-A el. ingen agglutininer o. s. fr. Ved blodtransfusioner må man sikre sig, at donorens blod er forligeligt med modtagerens, d. v. s. ikke indeholder blodlegemefaktorer, som med modtagerens agglutininer vil bevirke en sammenklumpning af de overførte blodlegemer. Faktorerne A og B nedarves efter Mendelske love, og typebestemmelse finder derfor også sted ved paternitetssager, da man i visse tilfælde med sikkerhed kan udelukke en mands faderskab. Andre faktorer af lign. bet. benævnes M og N samt Rh (el. rhesus).

blodudtrædninger, *blodunderløb*, blødning i underhudsvevet, skyldes bristning af kar, bevirker hævelse og endv. et farveskifte af den overliggende hud (rød, blå, grøn og gul), betinget af ændringer i det udtrådte blods farvestof.

blodvidne, d. s. s. martyr.

blodvædske, d. s. s. blodplasma.

blodåre, d. s. s. vene.

Bloemaert ['blu:ma:rt], Abraham (1564-1651), holl. maler. En af hovedrepr. for manierismen i Utrecht. *Niobes Straf* (1632; kunstmus., Kbh.).

Bloemendaal ['blu:mɔnda:l] holl. by N f. Haarlem; 18 000 indb. (1946). Kendt for blomsterdyrking. Spejderjamboré 1937.

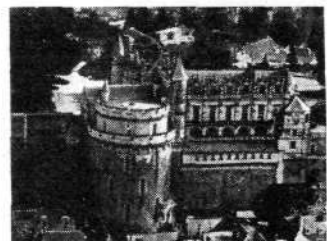
Bloemfontein ['blu:mfontein], hovedstad i Oranje-Fristaten, S-Afr.; 82 000 indb. (1946), deraf 38 000 hvide. Moderne handelsby. Univ.

Blois [blwa], fr. by i dept. Loir-et-Cher; 27 000 indb. (1946). Handel med vin og landbrugsprodukter. Slot (ældste del er fra 13. årh.) med berømt renaissance-fløj opført under Frans I.

Blok, sov., hejsapparat bestående af blokhus med 1 el. fl. skiver. Lægges tove fra skiverne i en **b** t. en anden, har man en talje.

Blok, Aleksandr (1880-1921), russ. digter; symbolist. Hans mystiske og romantiske indstilling i forening med hans opfattelse af det sociale problem kommer til udtryk i hans berømte digte i anled. af Oktoberrevolutionen *De Tolv* (1917) og *Skyter* (1918).

blokkade (ital. *bloccato* afspærret), 1) i folkeretten forbud mod besjelling af fjendtlig havn el. kyststrækning med den virkning, at skibe, der søger at bryde **b**, kan opbringes og konfiskeres. Efter traditionelle søkrigsregler, navnlig London-deklarationen af 1909, skulle **b** for at være

Slotet i Blois.

Blok.

bodssalmer, Davidssalmerne 6, 32, 38, 51, 102, 130, 143.

'Bods, no. købstad i Nordland, ved Saltfjordens munding. 6000 indb. (1946). God havn. Fiskeudførelse. Købstad 1816. Ty. bombardement maj 1940 og senere ty. ødelæggelser.

Boeck [bo:k], Carl Wilhelm (1808-75), no. dermatolog, kendt som modstander af syfilisbehandl. med kviksølv.

Boeck [bo:k], Caesar (1845-1918), no. dermatolog, opdagede sygdommen Boecks sarkoid.

Boecks sarko'id (sarko- + -id), d. s. s. benign lymfogranulomatose.

Boeing Aircraft Co. ['bo:ɪn 'ærkrɑ:ft 'kɑ:mpani] (eng. aircraft flyvemaskine), amer. flyvemaskinefabrik, der har fremstillet talr. flyvemaskinetyper, bl. a. »stratoliner», den første stratosfæreflyvemaskine med trykkabine, anv. i regim. passagerflyvning. B har tillige fremstillet de berømte »flyvende fæstninger» (B-17) og »super-fæstninger» (B-29). Den sidstnævnte udvikledes til den kæmpestore civile transportmaskine »stratocruiser».

boere ['bu:rə], da. ofte ['bo:ərə] (holl. *boeren* bønder), *sydafrikanere* af holl. afstamm., opr. indvandret efter 1650. Da Engl. 1814 fik Kaplandet, vandrede en del af de holl. bønder nordpå m. deres kvæg og grl. boerrepublikkerne Oranje og Transvaal, som efter langvarig konflikt m. Engl. kom under brit. rige efter b-krigen 1899-1902.

Boerhaave ['bu:rha:və], Hermann (1668-1738), holl. læge, en af det 18. århs. store systematikere. Prof. i Leyden, berømt kliniker, søgt af elever og patienter fra hele Eur.

'bo'erkrigen 1899-1902, krig hvor Engl. erobrede de tidl. selvst. boerrepublikker Oranje og Transvaal. Bestemt af Chamberlains og Rhodes' politik: samling af hele S-Afr. i imperiet; tillige begrænsning af boerstaternes hensynsløse og udfordrende behandling af de eng. indvandrere (uitlandere), der var strømnet til efter opdagelsen af guldlejerne. Indledes m. boerangreb mod Natal okt. 1899; Engl. led serie nederlag mod boergeneralerne Botha, Cronjé, Joubert, men trak overlegne styrker til under Roberts og Kitchener, sejrede 1900, men kunne først efter ødelæggelse af kvægbestanden og internering af dele af civilbefolkningen i koncentrationslejre kue boernes guerilla i 1902. Freden i Pretoria 1902 sikrede holl. sprog ligestilling m. eng., gav desuden amnesti og løfte om selvstyre.

Boeroe ['buru], ø bl. Molukkerne; 8584 km²; ca. 20 000 indb.

Bo'ethius (ca. 480-525), rom. filosof og embedsmand. Berømt som kommentator af Aristoteles og som forf. til et trosteskrift *De Consolatione Philosophiae*, skr. i fængslet, før han, anklaget for højforræderi, blev henrettet.

Bo'ethius, Axel (f. 1889), sv. arkæolog. Forstander f. »Sv. institutet i Rom» 1925-34, prof. v. Göteborgs högskola fra 1935. Har bl. a. udg. *Hur Rom byggdes under antiken* (1938).

Bo'ethius, Gerda (f. 1890), sv. kunsthistoriker, inspektør v. Zorns samlinger i Mora; bl. a. udg. *Uppsala domkyrka* (1935).

Bo'ethos (omkr. 200 f. Kr.), gr. billedhugger. Hovedværk: *Drenngen ved Gåsen*.

Boeton ['bɔ:tn], ø i Holl. Indien SØ f. Celebes; 4200 km²; ca. 60 000 indb.

Bo'fors, sv. industriområde i byen Karlskoga; jern- og stålværk, kanon-, ammunitions- og motorfabr.

Bofors, a. b., sv. industrivirksomhed i Värmland, grl. 1646, siden 1873 a/b (B-Gullspång), der 1919 ændrede navn til B. Fabrikation: jern- og stål-maskiner, krigsmateriel samt kem.-tekn. prod., herunder også især krigsmateriel. B ejer gruber og vandkraftværker. Antal arbejdere (1946) 6000, omsætn. 135 mill. kr. 95% af Sv.-s krigsmateriel-eksport kommer fra B.

bog, bot., bogens frugt.

bog, i papirhandelen et kvantum af 20, 24 el. 25 ark.

bog (slav.), gud. Hyppigt i personnavne, f. eks. Bogdan (= Teodor).

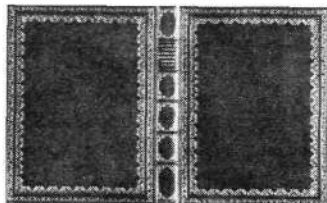
Bogaerts-tryk ['bo:varts-], metode til gengivelse af oliemaleriets penselstrøg og struktur i litograf, opfundet af den holl. litograf Henri Bogaerts.

Bo'ganis, egl. indiansk navn på vilde nødder; pseud. for Wilhelm Dinesen.

'Bogart, Humphrey (f. 1900), amer. filmskuespiller. B har siden 1930 vist et stærkt, groftskåret talent, særlig i gangsterroller.

bobbil, bil, udstyret med reolanordninger. Kendt i USA og Engl. fra 1920erne, i Danm. fra 1926. Bruges af folkebibl., opr. for at komme i kontakt med fjernereboende enkeltlånere, nu hovedsagelig med sognebibl. ved reglm. besøg til supplering og udskiptning af bogbestanden.

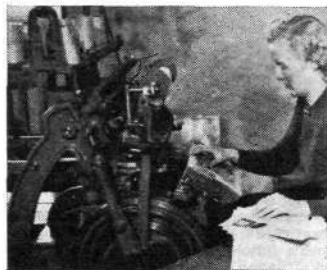
bobbind, omslag med papstykker, læderryg o. l., der ved indbinding sættes om

Helbind, nigerskind, dekoration i guld.

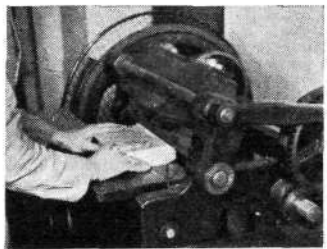
en bog; b-s opgave er beskyttelse af bogen, men det er allerede tidligt gjort t. genst. f. kunstnerisk udsmykn.

bobbinderi, håndværks- el. fabriksmæssig indbinding af bøger. De løse bogark falses, tages op (d. v. s. lægges i den rigtige rækkefølge), presses, hvorefter forsatpapiret anbringes. Derpå hæftes bogen.

Hæftemaskine.

gen, ryggen limes, og bogen rundes og beskæres. Man kan lave bindet løst og hænge bogblokken ind i det, el. man laver bindet over bogen, idet bogblokken for-

Rundemaskine.

synes med pap, hvorefter skindet anbringes, og sluttelig forsatpapiret opklæbes på bindets inderside. I Danm. sælges de fleste bøger hæftet i omslag (brocheter).

bobbindelærrød, ensfarvet, stærkt appetiteret, ofte præget kattun (calico).

bobblok, bog uden bind.

Bogense ['bɔ:zə-], købstad på NV-Fyn; 3029 indb. (1945). St. Nikolaj Kirke. Industri. Havn; jernbane til Brendrup og Odense. Ældste kendte privilegier fra 1288.

Torvet i Bogense.

Bogens Verden, tidsskr. f. da. bibl.-væsen, udg. af Danm.s bibl.-forening siden 1918. 8 gange årlig.

Boge'sund, nu *Ulricehamn*, by i Västergötland, hvor Chr. 2.s hær 19. 1. 1520 slog Sten Sture d. y., der blev dødeligt såret.

bogey ['bɔ:gi] (eng.), det antal slag, hvormed en golfspiller antages at kunne gå banen rundt for at starte scratch. Nu afløst af SSS (standard scratch score).

bogfinke (*Fringilla coelebs*), finke, hannen på undersiden rødlig, hunnen grålig.

Alm. ynglefugl i bogeskov, frøæder. Trækfugl, men kan være standfugl.

boggæld, gæld, for hvilken der ikke er givet særl. sikkerhed el. bevis, men som kun fremgår af handelsbøgerne.

boghandel. Handel med bøger findes langt tilbage i tiden. I Ægypten handlede med papyrusrullerne, i Athen omtales boghandlere i 5. årh. f. Kr., i Rom fandtes forlæggere, hvis vel uddannede slaver afskrev bøgerne. Efter kristendommens sejr var klostrener centre for bogfremstillingen. Men først bogtrykkerkunstens opfindelse skabte betingelser for en b i større omfang. b knyttedes i de første årh. til bogtrykkerierne, der ved såk. bogførere solgte og byttede deres bøger på messerne (bl. a. i Frankfurt a/M og Leipzig). Efterhånden skiltes b dog ud som en selvst. forretning, der i 18. og 19. årh. fandt sin faste form og tillige sin beskyttelse i en specielt udformet lovgivning, der sikrer forf. deres åndelige ejendom og forlæggeren mod ulovlig eftertryk. Af største bet. var gennemførelsen af bindende samhandelsbetingelser på grundlag af den faste bogladepris, som ikke tillader rabat fra sortiment til publikum.

Da b fulgte i begyndelsen de samme linier som den ty. med bytthandel på messerne. Sortiment-b i byerne blev mest drevet i kirkerne, indtil den verdensligste litt. påkaldte forargelsen, og b måtte søge sig et nyt sted, som den i Kbh. fandt på børsen. Endnu til 1859 havde den Schubothe'ske b lokaler der. Om en egl. national b kan man først tale fra oplysningstiden. Indførelsen af trykkefriheden var da af største bet. De første store b i Danm. grl. af Soren Gyldendal (1770), Joh. Fr. Schultz (1783), J. H. Schubothe (1795) og C. A. Reitzel (1819). De to første var i første linie forlæggere, idet det dog må huskes, at adskillelsen ml. grenene endnu for 100 år siden ikke var tydelig. S. m. Gyldendal skal her nævnes Jacob Deichmann, som tog initiativ til oprettelsen af Boghandlerforeningen 1837. 1891 oprettedes Den Da. Provinzboghandlerforening og 1893 Kbh.s Boghandlerforening; (1918 trådte Gyldendal ud af Boghandlerforeningen). Medhjælperne inden for da. b er organ. i Den Da. Boghandlermedhjælper-Forening, der varetager deres faglige og økon. interesser. Læretiden er 4 år. Da. b tæller 1948: 47 forlag der er medl. af Den Da. Forlæggerforening, 150 forlag som har underskrevet d. da. b-s samhandelsbetingelser, foruden enkelte andre, og 620 sortiments-b.

(ca. 10 000 m). Lette **b** (til taktiske formål) er een-el. tomotorede til angreb over kortere distancer. Hertil henregnes dyk-bombere og jagerbombere. (Ill. se tavlen Luftvåben).

bomber, vulkanske, lavakulper, der i smeltet tilstand udkastes af vulkaner og størkner i luften.

bombesigte, sigteapparat i et bombefly til bestemmelse af det punkt, hvor bomben skal udløses for at ramme målet. Indstillingen må tage hensyn til flyvehastighed, bombens faldhastighed, luftmodstanden, vindstyrken og målets evt. bevægelse.

bombåd el. *kadrejerbåd*, lille fartøj til transport af varer til skibe på redan.

bomhanger, *sov.*, vire, som holder en lossebom i sin skrå stilling. Går fra bomnoken ind til masten.

bomhart (fr. *bombarde* baspibe) el. *pommer*, den gamle type af rørbladsinstrumenter, fra hvilken både obo og fagot stammer.

Bomhol't, *Julius* (f. 1896), da. forfatter og politiker, cand. theol. Siden 1929 soc. dem. medl. af Folketinget, 1945 dettes formand. Fra 1940 formand i radiatoradet. Marxistisk præget litt. hist. forsg *Da. Digtning fra den Industrielle Revolution til Vore Dage* (1930) og *Arbejderkultur* (1932). Senere essaysaml. viser videre horisont. Vægtig landsbyroman *Længsel* (1944). (Portr. sp. 498).

bomhul, udspares el. udhugges midlertidigt i murværk til anbringelse af stillads-bomte; er ofte bevaret utilmudret på gotiske bygningsdele, f. eks. kirketårne.

bomlærke (ty. *Baumlerche* trælerke)

(*Embe'riza ca'landra*), værling, farvet omtr. som lærke; alm. markfugl. Standfugl.

bomme (af *bom*), *sov.*, med agterlig vind at lade sejlene skifte fra den ene side til den anden.

'bom-me'sa'n, *sov.*, mesan, hvis underlig er lisset til el. strakt langs en bom.

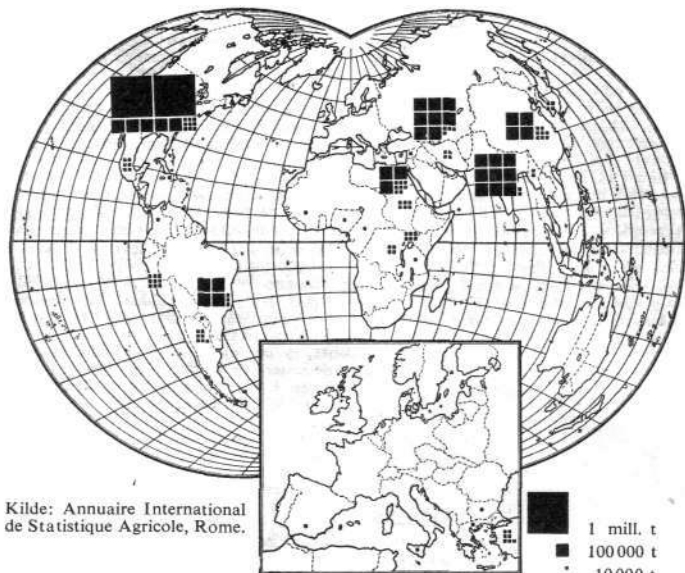
bomme'st' (afledt af *bombasin*), tykt, hvidt, kiperet bomuldstøj med ruet værg.

bomolie (nty. *bom* træ), en teknisk olivenolie.

bompenge, da. vejafgift, opkrævet ved hovedvejene efter 1786, da chausse-anlægsudgifterne skulle dækkes. Hver mil fandtes en bom, hvor **b** skulle betales. Aføstes gradvis af hartkornsskatter efter 1851.

bomsejl, *sov.*, sejl, hvis underlig er lisset til el. strakt langs en bom.

bomuld (ty. *Baumwolle* træuld), frøhårene af bomuldsplanten. **b** fjernes fra frøene i egneringsmaskiner; af frøene udvindes bomuldsfrøolie og foderkager. De korteste frøhår, som ikke egner sig til spinning (cotton linters), anv. bl. a. til fremst. af skyde-**b**. Lange, tynde taver er de værdifuldeste: den ægyptiske Maco-**b** er gullig til brunlig, taverne 25-30 mm lange, 0,01-0,014 mm tykke; særlig værdifuld er også Sea Island-**b**, USA; mellemkvaliteterne, Upland cotton m. fl. fra USA, S-Amer., Sovj., Afr., er hvide til gullige, taven 20-40 mm lang, 0,015-0,022 mm tyk; grovere kvaliteter stammer fra Indien, er grå til hvidt, taven 10-20 mm l., 0,02-0,04 mm tyk. **b**-taverne fremtræder i mikroskopet som flade, let skruede, 0,01-0,04 mm tykke bændler. **b** består af næsten ren cellulose; urenheder består bl. a. af voksarter og pektinstoffer. **b**-s brugsegenskaber skyldes dels taverens komplicerede, i elektronmikroskop konstaterbare, af fibriller opbyggede biostruktur, dels cellulose-

Kilde: Annuaire International de Statistique Agricole, Rome.

Kort over verdensproduktionen af bomuld 1938-39, som er det sidste år, for hvilket der ved leksikonens udgivelse kunne skaffes pålidelig og fuldstændig statistik. Udarbejdelse: J. Humlum.

(kæde)molekylernes længde (den såk. polymerisationsgrad er for **b** ca. 3000, for viskosesilke (rayon) kun 250-500), hvilket formentlig i forb. med strukturen betinger **b**-s høje trækstyrke også i våd tilstand, modsat alm. viskoserayons. **b** anv. til fremstilling af garn, vat, skyde-**b**, kunstsilke og papir. **b** står godt over for alkalier, således varm alkalisk vask, men nedbrødes af syrer til hydrocellulose og af itningsmidler til oksycellulose. **b** kan merceriseres. 1940-41 var verdensprod. 6,7 mill. t; heraf i USA 42 % Indien 17 %, Sovj. 12 %, Bras. 7,5 %, Kina ca. 7 %, Ægypten 6 %; mindre **b**-lande (m. voksende prod.) er Anglo-Ægyptisk Sudan, Uganda, Congo, Peru og Argentina. De vigtigste eksportlande er USA (eksporthevne: Galveston, Houston, New Orleans), Indien (Bombay, Karáchi), Ægypten (Alexandria) og Bras. (Pernambuco, Santos, Rio de Janeiro). De vigtigste **b**-distrikter i USA især staterne fra Texas til Virginia, under udnyttelse af negrens billige arbejdskraft, desuden Arizona og California (kunstvanding); i Indien egner omkr. Bombay og i NV v. Sukkur (her kunstvanding); i Sovj., der er selvforsynende siden 1930erne, især Syr-Darja dalen i Centralasien, desuden Kaukasus og Ukraine (til dels på tidl. kornarealer); i Bras. (stærkt stigende prod.) staterne Pernambuco og São Paulo (på tidl. kaffearrealer); i Kina v. Yang-tze-Kiangs munding. I Ægypten betinges avlen af kunstvanding, da d. naturlige oversvømmelse først indtræder aug.-okt. (derfor dømminger, f. eks. v. Assuan).

bomuldsbepinding (-bevikling) benyttes som elektr. isolation for ledninger, særlig i elektr. maskiner.

bomuldsfrøer, olieker, fremstillet af bomuldsplantens frø. Kvantitativt vore betydningsfuldeste olieker.

bomuldsfrøolie udvindes af frøene af bomuldsplanten ved presning el. ekstraktion; resten benyttes til foderstof, mens olien raffineres med natronlud, hvorved fremkommer et bundfald, »soap-stock«, der kan bruges til fremstilling af fedtsyrer. **b** anv. til margarine- og sæbeferstilling el. som psisolie, sardinolie og erstatning for andre olier.

bomuldsplante (*Gos'sypium*), slægt af katostfam, grenede, meterhøje urter el. buske med hvidlige, gule, purpurfarvede, enkeltstående blomster, frugten en kapsel, frøene tædt beklædt med lange, hvide hår. Disse består hver af een, meget langstrakt celle, der ved frømodningen især

er fyldt med luft. Udvendig er håret beklædt med en fin hud, som er en korkdannelse, mens den øvrige del af håret består af ren cellulose. Efter plukning af frø + hår tørres disse, og derpå skilles hårene fra til videre bearbejdning (jfr. *bomuld*). De mange kulturformer af **b** henføres til 4 arter. Dyrkning af **b** stammer opr. fra Ostindien og Kina og går mere end 2000 år tilbage i tiden. Bomuldstøj var kendt i S-Amer., før eur. kom dertil. **bomuldstøj** er en gruppe bomuldsvaske-stoffer, vævet helt el. delvis af garnfarvet materiale i lærredsbinding. De lettere kvaliteter bliver undertiden appretteret efter vævning.

bomærke, *navne-* el. ejendomsmærke. Tidl., da skrivekunsten var mindre udbredt, blev kontrakter ofte underskr. med vedk-**s**, der også anv. til mærkning af kreaturer el. lign. Nu også betegn. for firmamærke.

bon [bø] (fr.), god, godt.

bon [bon] (fr.), skriftlig penge-el. vareansvinning (også i totalisatorspil).

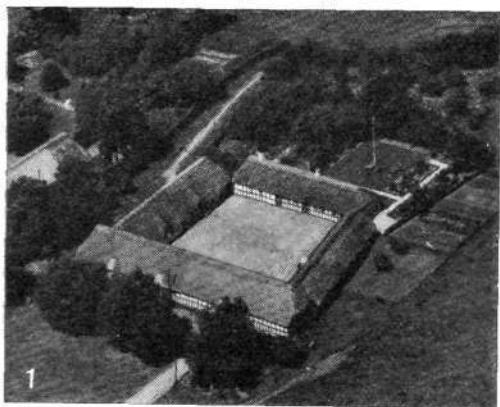
Bon, Kap [bø], det nordøstligste forbjerg i Tunis yderst på Kap Bon-halvøen, hvor krigen i Afr. endte d. 13. 5. 1943 med tilfangetagelse af ca. 150 000 tyskere og ital.

'bona fides (lat.), god tro, mods. mala fides. - 'bona fide, i god tro.

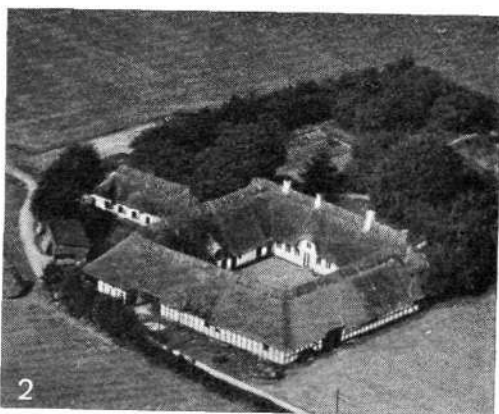
Bonald [-nald], *Louis Gabriel Ambroise*, vicomte de (1754-1840), fr. politiker og forfatter; hævdede uindskrænket enevælde, ultramontan; toneangivende for reaktioner efter 1815.

Bomuld. 1. Blomstrende gren. 2. Opsprungne kapsel. 3. Frø.

1
Firelænget bindingsværksgård fra o. 1800 i Stovrup, Glud sogn v. Horsens.

2
Firelænget bindingsværksgård m. rundbyggede hjørner fra o. 1800 i Østre Skerninge på Fyn.

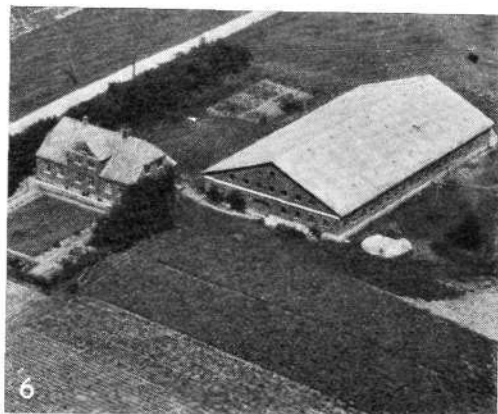
3
Firelænget moderniseret gård. Den fjernest liggende længe fra o. 1875 af kløvede sten. Underød, Egebjerg sogn i NV-Sjælland.

4
Moderne bondegård m. udlænger i T-form. Ledstrupgård, Egebjerg sogn i NV-Sjælland.

5
Moderne bondegård m. udlænger i korsform. Vejrhøjgård, Fårevejle i NV-Sjælland.

6
Moderne bondegård, hvis udhusrum er samlet i een længe. Dover, Ydby sogn i Ty.

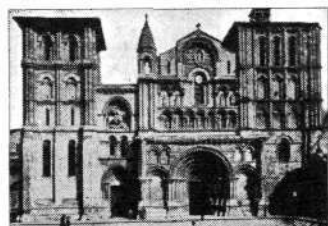

matik (1833-52; fl. senere udg. og overs.) den moderne sammenlign. sprogvidenskab.
bo'pyrer (*Bo'pyrus*), snyltende isopoder på gællerne af rejer o. a. krebsdyr; hannens dværgform, sidder på hunnens hale.
bopæl, **jur.** Ved B forstås (mods. det rent midlertidige ophold) en bosættelse, der er udtrykt for, at den pågæld. ønsker at forblive på stedet i hvert fald for en ubestemt længere tid. Udlændinge, der tager B i Danmark, vil opnå visse rettigheder, undertiden dog kun når deres ophold allerede har haft en vis varighed. Indfødsret (statsborgerret) kan aldrig erhverves ved ophold alene, men kræver særlig lov. — Hustru og børn antages, indtil andet bevises, at have samme B som manden.
bo'r (pers.), et i ren tilstand sort, metalagtigt grundstof, der dog i de fleste af sine forb. optræder som metalloid. Kem. tegn B, atomnr. 5, atomvægt 10,8, vf. 2,6, smp. ca. 2500°, valens 3. Forekommer som borater i visse mineraler. B med et ringe indhold af aluminium danner hårde krystaller (bordiamant), der ligesom borkarbider anv. som sliemiddel. De vigtigste B-forb. er borsyre, boraks samt perboraterne. — B er nødv. grundstof for planter. B optages som borsyre fra jorden, 5-500 g pr ha. Mangel på B (som afhjælpes ved gødskning med 15-30 kg boraks pr. ha) forårsager marmorering og tørførrådelse hos roer.
bo'r, værktøj til fremstilling af runde huller. a) Til metaller o. l. anv. oftest spiral-b m. konisk spids m. ca. 120° topvinkel og 2 spiralformede spånreller op ad skaflet. T.a-p-b styres i forud boret mindre hul. b) Til mindre huller i træ bruges vrid-b. Til sidetræ anv. centrums-b m. spids midtertap, et forskær til overskæring af fibre og et vandret skær el. spiral-b m. 2 forskær. Til endertræ anv. lign. b, men uden forskær. B opspændes v. hj. af en cylinderisk, konisk el. pyramidestubformet hals. c) I skovbrug anv. 1) plante-b undertiden til optagning af planter og fremstilling af planteuller, 2) jord-b ved undersøgelse af skovjorden, 3) tilvækst-b til udboring af en prop, på hvilken årringenes bredde kan måles og træets tilvækst derefter beregnes; b føres vinkelret ind i stammen, d) jfr. boring i jord og sten.
bor, det kolde, også kaldet *Waropa*, et apparat, opfundet af den schweiz. tandlæge W. Roos i 1938. B har til formål at dæmpe smertefølelse ved udboring af følseområde cariose huller i tænderne ved at nedsætte temperaturen i det lag, som skal fjernes, hvorved nerve-trædenes reaktionsevne formindres.
'bora (ital.), stærk, kold vind af lokal karakter, som ved sammenspil ml. de geogr. og meteor. forhold kan indtræffe ved stejlkyster, f. eks. ved Middelhavet og Adriaterhavet.
'Bora, *Katharina von* (1499-1552), Luthers hustru fra 1525, tilt. nonne.
Bora'bora, ø bl. Æerne Under Vinden, omgivet af voldrev.
boracit [-'sit], $Mg_2Cl_2B_4O_{26}$, farveløst mineral, der findes i salt og gips som rombiske, tilsyneladende regulære krystaller.
Borah ['bo:ra, 'bɑ:ra], *William* Edgar (1865-1940), USA-polit. Republikaner, senator fra 1907 (Idaho). Bidrog til USA's afvisning af Versailles-traktaten og Folkeforbundet 1920, formand for udenrigsvalget 1924-33.
'boraks (pers.), natriumtetraborat, $Na_2B_4O_7 \cdot 10 H_2O$, farveløst monoklinit mineral, der forekommer i b-søer i Tibet, Persien og Californien el. fremstilles af andre borholdige mineraler. Anv. især til glasurer og visse glassorter for at fjerne den kem. og mek. modstandsevne, endog til lodning ved visse metaller, til gødskning for at tilføre jorden det for planterne nødv. indhold af bor.
boraks og **storaks**, lugteblending med benzoë og storaks, bl. a. til potpourri og kongerøgelse. Har intet m. boraks at gøre.
bo'rat, salt af borsyre.
'Borberg, *Laurits Ploug* (f. 1885), da. jurist og forsikringsmand, direktør for

sygekassevæsenet fra 1927, herunder bestyrer af Invalideforsikringsfonden og af Krigsulykkesfors. af 1940.
Borberg, *Niels Chr.* (f. 1880), da. neuroplog, overlæge ved Invalideforsikringsretten 1928.
Borberg, *Svend* (1888-1947), da. forf. Især som teateranmelder og ved mindre skuespil som *Ingen* (1920), *Cirkus Juris* (1934) og *Synder og Helgen* (1939) (alle Kgl. T.), en hovedfig. i da. dramas nye hist. Under besættelsen i nært kulturelt samarbejd med tyskerne.
Borberg, *William* (f. 1885), da. diplomat. Legationssekr. i London 1926-28; fast da. delegeret v. Folkeforbundet 1928-40, fra 1947 ved FN.
Borch [-k], *Christen* (f. 1883), da. arkitekt. *Carlsbergfondets biolog. institut* (1931-32), *Rigshosp. psykiatrisk og radiologiske afd.* (1933) og *domhuset i Gråsten* (1936). Har bl. a. restaureret Vor Frue Kirke i Kbh. (1923-28), ombygget og udvidet Landbohøjskolen i Kbh. (1918-26), ams-sygehuset og katedralskolen i Roskilde.
Borch [-k], *Elna* (f. 1869), da. billedhugger; elev af Aug. Saabye. B-s motiver er fortrinsvis mytol.-genreagte, især kendt er *Døden* (1912, glyptoteket). Endv. dekorative arb.
Borch [-k], *Martin* (1852-1937), da. arkitekt; 1903-23 kgl. bygningsinspektør. Arbejdede i forsk. stillarter med stor følelse for arkitektonisk helhedsvirkning. *Landsarkivet i Odense* (1892-93), *Andreaskirken i Farimagsgade* (1898-1901), *hæugen ved Regensen* (1908), *Rigshospitalet* (1903-11), *Studiegården og Studentergården* (1923).
Borch [-k], *Ole* (Oluf) (1626-90), da. læge, naturvidenskabsmand, klassisk filolog. Stiftede 1689 Borchs Kollegium.
Borch [-k], *Orla Valdemar* (f. 1891), da. maler; medl. af »Den Fri Udst.« 1933-45; figurbill. og romantiske landskaber, kunstkritiker, senest i »Fædrelandet«; ekskluderet af akademirådet 1946.
Borchardt ['bɔrxart], *Georg*, se Hermann, Georg.
Borchgrevinck ['bɔrkgrɛvɪnk], *Melchior* (d. 1632), da. musiker, søn af nederl. kapelmester, der 1587 blev da. hofkapelmester. 1596 blev B hoforganist. Udd. i Italien. 1611-27 leder af Det Kgl. Kapel. Udg. madrigaler.
Borchgrevink ['bɔrkgrɛvɪnk], *Carsten* (1864-1934), no. polarforsker; deltog 1894-95 i d. første landstigning på d. antarkt. fastland; ledede 1898-1900 den første overvintrings ekspedition til Antarktis.
Borchse'nus [bɔrk-], *Otto* (1844-1925), da. forfatter. Hans hovedværk, *Fra Fryrrene* (1878-80), viser ham som mægler ml. senromantik og »moderne gennembrud«. **Borch'se'nus** [bɔrk-], *Valborg* (1872-1948) da. danserinde; 1895 solodanserinde og til sin afgang 1918 balletens førende kunstnerinde. Efter sin afgang lærerinde ved balletskolen. Medarbejder ved genindstuderingen af Bournonville-repertoiret.
Borchs Kollegium el. *Collegium Medicum*, fribolig i Kbh. for 16 kandidater, fortrinnsvis teologer. Stiftet 1689 af prof. Ole Borch.
bord, møbel med vandret plade på stilladser el. ben; kendes af alle kulturfolk. I ægypt. grave fandt man elegante træborde. Den klassiske antik havde marmorborde. I middelalderen lagdes træplader på to bukke, sengotikken yndede opklappelige skabsborde. Udtræksbordet (hollandsk udtræk) opfundes i barok-tiden.
bord, udvendig beklædningsplanke i et skib.
borddans, utilsigtet bevægelse af et bord, hvorpå en kreds af mennesker hviler hænderne. Af spiritister opfattet som et meddelelsesmiddel for afdødes ånder.
bord, **sv. B** el. **fartøj**, lægge til ved og gå om bord i det, også: entre, gå om bord for at tage det med magt.
Bordeaux [bɔr'dø], fr. havneby oven for Garonnes udmunding i Biscaya-bugten, 254 000 indb. (1946). Vigtig eksporthavn for vin, bet. fiskerihavn; skibsværfter, jern-, metal- og tekstilindustri. — *Historie.*

Romersk provinshovedstad; under eng. konger 1154-1453, 1870-71 sæde f. forsvarsregering og nationalforsamling. Regeringssæde juni 1940 under sammenbruddet. (III.).
bordeaux [bɔr'dø], røde azofarvestoffer til uld.
Bordeaux [bɔr'dø], *Henri* (f. 1870), fr. romanforfatter; regionalist (hjemstavnsskilder) og moralist, forkæmper for familien.
Bordeaux-vine, vine fra verdens mest berømte vinmarker omkr. Bordeaux ved Garonnefloden, hvor de fremragende røde og hvide B produceres. De vigtigste distrikter er: Médoc, Graves, Saint-Émilion og Sauternes.
bordeauxvædske, en opløsning af kobbersulfat og læsket kalk, der anv. til sprøjtning af kulturplanter for at bekæmpe skadelige insekter og svampe, anv. bl. a. til bekæmpelse af vinskimmel, æbleskurv og kartoffelskimmel. B bruges først i egen omkr. Bordeaux i 1885.
bor'del (fr., egl. ussel hytte), offentligt utugtshus.
Bordelais [bɔr'dɛ'lɛ], fr. landskab omkr. Bordeaux.
bordeleaisauce [-lɛ:s-] (fr.), en stærkt krydret, afbegt rødvinssauce.
bordeareu [bɔr'drø] (fr.), fortegn. over dokumenter el. værdipapirer.
Bordet [bɔr'dæ], *Jules* (f. 1870), belg. læge, angav 1901 komplementbindingsreaktionen og opdagede 1906 kighostebacillen, begge dele i samarbejde med O. Gengou. Mange arb. over serologiens grundproblemer. Nobelpris 1919.
Bordøyri ['bɔrdø:ri], isl. handelsplads, inderst i Húnaflói.
bordfyldte et fartøj, fyldte et fartøj, til øverste kant (bord) er i flugt med søens overflade.
Bordighais [-'gæ-], kursted på den ital. Riviera 11 km fra den fr. grænse; 7000 indb. (1936).
'Bording [-rd-], stationsby (Herning-Silkeborg); 651 indb. (1945).
'Bording [-rd-], *Anders* (1619-77), da. forfatter. Vistnok Danm.s tidligste professionelle digter og en af da. litt.s smidigste verskunstnere. Skrev m. kgl. understøttelse en verificeret månedsvang *Den Da. Mercurius* (1666-77); omfattende lejligheds- og hyrdedigt. Moderat barokstil af en egen frisk ynde.
'Bording [-rd-], *Kristen* (f. 1876), da. soc.dem. husmandspolit., soc.dem. folketingsmand (Herning) 1920-46, landbrugsmin. 1924-26, 1929-43, fra nov. 1947. (Portræt sp. 509).
Bord'one, *Paris* (1500-70), ital. maler, virksom i Venezia; som kolorist påvirket af Tizian og Palma Vecchio. Har malet mytol. billeder og portrætter.
Bordøy ['bo:røi], da. *Bordo*, en af Færøerne; 95 km²; 2611 indb. (1945). På B ligger Klaksvik.
bordtennis el. *ping-pong*, tennislignende spil, som med bats og en lille celluloidbold spilles på et bord. I 1929 oprettedes International Table Tennis Federation.
bor'dure [-'dʏ:rø] (fr., egl. kant), randornament.
bor'dur'ste'n (fr. *bordure* kant), en aflang huggen granitsten, der i ældre tider benyttedes samtidigt som fortovsflise og kantsten.
bordvin, betegn. for lette vine (alkoholindh. under 14%), bl. a. Bordeaux-, Bourgogne-, Mosel- og Rhinvine samt alle mousserende vine.
Bordo, da. navn på Bordøy.

Bordeaux. Kirken Ste. Croix.

bore'al (gr. *boréas* nordenvind), nordlig. **boreale** el. **arktoteriære region**, plantegeogr. (floristik) område omfattende de polare, tempererede og subtropiske (m. undt. af S-Kina) dele af den nordl. halvkugle, d. v. s. de områder, hvor bestemte (såk. *palæotropiske*) floraelementer er dominerende.

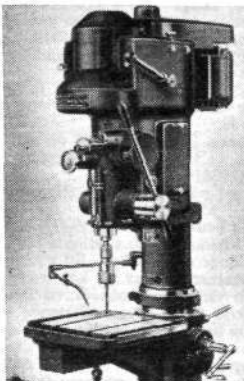
bore'al tid, klimabetegnelse for fastlandstiden i Danm. Klimatet tørt, efterhånden varmt.

borebiller (*A'nobium*), små, valseformede biller, hovedet indsnækket i forbrystet. Borer i møbler og tømmer; en enkelt art i gl. brød, en anden i gl. bøger, frembringer små runde huller, fra hvilke der drysser boremel. Kaldes også dønninger p. gr. af banken, når de to køn kalder på hinanden.

borekasse, opspændingsværktøj v. serie- og massefabrikation. Emnet, der skal bores, anbringes i en b m. hærkede stål-bøsninger, som styrer boreværktøjerne.

Borelli, Giovanni Alfonso (1608-79), ital. astronom og læge, prof. i Pisa, grundlægger af den jatrofysiske skole. Berømt værk om dyrenes bevægelser, forklaret efter statikkens love. Fremstillede 1665 som den første formodningen om kønernes parabelbevægelser.

boremaskine, værktojmaskine til boring. Transportable hånd drives m. håndsving og koniske tandhjul el. en indbygget elektro-el. trykluftmotor. Faststående b er bænk-, søjle- el. radialb

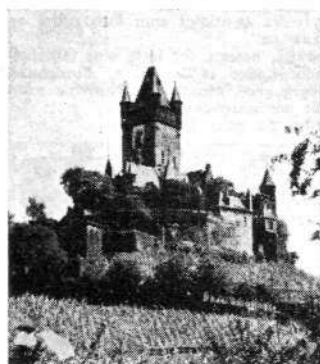
Hurtig-boremaskine.

m. en spindel, der bærer værktøjet, og et tilspændingsrør, hvormed spindelen føres frem mod arbejdsstykket. Til boring i sten anv. stodb, der drives af trykluft el. elektricitet, og roterende, hydrauliske b.

boremuslinger (*Pho'ladiidae*), havmuslinger, der borer i kalksten, ler o. l. v. hj. af torne på den forreste del af de gabende skaller. Fl. arter i Danm.; sølvsende.

boremølle, karsulledrejebænk, drejebænk m. lodr. spindel.

Borende X, Det, kaldte aviser og politi inden hans afsløring en kbh. frugt-handler, Framlev (d. 1933), der i 1909-31 foretog dristige indbrud i posthuse,

Borgen Cochem nær Koblenz.

Anna Borg.

F. J. Borgbjerg.

sparekasser og offentlige kontorer v. hj. af fortrinl. tyveværktøj. Blev pågrebet 1931 og idømedes 8 års tugthus.

boreolier el. *skæreolier*, mineralolier blandet med sæbe (oliesyre-ammoniaksæbe), som med vand danner en holdbar emulsion. b anv. som smøre- og kølemiddel ved boring og drejning i metal.

borepatron, opspændingsværktøj for bor med 2 el. fl. bakker, der spændes sammen om borets hals.

boresvampe (*V'ioa*), havsvampe, der borer i kalkskaller, frembringer cirkelrunde huller.

borg, opr. ethvert befæstet område el. sted, senere mere spec. en konges, lensmands el. ridders befæstede bolig. Vikingetidens store befæstede lejre (Trelleborg, Agersborg) kaldtes b, middelalderens b var oftest mindre. Der skelnes ml. høj-b, på naturlig el. kunstig høining el. fjeld, og vand-b, i morads el. sø. Middelalder-b bestod hyppigst af et svært tårn, til tider indrettet til beboelse (donjon), omgivet af en ringmur, hegnende bolig og økonomibyggn. Et større, lettere befæstet område, for-b, kan ligge omkr. el. stødende til den egl. b. (III.).

Borg, Anna (f. 1902), da. skuespillerinde f. i Reykjavik. Deb. på Det Kgl. Teater 1927, hvor hun var ansat til 1933, 1934-36 v. Dagmar-teatret, fra 1938 igen v. Det Kgl. Teater (Aphrodite i Abells »Dage på en Sky«, Gudrun i »Kjartan og Gudrun«). Filmdebut 1945. G. m. Poul Reumert 1932. (Portræt).

Borgarfjörður [f'borgarfjördör], isl. fjord, inderst i Faxaflói.

Borgarnes [f'borgarnæs], isl. handelsplads, ved Borgarfjörður; konserverfabrik. 700 indb. (1946).

Borgarsysla, området omkr. Sarpsborg Ø f. Oslofjord, nu Østfold fylke.

Borgarting, gl. no. lagting i Sarpsborg, et af No.s 4 gl. lagting, ophævet 1797.

Borgbjerg, Frederik Hedegaard Jeppesen (1866-1936), da. politiker. Dyr lægeson, studerede en tid teologi, fra 1890 knyttet til »Social-Demokraten«, folketingsmand fra 1898 (Kbh.s 5. kreds). Fremtrædende partiordfører og folketaler, bødred 1908 til Albertus fald, 1911 red. f. »Social-Demokraten«. Trods skarp form tilhænger af moderat taktik, bekæmpede den revolutionære opposition mod partiledelsen, bidrog til grundloven 1915, 1924-26 socialmin., 1929-35 undervisningsmin. (Portræt).

Borgbjerg-fundet består af guldsåle fra y. bronzealder fremkommet ved grusgravning i Borgbjerg ved Boeslunde i SV-Sjæll. på en oldtidshelligdom.

Borgeby [f'bjærja], sv. gods, V-Skåne; middelald. stenhus.

borgeleje, egl. ligger på borg; indkvartering af kongens folk hos lensmænd, i klostre el. købstæder.

borgen, gl. ord for kaution.

Borgen [f'borgän], Johan (f. 1892), no. forfatter og journalist. Skrev avis-cause-rier under pseud. *Mumle Gäsegg*. Arrestret af Gestapo 1941; udg. som emigrant i Sv. en roman om den no. modstandsbevægelse *Ingen sommer* (1944, da. 1946). Presseattaché i Kbh. i 1945.

borger (ty. *Bürger*), siden middelalderens udgang betegn. for de næringsdrivende mandl. indbyggere i en by. Retten til at drive næring var betinget af en særl. optagelse i bysamfundet (erhvervelse af borgerskab). Nu også om statsb.

borgerbrev, populær betegn. for næringsbrev.

Borgerdyd, Selskabet for, da. patriotisk forening, stiftet 1785, døde hen efter få år. Opr. 1787-88 de to Borgerdyd-skoler i Kbh., der lagde vægt på real-fagene og levende sprog. Statsgymnasier siden 1918.

Borgerhout [f'byörghout], østl. forstad til Antwerpen, Belg. 51 000 indb. (1948). Diamantlibrieri, tobaksfabrikker.

borgerkrig, væbenkamp i stort omfang ml. to el. fl. partier inden for samme stat. b er ikke krig i folkeretlig forstand; parterne er derfor ikke bundet til at følge krigsreglerne og udenforstående stater har ikke rettigheder og forpligtelser som neutrale, medmindre de har anerkendt oprørspartiet som »krigsførende part«. En sådan anerkendelse er et overvejende polit. spørgsmål.

borgerlig anv. f. eks. mods. militær (straffelov), offentlig (ret), kirkelig (ægteskab), socialistisk (parti), adelig.

borgerlig død, I ældre retsordener (dog ikke i da. ret) var der til de groveste frihedsstraffe knyttet den virkn., at den dømte betragtedes som død; hans formue tilfaldt hans arvinger, hans ægtefælle kunne indgå nyt ægteskab.

borgerlig næring, opr. handel og håndværk drevet i købstæderne i kraft af et borgerskab; nu ofte d.s.s. bunden næring. **borgerlig ret**, 1) d. s. s. privatret, d. v. s. indbegrebet af de retsregler der ikke hører til offentlig ret; 2) især civilret, mods. strafferet.

borgerlige rettigheder, borgernes rettigheder over for staten; betegner en indskrænkning i statsmagtens myndighed over borgerne. Indtil 1939 kunne en straffedom for en i den offentlig mening vænrende handling foruden frihedsstraf fastsætte fortabelse af visse b; jfr. almen tillid og vænrende handling.

borgerlige sørgespil, en litt. genre med udsping i middelalderens eksempelmoraliteter, fremtræder efter fl. forberedelser rendyrket i den londonse guldsmed Lillos »The Merchant of London« (1731) og (lødigere) i Lessings »Miss Sara Sampson« (1755), med lykkelig udgang i Diderots »Le fils naturel« (1757), hvortil knyttet en teoretisk afh. om »den alvorlige genre«. Digartens fortynding ses især hos tyskerne Iffland og Kotzebue (ca. 1800). I Danm. dyrkes genre bl. a. af Rahbek og Enevold Falsen. Foruden megen sentimentalitet rummer den en bevidst realisme, derved en af forudsætningerne for moderne problemdrama; desuden som opposition mod den klassiske tragedies krav om heltens høje sociale stode et symptom i samfundsudviklingen.

borgerligt våben, alm. betegn. for et ikke-adeligt slægtsvåben. Der kræves i Danm. ingen tilladelse til at antage et b.

borgerligt ægteskab, ægteskab indgået for den verdslige avrighed (borgmesteren, sognefogeden).

borgerrepræsentationen, kommunalt råd i Kbh. på 55 medl., valgt på 4 år af stadens skatteydere over 25 år. b, som har den besluttede myndighed, styrer s. m. magistraten de kommunale anliggender; den vælger borgmestre og rådmænd og besætter visse overordnede kommunale embeder. Hovedreglerne om b-s organisation findes nu i lov af 1938.

borgerskab, (i ældre tid) adkomst til at drive næring i en by.

Palazzo Borghese.

borgerskole i Danm. en form for udvidet folkeskole, indført 1891, afsluttet ved elevens 14. år med en b-eksamen, der gav adgang til at tage prælimereksamen på 2 år. Nu afløst af realskoler.

Borgervennen af 1788, forsørgelses-, understøttelses- og låneselskab. Forvaltede 1946 ca. 6,6 mill. kr.

borgervævning, og de ældre tid af borgere som by- (brand- og politi)værn opstillede korps.

Borgese [-'džese], *Giuseppe Antonio* (f. 1882), ital. forfatter og litt.historiker. Prof. ved univ. i Rom, senere i Milano. Skrev romanen *Rube* (1921), som med et slag gjorde ham berømt. Flygtede under fascismen til Amer. og skrev der bl. a. *Golia Marcia del Fascismo* (1937), som er blevet sammenlignet med Carlyles og Machiavellis værker.

borgfred, i middelalderen (især Tyskl.) gæld. forbud mod kamp i en borg el. et befæstet område; også i Danm. strenge straffe mod den, der brød freden i kongens gård. - I moderne politik: indstilling af partikonflikterne, således i Danm. i de første år af 1. Verdenskrig.

borggreve (ty. *Burggraf*), i middelalderen i Tyskl. hovedsagden på et slot - ofte på en byfæstning - der havde mil. myndighed og jurisdiktion i omegnen.

Borghese [-'ge-], ital. adelslægt, der i 17. årh. havde stor magt i Rom (pave Paul 5. (1605-21) var en B); anv. en del af sin rigdom på kunstsamlinger. Fyrsr Camillo B (1775-1832) ægtede Napoleon I.s søster Paulina Bonaparte.

Borghese, Palazzo, barokpalads i Rom, opf. 1590-1610 for familien B. efter tegn. af arkitekten Martino Lunghi (d. 1591). Kunstsaml. 1891 overført til Villa B. (Ill. spalte 516).

Borghese, Villa, lystslot nær Rom, opf. 1615 af kardinal Scipione B. (d. 1633); berømt saml. af malerier og antikke skulpturer. B med omliggende park (Roms største) blev 1900-1902 overtaget af den ital. stat.

Cesare Borgia. Lucrezia Borgia.

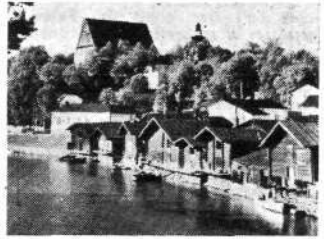
geois, i bogtryk skriftgrad på 9 punkt.

Borglum ['bårglʊm], amer. billedhuggere af da. afstamning; 1) *Gutzon* (1867-1941), har udført en rytterstatue af general *Sheridan* i Washington, *kolossalrelief* af *Washington, Jefferson, Lincoln* og *Th. Roosevelt* i Rushmorebjerg (i Rocky Mountains); 2) *Solon* (1868-1922), broder til 1). Er især kendt for sine dyreskulpturer, men har tillige bl. a. udført en rytterstatue af general *Gordon* i Atlanta.

borgmester (ty. *Bürgermeister*), formanden for et byråd; betegnelsen b anv. i Danm. siden 14. årh. Under enevældens udnyttelse af kongen, hvor embedet ikke var bortfaldet. 1919 indførtes byrådsvalgte b, og de fra gl. tid eksisterende embeder som kgl. b bortfaldt efterhånden. Efter gæld. ret vælges b af byrådet bl. dettes medl. I Kbh. findes en over-b og 5 b.

Borgund ['bårgʊnd], berømt no. stavkirke (ca. 1150); ved inderste Sognefjord.

Borgå ['bårgå:], fi. *Porvoo*, fi. købstad (fra 1346), 50 km ØNØ f. Helsinki, 7700 overv. svensktalende indb. (1945). Domkirke (1414-18), Runebergmuseum. På

landdag i B hylde de fi. stænderfors. 1809 Aleksander I. som fi. storfyrste. Sovj. bombardement 1939.

Borinage [b'ori'na:s], belg. kuldistrikt ml. floden Haine og den fr. grænse, SV f. Mons.

boring i jord og sten foretages til geol. undersøgelser, tekn. jordbundsundersøgelser, oppumpning af drikkevand, udvinding af olie, udførelse af sprænghuller i stenbrud osv. I løse bjergarter kan rene prøver tages i ringe udbyder med *kammerbor*, der er lukket ved nedboring ved højredrejning, tager prøve ved venstredrejning og i lukket tilstand tages op ved højredrejning. *Sneglebor* bruges i ikke for faste jordarter, ved *mejselboring* i hårde lag slås den faste bund i stykker ved stødnng med en på borestangen anbragt mejsel og det løsevne materiale tages op med *skebor* el. skylls op med en vandstrøm, der sendes ned gnm. den hule borestang og går op i borehullet (der i reglen føres med stålør) uden om borestangen. *Diamantbor* anv. ved dybe b i hårde bjergarter, og b udføres med et rørførmt bor, hvis nedre del er besat med diamanter el. er af hårdt stål. Ved omdrejning skærer boret sig ned og danner en borekerne, der giver gode oplysninger om de gennemboede lags beskaffenhed. Til styring af borestangen bygges et boretårn, i sin simpleste form en trefod med tvøvske i toppen. Borestangen består af stålstænger el. rør, der samles ved muffe. Til mindre borer i klippe anv. *trykluft-boremaskiner* og *lufthamre*. Bestemmelse af jordbundens fasthed kan udføres med *belastet spidsbor*, hvorved borestangen, der ender i en vredet spids, belastes med bestemt

vægt (f. eks. 100 kg) og drejes et bestemt antal omdrejninger. Nedsnkningen giver da et mål for fastheden.

Bor'ris 3. (1894-1943), *tsar af Bulgarien* 1918-43. Søn af Ferdinand I., sluttede sig i 1930'erne til Tyskl. og Filovs nationalsocialisme. G. m. prinsesse *Giovanna* af Ital. (f. 1907).

Boris Godunov [bå'ris gådu'nɔf] (1552-1605), russ. *tsar* 1598-1605. Ledende polit. under Fjodor I. Gjorde russ. kirke uafh. af Konstantinopel, bidrog til videreudvikling af livegenskab for at sikre staten bønderne som skatteobjekter. B er skildret i operaen B af Musorgskij (1874), som bygger på Pusjkins drama B (1825).

Boris [bå'ris] og **Gleb** [gljæb], sønner af Vladimir I. af Kijev, myrdet 1015 af broderen Svyatopolk, helgener 1071.

Boriso'glebsk [båriså:], by i RSFSR, Sovj., NV f. Stalingrad; 52 000 indb. (1939).

Borja ['bɔrja], *Francisco* *De* (1510-72), sp. adelsmand, Karl 5.s betroede mand, vicekonge i Castilien 1540, jesuitergeneral 1565, helgen 1671.

Bór-Komorowski [bur kɔmɔ'rofski:], *Tadeusz* (f. 1895), po. general. Rytterofficer i po.-ty. krig 1939, ledende i po. modstandsbevægelse, 1943-44 øverst-komm. f. po. modstandstyrker. Ledede Warszawa rejsning 1944, befriet fra fangenskab maj 1945, derefter øverst-komm. f. po. styrker i udl. Modstander af Osóbka-Morawskis reg. 1947-49 ministerpræs. f. po. eksilreg. i London.

Borkum, 1) den vestl. af de østfrieske øer; 36 km²; 2) badested på 1); 5000 indb.

Borlänge, sv. købstad, S-Dalarna; 20 000 indb. (1947). Domnarfvets jernværk, Kvarnsvedens papirfabrik, jernbænkudpunkt.

Bormann, Martin (1900-?), ty. national-socialist. Medl. af SA-ledelsen, 1941 efter Hess chef for partikanceliet. I krigens sidste år bl. reg.s mægtigste mænd. Uvist om død i Berlin 1945. Dødsdømt i absentia for krigsforbrydelser i Nürnberg 1946.

Born, Ernst von (f. 1885), fi. politiker. Friherre. Fra 1919 bl. Sv. Folkepartis ledere, indenrigsmin. dec. 1939-maj 1941, afgik i protest mod karelsk kolonisation i sv.-fi. egne. Justitsmin. aug.-nov. 1944, ivrig for fred m. Sovj.

Born, Max (f. 1882), ty. fysiker, emigreret 1935 til England; har arbejdet med relativitetsteori og atomteori.

Bornelh [b'ør'næ:l], *Guiraut* *de* (ca. 1175-ca. 1220), provençalsk digter, kaldet *troubadourernes* mester.

Bornemann', *Frederik Christian* (1810-61), da. retslærd. Fra 1840 prof. v. Kbh.s Univ. Hovedrepr. for den filos. retning i 19. årh.s da. retsvidenskab.

Borneo, største ø i Indonesien, SØ f. Bagindien; 750 000 km²; ca. 3 mill. indb. Området langs NV-kysten er brit. (Brit. Nord Borneo, Brunei og Sarawak; i alt 200 000 km²; ca. 860 000 indb.); resten er holl. Største by: Bandarjasin. B er bjergig og kulmineret i Kinabalu (4175 m). Lavlandsstrækninger langs de større floder. Klimaet er tropisk; regnskov dækker store dele. Indb. (dajakker og malajer) dyrer ris, majs, batat, maniok, gumm, sukker, krydderier, kokospalmer, oliepalmer m. v., delvis til eksport. Mine-driften leverer olie (1947: 1,9 mill. t.). - Opdaget af Portug. 1518. Eng. og holl. kyststøttestrukturer fra 17. årh. Udvidet eur. herredømme fra 1840'erne. Jap. besættelse dec. 1941-sept. 1945. (Kort se Asien).

borneotalg, *tangkawang*, et fast fedstofs fra frøkærner af træer af arterne *shorea* og *isoptera* fra Borneo og Sundæerne; anv. som erstatning for kakaosmør, til sæbe osv.

bor'ne'rt (fr. *borné* begrænset), snæver-synet, af indskrænket tankegang.

Bornhol'm, da. ø i Østersøen, adskilt fra Skånes sydøstspids, Sandhammaren, ved det 40 km brede Hammervand; 587 km²; 47 185 indb. (1945). Udgor s. m. Ertholmene B amt. Retlinede kyster

Borghesiske Fægter.

Borghesiske Fægter [-'ge-], antik statue i Louvre, tidl. i Villa Borghese, fundet ved Anzio, ca. 50 km S f. Rom. Af Agassias fra Efesos.

Borgholm ['bå:rj-], sv. købstad fra 1816, Ölands eneste by; 2300 indb. (1949). Ruiner af det middelald. B slot (13.-17. årh.), brændt 1806.

Borgia ['bɔr'dʒa:] (sp. *Borja* ['bɔrja]), sp.-ital. adelslægt; 1) *Rodrigo* B, pave 1492-1503 (Alexander 6.). - 2) *Cesare* B (1476-1507), søn af 1), biskop af Pamplona 1491, af Valencia 1492, kardinal 1493, dræbte 1496 sin ældre broder Juan, ledende pavestolens verdslige politik, idet han dygtigt, men hensynsløst arbejdede på Ital.s samling. Styrtet efter faderens død. (Portr.) - 3) *Lucrezia* B (1480-1519), datter af 1), berømt for sin skønhed, gift 3 gange af polit. årsager. 1505 hertuginde af Ferrara, hvor hun holdt et berømt renaissancehof. (Portr.)

'borgis (ital. *borghese* borgerlig) el. *bour-*

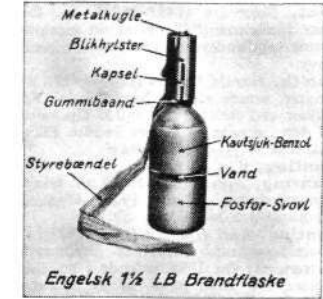

oplaget er en del af et oliefyrringsanlæg. Færel. IV omfatter b med flammepunkt under 21° C, der er blandbare med vand i ethvert forhold, f. eks. sprit, acetone m. v.

brandfeber, vel., en akut febersygdom hos hesten, karakteriseret ved slimhindeblødninger i luftvejene og tarmkanalen samt store infiltrationer i hud og underhudsvæv, overvejende på hovedet og den nederste del af lemmerne. Ofte koliktilfælde, hvor tarmkanalen er angrebet.

brandflaske, ildpåsættende middel til udkastning fra flyvemaskine. Flasken,

Engelsk 1 1/2 LB Brandflaske

der indeholder kautsjuk i benzol og en blanding af fosfor og svovl, knuses ved anslaget og indholdet bryder i brand ved luftens indvirkning.

brandfoged, If. brandpolitiloven for landet forestår brandvæsenet i hver brandkreds af en ulønnet b, der udtages for en periode af 3 år.

brandforhør, retsforhør t. opklaring af årsagen t. en brand.

brandforsikring, forsikr. mod økon. tab som følge af brand (skadeild) - direkte: v. ild, røg, varme, el. indirekte: vand-skade ved slukn., skade v. nedrivning, bortkommen af genstande m. m. b dækker også visse »uegl. brandskader« opstået ved lynnedslag uden brand og ved dampdelekspllosioner, men ikke de såk. »bagatel-skader« p. gr. af gnister fra »nytteild« o. l. (f. eks. tobaksrygningsskader) uden egl. flammedannelse og ikke skader, der skyldes krig, oprør el. jordskælv. For skader, fremkaldt ved den forsikringsrettslige helt el. delvis. b-s to hovedformer er bygningsb, som opstod omkr. 1700, gerne foranlediget af store bybrande (således efter den store brand i Kbh. 1728), i Danm. nu organiseret under Justitsmins tilsyn i store gensidige selskaber med en række lovbestemte begunstigelser og forpligtelser; og løsrøb, der er af langt nyere dato og drives af talr. selsk. og foreninger. b er i Danm. reguleret v. love af 1889 og 1930. I tilknyt. til b blev ved lov 1940 opr. en krigsforsikring af fast ejend. og af løsøre, herunder af privat indbo, hvis udgifter pålignedes de i tiden 20. 4. 1940-31. 3. 1946 eksisterende b-policer.

brandgranat, tyndvægget granat, der foruden sprængladning indeholder ildpåsættende midler som fosfor o. l.

brandgrave, grave indeholdende rester af brændte lig; i yngre bronzealder brændte ben med gravgaver uden ildspor, i jernalderen ofte iblandt bålrester samt gravgods, der har været med på ligbålet.

brandgås, d. s. s. gravand.

brandhane, særligt konstr. aftapningshane, der i bebyggede områder er anbragt på større vandledninger til brug for brandvæsenets slukningsarbejde.

brandhæmende maling, maling, der forringer træs el. andre stoffers antændelighed.

brandhul, det hul i sprængladte projektiler, hvori brandrøret er skruet.

brandinspektør, i købstæderne den af kommunen valgte el. ansatte leder af brandvæsenet. b skal her fore tilsyn med brandfarlige virksomheder, forestå det regelmæssige brandsyn samt lede ud-

rykningstjenesten. I Kbh. og enkelte større byer med erhvervsbrandvæsen benævnes de under brandchefen ansatte tjenestemænd (civiling.), der helt el. delvis er beskæftiget ved brandvæsenet, som oftest b.

brandkommission, kommission, bestående af politimesteren, brandinspektøren og 1-3 medl. af byrådet, der i købstæderne leder brandvæsenet.

brandliilie (*Lilium bulbiferum*), en art af liljefam. med stærkt gule blomster. Prydplante.

brandmaleri, indbrænding af ornamenter og figurer i træplader, æsker m. m. med en glødende stål- el. platinstift.

brandmand, populær betegn. for den røde brandegøple.

brandmur (brandgavl), en af myndighederne krævet mur, der opføres ved grænsen til naboejendommen. b skal føres et stykke op over taget (brandkam), og åbning i den kan kun tillades ved dispensationer.

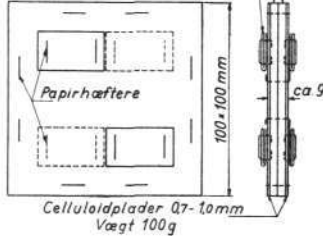
brandmus (*Apo'demus a'grarius*), muse-art, kendelig på sort rygstribe, syd. art. I Danm. kun på Lolland-Falster og Ribe-egnen.

brandplade, mil., ildpåsættende middel til udkastning fra fly, består af 2 celluloidplader hver udenpå forsynet med 2

Raakautsjuk (2 Lag a ca. 35mm)

med opsugt mineralisk Terpentin

Bomuldsstof med ca. 0.5g gult fosfor

bomuldsposer m. 1/2 g gult fosfor. MI. pladerne er anbragt et stk. raakautsjuk, det hele er vædet med terpentin; når denne ved nedkastning fordampes, bryder pladen ved luftens indvirkn. på fosforet i brand.

brandplet, mulfattig og fast plet omkr. fodan af ældre skovtræer.

brandpletter, grave fra jernalderen bestående af en grube i jorden, hvori resterne fra ligbålet er skrabet sammen. Fjndes på udstrakte gravpladser el. enkeltvis og højdækkede.

brandpolit, den offentl. myndighed, der påser at brandlovene overholdes, i Danm. brandvæsenet.

brandprojektil, projektil med hvilket man har til hensigt at frembringe brand i antændelige genstande. b indeholder i reglen gult fosfor, der ved b-s sprængning spredes og derved kommer i berøring med luften, hvorved det bryder i brand. Brandbomber virker på samme måde.

brandredskaber, private, er brandstiger, brandhager m. v., der endnu i en del kommuner skal forefindes ved visse ejendomme.

'Brandrethts piller, afførende fabriksmedicin.

brandrøg skal bevirke antændelsen af sprængladningen i projektiler. Af b har man perkussions- og stød-b, der virker ved an-el. nedslaget, tids (sats-) el. urværks-b, der virker efter en forud indstillet tid i banen (til luftmålskydning) samt dobbeltvirkende b, der kan virke på begge måder. Det nyeste b er radio-b, der autom. virker, når det kommer i nærheden af målet, idet fra b udsendte radiobølger reflekteres fra

målet, og derved bringer projektilet til sprængning.

brandsalve, antisept. salve til forbrænding, indeh. ofte eufuvin el. kloramin.

brandsats består af termit el. gult fosfor, benyttes til at fylde i brandprojektiler el. brandbomber.

brandsikker kaldes en bygningsdel (f. eks. murværk), der kan modstå en betydelig brand og derved forekommende vandspjættning.

brandsikre lukker indsettes, hvor det af driftsmæss. grunde er nødvendigt at gennembyrde brandsikre skillerum, etageadskillelser el. lign. - b kan være branddøre, lemme el. særl. konstr. lukker for transmissionsåbninger, transportsnegle o. a.

brandsikre vinduer er således konstr. at de bedre end alm. vinduer kan modstå brand. Der anv. trådglass el. monierglas (råglas med indstøbt jerntråds-væv), elektroglass (små ruder i kobberammer, der ved elektrolytisk udfældning er gjort tætsluttende), el. også indstøbt prismeglass el. glassursten.

brandskat (ning), ydelse pålagt en befolkning, opr. med trusel om ellers at hærge med ild.

brandskifer, brændbar skifer med stort bitumenindhold; anv. til olieudvinding.

brandskod (skod, d. s. s. skodde), skille- rum af aluminiumplader med asbestmellemlæg el. af rustfri stålplade, anbragt ml. en flyvemaskines motor(er) og de bagved liggende dele af krop el. bærelan. b anv. for at begrænse en motor-el. karburatorbrands udbredelse.

brandslanger anv. til at lede vandet fra brandhane el. åbent vand gnm. brandspjonten til brandstedet. b væves af hamp, hør, bomuld el. kinagræs, gummieres ofte indv. og er i Danm. normaliseret i dimensionerne A: 102 mm, B: 75 mm, C: 52 mm og D: 25 mm. b samles med selvtændende koblinger i længder på 15-25 m.

brandsprøje el. *automobilspøje*, motor-køretøj med flere brandslukningsmateriel (brandslanger, stråleror, forgrenere, håndildslukkere m. v.), redningsmateriel (mindre redningsstiger, springtæppe, redningslinier m. v.) samt belysnings- og oprydningmateriel. En pamonteret centrifugalpumpe og ansugningspumpe kan fra b-s indbyggede 350-1000 l vandtank, gnm. sugeslanger fra åbent vand el. fra brandhaner give 1200-2000 minutliter med et afgangstryk på 6 atm. En påhængssprøje med tilsvarende kapacitet anv. navnlig i provinsen og på landet ved seriepumpning over store afstande el. ved sugning fra vandhuller, hvor b vanskeligt kan placeres. Højtrykspumper med 40-50 atm. anv. til den såk. tågeslukning. De fleste b har endv. indbygget en 1000-1500 minutliter skumpumpe el. tilsvarende skumanlæg. b betjenes af 5-7 mand. (Ill. se tavle Brandvæsen).

brandstation, bygning, hvori brandvæsenets udrykningsmateriel er anbragt. I byer med erhvervsbrandvæsen er b samtidig opholdssted for det vægørende mandskab. I byer med honorarlønnet brandmandskab findes ofte boliger for det ledende personale på b.

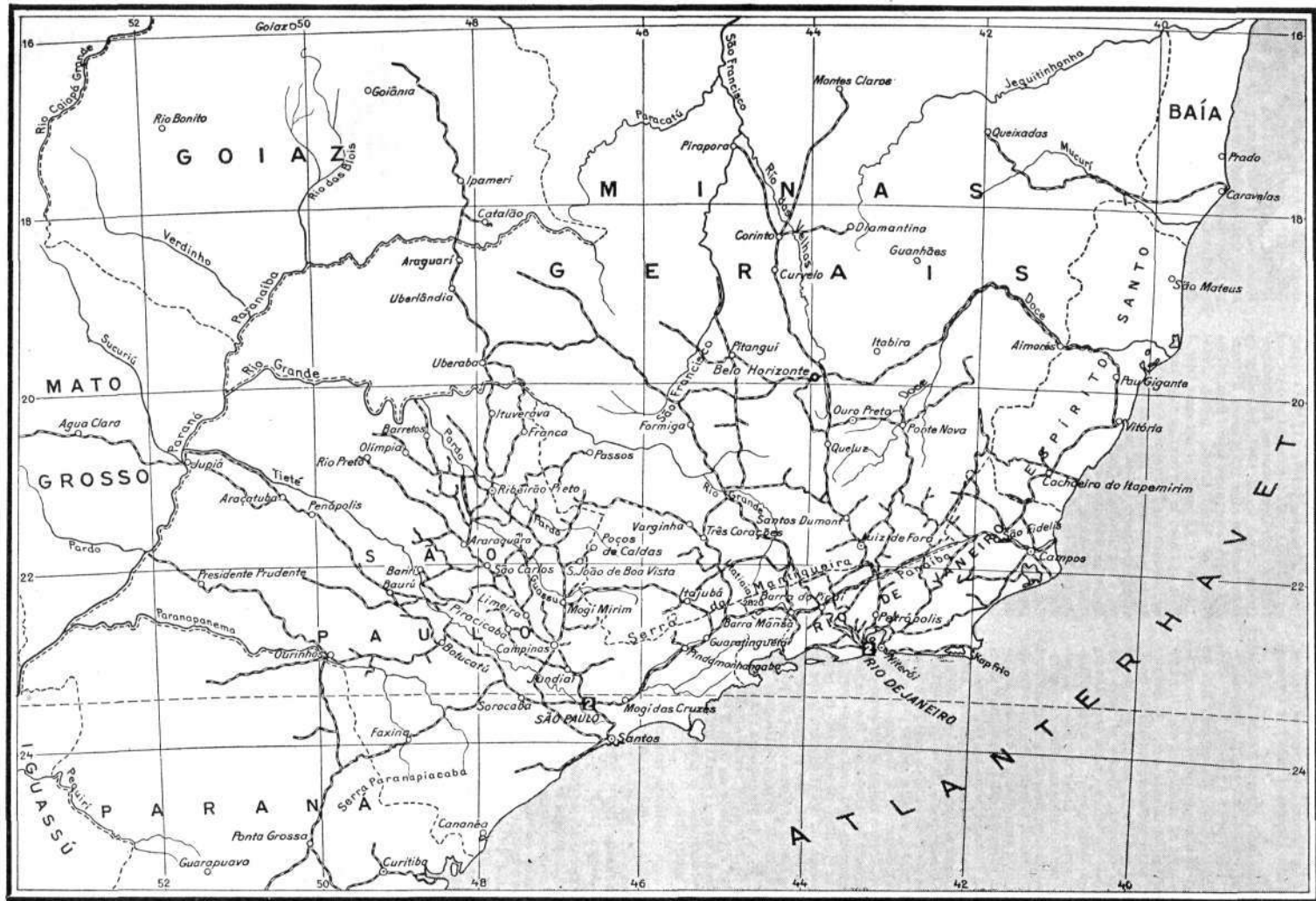
brandstiftelse, jur. Den der sætter ild på egen el. fremmed ejendom og indser, at andres liv derved udsættes for overhængende fare straffes m. fængsel i mindst 4 år. D. s. gældes, hvis det sker for at volde omfattende ødelæggelse af fremmed ejendom el. for at befordre oprør, plyndring el. anden sådan forstyrrelse af samfundordenen. Anden forsætlig b straffes m. fængsel fra 6 md. til 12 år, b på egen ejendom dog kun, hvis den foretages for at besvige brandforsikringen el. i lign. retsstridig hensigt. Uagtsom b straffes m. bøde, hæfte el. under skærpede omstændigh. m. fængsel indt. 2 år.

Brandstrup ['bran'-], Hans Ebbe (f. 1898), da. gynecolog. Fra 1941 prof. ved Jorde-

Ovenlys, monierglas.

181

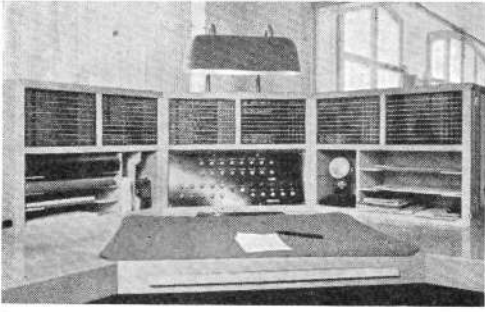

Maalestok 1 : 8100000

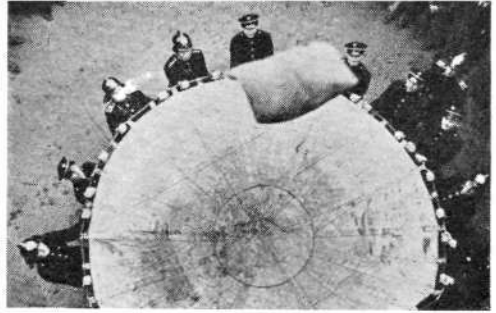
Udarbejdelse: J. Humlum

Kort over Sydost-Brasilien (se sp. 550-551).

Kommandopult på brandstation.

Springtæppe.

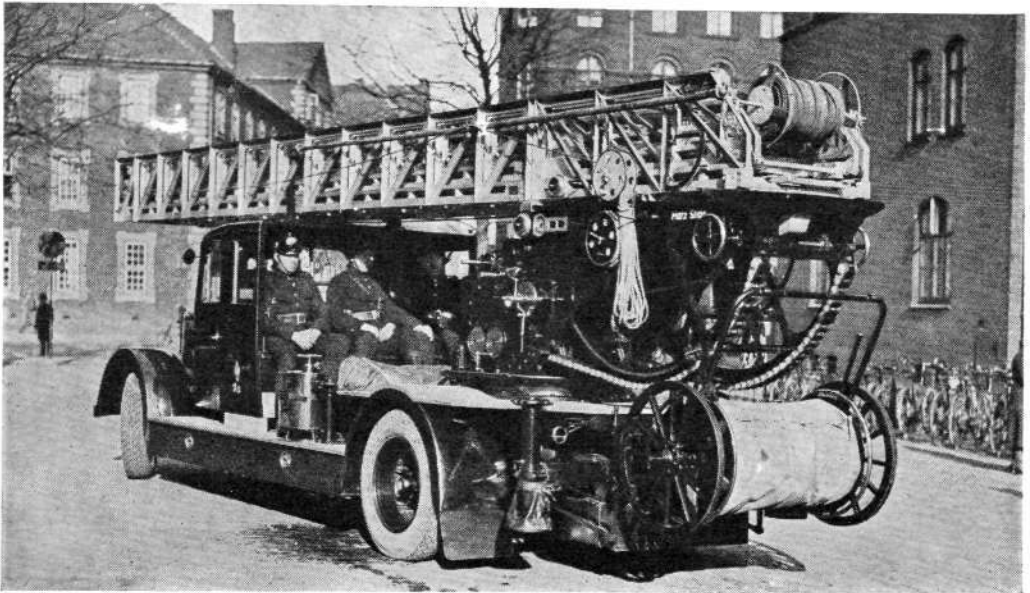
Røgdykker.

Brandalarm.

Kulsyresneslukker.

Redningsstige.

brave'ring (fr. *braver* trodse), enkelt-rytters hug og stød uden for rækkehold mod modstander, der tager tilsvarende parader.

brave vestenvinde, gl. betegn. for NV-passaten på den sydl. halvkugle, der mange steder nærmer sig til at være rene vestenvinde.

'bravo (ital: tapper), fortræffelig (som bifaldstilråb); bra'vissimo, det samme i forstærket form.

bravour [bra'vu:r] (fr.), egl. tapperhed, i mus.: overlegen elegance. b-arie, arie, der stiller store tekniske krav.

Bray [bræi], irsk: Bkri, irsk bastedest SØ f. Dublin; 11 000 indb. (1943).

Brazza ['brat:sa], ital. navn på den jugosl. ø Brac.

Brazzaville [bra(d)za'vil], hovedstad i Fr. Ækvatorialafrika; en lille by ved Stanley Pool. Grl. 1880 af den fr. kolonistator P. S. de Brazza (1852-1905).

break [bræk] (eng., egl. bryd), boksekommando, som kræver, at begge bokserne går baglæns ud af hinandens rækkevidde.

Breasted ['bræstid], *James Henry* (1865-1935), amer. ægyptolog; prof. ved Chicagos univ.; har ledet tالر. udgravning i Orienten.

breccia ['bræksia] (ital: skærver), bjergart bestående af sammenkittede skarpkantede bjergartsfragmenter.

brèche ['bræʃ] (fr.: brud, åbning), 1) stormhul i by-fæstningsmur el. vold, brudt med stormbuk, skyts el. miner; 2) handelsnavn for breccier af marmor og kalksten.

Brecht [xrt], *Bert(olt)* (f. 1898), ty. forfatter. Skrev revolutionære dramaer, *Dreigroschenoper* (1928, frit efter John Gay, da. *Laser og Pjalter*, 1930), samt kæmpe, antiborgerlige ballader. En tid emigrant i Danm. (*Svendborger Gedichte*, 1939). B er en mester i det polit. drama; *Furcht und Elend des 3. Reiches* (1933-38, 24 scener fra dagliglivet).

Brecknockshire ['bræknækʃiə], grevskab i Wales; 1899 km²; 53 000 indb. (1939).

Bred', da. stationsby på V-Fyn (Middelfart-Tommerup); 763 indb. (1945).

Breda [bræ:'da], industriby i prov. N Brabant, SV-Holl. Maskin-, kunstsilke-, tobaks-, tændstik- og læderindustri. 84 000 indb. (1946). Hovedfæstn. i holl.-sp. krige, kapitulerede 1625 til sp. her under Spinola, generobr. 1637 af holl.

Breda, *Carl Fredric von* (1759-1818), sv. maler; meget søgt som portrætmaler, elev af Reynolds.

Breda'h, *Christian* Hviid (1784-1860), da. forfatter. Proprietærsøn; inspireret af social uret til *Dramatiske Scener ... Frit oversatte af det Kyhlatanske* (1819), fortsat med 5 bd. indtil 1833, et sproglig tungt anklageskrift mod Den Hellige Alliances eur. samfund.

Breda'I, *Ivar* *Frederik* (1800-64), da. komponist. 1817 i Det Kgl. Kapel. Skrev bl. a. operaer *Bruden fra Lammemoor* (1832) og syngespillet *Guerillabanden* (1834).

Breda'I, *Niels Krog* (1732-78), da.-no. forfatter og teaterdirektør, »det da. syngespils fader«; librettoen *Gram og Signe* (1756) m. fl. Syngespilteksten *Tronfølgen i Sidon* (1771).

Bredballe'strand', østl. forstad til Vejle; 789 indb. (1945).

'bredbi', bred økse til glathugning af lodrette flader.

bredd el. *polhøjde*, 1) *geogr.*, et steds afstand fra ækvator målt i grader på steds meridian. Længde og b udgør et steds geogr. koordinater; 2) *astron.*, et himmellegemes b i forh. til ekliptika er vinklen ml. ekliptikas plan og retningen til himmellegemet.

breddgrad, en grad af en meridian, ca. 111 km.

breddindeks, *antrop.*, d. s. s. længdebreddindeks.

breddkreds, cirkel på jordkuglen parallelt med ækvator.

breddvariation. *Astron.* iagttagelser har vist, at et steds geogr. bredde er underkastet små ændringer med tiden: b. b er i hovedsagen en sum af to forandringer med perioder på omtrent 14

Marie Bregendahl.

Fredrika Bremer.

måneder og 1 år. Den maksimale b er mindre end 1 sek.

Brede, 1) da. stationsby 13 km N f. Kbh. (Nærumbanen) ved Mølleåen. Klædefabrik; 2) da. landsby ved Bredebro; 312 indb. (1945).

Brede'bro', da. stationsby (Tønder-Ribe); 518 indb. (1945); sammenbygget m. Brede (tils. 830 indb.).

Brede Fjord, Julianeåbdistriktets dybeste fjord, N f. Julianeåb. Tالر. nordboerier.

Brede Å, 22 km l. å i vestl. Sønderjylland.

breddflab, d. s. s. havtaske.

breddfok, søv., meget stort røsejl på den forreste mast. Det føres kun når vinden er agterlig.

breddkirke(lighed), et kirk. syn, som tager afstand fra vækkelse og sekterisme såvel som fra en højkirke. vurdering af embede og sakramenter; giver sig udtryk i en omfattende folkekirkelighed, ofte socialt betonet.

bredding, sted, hvor et smalt vand udviser sig, især om udvidelserne i Limfjorden.

breddnæb (*Eurylaemidae*), gruppe af primitive spurvefugle. Gl. verdens trop. egne.

breddnæser, betegn. for de amer. aber.

breddpander (*Hesperidae*), plumpe, primitivt byggede dagsommerfugle.

Breddorf ['bræs-], *Axel* (1883-1947), da. maler; portrætter og figurbill. Motiver fra Johs. V. Jensen, bl. a. *Drengs Første Møde med Moa* (1915).

Breddorf, *Jacob Hornemann* (1790-1841), da. natur- og sprogforsker. Har i mindre skrifter foregrebet senere tiders fonet. og sproghist. metoder.

Breddorf, *Morten* (f. 1901), da. pædagog, 1937-47 seminarforstander i Tønder, derefter i Haderslev.

Breddorf, *Thomas* Birkedal (1868-1922), da. højskolemand og litt.hist. Åbnede 1907 Roskilde Højskole; indførte diskussioner og biblioteksarbejde som led i undervisningen.

breddside, 1) skibside fra stævn til stævn; 2) en salve med alle den ene skibssides kanoner.

breddspor, spor, hvis sporvidde er større end 1,435 m, det såk. normalspor, f. eks. 1,524 m (Finl., Sovj.), 1,600 m (Iri.), 1,672 m (Portugal, Span.).

'Bredsted, ty. *Bredstedt*, købstad i Syd-slesvig, ml. Tønder og Husum; 5300 indb. (1946; 1939: 3100).

Bredstrup ['bræs-], da. stationsby (Horsens-Silkeborg); 1445 indb. (1945). Tingsted, amtssygehus m. m. Industri.

breddåning, den ældste form for såning, foregik opr. altid ved udstrøning med hånd og nedfældning af kornet med søddækker.

breddtæger, d. s. s. stinktæger.

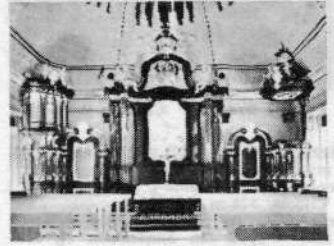
'breddvæp'fy'r, kødrød porfyr med små feldspatstrøkorn, fra Dalarna. Træffes som ledetok i Danm.

Bregaglia, *Val* [valbræ'galja], ty. *Bergell*, Alpe-dal i Graubünden, Schw.; Engadinalenes fortsættelse mod S.

'Bregenda'h, *Marie* (1867-1940), da. forf., gårdmandsdatter fra Skiveegnen; intellektuel selvudd. samtidig med husligt arb.; ægteskab med Jeppe Aakjær (1893-1900). *Hendrik i Bakken* (1904) og *En Dødsnat* (1912) er den vægtige optakt til et stort forf.skab. Hvis bedrift er *Billeder af Sodalshalkenes Liv* 1-7 (1914-23). Med *Holger Hauke og hans Hustru* (1935) går hun uden for hjemstavnens grund, men vender tilbage hertil i *Birgitte Borg* (1941).

Stor epiker uden tendens, dybt samlevt med opr. almuensind. (Portræt).

'Bre'gvented, hovedgård NØ f. Næstved. Tilhørte 1730-40 Povl Lovenorn, 1746 af Frederik 5. skænket A. G. Moltke, hvis slægt siden har ejet den (grevskab

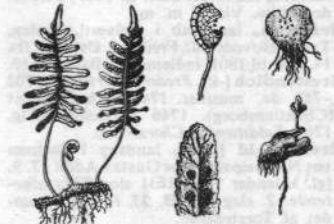
Alteret i Bregentved slotskapel.

1750-1922). Slotskapel fra 1735, indrettet af L. Thura, fredet i kl. A; øvrige bygn. stærkt ombyggede 1886-91. Betydelige kunstsamlinger. (Portræt).

'Bregenz ['bræ:gænts], by ved Bodensee, Østr., hovedstad i Vorarlberg; 18 000 indb. (1946). Tekstilindustri m. v.

'Bregenzen 'Wald [-'valt], bjergparti i Allgäu Alperne, Vorarlberg, Østrig.

bregner (*Filix*), en klasse af karsporeplanter, der har et tydeligt skifte ml. en ukønnet og kønnet generation; selve planten er den ukønnede; den kan være en urt el. et palmelign. træ, hvis blade på undersiden er forsynet med sporehobe, som består af en samling af spore-

Engelsød. T. v. bregneplanten, midten sporehus og blad med sporehobe, t. h. Forkim og forkim med ny bregneplante.

huse; i hvert af disse er mange sporer. Nogle enkelte b danner kun sporehobe på blade af en særegen form (strudsving, kam-b). Efter at sporerne er udkastet, spirer de og danner den kønnede generation, som oftest er et ca. 1 cm stort, tyndt, hjerteformet blad (forkim). På dette dannes kønsorganer, og efter befrugtning fremkommer selve b-planten. Omkr. 4000 arter, flest i varmere egne. I Danm. 25, mange er sjældne. Af da. slægter kan nævnes engelsød, mangeløv, radeløv, fjer-b, ørne-b, månerude og slangetunge. I tidl. jordperidier (kul- og juratiden) var b langt rigere udviklet. I haver, stuer, varmhuse og vinterhaver dyrkes en mængde arter.

bregnerod, jordstængel af alm. mangeløv, hvis ekstrakt anv. mod bældermul.

bregneskjold (*Hemichion'aspis aspidistra*), trop. skjoldulv, alm. i væksthuse.

bregnetræ (*Greivillea*) hører til en vedplantefam. (Proteaceae) på den sydl. halvkugle. En art med stedsgrønne, 2-3 gange fjersnitdelte blade er en dekorativ stueplante, som dog sjældent træffes i blomst. Austr.

Bregning ['bræi-], da. stationsby SØ f. Vejle; 527 indb. (1945). Kellerske Åndsvageanstalt.

Bregninge Kirkebakke ['bræi-], højeste punkt på Tåsinge (73 m). Størstærkt udsigt.

Brehm [bræ:m], Alfred Edmund (1829-84), ty. zoolog. Forf. af berømt ill. værk om *Dyrenes Liv (Tierleben)*; 1. udg. 1864-69), i mange udgaver på fl. sprog.

Brehm [bræ:m], Bruno (f. 1892), østr. forfatter. Skrev en romantrilogi fra moderne østr. hist., bl. a. *Apis og Este* (1931-33). Senere udpræget nazi-propagandist.

Else Brems. Clemens Brentano.

'**Bredidablik** (den vidt skinnende), i nord. mytol. Balders bolig.

Bredidablik ['bræida-], no. turisthotel i Valdres, 576 m o. h.

Breidafjörður ['bræidafjörður], bugt på Isl.s V-kyst, ml. Snæfellsnes og NV-halvøen.

'**Breida'hl**, Axel (1876-1948), da. forfatter og journalist. Enorm produktion inden for den lettere dramatik; bl. a. *Ebberød Bank* (s. m. Axel Frische) og sangspilene *Bag de Røde Porte* og *Christianshavn* (s. m. Aage Steffensen).

Breidamerkurjökull ['bræidamer-gør-'jökull], del af Vatnajökull, NØ f. Öræfajökull.

Breidafjörð ['bræid-], *Sigurður* (Eirikkson) (1798(99?)-1848), isl. digter, udd. som bødker. **B** var autodidakt, ustadig og drikfældig, men med store kunstneriske anlæg; anses f. Isl.s største rimedigter; især kendt er *Númarinn*, digtet på Grønl., og *Tristansrimur*.

Breisach ['braizət], lille ty. by i Südbaden; fæstning fra romertiden til 1805; berømt domkirke. Vinavl m. m.

'**Breischgau**, landskab i sydvestl. Baden, Tyskl. Hovedstad: Freiburg, Østrigsk fra 14. årh. til 1801, indlemmet i Baden 1810.

'**Breitendich** [-k], *Frederik Christian* (1702-75), da. musiker. 1741-71 hoforganist (Christiansborg). 1746 hofviolin. Udg. 1764 *Fuldstændig Choral-Bog*.

'**Breitfeld** [-fælt], landsby i Sachsen tæt N f. Leipzig, hvor Gustav Adolf 17. 9. (gl. kalender 7. 9.) 1631 slog Tilly afgørende. 2. slag ved B, 23. 10. 1642, vundet af Torstensson.

'**Breithorn**, navn på fl. bjergtoppe i Vest-alperne.

'**Breitscheid** [-fajt], *Rudolf* (1874-1944), ty. politiker, nationaløkonom; gik 1912 fra De Frisindede over til soc. dem., 1917-22 tilsluttet Det Uafh. Soc. dem., derpå bl. ledende soc. dem. rigsdagsmænd. Gik ind for fuld ty. overholdelse af Versailles-traktaten. Formand for rigsdagsgruppen fra 1928. Flygtede 1933 til Praha, fanget der 1939; død i Buchenwald.

Breitschwanz ['bræitsvants], pelsværkbe-tegn. for skind af dødfødt el. straks efter fødslen slagtede karakul-lam. Udmærker sig ved fin moirétegn.

Brejning (e), ældre skrivemåde for Bregning.

Brejning'går'd, tidl. hovedgård Ø f. Ring-købing. Hovedbyggn. fra ca. 1580; fredet i kl. A; siden 1942 efterskole.

Breimangerland [-lan-], no. ø. Fjordane, ved munden af Nordfjord; 153 km²; 1836 indb. (1946).

Bremen (da. ['bre:møn], ty. ['bre:-]), 1) ty. land i USA-zonen (Bremen og Wesermünde); 325 km²; 500 000 indb. (1946); 2) vestty. by i 1), 70 km fra Wesers munding; 377 000 indb. (1946). - Før 2. Verdenskrig Tyskl.s næstvigtigste havn, med stor import af oversøiske varer og eksport af industriprodukter; stor handelsflåde, mægtige skibsbyggerier (nu sprængte), bet. industri. Vigtigt jernbane- og luftfartscentrum. Ca. 60 % af **B** ødelagdes i 2. Verdenskrig. *Historie*. **B** blev bispeby 787. Ansangs erkebisperensiden efter 845, formelt udgangspunkt for kirkenes arb. i Norden til 1104. Erkebispens beherskede landet ml. Elben og Weser til Reformationen; *bispedømmet B* sekulariseredes ca. 1550, under Fred. (3.) af Danm. 1634-43, tilfaldt 1648 Sv., 1719 Hannover. - *Byen B* gjorde sig fra ca. 1250 gradvis uafh. af erkebispes; blev hansestad, anerkendt som fri rigsstad

1646, hævdede sin uafh. mod Sv. Op-nåede storhandel som importcentrum for kolonialvarer (tobak), stærkt opsving fra ca. 1850 (*Amerikarute*), 1866 under Nord-ty. Forbund, 1888 tilsluttet det ty. told-system. Allierede luftangreb m. regel-mæss. mellemrum fra sept. 1942, svære ødelægg. i slutn. af 1943; nægtede apr. 1945 at kapitulere, derpå systematisk bombardet fra 23. 4., overgav sig 28. 4.

'**Bremer**, *Fredrika* (1801-65), sv. forfatterinde. Indfører med de realistiske hver-dagskildr. *Presidentens döttrar* (1834), *Grannarne* (1837), *Hemmet* (1839) den borgerlige familieroman i Sv. En studie-rejse til Amer., beskrevet i *Hemmen i den Nya verden* 1-3 (1853-54), vakte **B**-s interesse for soc. spørgsmål, spec. kvinde-sagen, som hun forsvarede i den omstrid-te tendensroman *Hertha* (1856). For-skabet overs. til da. (Portræt sp. 554).

Bremerhaven [-'ha:føn], til 1939 ty. by, nu indlemmet i Wesermünde. Under 2. Verdenskrig stærkt ødelagt.

'**Bremerholm** (opkaldt efter bremiske skippere), 1) tidl. holm NØ f. Slotshol-men, Kbh. I 16. årh. landfast m. Kbh., da »Dybete«, nuv. Dybeshavn, udfyldtes. Flådestation fra 16. årh. med anker-smedje, reberbane m. m.; grove forbrø-dere domtes til at arbejde i jern på **B** indtil 1741. Efter anlæg af Nyholm 1685 kaldtes **B** efl. for *Gammelholm*. - 2) fra 1932 gade, der fra Østergade peger ned mod opr. **B**.

'**Bremersandsten** (e) (efter udskibnings-stedet, Bremen) kaldes i Danm. en gullig sandsten fra Westfalens wealden-aflejringer. Anv. som bygningssten.

'**Bremersvol'd**, hovedgård S f. Maribo. Fra 1726 i slægten Raben (-Levetzau)s eje. Bygning fra 1872.

brems, kort træskæft med tovløkke til at lægge om hestens overlæbe. Ved drejning af skæftet vrides overlæben, og hesten står stille. Anv. ved dyrlægebehandl. og undertiden når hesten beslås.

Brem's, *Anders* (f. 1877), da. koncertsanger (tenor), opr. klarinettist.

Brem's, *Else* (f. 1908), da. operasangerinde (mezzosopran). Udd. af sin fader, Anders **B**, og Mme Cahier. 1931 til Det Kgl. Teater. Gæstoptreden bl. a. i Wien, Budapest, Praha, Warszawa, Sthlm. og Chicago. Kammersangerinde 1946. (Portr.)

bremse, *tekn.*, indretning til at nedsætte el. standse bevægelsen af en maskindel ved gnidning, hvorved den kinetiske energi omsættes i varme el. anden energi-form. Virkningen tiltages med tryk-tæk. **b** inddeles efter arbejdsformen i mek., hydraul. og elektr. **b**; mekan. **b** har **b**-klodser el. -bakter el. et **b**-bånd, der spændes mod den bevægede del (hjulkrans, **b**-tromle) v. hj. af vægstæn-ger, skruebevægelse, luft- el. vædske-tryk. Hydrauliske **b**, f. eks. v. motorøre-tøjer, virker v. at **b**-bakkerne bevæges v. hj. af en cylinder ml. hydr. tryk. Vædske**b** virker gnm. vædskefraktion v. vædskens bevægelse gnm. snævre kanaler.

Elektr. Bremsering af en maskine, der drives af en elektromotor, kan udføres v. at man lader maskinen drive motoren som dynamo og omsætter den udviklede elektricitet til varme i en modstand. - Ved *jernbaner* skelnes ml. *enkeltvirkende b*, ved hvilke hvert køretøjs **b** betjenes for sig og atm. uafhængigt af de andre **b** i toget, og *gennemgående b*, ved hvilke samtlige **b** i et tog betjenes fra eet sted og samtidig. Ved *biler* anv. som fod-**b** altid mek. el. hydrauliske frehjul**b**, hvorved vognen kan standses hurtigt. Mekanismen er anbragt på indersiden af hjulene. Tohjuls-**b**, der kun virker på baghjulene, anv. nu kun som hånd-**b**.

bremsebyld, d. s. s. verne.

bremseprocent, *jernbanetegn.*, den procent af togvægten, der skal være afbremset **b** er afhængig af strækns faldforhold, togets hastighed og bremstens virkehastighed.

bremser (*Qe'stridae*), fluefam., plumpe, hårede, larverne snylter hos pattedyr. De voksne **b**, der ikke kan stikke, ses kun sjældent, frembringer en kraftig summen, der skræmmer kvæget. Lar-

verne lever i mave og tarm (heste-**b**), i næse og svælg (fåre-**b**) el. under huden (okse-**b**).

bremsestråling, den del af røntgenstrålingen, som har kontinuert spektrum, og som dannes ved elektronerne pludselige bremsning på røntgenrørets anode.

Brendekilde ['bränäkila], *Hans Andersen* (1857-1942), da. maler; landskaber og motiver fra almuelivet fra det socialt prægede til idyllen.

Bren-gun ['brängän], eng. gastryksgevær. Kaliber 7,7 mm, vægt 10,1 kg, største viserafstand 2000 yards, projektilvægt

11,2 g (*Bren* fork. af Brno (čech.) + Enfield (eng.)), byer med store våbenfabrikker + eng. gun gevær).

'**Brenner**, ital. *Brennero*, 1370 m h. pas ml. østr. Tirol og Ital.; laveste Alpeover-gang; passeres af jernbanen og hoved-vejen Innsbruck-Verona. Fra 1919 Itals nordgrænse. Ofte mødested ml. Hitler og Mussolini.

Brenner, *Arvid*, pseud. f. *Helge Heerberger* (f. 1907), forfatter, f. i Berlin af ty. far og sv. mor. Fra 1933 bosat i Sv. Særlig skildret emigrantskæbner: *Så går vi mod paradis* (1944), *Rum for ensam dam* (1941, da. 1943), *Vintervågen* (1945, da. *Ud af Vinteren* 1946).

Brenner-banen, elektr. østr.-ital. Alpebane, bygget 1864-67, forbinder Innsbruck via Brennerpasset med Bolzano. **B** er 130 km l.; dens største stign. er 25 %, mindste kurveradius 285 m. **B** har 22 tunneler, den længste 850 m l.

'**Brenno**, *Carlo Enrico* (ca. 1680-1740), ital. billedhugger og stuktøker; arbejdede bl. a. i Danm. på Klausholm, Hørholm, Kbh.s Slot, Christiansborg og Fredensborg og udførte 1727 *gravmalet over Fr. Gedde* i St. Hans Kirke i Odense.

'**Brenta**, 160 km l. nordital. flod fra Alperne tæt Ø t. Trento til Adriaterhavet S f. Venezias lagune.

Brentano, *Clemens* (1778-1842), ty. forfatter; romantiker med splittet og uroligt sind; som digter snart folkelig-naiv, snart satirisk og vittig; *Ponce de Leon* (lystspil, 1801). *Rheinmärchen* (1846) vidner om **B**-s rige fantasi. Udgv. s. m. A. v. Arnim folkevissesaml. *Des Knaben Wunderhorn* (1805-08). (Portræt).

Brentano, *Franz* (1838-1907), østr. filoso-f. Særlig bekendt for sin lære om, at det psykiske alene består i »akter« el. »intentioner« i skolelæst forstand, og at disse falder i 3 hovedgrupper: Forestillen, dømmen og følen, kærlighed el. had.

Brentano, *Lujjo* (1844-1931), ty. national-økonom af den yngre hist. skole; har især skrevet om arbejdsprogsms.

Brentford ['bræntfød], Lord *William* (tidl. *Joynson-Hicks*) (1865-1932), brit. poli-tiker. Fra 1908 underhusmedl. (kons.), sundhedsmin. 1923-24, indenrigsmin. 1924-29. Øvede som sådan moralsk cen-sur mod den nye skønlitt.

Brentford and Chiswick ['bræntfød ön 'tʃizik], eng. by 15 km V f. London; 61 000 indb. (1939). Industri, gartnerier.

brenzkate'kin ['brants-], ortodioksyben-zol, destillationsprodukt af katekin-gar-vestof, kemikalie hyppigt anv. i fot. fremkaldere; d. s. s. pyrokatekin.

Brenøerne (sv. *Brännöar*), ml. Halland og No. Her aftalte Hardekund og Magnus den Gode 1036, at den længstlevende skulle arve den andens rig.

'**Brenaa**, *Hans* (f. 1910), da. danser, udd. ved Den Kgl. Ballet. 1948 solodanser.

Brescia ['bræja], ital. by i Lombardiet, 80 km Ø f. Milano; 147 000 indb. (1947). Domkirke (La Rotunda) fra 11. årh. Våben- og maskinindustri.

'**Breslau**, ty. navn på Wrocław i Polen.

Brest, Fr.s vigtigste krigshavn, i V-

Bretagne, bet. fiskeri- og handelshavn; 75 000 indb. (1946). Krigshavnen gr. af Richelieu, viderebygget af Colbert og Vauban. 1 juli 1940 erobret af tyskerne, svære allierede bombeangreb; befriet 19. 9. 1944.

Brest (tidl. *Brest Litovsk*, po. *Brześć nad Bugiem*), by i Hviderusl. (1920–39 i Polen), på grenen til Polen, ved floden Bug; 51 000 indb. (1937). Vigtigt jernbanecentrum med stor handel. Fæstning. Besat af ty. 24. 6. 1941–27. 7. 1944.

Brest Litovsk-freden [-'tøfsk], freds-slutning 3. 3. 1918 ml. Centralmagterne og Sovjetrusland. Efter afslutning af våbenstilstand 15. 12. 1917 efter Rusl.s sammenbrud og revolution søgte Sovj. at hindre Ukraines udskillelse og erklærede 10. 2. ensidigt krigen for afsluttet, men måtte efter ty. genoptagelse af fremrykning under protest gå ind på store afståelser i B. Sovj. opgav Estl., Kurl., Livl., Polen, rommede Finl. og Ukraine og dele af Armenien (Kars, Ardahan). Dertil føjedes 27. 8. opgivelse af Georgien og erstatningsbetalinger. B erklæredes ugyldig v. våbenstilst. ml. Tyskl. og de Allierede 11.11. s. å., men m. undt. af Ukraine lykkedes det ikke Sovj. at forbedre sin stilling synderligt v. freds-slutn. 1920–21.

Bretagne [brø'tanj], fr. halvø ml. Kanalen og Biscaya-bugten; 31 600 km²; ca. 3 mill. indb. (bretoner); heraf ca. 1,4 mill. keltisktalende). Der dyrkes rug, boghvede, grøntsager og æbler. Bet. fiskeri (torskefiskeri under Isl. og New Foundland, tunfiskeri i Middelhavet og østersfiskeri ved kysten). Industrien omfatter fiskehermetik og cidrefremstilling. – Oldtidens Armorica; 5.–7. årh. indvandrede brit. keltere, som gav landet dets navn. Greverne, fra 1213 hertugerne, af B holdt øftest med Engl. mod Frankr. Arvingen til B, Anna, ægtede 1491 Karl 8. Trods indlemmelse i Frankr. 1532 bevarede B særstilling op til Den Fr. Revolution, hvor B overvejende var royalistisk og deltog i Vendéoprøret.

Brétigny [brø'tinj], landsby i NV-Frankr. nær Chartres, hvor Engl. og Frankr. sluttede fred 8. 5. 1360; Engl. fik Aquitanien.

Bretland, ginord. navn for Wales.

Bretton [brø'tj], *André* (f. 1896), fr. forfatter. Omkr. 1920 tilknyttet dadaistiske kredse, brød senere med disse og udg. 1924 det 1. surrealistiske manifest, der efterfulgtes af 17. teoretiske skrifter foruden en rk. romaner, bl. a. *Nadja* (1928) og *Arcane 17* (1946), og digtsaml., bl. a. *Le Revolver à cheveux blancs* (1932) og *L'amour fou* (1937).

Breton [brø'tj], *Jules* (1827–1906), fr. maler. Elev af Wappers. Folkelivsbilleder, bl. a. med motiver fra Bretagne.

Bretón de los Herreros [brø'ton de los 'ærreros], *Manuel* (1796–1873), sp. digter; har i en række lystspill skildret sin samtid.

bre'to'ner, indbyggerne i Bretagne.
bre'to'nsk, det keltiske sprog i Bretagne.
bre'to'nske romaner, gren af den oldfr. episke digtning; behandlede ikke det nat. stof, men de bretonske livende om den hellige gral og kong Arthur.

Bretting, *Aage* (f. 1888), da. civilingeniør. Prof. i vandbygning ved Danms. Tekn. Højskole fra 1940. Fl. lærebøger m. m.

Bretton-Woods planen ['brø'ton 'wudz], plan om oprettelse af internat. valuta-fond, besluttet på internat. konf. i B-W. (New Hampshire, USA) 1944.

Breughel, anden staveform for Brueghel.
Breuning-Stor'm [brøi-], *Gunna* (f. 1891), da. violinistinde. Deb. 1907; fl. år bosat i Berlin. 1918 hofviolinistinde, 1926 i Det Kgl. Kapel. Medstifter 1919 af Breuning-Bache Kvartetten.

brev (lat. *brevis* kortfattet), skriftlig meddelelse, som sendes til anden person. 1) I *litt.-historien* kendes B fra 3. årtus. f. Kr. på assyriske og babyloniske (Amarna brevene); siden også på ægypt. og gr. Det litt. B skabt af Cicero, som fra 14. årh. er mønster for lærde brevskrivere. Lat. forbliver længe det foretrukne sprog i private B, længere end i off., hvor de forsk. modersmål ses fra 13. årh. Af stor bet. f. 18. århs. brevstil er Mme de Sévigné's

breve til sin datter. Særprægede da. B-skrivere er Kamma Rahbek og H. C. Andersen. – Som litt. fiktion har B hævedt sig siden 1. årh. e. Kr. (Seneca), bl. a. i form af epistler, B-romaner og versificerede B. 2) Som *postforsendelse* skal B være i brevformat (indtil 45 × 30 × 3 cm), el. rulleform (indtil 75 × 10 cm). Lukkede B-s besøgelse omfattede af post- og telegrafvesenets eneret. B indeholdende penge skal være anbefalede. I 1947 besørgetes i Danm.:

alm. indent. breve..... 384 016 000
breve til udlandet..... 22 908 000
breve fra udlandet..... 23 197 000
transiterende breve..... 374 000
(betegn. breve omfatter: breve, brevkort og tryksagsforsendelser).

brevbøger, 1) samling af brevkopier (kancelliets brevbøger); 2) eksempelsamling til brug for den uøvede brevskriver (brev- og formularbog).

Brevduforeninger, **De Danske**, landsorganisation, der (1947) omfatter 180 foreninger med 4195 aktive medl. og 56 632 trænede duer. Duerne trænes på de af generalstabens godkendte ruter og kan stilles til rådighed ved landets forsvar. B arrangerer kapflyvninger på distancer indtil 1000 km. Længste distance en da. duer har fløjet er Rom-Kbh., største kontrollerede hastighed 2208 m pr. minut på strækningen Viborg-Kbh. B er tilsluttet »Skand. Brevduunionen«.

brevduer, fællesbetegn. for visse dueracer med særlig orienteringsevne, idet de kan finde tilbage, når de fjernes fra dueslaget. Hvorpå denne evne beror, vides ikke nøjagtigt. B, der kan finde tilbage inden for en radius af op mod 300 km, finder anv. i militært og navnlig af sportslige grunde (duevæddeløb). Gnstl. flyvehastighed er 1000 m i min.

brevhemmelighed (*Jur.*). Den, der bryder brev el. i øvr. skaffer sig nogen til en anden rettet lukket meddelelse el. underdrager nogen en sådan, straffes m. bøde el. hæfte indtil 6 mnd. Påtalen overlades dog til den forurettede. Gør en i post-el. jernbanevæsenet ansat person sig skyldig i ulovlig åbning, tilintetgørelse el. forholdelse af en forsendelse, er straffen hæftet el. fængsel indtil 3 år; forbrydelsen er da genstand f. offentl. påtale.

brevi- (lat. *brevis* kort-), kort, kortfattet.

brevi'a'r (lat. *breviarium* kort fortegnelse), det kat. ritual for tidebønnerne.

Brevik, no. købstad (fra 1845), Telemark, ved Langesundsfjorden; 2100 indb. (1946).

brevkort, åbne kort, der postbesørgetes jævnsides med breve, men til billigere takst. De kan fremstilles af private, men skal i størrelse og konsistens svare til de af post- og telegrafvesenets solgte (højest 15 × 10,5 cm, mindst 10 × 7 cm); frimærke og rigsvåben må ikke gengives på private kort. I 1947 postbesørgetes i Danm. 19 691 000 indent. B.

brevpakke, forsendelsesart, der besørgetes med brevposten uden adressekort. Vægtgrænse 1 kg, dimensioner som for vareprøver; skal kunne undersøges som disse, men kan indeholde egentl. handelsvarer og faktura samt til indlandet tillige en kortfattet meddelelse vedr. selve fors. indhold. I udskriften anføres brevpakke.

brevsamlingssted, de mindste, ikke selvstændigt regnskabsførende posthuse, i Danm. 386. De betjenes normalt af ikke-faguddannet personale, f. eks. købmænd.

brevtelegrammer (NLT, ELT og DLT), teleg. til udlandet, der befordres til nedst. takst, efter andre telegr.; mindste ordrantal 25.

Brezina ['brøzina], *Otakar* (pseud. f. *Václav Jehavý*) (1868–1929), čech. digter, har med sine 5 digtsaml. haft en afgørende bet. for moderne čech. symbolisme, frigjorde det poet. sprog for de traditionelle versmå, fyldte sine digte med dunkel mysticisme.

Briançon [brøi'sj], fr. fæstningsby ved Durance; ca. 7000 indb. Tekstilindustri m. v.

Briand [brøi'å], *Aristide* (1862–1932), fr. politiker. Uafh. socialist, senere cen-

trumspolit.; fra 1902 deputeret, fra 1906 medlem af mange reg. Førstemin. 1909–11, 1915–17, 1921–22. Udenrigsmin. 1926–32, tilstræbte fr.-ty. afspænding uden at opgave den magtstilling, 1. Verdenskrig havde givet Frankr. Ivrig talsmand for Folkeforbundet, gennemførte Locarno-aftalerne 1925, Rhinlandets rømnig 1929–30, fremførte plan om Eur.s forenede stater 1930. Slået ved presidentvalg 1931.

Briand-Kellogg-pagten, d. s. s. Kellogg-pagten.

Briare, Canal de [ka'nal de brja'ar], Frankr.s ældste kanal (påbegyndt 1604), ml. Loire og Seine.

briar-wood ['braiəwud] (eng.), veddet af en i Middelhavslændene voksende klokkeling-art *Erica arborea*, som bliver indtil 20 m høj. Særlig rodveddet er rigt på askebestanddele, derfor modstandsdygtigt over for forbrænding og ypperlig egnet til shagpiper.

Bricka, Carl Frederik (1845–1903), da. historiker. Rigsarkivar 1897–1903. Udg. kilder t. da. hist. fra 16.–17. årh. (Christian 4.s breve, s. m. I. A. Fridericia), redig. »Dansk Biografisk Leksikon« fra 1885.

bricole [-'kɔl] (fr.), en kastemaskine, hvorved man under belejringer slyngede sten mod murene.

brides [brid] (fr., egl. tøjler), de fine tremmer el. stiger, der i syede kniplinger holder mønstrets forsk. dele sammen.

bridge [bridʃ], 3-el. 4-mands kortspil med 52 kort. Meldingerne i B har deres rod i hombra, selve spillet af kortene i whist. Spillet begynder med meldinger, hvor parterne overbyder hinanden; den højstbydende får spillet og skal ved stikkene opnå det i meldingen fastsatte pointtal. Farvernes værdi er i nævnte rækkefølge klør, ruder, hjertes, spar (højst); desuden kan der spilles sans (højeste spil).

Bridge [brids], *Frank* (1879–1941), eng. komponist, elev af Stanford. Fremragende violinist. Af hans kompos. huskes hans kammermusik: *Klavervintet* 1905, *Strygesekstet* 1915, *Klaversonate* 1926 o. a.

Bridgeport ['bridsport], industriby i Connecticut, USA, 50 km NØ f. New York; 147 000 indb. (1940).

Bridges ['bridsjz], *C. B.* (1889–1938), amer. arvelighedsforsker, der især har studeret kønnet nedarvning og bestemmelse hos *Drosophila*. *Sex-linked Inheritance in Drosophila* (1916) og *Genetics of Drosophila* (1925).

Bridges ['bridsjz], *Robert* (1844–1930), eng. forfatter, opr. læge. Poet Laureate 1930. *Shorter Poems* (1890), *The Spirit of Man* (1916). I det store filos. digt *The Testament of Beauty* (1929) har B samlet sine kunstneriske erfaringer og anskuelser. Endelig en mængde litt. essays bl. a. om Milton og Keats.

Bridgewater Canal ['bridswā:təkə'næl], Engls. ældste kanal (bygget 1758–72) ml. Worsley v. Manchester og Liverpool.

Opkaldt efter bygherren, hertugen af B.

Bridgman ['bridsmæn], *Percy* (f. 1882), amer. fysiker, har undersøgt stoffernes fys. egenskaber, når de underkastes enormt høje tryk. (20 000 atm.). Nobelpr. 1946.

Bridgman, *Kap* ['bridsmæn], højt forbjerg på Peary Land; tidl. anset for Grønls. nordspids. B er opkaldt efter Pearsens ven, H. L. B. (1844–1924).

bridon [-'idɔn] (fr.), smalt trensebid, udgør i forb. m. stangbid en kandar.

Brie [brj], tidl. fr. grevskab ml. Seine og Marne. Berømt ostefabrikation (blød flødest).

Briem [brj:m], *Efraim* (1890–1946), sv. religionshist. Speciale: babylonisk religionshist., foruden religionspsykologi.

Brienne [brj'i(j)en], fr. greveslægt: Jean de B. (d. 1237), titulerkonge af Jerusalem 1209, kejser i Byzans 1231. – Gau-

thier de B, hertug af Athen, tyrant i Firenze 1342-43, connetable af Frankrig, faldt i slaget ved Poitiers 1356.

Brienzersee [bri'entzar'ze:], sø i Berner Oberland, Schw., 29 km²; 261 m dyb. Står i forb. med Thunersee.

Briemley Hill ['brai'li'hil], eng. by V f. Birmingham; 47 000 indb. (1939). Jern- og glasindustri. Kul- og jernminer.

Brieux [bri'ø], Eugène (1858-1932), fr. dram. forfatter; hans skuespil er problemstykker; bedst er *Blanchette* (1892) og *La robe rouge* (1900).

brig (af *brigantine*), tomastet fuldrigger. (Ill. se tavle Sejlskibstyper).

Brig [brik], fr. *Brigue*, schw. by; 3300 indb. (1941). Udgangspunkt for postruten over Simplon.

Briga, fr. *Brigue-Maritime*, kommune v. fr.-ital. Alpegrænse, afstået af Ital. til Frankr. 1947.

brigade (fr. af ital. *briga* strid), hærens største fodfolksenhed og tilsvarende rytter- el. artilleriled. Hos ingeniørerne: lille arbejdshold.

brigadier [-'dje], fr. gradnavn for generalmajor.

brigant'er, 1) keltisk stamme omkr. York, besejret af Agricola; 2) fr. *brigands* (af ital. *briga* strid, optøjer), anarkiske bander under krige og borgerkrige, første gang om Paris' lejetropper 1358 under Hundredårskrigen.

brigantine (ital. *brigantino*, egl: sørøver-skib), sejlskib med to master med rasejl. (Ill. se tavle Sejlskibstyper).

Briggs [briz], Henry (1556-1630), eng. matematiker, er kendt som den første, der udregnede tabeller over logaritmer med grundtallet 10.

Brighthouse ['brighaus], by i N-Engl., S f. Bradford; 30 000 indb. (1939). Tekstilindustri (bomuld, silke).

Bright [brait], John (1811-89), eng. statsmand, bomuldsfabrikant. Kvæker, pacifist. S. m. Cobden fører f. frihandelsbevægelsen. Nær Gladstone til 1886, da Home-Rule spørgsmålet skilte dem.

Brighton [brai'tn], eng. havneby og bade- sted ved Kanalen, S f. London; 155 000 indb. (1947). Moderne, smukt bygget by.

Bright'ske syge [brai't], forældet betegn. for nyrebetændelse. Første gang beskrevet af d. eng. læge Richard Bright (1789-1858).

brigsøj, gaffelsøj, mesan på en brig. (Ill. se tavle Sejlskibstyper).

bril'haspati (sanskrit: bønnens herre), i ind. vedisk rel. personifikation af kultkraften, præstens guddom.

brik, netpose, forsynet med madding, til krebsfangst.

briketter (fr. *brique* lille mursten), ensformede stykker brændsel af en vis størrelse samlet af finere materiale, f. eks. koks, brunkul, torv, der tørres, om nødv. tilsættes et bindemiddel f. eks. beg, og presses kraftigt i mekan., evt. hydrauliske b.-presser. Også malm blandet med reduktionsmiddel kan briketteres, før den metallurgiske proces udføres.

brikkæv, en primitiv væv til fremstilling af bånd o. lign.

Bril [bril], Paul (1554-1626), holl. maler. Har i Ital. malet landskaber under påvirkning af Elsheimer.

brile el. *brejle*, ketcher af jerntråd til østersfangst o. a.

Brilioth, Börje (f. 1884), sv. journalist, 1921 leder af sv.-amer. nyhedsbureau i New York, grl. 1927 sv.-internat. nyhedsbureau i Sthlm., 1938 red. af »Stockholms-Tidningen«.

Brilioth, Yngve (f. 1891), sv. teolog, kirkehist.; bet. arbejder over sv. middelalder og 19. årh.s anglikanisme. Fremtrædende økumenisk personlighed; prof. i Lund 1928, biskop i Växjö 1938.

brillant [-'ljan't] (fr., egl: funklende), ædelsten, især diamant, slebet i bestemte form, der fremhæver farvespillet.

brillantglas, stærkt lysbrydende glas til lysekroner osv.

brillan'tine [briljan-'tin] (fr.), 1) et fintrådet alpaka; 2) hårplejemiddel indeholdende ricinus- el. olivenolie o. l., evt. glycerin, alkohol og parfume.

brillantsøger, søger på fot.-apparat; består af to samlelinser med et spejl m. 45° hældning imellem. b anv. på primitive fot.-apparater.

Brillat-Savarin [bri'jasava'ræn], Anthelme (1755-1826), fr. gastronomisk forf. *La Physiologie du goût* (1825, da. *Smagens Fysiologi* 1947).

brille, tekn., 1) redskab til understøttelse af lange arbejdsstykker v. drejning og slibning; 2) del af pakkåse.

brilleand (*Oidemia perspicillata*), nordamer. sortand. Hvide tegninger på hovedet.

brillefugle (*Zosteropidae*), små, ofte grønne fugle; hvid ring om øjet. Lever af blomsterhonning. Gl. verdens trop. egne.

brillepingviner (*Sphe'niscus*), ret store pingviner, ofte med mørk tegning om

øjnene. En art (*S. demersus*), der ofte holdes i zool. haver, findes på S-Afrikas V-kyst, en anden på Galápagosøerne.

briller (navn efter den klare ædelsten *beryl*). I det normale øje danner fjerne genstande et omvendt og formindsket billede på nethinden (emmetropi). Af nære genstande dannes der ikke noget skarpt billede, når øjet er i hvile. Linsens krumning kan imidlertid forøges (akkommodation), så der dannes et skarpt billede også af nære genstande (fig. 1). Med årene går akkommodationsevnen efterhånden tabt; og omkring 45 års alderen begynder der at vise sig vanskeligheder ved nærarbejde. Med en passende samlelinse foran øjet (+ glas) kan vedk. atter opnå godt syn i nærh. - Hos den nærsynede (myope) er øjet for langt i retning forfra bagtil (fig. 2). Foran øjet må anbringes en spredelinse af passende styrke (- glas). Hos den langsynede (hypermetrope) er øjet for kort forfra bagtil (fig. 3). Ved hj. af akkommodationen kan den hypermetrope skaffe sig et klart syn, men for nære genstande slår akkommodationen

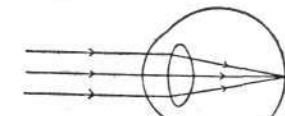

Fig. 1.

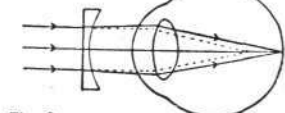

Fig. 2.

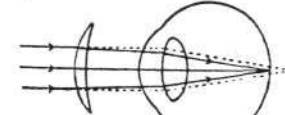
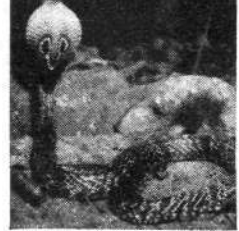

Fig. 3.

ikke altid til. Passende samlelinser kan hjælpe den hypermetrope til at se skarpt. Er de brydende flader i øjet ulige stærkt virkende i forsk. retninger (meridianer), kaldes det astigmatisme (byggningsfejl). Sådanne fejl kan afbødes med brilleglas slebne i cylinderform. - For at undgå optiske fejl i randen af brilleglasset gøres dette ofte buet (gennebojede el. periskopiske glas). Brilleglassenes styrke angives i dioptrier. Brilleglas anbringes i stel som b, lorgnetter, pincenez eller monokel. - Prismatiske brilleglas finder anv. ved forsk. former af skelen el. dobbeltsyn.

brillere [bril'je-'] (fr. *briller* stråle), glimre, tiltrække sig opmærksomheden ved blændende optræden.

brilleslange (*Naja tri'pudians*), ca. 1,5 m l. giftslange med brillelign. figur på

den udvidelige nakkehud; farlig for mennesker; Ostindien. Beslægtet art er den ægyptiske b. (*Naja haje*).

'Brimir, i nord. rel. et symbolsk sværd, anv. i kulten.

Brinch [brøn'k], Ove (f. 1897), da. læge og tandlæge, dr. med. Righoldig videnskabelig produktion.

'Brindisi [-zil] (lat. *Brun'disium*), ital. by i Apulien ved Adriaterhavet; 42 000 indb. (1936). Havneby.

brine [brai'n] (eng: saltvand), den saltopløsning, der cirkulerer i koleanlag. Bruges også om den saltopløsning (ofte kalkiumkloridopløsning), hvori nedfrysning finder sted.

bril'nellhårdhed kaldes metallers hårdhed bestemt efter en prøve indført af den sv. metallurg J. A. Brinell (1849-1925). I standardiserede prøveapparater trykkes en kugle af stål el. andet hårdt materiale med et bestemt tryk i et bestemt tidsrum mod en plan overflade af prøvelegemet, og diameteren af den indtrykte fordybning måles.

Bring, Ragnar (f. 1895), sv. teolog, en af hovedskikkelse i den sv. Lutherforskning og syst. teologi. Siden 1933 prof. i Lund.

bringe, forreste del af hestens bryst.

bringselse, alm. sele, bestående af en meget bred dobbelt læderrem med tilrundede kanter (bringsestykket), som af andre remme holdes i passende stilling på hestens bringe; herfra overføres trækret igennem skaglerne til svingelen el. trækrogene.

Brinon [bri'nɔ̃], Fernand de (1888-1947), fr. polit.; journalist, i 1930'erne ivrig for fr.-ty. forståelse; aug. 1940 Vichy-reg.s repr. hos ty. militærkommando i Paris. Fulgte 1944 Vichy-politikerne til Tyskl., hvor B stod i spidsen for regeringsudvalg, der opfordrede til at nægte de Gaulles reg. lydhed. Henrettet f. forræderi.

brin't (ordet dannet af H. C. Ørsted i tilknytning til at brænde), *hydro'ge'n* (lat. *hydrogenium*, eng. *hydrogen*, ty. *Wasserstoff*, sv. *väte*, no. *vannstoff*), grundstof, farveløs luftart uden lugt og smag, kem. tegn H, atomnr. 1, atomvægt 1,008, vl. ca. $\frac{1}{16}$ af atm., kp. $\div 252$, smp. $\div 257$, valens 1. b forekommer meget udbredt i kem. forb., især i vand, der er b-s oksyd, i fri tilstand, i hvert fald på Jorden, kun i yderst ringe mængde. Dannes ved sonderdeling af vand, syrer el. baser med metaller, fremstilles ved elektrolyse af natriumklorid, kaliumhydroklyd el. svovlsyre, ved katalytisk »konvertering« af vandgas (CO + H₂) el. kulbrinter med vanddamp, ved nedkøling og fraktionering af koksovngas, el. ved termisk spaltning af kulbrinter (acetylen,

jordgas). B udgør ca. 50% af stenkulsgassen. Brænder med meget hed flamme og anv., blandet med ilt, til svejsning. Anv. til fremstilling af ammoniak, til hydreringer (f. eks. fedthærdning) og reduktioner, i den nyere tid også til fremst. af saltsyre. Tung b, d. s. s. deuterium.

brin'tato'm, det simplest byggede atom.

Består af en proton og en elektron.

brin'telekt'rode, en med finfordelt platin (platinfort, som kan opløse brint) beklædt platinelektrode neddyppet i en vandig opløsning og her anbragt i en strøm af brintbobler. Kan benyttes til elektrometriske bestemmelse af en opløsnings brintionkoncentration.

brintio'n, proton, brintatom, der har afgivet en elektron og dermed opnået en positiv ladning. Kem. tegn H^+ . b forekommer i syreopløsninger i større, i baseopløsninger i mindre koncentration end i vand, der er i nogen grad dissocieret i H^+ og hydroxylioner OH^- . b er af afgørende bet. for de opløsnings af syrer og baser. b optræder i vandigt medium altid associeret til vandmolekyler, som hydroxoniumion H_3O^+ . b er katalysator ved talrige kem. processer.

brintio'nekspo'nen't, den negative logaritme til brintionkoncentrationen, skrives pH . b er således mindre jo surere en opløsning er, og større jo mere basisk den er.

brintio'nk'oncentration, koncentrationen af frie brintioner (i vandige opløsninger hydroxoniumioner: H_3O^+ = brintionens associationsprodukt med vand) og dermed det talmæssige udtryk for surhedsgraden. b er af afgørende bet. ved de fleste kem. processer, bl. a. i organismen, hvor opretholdelsen af en bestemt b ofte er nødv., f. eks. i blodet. Organismen benytter sig derfor af de såk. stadpuder, der begrænser variationerne af b til et minimum.

brinting, hydrering, reduktion.

brintover'ilde, hydrogenperoxyd, H_2O_2 , i ren tilstand en farveløs, tyktflydende, ubeständig vædske, kp. 151°, smp. 0,9°, vr. 1,46. b fås af bariumsulfat, bariumperoxyd ved indvirkning af svovlsyre, men fremstilles i alm. tekn. ved sønderdeling af peroksydisvovlsyre $H_2S_2O_8$ el. ammoniumsulfat heraf. b sønderledes let under afgivelse af ilt. Anv. i 30 og 3% opløsninger, perhydrol, som desinfektions-, oxydations- og blegemiddel.

brintplatin'klorid, H_2PtCl_6 , fås ved opløsning af platin i kongevand. Anv. til fældning og bestemmelse af kalium, ammonium, rubidium og cæsium, idet disse salte af b er tungtopløselige.

brische [br'iʃ] (fr.), en slags hvedeboller.

Bri'on [br'iʃ], *Friederike* (1752-1813), Goethes ungdomselskede. G.s kærlighed til præstedatteren B. i Sesenheim i Alsace 1770-71 blev digterisk meget frugtbar (Gretchen-skikkelser i »Faust«).

brisan't (fr., egl: knusende) kaldes et sprængstof, når dens sønderdeling finder sted inden for et vist, meget lille tidsrum, ca. 1/50 000 sek. (detonation), hvilket betinger stærkt forøget sprængvirkning.

Brisbane ['brizbən, bæin], hovedstad i Queensland, Austr.; 402 000 indb. (1947). Flodhavn, trafikcentrum, handel og industri. Univ. fra 1911. Anv. som forbrøderkoloni 1824-40.

brise (fr.), styrkebetegn. for ikke ret stærk vind.

Brisingeme'n, gudinden Frejas smykke. **brisk** (samme ord som *briks*, af *bræt*), underlag opr. af planker, nu tiest beton, for tungt skyt.

brisl'ing ('*Clupea* 'sprattus), lille sildefisk med skarp savtakket bug, levevis som silden, dog flydende eger. Anv. i hermetikindustrien som sardiner el. ansjoser.

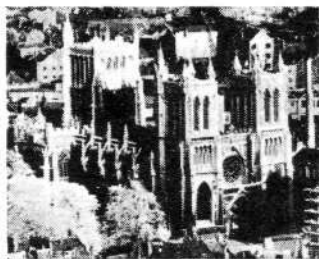
brissel ('*thymus*), kirtel med indre sekretion. - Hos dyrene kun hos unge individer. Hos mennesket findes den bag brystbenet. Er stor hos fosteret, vokser indtil puberteten, hvorefter den aftager i størrelse. Den består af en marvsubstans, der indeholder nogle små grøngrantede dannelser, de Hassal'ske legemer, og en barksubstans. b spiller måske en rolle for knoglernes og konsorganernes udvikling.

Brisson (da. [-'søn], eng. [brɪsən]), *Carl* (f. 1895), da. skuespiller. Begyndte som bokser og teaterdanser; deb. 1916 som skuespiller i Kbh., 1919 i London, 1920-21 turné til S-Afrika, 1926-33 direktør for eget teater i London. Deb. 1925 på eng. film, fra 1934 i Hollywood. Startede 1940 eget filmselskab i London. Har nu skabt sig navn som visesanger i førende natklubber i USA.

Brisstol [brɪ'stɔl], *Jean Pierre* (1754-93), fr. politiker. Ivrig revolutionsmand, angreb kongen 1791, medansvarlig for krigs-udbruddet 1792; ledende girondiner, for ubeslutsum til at bremse Bjergets politik. Guillotineret.

bristningslængde, den længde, som en strimmel af papir el. tekstil kan have uden at brydes, når den hænger frit og kun er belastet med sin egen vægt. b bruges som styrkemål for disse stoffer.

Bristol [brɪ'stɔl], by i SV-Engl. ved (Lower) Avon, nær dennes udløb i Severn. 436 000 indb. (1947). B har stor handelshavn

Bristol. Domkirken.

(3,6 mill. NRT 1945), som navnlig har stor indførsel. Gotisk domkirke (14. årh.), børs (18. årh.), universitet (grl. 1909). Berømt hængebro over Avon: Clifton Suspension Bridge (1836-64). Ty. luftangreb 1940, især 25. 11., og siden.

Bristol Aeroplane Co. Ltd. ['brɪstɪl 'æə'pʌneɪn 'kæmpəni 'lɪmɪtɪd], eng. flyvemaskine- og flyvemotorfabrik, der har fremstillet fremragende flyvemaskiner og motortyper, bl. a. Bristol »Blenheim« bombemaskine.

Bristol Kanalen (eng: *B. Channel* ['brɪstɪl 'tʃænəl]), ca. 30 km l. bugt ml. Wales og Cornwall. I bunden udmunder Severn. Tidevandet stiger her til 14 m ved springflod.

bristolpapir el. *isabeyppapir*, fint pap, fremstillet v. sammenlimning af papirark; anv. t. spillekort, akvarelmaling og tegning.

Brit'annia (kelt. *brítoner* de malede; de fr. gallers navn på de eng.), rom. navn på Engl. S-B blev rom. provins 44, Agricola opdvidede 77-83 provinsen til Forth of Clyde. Efter 406 rømmede romerne B.

Brit'annia-brøen, bro ml. Wales og Anglesey. Første bro, hvor der er anv. svejsejern i større mængde. Åbnet 1850.

brít'anniametal, en hård tinlegering med i alm. 80-95% tin og antimon o. a.; anv. til pletvarer, ornamenterede prydenstande og lejer.

Brít'annicus (41-55), søn af Claudius og Messalina, forgivet af Nero.

brít'annisk, den sydlige gruppe af de keltiske sprog.

bríter, Engl.s opr. keltiske beboere.

British Airways ['brɪtɪʃ 'æwəweɪz], eng. luftfartsselskab, grl. 1935. 1940 forenet med Imperial Airways under fællesnavn British Overseas Airways Corporation.

British antilewisite ['brɪtɪʃ 'æntɪ'lju:saɪt], fork.: BAL, $CH_3SCH_2SCH_2OH$, stof, der beskytter mod lewisite. Opdaget under 2. Verdenskrig.

British Association for the Advancement of Science ['brɪtɪʃ ə'saʊsɪ'teɪʃən fə ðɪ əd'v:əns'mənt əv 'saɪəns], britisk selskab, grl. 1831, til videnskabens fremme; understøtter forskningen inden for naturvidenskaberne, teknik og national-økonomi.

British Broadcasting Corporation ['brɪtɪʃ 'brɑ:d'kɑ:stɪŋ kɑ:pə'reɪʃən] (eng.

broadcast udsende i radio), fork. BBC, den eng. radiofoni. Grl. 1922 som privat selskab (Brit. Broadc. Company), fra 1927 offentlig institution (B). Har 1949 42 sendere; dobbeltprogramsystem (National Programme og Regional Programmes samt Third Programme; især kulturelle udsendelser); udsendelser for indlandet (Home Service), kolonierne og udlandet (Overseas Services), på 40-50 sprog, samt for eng. soldater (General Forces Programme). 1949: 11 500 000 lyttere i Engl. B spillede under 2. Verdenskrig en betydningsfuld rolle ved sine udsendelser til støtte for modstandsbevægelserne i Eur.

British Columbia ['brɪtɪʃ kə'lʌmbɪə], vestligste forbundsstat (province) i Canada; 948 564 km²; 818 000 indb. (1941). Hovedstad: Victoria på Vancouver-øen; største by: Vancouver. Mod V findes en skærgårdskyst med Vancouver og Queen Charlotte Islands, så følger kystkæden (Coast Range) med Mt. Waddington (4042 m), derpå en indre højlejtete (1100 -1200 m) og længst mod Ø Rocky Mountains med fl. naturoparker (Yoho, Glacier og Kootenay). Kysten har et mildt tempereret, regnfuldt kystklima og har store nåleskove med douglas (indtil 90 m h.) og sitka gran; de indre højlejtter har et tørt fastlandsklima og er dækket af græssletter; Rocky Mountains har store nåleskove. - *Erhverv*. Stor minedrift: bly, zink og sølv brydes især i Sullivan-minen; kobber brydes ved Allenby 200 km Ø f. Vancouver og lige N f. Vancouver; guld brydes ved Bridge River og Hedley, henh. 240 km NNØ og 200 km Ø f. Vancouver; kul brydes på Vancouver-øen og ved Vancouver, og store lejer findes i Cordillererne. - B har 2/3 af Canadas skovareal. Vældigt laksefiskeri i munden af Fraser og Skeena. I den kunstvandede del af det sydligste af det indre plateau avles især frugt (æbler, fersken); græslandet i det indre plateau udnyttes især til ekstensiv kvægavl, medens dalen ved Frasers nedre løb samt sydl. del af Vancouver-øen har mejeribrug og hønseri.

British Commonwealth of Nations, The [ðə 'brɪtɪʃ 'kæmənwɛlθ əv 'neɪʃən] (ødet brit. folkefællesskab), eng. betegn. for det brit. imperium; fortrænger mere og mere udtrykket The British Empire. Indførtes 1921 som betegn. for Storbritannien og Nordirland samt Dominions.

British Corporation, Register of Shipping and Aircraft ['brɪtɪʃ kɑ:pə'reɪʃən, 'rɛdɪstər əv 'ʃɪpɪŋ ənd 'æəkrɑ:ft] (eng. shipping skibsfart; aircraft flyvemaskiner), eng. klassifikations-selskab i Glasgow, grl. 1890.

British Council ['brɪtɪʃ 'kaʊnsɪl] (eng. brit. råd), eng. kulturelt oplysende organisation, oprettet 1935. Udsender professorer og udg. brit. litt. på fremmede sprog. Oprettet institutter og biblioteker særlig i oversøiske og krigshærgede el. besatte lande (10. 11. 1945 i Kbh.). Udg. avisen *Britain To-Day* (på fl. sprog), tidsskr. *Things English*.

British Empire, The [ðə 'brɪtɪʃ 'empaɪə], eng. betegn. for det brit. imperium (erstattes mere og mere af *The British Commonwealth of Nations*). Bruges nu ofte om Storbrit. og Nordirl. med kolonierne og protektoraterne i modsætn. til Dominions.

British European Airways Corporation ['brɪtɪʃ jʊərə'pɪən 'æwəweɪz kɑ:pə'reɪʃən] (fork. BEA) (eng.), statsdrevet luftfartsselskab; trafikker indenrigs og eur. ruter. B udskiftes af British Overseas Airways Corporation i 1946.

British Expeditionary Force ['brɪtɪʃ ɛkspɪ'dɪʃənəri 'fɔ:s] (fork. BEF) (eng.), den brit. ekspeditionsstyrke, d. v. s. de brit. tropper, der kæmpede ved fronter i ikke-brit. lande.

British Frisian ['brɪtɪʃ 'frɪzɪən], i engelsktalende lande betegn. for sortbroget lavlandskvæg, opr. af holl. afstamning.

British Honduras ['brɪtɪʃ hænd'juərəs], brit. koloni i Mellemamer.; 22 300 km²; 60 000 indb. (1946). 2,8 pr. km². Hovedstad: Belize. (Kort se Mellemamerika).

Benjamin Britten.

Hans Brix.

B grænser til México, Guatemala og Honduras-golfen; det danner den sydøstl. del af Yucatán-halvøens karst-plateau. Kysten er en havnefattig lagunekyst med korallrev. Størstedelen er lavland, i det indre dog indtil 1130 m. Klimaet er tropisk med helårsregn. Landet er dækket af regnskove (med mahogni og blåtræ). Befolkningen er mest negre og mulatler. Der udføres bananer, tyggegummi og mahogni. — *Historie*. Brit. kronologi siden 1798. Efter 2. Verdenskrig rejste Guatemala krav på området, hvad Engl. besvarede m. at henvise sagen til FN. Angrebstrusler fra Guatemala besvarede 1948 m. brit. flådemission, og kravene afvist skarpt a. Bevin. Parterne endes om at forelægge FN sagen.

British Mission to Denmark ['brɪtɪʃ 'mɪʃən tə 'dænmɑːk], brit. militærorganisation, der ved opløsning af SHAEF juli 1945 overtog dets opgaver i Danmark. Forlod Danmark. aug. 1947.

British Museum ['brɪtɪʃ mjuːzɪəm], Englands nationalmuseum i London; grl. 1753, senere gentagne gange udvidet ved opførelse af nye bygn. Indeholder arkæolog., etnogr., kunsthist., numismatiske og grafiske afd. samt et mægtigt bibliotek, 1946: 4,8 mill. bd. Berømte er især de ægypt. og gr. samlinger (bl. a. Parthenon-skulpturerne). Museet har gnm. ca. 100 år foretaget betydelige udgravninger navnlig i den nærmere Orient. Bygn. beskudiget under 2. Verdenskrig; kun biblioteket og en enkelt fløj med foreløbige udstillinger er genåbnet.

British Overseas Airways Corporation ['brɪtɪʃ 'oʊvə'siːz 'æəwæɪz kɑːpə'reɪʃən] (fork. BOAC), grl. 1940, eng. statsdrevet luftfartsselskab; trafikerer oversøiske, interkontinentale ruter.

British Railways ['brɪtɪʃ 'reɪlweɪz] (eng. railway jernbane), de ved statens overtagelse af de 4 store private jernbanselskaber i Storbritannien den 1. 1. 1948 dannede brit. statsbaner.

Britiske Imperium, Det, da. for *British Empire*.

Britiske Øer, Storbritannien og Irland.

Britisk Indien, eng. *British India* ['brɪtɪʃ 'ɪndjə], 1858–1947 den del af Indien, der stod direkte under brit. styre, mods. de ind. fyrstestater. B deltes 1947 i Hindustan og Pakistan.

Britisk Nordamerika, fællesnavn for Canada og Newfoundland.

Britisk Nord Borneo, eng. *North Borneo* ['nɑːθ 'bɔːniou], brit. kronkoloni på NØ-Borneo; ca. 76 000 km²; ca. 312 000 indb. (1947). Hovedstad: Sandakan. Især risdyrkn. Eksport af gummi, tommer, kopra og tobak. Fra 1881 styret som brit. protektorat; 1946 kronkoloni.

Britisk So'malland, brit. protektorat i Østaf. ved Aden-bugten; 176 000 km²; ca. 700 000 indb., især somalier. (Kort se Afrika). Plateauland med tropisk, tørt klima, overvejende bevokset med tornekrat. Hovedstad: Berbera. Engl. overtog 1884 B fra Ægypten. Besat af ital. styrker fra Abessinien aug. 1940. Brit. herredømme genoprettedes i løbet af 1941.

Britten, Benjamin (f. 1913), eng. komponist, elev af bl. a. Frank Bridge. 1935–37 knyttet til G. P. O. Film Unit, 1939–42 ophold i USA. Deb. 1932 som komp. og har siden udfoldet stor produktivitet. Hans værker omfatter bl. a. 7 *Sonets of Michelangelo* (1940) for tenor og klaver, korværker og operaerne *Peter*

Grimes (1944, Kbh. 1947) og *The Rape of Lucretia* (1946). (Portræt).

Brive [brɪ:v], fr. by i dept. Corrèze; 34 000 indb. (1946).

Brix, Hans (f. 1870), da. litt.forsker og kritiker; prof. v. Kbh.s Univ. 1924–41. Den udtalt biogr. metode i *H. C. Andersen og hans Eventyr* (disp. 1907) genfindes kun delvis i studierne over *Ewald* (1913) og *Blicher* (1916). Æstet. finsans og vidensk. skarphed udmærker detailundersøgelserne i *Fagre Ord* (1908), *Gudernes Tungemål* (1911), *Tonen fra Himlen* (1912) og *Analysér og Problemer* 1–5 (1933–40). (Portræt).

Brix, Harald (1841–81), da. socialist. Knyttet til sin fætter Louis Pio ved grundlæggelsen af soc.dem. 1871, fængslet 1872 før Fælledmødet, fik 3 års forberedingsstraf 1873, løsladt 1875. Ud gav satirisk ugeblad »Ravnen«, ny fængselsstraf 1877–80; bitter modstander af nye partiledelse efter Pios flugt.

Brjängmä, by i RSFSR, Sovj., SV f. Moskva; 87 000 indb. (1939). Industriby; jernbanecentrum. Besat af tyskerne 12. 10. 1941–13. 9. 43. V f. B tilføjedt ty. sov. styrker svære tab i omringningsslag 2.–8. 10. 1941.

Brno ['brɪ:nɔ], ty. *Brünn*, hovedstad i Morava, Tjecoslovak. 273 000 indb. (1947). Hovedsæde for den tjek. tekstilindustri; maskinfabrikation, trafikcentrum.

bro, bygværk, hvorved en færdselsåre el. a. føres over en terrenhindring el. en anden færdselsåre. Behovet for b er steget

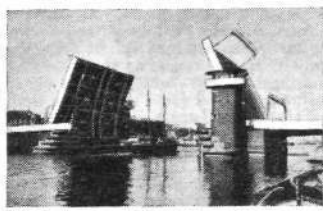

Buebro af jernbeton. Tranebergsbron, Stockholm.

stærkt p. gr. af den kraftige udvikling af landjordens trafikmidler, ikke mindst i Danmark, med dets mange adskilte øer. — De første egl. b var hvalvede b af naturen, hvoraf endnu nogle er bevarede fra romertiden; særligt kendte er akvedukterne, som førte vandledningerne til Rom. Sådanne bueb af naturen udføres endnu i bjergene. — Med træb nåede man op til 120 m spændvidde; permanente træb anv. nu kun lidt, men intermistiske b, og da især stilladser for b af naturen, beton og jernbeton udføres oftest af træ. — Den første støbejernsb byggedes i 1779, men allerede før den var der bygget flere hængeb af smedjærnskedler, hvori b-banen var ophængt med jernstænger. — b af uarmeret beton er i deres bæremåde ganske som bueb af naturen. Derimod udføres jernbetonb ligesom jernb på mange forsk. måder. — Efter bæremåden kan b inddeles i hængeb, bueb og bjælkeb, hvoraf de to sidste typer kan udføres massive el. som gitterkonstruktioner. — Af h. t. skibsfarten må b over vandveje enten udføres så høje, at skibene kan passere under b, el. indrettes således, at de kan åbnes, når skibe skal passere. Sådanne bevægelige b er klapp, svingb og løfteb.

Hængebro. San Francisco-Oakland.

Bjælkebro med dobbeltklap. Knippelsbro.

En mellemting mellem b og færge er hængefærgeb, hvor et lad er ophængt i en vogn, der kører på et højt, broliggende stillads. — Udover de nævnte faststående b anvendes også pontonb, især som militær b. hvor der kun er let trafik.

bro, dent., en protese, som støtter sig til en el. (i regelen) fl. naturlige tænder og er fastgjort med cement v. disse. En alm. b kan ikke fjernes uden at skæres i stykker. En såk. aftagelig b er mere kompliceret, men har den fordel, at den kan fjernes uden at beskadiges, hvis f. eks. en af støttetænderne skulle vise sig at være mindre egnet til formålet. Med b menes i alm. den faste b.

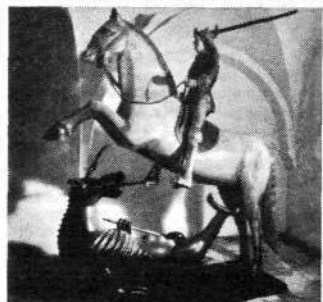
Broad [brɔːd], *Charlie Dunbar* (f. 1887), eng. filosof. Særlig kendt for sine skarpsindige analyser af vidensk. og etiske begreber.

broadcast ['brɔːdkɑːst] (eng. *broad* vidensom + *cast* kaste), 1) udsende i radio; 2) radiofoniusendelse.

Broad Church ['brɔːd tʃɜːtʃ] (eng. bred kirke), retn. inden for Church of Engl., præget af liberal teol., kulturåbenhed og sans for sociale problemer. Bl. førerne F. D. Maurice og F. W. Robertson.

Broadway ['brɔːdweɪ], 25 km l. hovedgade i Manhattan, New York.

Broager, landsby på B Land; 1158 indb.

Broager kirke. St. Jørgen og Dragen.

(1945). Totårnet kirke med træskulptur St. Jørgen og Dragen.

Broager Land, halve i Flensborg Fjord ml. Nybøl Nor og Vemmingbund; mange teglværker. 43 km²; 4932 indb. (1945).

Broddingnag [-næg], i J. Swifts »Gullivers Rejser« navn på kæmpernes land.

bro, bro, brille, sangle, hvor to af deltagerne med løftede arme danner en bro, hvorunder de andre går i gåsegang.

Brobygård, hovedgård N f. Fåborg. Tilhørte 1645–57 marsken Anders Bille, der i nærheden anlagde geværfabrikken Brobyværk 1648, ødelagt 1658. Fra 1769 i slægtens Schaffalitzky de Muckadells eje (gevsskab 1784–1925). Hovedbygning fra 1662–73, fredet i kl. B.

Broby-Johansen, Rudolf (f. 1900), da. forfatter. Digtsaml. *Blod* (1922), (*Forvarstale* derfor 1923), endv. *Hverdagskunst* — *Verdenskunst* (1943) og *Den Danske Billedbibel*, Danmarks middelalderlige kalkmalerier (1947).

Brobyværk, da. stationsby (Fåborg-Odense); 576 indb. Grl. 1648 som våbenfabrik af rigsmarsk Anders Bille, ødelagt af svenskerne 1658.

Broch [-k], Ole Jacob (1818–89), no. fysiker, matematiker. Bidrog til indførelse af guldmøntfod og metersystem 1875–77, fra 1859 direktør for »No. Kreditbank«. Søgte 1884 at danne moderat

Jesper Brochmand.

Hans Broge.

L. V. Broglie.

Louis Bromfield.

Venstret, men endte efter konflikt med yderste Højre med at anbefale Oscar 2. et ministerium Sverdrup.

broche ['brøʃə] (fr.), bryst-el. halssmykke, hvis bagside er forsynet med en spændel. Bruges af kvinder.

brochere [-'ʃe:ʁə] (fr. *brocher*, egl: gennemstikke) (om bøger), hæfte m. tynd tråd og forsyne m. papiromslag.

brocherede stoffer [brø'ʃe:-] (fr. *brocher*, egl: gennemstikke), vævede stoffer med figurer, dannet af særlige skudtråde, der kun bevæger sig frem og tilbage inden for nævnte figurer; hver figur dannes af een sammenhængende tråd.

Brochman'd ['brøk-], *Jesper* (1585-1652), da. teolog og biskop. En af sin tids lærdste systemat. teologer, hvis *Systema Universæ Theologiae* og *Postille* brugtes i 150 år. Han var strengt ortodoks; som Sjællands biskop fra 1639 ivrig for reformer i kirke og skole. (Portræt).

brochure [brø'ʃy:ʁə] (fr.), lille hæftet bog; flyveskrift.

Brock, da. adelslægt, kendt siden slutn. af 13. årh.; uddød med Eske **B** 1625.

Brock, Eske (1560-1625), da. lensmand (Dronningborg ved Randers, 1596-1625), rigsråd. Rig godsejer, hypp. anvendt diplomat; sidste mand af sin slægt. Dagbogsforfatter.

'Brockdorff-'Rantzau [-ts-], *Ulrich* von (1869-1928), ty. diplomat. Gesandt i Kbh. 1912-18; ty. udenrigsmin. 1919, gik af i protest mod fredsvilkårene; fra 1922 gesandt i Moskva.

Brocken ['brøkn-], da. folkeligt navn *Bloksbjerg*, højeste bjerg i Harzen, 1142 m. Efter sagnet mødested for heksene Skt. Hansnat.

'Brockenhuus [-hu's], *Frands* (1518-69), da. rigsmarsk. Bidrog til krigsuddbruddet 1563, kæmpede s. m. Daniel Rantzau, faldt v. Varberg. Lensmand i Nyborg, byggede Eskovk.

Brockenhuus-Schack [-'ʃak], *Frands* (1863-1948), da. diplomat, overhofmarskal 1911; 1913-24 chef for Kgl. Teater. Fra 1910 direktør f. Rosenborgsaml., form. f. Frederiksborgmuseets bestyrelse.

Brocken-spøgele, skyggebillede, der kan iagttages fra en bjergtop i tåge, når det er klart oven over tågen, og solen står lavt over horisonten; stiller man sig da med ryggen mod solen, ser man sin egen skygge i tågen. Navnet stammer fra *Brocken*, hvorfra **B** ofte ses.

'Brockhaus, F. A., ty. forlag i Leipzig, grl. 1805 i Amsterdam. Har bl. a. udg. det verdenskendte konversationsleksikon af samme navn, 15 udgaver fra 1811 til 1935; sidste udg. i 21 bd.

Brocks Handelsskole, Niels, i Kbh., opr. 1888 af Grosserer-Societets komité, på grl. af et legat på 10 000 rigsdaler, stiftet af den kbh.ske storkøbmand Niels Brock (1731-1802). **B**, der siden 1908 drives af Foreningen til Unge Handelsmænds Uddannelse, med samme ledelse og lærere og smst. som Købmændsskolen, optager elever, der har realeksamen til den 2-årige undervisning og studenter til den 1-års undervisning. Begge kursus fører frem til højere handelseksamen.

Brockton ['brøktən], industriby i Massachusetts, USA, 20 km S f. Boston; 65 000 indb. (1945).

brod, hos insekter forlængelser i bagkropsspinden, hvorigennem æggene lægges (læggbrod) el. som anv. som forsvarsmiddel (stikbrod).

Brod [brɔ:], *Max* (f. 1884), østr. forfatter, ivrig pacifist og zionist, skrev den psyk.

roman *Tycho Brahes Weg zu Gott* (1916), desuden digte og dramaer. Reddede og udgav venen Franz Kafkas værker.

broder, hesteskosøm m. skarp kant i st. f. alm. sømhoved. Anv. v. isslag for at hindre hesten i at skride.

brode'ri' (fr. af germ., samme rod som *brod* spids), udsmykning m. nål og tråd af et forhåndenværende stof.

broderkys, i oldkirken tegn på kristent broderskab. Som fredskys er **b** et led i liturgien.

broderlod, jur., den arvelod, som i ældre ret tilkom en søn, og som var dobbelt så stor som en søsterlod.

Broder Ru's, da. fortælling i knittelvers med antikatoisk tendens (ældste tryk 1555), bearbejdet efter et kat. ty. forlæg.

Brodersen, Paul (f. 1892), da. teolog og rel.-fil. forfatter, især med tilknytning til eng. og amer. teol. Stiftsprovst i Kbh. 1934; tilhænger af oxfordbevægelsen.

Brodersen, Aage (f. 1883), da. forfatter. Arbejderromanen *Frandsen* (1923) og *Havokolonien Danevang* (1931) m. fl.

broderskaber, religiøse, dannedes i middelalderen af lægmænd, som uden at aflægge munkeløfter levede et halvt klosterligt liv.

'Brofoss, Erik (f. 1908), no. politiker. Jurist, deltog efter 1940 i modstandsbevæg., 1941 til Sv., 1942 til Engl., ledede eksilreg.s finansnligg. Nov. 1945-dec. 1947 finansmin., derpå handelsmin. under Gerhardsen.

brög [brå'y], 1) forstøtningssele under både, der hænger udsvinget i davidterne; 2) forstøtning af kanoner.

broge, skind-el. tøjstykker, der i oldtidens Gallien og den nord. middelalder snøredes om benene med remme.

Broge ['brå:yə], *Hans* (1822-1908), da. forretningsmand, godsejer. Oparbejdede fra 1847 en bet. smør-, korn- og foderstofforretn. i Århus. Arb. for bedre smørproduktion (udstillinger) og direkte smørrexp. i Engl. (uden om Hamburg); stor indflydelse over Århus' kommunalpolitik og erhvervsudvikl. (jernbaneanlæg, havn, dampskibslinier). (Portræt).

brogetbladethed (*panachering*), lokalt optrædende hvidlige, gule el. gulgrønne misfarvning af bladene p. gr. af manglende grønne korn i bladcellerne; i de fleste tilf. skyldes det arvelige egenskaber, sjældnere virus sygdomme. Brogetbladede planter anv. hyppigt som prydblatter.

broget kobbermalm, Cu_2FeS_4 , regulært mineral, brunligt, metalglinsende med brogede anløbsfarver. Vigtig kobbermalm, oftest sammen med kobberkis.

broget sandsten, nedre *trias*, overv. ørkindannelser.

broget sommer, stueplanten *Coleus* (læteblomstfam.). Navnet skyldes de stærktfarvede, brogede blade, og at det er planter, der især fremkommer i sommer-tiden.

Broglie [brø:]], *de*, fr. adelslægt. 1) *Achille, hertug af B* (1785-1870), konserv. minister under Ludvig Filip, ledede monarkistiske Højre 1849-51, søgte at hindre Ludvig Napoléons kup. 2) *Albert, hertug af B* (1821-1901), foreg.s søn, monarkistisk leder efter 1872, styrtede Thiers, men kunne ikke holde monarkisterne sammen, led nederlag 1875-77. Oldtidshistoriker.

Broglie [brø:], *Louis Victor de* (f. 1892), fr. fysiker. Fremstaaende teori om stoffets bølgenatur (materiebølger, de Broglie-bølger), ifølge hvilken enhver partikel tilskrives en bølgelængde lig med Plancks

konstant divideret med partikkens bevægelsesmængde. Nobelpris 1929. (Portr.) **'Broholm**, hovedgård N f. Svendborg. Fra 1730 i slægten Sehesteds eje (1750-1930 stamhus), 1947 ved dom inddraget til fordel for staten i landsforræderisag mod Jørgen Sehested. Bygn. fra 1642, fredet i kl. B.

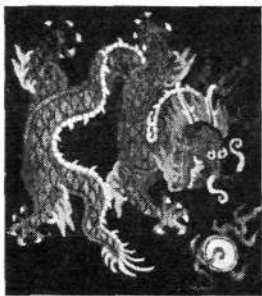
Broholm, Hans Christian (f. 1893), da. arkæolog, inspektør ved Nationalmus. Udg. *Dannm. Bronzealder* 1-4 (1943-48).

'broholmer, da. hunderace, gullig, kort-håret mastifftype.

brohoved, stilling el. værk, som skal sikre forsvareren færdsel ad en bro el. lign. og hindre fjenden i at nå den. Under 2. Verdenskrig brugtes **b** også som betegn. for et erobret kystområde, fra hvilket fremtrængningen ind i landet forberedes.

brok (*hernia*), abnorm udposning af bughinden gnm. et svagt parti af bugvæggen (**b**-ringen el. **b**-porten). I udposningen (**b**-sækken) kan dele af bugorganer (tarmslyng) glide ud. **b** føles som en knude under huden. Hyppigst hos mænd er **b** lyske**b** (*hernia inguinalis*) gnm. lyseskekanalen, hos kvinder **lår**b** (*hernia cruralis*) gnm. kanalen for lårkarrene. Hos børn forekommer oftest **navleb**b** (*hernia ventralis*). **b** skyldes medfødt disposition el. foregelse af trykket i bughulen (f. eks. ved kron. hoste, forstoppelse). Kan **b** føres tilbage, er det mobil (reponibelt), i modsat fald immobil (irreponibelt). Indeklemmes et **b** i **b**-ringen, opstår en indeklemt **b**, incarceration, der kræver omgående operation. Ved indeklemt **b** kommer der smerter, **b** bliver hårdt og ømt og tarmpassagen hindres; af h. t. faren for indeklemt **b** foretrækkes operation af **b** oftest frem for bandagebehandling.****

bro'kade (ital. *broccato* brocheret stof), svære silkestoffer med ivævede guld-el.

sølvfigurer el. med fremtrædende, farvede mønstre.

bro'ka't (ty:brokade), betegn. for en række bronzevarer.

broka'telle, *brokade*-lignende møbelstof, hvor figurerne fremtræder mere plastisk.

brokbind (lat. *bracherium*), bandage til at holde brok inde. Består af en pelotte (polstret knap) og en fjedrende gjord med remme og spænder. Bor kun anv., hvor operation er for risikabel (høj alder, hjertefejl). **b** må aldrig bruges i tilf., hvor brokket ikke kan føres fuldstændigt tilbage (indeklemt brok).

Broken Hill ['brøukn 'hil], bly- og sølvmineby i New South Wales, Austr.; 27 000 indb. (1947). Eksport over Port Pirie.

broker ['brøuka] (eng.), d. s. s. mægler.

brokfugle (*Chara'driinae*), gruppe af små vadefugle, kort, lige næb, kort hale, uden bagtå og med stærkt reduceret hud ml. tærerne. Hertil præstekrave, pomeransfugl og hejle. Hejlen betegnes undertiden **b**.

'broksind (ældre nyda. *snide* skære), ældre betegn. for en omrøjsende, empirisk udd. brokoperatør.

'Broksø', hovedgård N f. Næstved. Bygn. fra 1915.

brolægning, vejbelægning udført af større el. mindre blokke af sten (el. træ). I ældre tider anvendte man rullesten, men efterhånden er man gået over til at bruge særligt tildannede sten af nogenlunde ens størrelse, der sættes i et sandfundament el. på et fundament af skærver el. beton. Fugerne udstøbes som oftest med cement-

mørtel el. asfaltbitumen, hvorved overfladen bliver jævn. De sten, der anv. i gader er 15 cm brede, 20-30 cm lange og 15-16 cm høje, medens man på landeveje anv. næsten kubiske sten med 10 cm sidelængde, som oftest sat i buformede skifter (chaussébroklægning). I enkelte lande, der lider under stenmangel, har man anv. kunstige sten til b, f. eks. i Holl. klinker. Man har også udført b med træklodser, bl. a. i gader med stærk stigning.

bröm (gr. *brōmos* stank), grundstof, halogen, mørkebrun vædske med stikkende lugt, der minder om klors. Kem. tegn Br, atomnr. 35, atomvægt 80, vf. 3,18, kp. 59°, smp. = 7,3°, valens 1. **b** forekommer som salte i havvandet (0,064 g/l) og i saltlejer. **b** forener sig direkte med de fl. andre grundstoffer. De vigtigste b-forb. er kaliumbromid, sølvbromid og kaliumbromat. **b** udvindes teknisk af b-holdige saltopløsninger (*brine*) el. af havvand i kontinuerlige anlæg, i hvilke **b** udvindes med luftformet klor, skilles fra dette og fraktioneres på kolonner. Hovedanvendelsen er ætylembromid til antianke-vædske til motorbenzin. Endv. til desinfektion i svømmebassiner, som antikrypemiddel for uld, til lægemidler, farvestoffer, bromsolvhindrer i fotografien og til laboratorieformal.

brōmaceton [-s-], CH_2COCH_2Br , farveløs vædske, der virker som tæregas.

brōmakne, aknelignende udbrud på krop og i ansigt, fremkaldt ved indtagelse af brom, oftest i lægemidler.

brōmal (*brom* + alkohol), tribromacetaldehyd.

brōmalin, bromholdigt beroligelsesmiddel.

Brōman, *Ivar* (1868-1946), sv. anatom, betyd. embryo. arb.

Brōman, *Sten* (f. 1902), sv. komponist og musikforfatter. Spiller viola, har komp. orkesterværker, scenemusik og kammermusik.

brōmat, salt af bromsyre. Alm. betegn. for kaliumbromat. Bromatvirkning kaldes b-s hemmende virkning på de proteolytiske (æggehvideudbrydende) enzymer i hvedemel, der gør kaliumbromat til et vigtigt melforbedringsmiddel; bromatvirkingen er undersøgt og forklaret af den da. kemiker Holger Jørgensen (1935).

Brōmberg [-bærk], ty. navn på Bydgoszcz i Polen.

brōmbrinte, *HBr*, farveløs luftart med stikkende lugt. Den vandige opløsning, **b-syre**, er en stærk syre.

brōmbræ (mnty. *brame* tornebusk) (*Rubus fruticosus*), art af rosenfam. og samme slægt som hindbræ med for det meste 3-fingrede blade, hvide el. røde kronblade og violet-sort frugt. Med torne. Alm. vildtvoksende, omfatter en mængde småarter, der er meget vanskelige at kende. I da. haver dyrkes andre arter.

Bromfield ['brāmfi:ld], *Louis* (f. 1898), amer. romanforfatter. Hovedværk *The Strange Case of Miss Annie Spragg* (1928, da. 1945). Senere forf. skab meget kommercialt: *The Rains Came* (1937, da. 1938), *Nights in Bombay* (1940, da. 1941). (Portræt sp. 572).

brōm'id, salt af brombrinte, f. eks. kaliumbromid; stor farmac. anv.

brōmisme, den ved overdreven brug af brompræparater opståede forgiftning (svækkelse, sløvhed, snue, hovedpine).

Bromisōva'i, bromholdigt beroligelses- og sovemiddel.

brōm'ka'lium, kaliumbromid.

Bromley ['brāmli], sydostl. forstad til London; 60 000 indb. (1939).

Brōmma, Sthlm.s internat. lufthavn, indviet 1936. **B** har 1948 fire landingsbaner med længder fra 2000 til 1000 m og er udstyret med alle moderne landingshjelpe midler.

Bromme-kulturen, ældste da. stenal-

derkultur, kendt fra bopladsfund ved Bromme nær Sorø. Fundet består hovedsagelig af flintpilespidser og stikler til arbejdet i ben. Fra den første skovtid ca. 12 000 f. Kr. (Allerød-tid). Viser slægtskab med Ml.-Eur.s sen-palæolitiske kulturer.

bromo'for'm, *tribrommetan*, middel mod gikhoste.

'brōmolietryk, fot. kopieringsmetode m. anv. af oliefarve.

'brōmsōlv, *AgBr*, 1) ret sjældent mineral fra México og Chile; 2) gl. betegn. for sølvbromid.

'brōmsōlv-gel'atine, det lysfølsomme sølvbromid må for at kunne fæstnes på glaspladen el. filmen blandes med et klæbemiddel, oftest gelatine (metoden opfundet 1871 af en eng. læge R. L. Maddox (1816-1902)). **b** fremstilles ved at sætte sølvnitrat til en kaliumbromidholdig gelatineopløsning. **b** er kun følsom for ultraviolet, violet og blå stråling, men kan ved tilsætninger sensibiliseres, så den også reagerer for grønt, gult, rødt og infrarødt.

'brōmsōlvpapir, papir m. et lag bromsølvplade. Anv. i fot. til størrelser fra negativet.

'brōmsōlvplade, fot. glasplade dækket med bromsølvgelatine.

'brōmsōlv'ty'l, d. s. s. ætylembromid.

'brōmōlla, sv. köping, NØ-Skåne; 2800 indb. (1946). Cementfabrik.

brōnk- (gr. *brōnchoi* luftrørsforgreninger), vedr. luftrøret og dets forgreninger.

brōnki'a'lkrampe (gr. *brōnchoi* luftrørsforgreninger), krampagtig sammentrækning af musklerne på luftrørets fineste forgreninger, hvorved astma-anfaldet antages at foranlediges.

brōnki'a'l respiration (gr. *brōnchoi* luftrørsforgreninger), den respirationslyd, man hører ved auskultation over luftrøret. Ved auskultation over forstøttet lungevæv kan høres samme form for åndedrætslyd som over luftrøret og de store bronkier.

brōnkie'ta'si' (*brōnk-* + *-ektasi*), sygelig udvidelse af luftrørsforgreningerne i lungerne.

brōnkier ['brōn'] (*brōnchi*) luftrørets forgreninger i lungerne.

brōnkitis (*brōnk-* + *-itis*) el. *bryskattarr*, betændelse af bronkiernes slimhinde, hvorved denne bliver svullen og blodrig og afsonder slim, snart meget rigelig (bronchorræ), snart sparsommere (tor katar). **b** er ofte ledsaget af lignende lidelse i luftrøret (tracheobronkitis). Behandles væsentlig med hostedæmpende el. ekspektorerende midler, samt penicillinhalationer.

brōnko-, d. s. s. bronk-

brōnko'ni' (*brōnko-* + *-foni*), den ved auskultation hørlige forstærkelse af stemmen. Skyldes en infiltration af lungevæv.

brōnko'gra'fi' (*brōnko-* + *-grafi*), røntgenfoto af bronkierne efter indførelse af kontraststof i disse.

brōnkosko'pi' (*brōnko-* + *-skopi*), direkte undersøgelse af bronkierne v. hj. af et med belysning forsynet rørformet apparat, bronkoskop, som nedføres gnm. mund og strube. **b** anv. ved fjernelse af fremmedlegemer i bronkierne, ved mindre indgreb her, samt i diagnostisk øjemed.

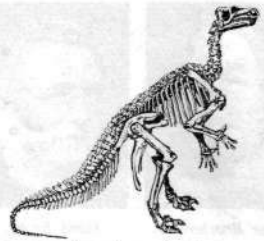
brōnko'ste'nose (*brōnko-* + *-stenose*), forsnævring af en luftrørssten.

Brōntē ['brānti], søstrene *Charlotte* (1816-55), *Emily* (1818-48) og *Anne* (1820-49), eng. romanforfatterinder. Kendtest er *Emily B-s* ejendommelige, dystre slægtsroman *Wuthering Heights* (1847, da. *Stormfulde Højder* 1919), der foregår i Yorkshires øde hedeegne, søstrenes hjemegn. *Charlotte B* skrev romanen *Jane Eyre* (1847, da. *Et Vajsenhusbarn* 1884), en forældreløs piges patetiske kærlighedshist., og *Anne B* romanen *Agnes Grey* (1847, da. 1851) om en ung kvindes ulykkelige tilværelse indtil hendes giftemål.

brōnto- (gr. *brōntē* torden), torden-

brōntolo'gi' (*brōnto-* + *-logi*), læren om tordenvejr.

Brōnto'saurus (*brōnto-* + gr. *sauros* øgle),

til sauropoderne hørende dinosaur-slægt, 18 m l. Nedre kridt i N-Amer.

brōnx, cocktail bestående af: gin 50 %, ital. vermouth 25 %, appelsinsaft 25 %, 1 stænk grenadine.

Brōnx (The) [brānks], nordl. bydel i New York; 1 476 000 indb. (1946).

brōnze ['brōnzə] (ital. *bronzo*), kobber-tinlegering med 70-95 % kobberindhold. Special-**b** er: møntb, spejlb, kanonmetal og klokke metal.

brōnzealderen ['brōnzə-], det tidsafsnit hvor bronze (ca. 10 % tin og 90 % kobber) var det vigtigste materiale til våben og redskaber. I Norden tiden ca. 1500-500 f. Kr., men er mere end 1000 år ældre i landene ved det østl. Middelhav. **B** deles i Norden i to hovedafsnit, **æ** **b** med 6 perioder og **y** **b** med 3, hver omfattende ca. 100 år. Fra **æ** **b** stammer storhøjene med egekistefundene, medens **y** **b**-s grave er brandgrave nedsat i urner el. træskeer i ganske lave høje el. **æ**-**b**-s høje. **b**-folket var den overklasse, der stod for bronzeimporten, på grundlag af hvilken en rig nord. bronzestil udviklede sig og kulminerede i de enestående nord. bronzelurer. De rige gravfund af bl. a. guldringe og guldsmykker stammer fra **æ** **b**; **y** **b**-s grave indeholder væsentligt kun småsager, men fra denne periode hidrører de mange offer- og depotfund af store bronzesmykker, våben og guldkar. Mens man i **æ** **b** dyrkede naturguder som solen, gik man i **y** **b** over til guder i menneskeskikkelse, bl. a. en frugtbarhedsgulde. I **b**-s slutning blev bronzen hovedsagelig kun brugt til smykker, mens skærende redskaber og våben var af jern. Grundlaget for **b**-s kultur var sammen med handelen landbruget, der helt bygger paa stenalderens tradition. I **b** var Skand. med undt. af de nordligste egne, samt landet S f. Østerøen med El. Elben og Oden et stor kulturkreds. (Hertil tavle).

brōnzedia'betes (navn efter hudfarven), sjælden stofskiftesygdom karakteriseret ved pigmentaflejring i hud og indre organer. Ledsages ofte af sukkersyge.

brōnzefarver (*brōnzepulvere*), mere el. mindre findelede metaller og metallegeringer (grovere bronzepulvere kaldes også brøkatbronzer), fremstillet ved rivning, stampning osv. Af aluminium fremstilles således aluminiumbronze, af messing guldbronze; også tin- og antimonlegeringer anvendes. Ved anløbning og evt. kem. behandling fås en lang række farvetoner, der kan forøges ved påføring af organiske farvestoffer (patentbronzer). Erstatninger kan fremstilles af farvet, pulveriseret glimmer (glimmerbrøkat). **B** udrørt i fernis betegnes flydende bronze. Under **b** kan også henregnes musivgulv (stanningsulfid), safranbronze og magnetbronze (wolfmarkforb.).

brōnzefinke (*Uro'lioncha acuti'caudā*), brun og grålig væverfugl. Himalaya, Bagindien.

brōnzeering [-'se-'], 1) overfladebehandl. med maling indeholdende forsk. bronzepulvere; 2) galvanisk udfældning af messing på metallemer.

brōnzesygdom, d. s. s. Addison's sygdom.

Brōnzino ['d-zino], *Angelo* (1503-72), ital. maler. Virksom i Firenze for Medicerne. Har malet holdningsfulde portrætter.

brōnzit [brōn'sit] (navn efter den bronzeglatte glans), rombsk pyroksen med ringe jernindhold.

Brōke [bruk], *Alan Francis*, (1946) I. Viscount *Alanbrooke* (f. 1883), brit. mili-

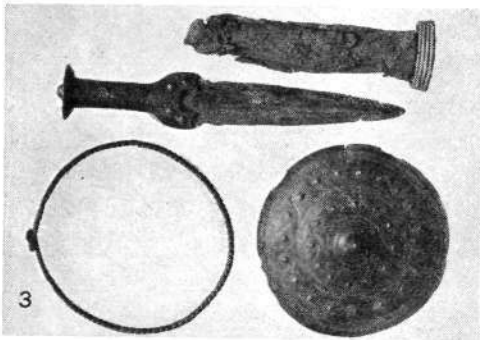

1

2

3

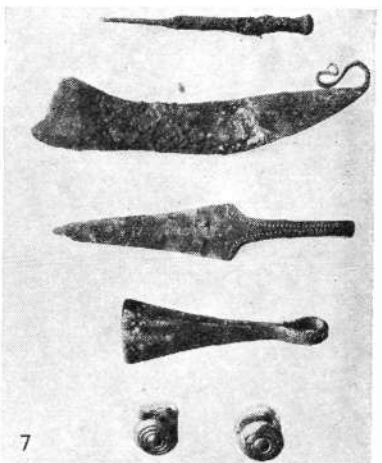
4

5

6

7

1. Kvindedragt fra Egtved; ældre bronzealder. 2. Mandsdragt fra Muldbjerg, Ringkøbing amt; ældre bronzealder. 3. Kvindesager (halsring, bælteplade, dolk, skede til dolken) fra Bustrup, Jylland; ældre bronzealder. 4. Hængekar af bronze, fra Tved, Sydfyn; yngre bronzealder. 5. Sværd; ældre bronzealder. 6. Økse fra Fjälkinge, Skåne; ældre bronzealder. 7. Gravfund (syl, ragekniv, tveægget kniv, pincet, knapper); yngre bronzealder. (Nationalmuseet, Kbn.).

H. A. Brorson.

E. B. Browning.

Robert Browning.

Anton Bruckner.

tær. Deltog i I. Verdenskrig. Blev 1937 luftværnets organisator. Udmærkede sig ved Dunkerque juni 1940, juli s. å. chef f. hjemmeforsvaret. Afledte dec. 1941 Dill som generalstabschef (feltmarskal 1944); fulgte Churchill til Moskva 1942 og 1944, Casablanca, Tehrån og Cairo 1943, Jalta og Potsdam 1945. Febr. 1946 afløst af Montgomery.

Brooke [bruk]. James (1803-68), eng. officer, fra 1839 rajah af Sarawak (anerk. af Brunais sultan 1841, senere af stormagterne). Søgte at bekæmpe søroveri og skabe ordnet styre. B-s familie fortsatte som rajaher til 1946, da Sarawak blev brit. kronkoloni.

Brooke [bruk]. Rupert (1887-1915), eng. digter. 1914 and other Poems (1915), der udtrykte ungdommens indstilling ved krigens beg., viste B som et meget lovende talent. Collected Poems (1918).

Brooke-Popham [bruk 'pöpam]. Sir Robert (f. 1878), brit. luftmarskal. Deltog i I. Verdenskrig, 1933-35 chef for det brit. luftforsvar, 1935-39 guvernør og øverstbefalende i Kenya, nov. 1940-dec. 1941 øverstkommand. i Det Fjerne Østen.

broökitt [bru-] (efter den eng. mineralog H. J. Brooke (1771-1857)), TiO₂, rødbrunt rombisk mineral m. diamanthans.

Brooklyn ['bruklin], sydl. bydel i New York, ved Upper Bay på Long Island; 2 783 000 indb. (1940). Forb. m. Manhattan v. 3 hængebroer, den ældste B Bridge fuldførtes 1883; 1052 m.l., største spændvidde 488 m. Grl. 1637.

Brooks [bruks], Van Wyck (f. 1886), amer. litt.- og kulturkritiker. Hovedværker: America's Coming-of-Age (1914) og The Flowering of New England 1815-65 (1936).

Broom [bru:m], centrum for perlefiskeri i NV-Austr.

brøpence, afgift af varer, der losses el. lastes i da. provinshavn; benævnes i Kbh. vareafgift. b tilfalder den stedlige havekasse.

Brosen, Søren (f. 1875), da. venstrepolitiker. Gårdmand (Ribegnen), folketingsmand 1907-29, 1932-45; forsvarsmin. 1922-24, 1926-29, bidrog ved besparelsepolitik til konflikt ml. Venstre og Kons. 1928-29. Partifører. 1936-40, førte skarp oppositionspolitik (modstander af grundlovsrevisionen 1939). Apr.-juli 1940 min. u. p., forsvarsmin. juli 1940-aug. 1943 (maj 1945).

Brorson, Hans Adolph (1694-1764), da. salmedigter. 1721 embedseks. og præst i fødebyen Randerup (V-Slesvig). 1729 i Tønder, 1737 stiftsprovst, 1741 biskop i Ribe. Inspireret af ty. salmedigt. udg. B 1732 et hæfte julesalmer, som s. m. fl. fig. dannede grundlaget for saml. Troens Rare (o: sjældne) Klenodie (1739), næppe beregnet til kirkebrug. Karakter af mere privat digtsaml. har hans af en søn udg. Svanesang (1765), hvori bl. a. Her vil ties, Den store hvide flok o. a. udtryk for dødsangst. B-s smidige og ofte sødemfulde verskunst overgår ofte de ty. forbilleder, men slutter sig dog nær til pietismens ty. salmetradition, bl. a. i brugen af højsangens erotiske billedprog. Mystisk inderlighed i Den yndigste rose m. fl., from naturbetagelse i Op al den ting. (Portr.).

Brosbøll, Carl (1816-1900), da. forfatter, kendt under pseud. Carit Eilar. Slog igennem som folkelig skribent med fortællingen Smuglerens Søn (1839); af hans fig. frugtbare produktion nævnes romanerne Gøngehøvdingen med forts. Dronningens

Vagtmaster (1853-55) og Viben Peter (1875).

'brosme ('Brosmius 'brosme), meterlang torskefisk med kun een lang rygfinne; på dybere vand ved nordvesteur. kyster; genstand for noget fiskeri.

brøsten, særligt tildannede sten til brøglægning.

'brøtran [-trån], tros-led med udstyr til bukke- og flydebroer.

Brougham ['bru:m], Henry Peter, Baron B and Vaux (1778-1868), brit. politiker, advokat. Dronning Karolines forsvarer 1820. Arb. som lib. parlamentsmedl. og lordkansler (1830-34) for valgreform, afskaffelse af slaveriet og bedring af retsvesenet.

bruillere [bru(l)'je-' (fr.), komme i strid, rage uklar.

Brouwer ['bru:vær], Adriaen (1605 el. 06-38), flamsk maler. Virksom i Amsterdam, Haarlem og Antwerpen. Elev af Frans Hals og senere under påvirkning af Rubens. Har malet værtstscener og landskaber med enkelte fig. Billede på kunstmus., Kbh.

Browallius ['l'val-], Irja A. (f. 1901), sv. forfatterinde. Har udg. fl. romaner, bl. a. Synden på Skruke (1937, da. 1944), Ringar på vatnet (1942, da. 1943), med tendensfri, psyk. milieuskildr.

Brown [braun], Ford Madox (1821-93), eng. maler. Udd. i Belg. Tilknyttet prærafællitternes kred. Hovedværk: Kristus Vasker St. Peters Fodder.

Brown, Bo'veri & Co. [braun], schw. elektricitetsfirma med fabrikker i fl. andre eur. lande. Bl. a. leverandør af maskindele til statsbanernes S-bane, af turbineanlæg til H. C. Ørstedss- og Kyndbyværket o. a.

Browning ['braunin], Elizabeth Barrett (1806-61), eng. forfatterinde, g. m. Robert B 1846, hvem hun tilegnede de lidenskabelige kærlighedsdigte Sonnets from the Portuguese (1850). Hendes betydeligste digter Aurora Leigh (1856). B var en stærkt følsom natur m. store kunstneriske evner, men ofte usikker i udførelsen. (Portr.).

Browning ['braunin], Robert (1812-89), eng. digter. Ægtede 1846 Elizabeth Barrett og levede en årrække i Ital. B skrev litt. læsedramer om hist. personer, hvis skæbne fængslede ham, bl. a. Paracelsus (1835), Strafford (1837), digtene Bells and Pomegranates (1841-46, da. Granatæbler 1894). Samlingen indeholder det berømte Pippa Passes (da. Pippa går forbi 1909). B fandt sit rette felt med de dram. monologer Men and Women (1855) og Dramatis Personae (1864), i hvilke personerne fremstiller sig selv i lange enetaler. Kendtest er The Ring and The Book (1862) om en ital. mordssag fra 17. årh. B-s digtning er udtryk for hans dybe psyk. interesse for menneskelige følelser og motiver. Stilen er ofte knudret og dunkel. (Portr.).

Browning pistol ['braunin-], autom. pistolkonstruktion (opkaldt efter d. amer.

opfinder J. M. Br. (1855-1926)); kaliber 9 mm, vægt 0,9 kg, begyndelseshastighed 350 m/s og 13 patroner i magasinet. (Ill.).

Brown-Séquard [braunse'ka:r], Charles (1817-94), fr. læge, prof. i fysiol. og eksp. med. Har grl. organoterapien.

Brown'ske ['braun-'bevægelse], uregelmæssige bevægelser af mikroskopiske smådele, først iagttaget 1827 af den skotske botaniker Rob. Brown (1773-1858) for pollen. B skyldes stød fra molekylerne og danner et vigtigt bevis for rigtigheden af den kinetiske værmeteori.

Brøvst, da. stationsby (Ålborg-Fjerreslev); 1411 indb. (1945), med den sammenbyggede kirkeby 1657 indb.

brøvægt, faststående, forsønkent vægt til vejning af vogne og større dyr.

brøjer, de udsmedede øjer på øjestejerner i en hængebro.

BRT, fork. for brutto-register-ton.

Brú, Heðin ['he:jin 'brú], pseud. for forf. Hans Jacob Jacobsen.

Brúarár ['bru:arau], isl. flod, biflod til Hvítás højre bred.

Bruce [bru:s], skotsk dynasti 1306-71 (Robert I. og David 2.).

Bruce [bru:s], Stanley Melbourne (f. 1883), austr. politiker, viscount 1947. Jurist, forretningsm. I 1920'erne ledende i austr. kons. Nationalparti; finansmin. 1921-23, førstemin. og udenrigsmin. 1923-29, ledede austr. delegation i Ottawa 1932; austr. gesandt i London 1932-33, austr. High Commissioner s. st. 1933-45, 1942-45 Austr.s repr. i eng. kriskabinet og det allierede krigsråd f. Stillehavet. Fra 1946 dir. f. rederierne P. & O. og Brit. Steam Navigation Co.

Bruce [bru:s], William Speirs (1867-1921), eng. oceanograf og opdagelsesrejsende, ledede eksped. til Antarktis (1902-04).

Brucella [-s-] (efter David Bruce (1855-1931), opdageren af B melitensis), en gruppe af små, ubevægelige bakterier, der findes hos dyr, som kan smitte mennesker. B melitensis hos geder og får fremkalder maltafeber; B suis hos svin og B abortus hos kvæg fremkalder begge kalvekastningsfeber hos mennesker.

Bruch [bru:t], Max (1838-1920), ty. komponist. Var af sin samtid navnlig skattet for sine korværker med orkester, heriml. Frithof der heiligen Familie. Hans violinkoncert nr. 1 i g (op. 26) har rang som en af romantikkens ypperligste violinkoncerter. Endv. har han komp. 3 operer, bl. a. Loreley op. 16, 3 symfonier, adsk. værker for violin med orkester, bl. a. yderligere 2 koncerter op. 44 og 58 i orkest. og Skotsk Fantasi og for violoncel med orkester bl. a. Kol Nidrei, to strygeværter og enkelte klaverværker.

brucin ['si'n] (efter den skotske opdagelsesrejsende James Bruce (1730-94)), stærkt giftigt alkaloid, findes s. m. stryknin i røvekage.

brucit [-sit] (efter en amer. mineralog A. Bruce), MgH₂O₂, talklign. mineral, forek. i serpentin.

Bruck an der Mur [bruk], by i Steiermark, Østr.; 13 000 indb. (1946); metal- og papirindustri.

Bruckner ['bruk-], Anton (1824-96), østr. komponist. 1868-91 prof. i Wien. Påvirket af Wagner. B-s produktion omfatter bl. a. 9 symfonier (heraf nr. 9 ulfuldendt), foruden en ouverture samt to symfonier som B ikke har givet nummer, Requiem, Missa solemnis, 3 messer, Te Deum, en række mindre kirkelige værker bl. a. 2 Ave Maria, værker for mandskor med orkester samt en strygekvartet. (Portræt).

Bruckner ['bruk-], Ferdinand, egl. Theodor Tagger (f. 1891), østr. forfatter, skrev psyk. analyt. dramaer, Krankheit der Jugend (1929), Elisabeth von England (1930). B skrev som emigrant antinazist. dramaer, Napoleon I (1936).

brud ('Ma'stla ni'valis), lille mårform med ret kort hale, lever fortrinvis på jorden. b, der er vort mindste rovdyr, bliver i Danmark ikke vinterhvid.

brud, miner., udsendte af brudfladen, når et mineral el. aggregat slås i stykker. Foruden spalteflader kan opstå vindskæve

Pieter Bruegel d. æ.: Kristus Uddriver Kræmmerne af Templet. (Kunstmus.).

b-flader med muslet, splintret, kornet, takket osv. **b.**

brudbjerger, bjerge opstået ved forskydninger langs brudlinier (horste).

brudeand (*Aix sponsa*), lille, meget broget N-amer. and.

brudejomfruerne, navnet på Jesu lignelse Matth. 25.

brudekrans, gl. tegn på brudens jomfruelighed. Den kat. kirke indførte brudekrone, der endnu findes bl. a. i No., Sv. og Sønderjylland. Nu anv. alm. myrtekrans.

brudelys (*Butomus umbellatus*), art af skebladfam. med rosenrøde blomster i en skærm på et højt skaft. Alm. ved å- og søbredder i Danmark.

Brudelys.

brudeløb, samme ord som bryllup, betegner brudens symbolske flugt og tilfangetagelse af brudgommene.

brudenat. Tabuforestillinger hos fl. primitive folk kræver kyskhed i **b.** Samme krav stillede den kat. middelalderkirke, hvor **b** kaldtes »Tobiasnat«.

brudepige, tidl. brudens medhjælper; nu alm. brudens ledsager i kirken.

brudering, symbol på den ægteskabelige forening; anv. tidligst i Orienten, blev derfra optaget af den kat. kirke, der lader brudgommene give ringen til bruden. I den gr. kirke anv. to **b**, som ægtesfællerne giver hinanden. I Norden findes begge former.

brudeslør, opr. en østerl. bryllupsklædning. Brudedragt m. **b**, hvid kjole og myrtekrans er en yngre, vesteur. skik.

brudeslør (*Gypsophila paniculata*), art af nellikefam. med talrige små, hvide blomster; Middelhavsområdet; prydeplante i haver.

brudesvend, brudgommens ugifte bryllupsledsager.

'Brudevælte Mose i Nordsjælland, en offermose i bronzealderen, hvori vort største lurfund, tre par, er gjort.

brudforlængelse, den forlængelse, et legeme får ved at blive trukket over. **B** opgives i % af målelængden og er et mål for materialets sejhed.

brudfugtighed, den fugtighed, natursten besidder ved brydningen.

brudgoms kobbel el. **brudekobbel**, skovnavn fra den tid, da lovgivn. søgte at fremme skovbrugeren enten ved at yde et pengebeløb i brudegave for hvert træ, der var plantet og bragt i vækst (forordn. 1710) el. ved at gøre tilladelse til ægtebæbet betinget af, at brudgommene havde plantet et vist antal træer (Hertugdømmene, forordn. 1737).

brudspænding, den største kraft pr. oprindelig arealenhed af tværsnittet, et forsøgsmateriale har været påvirket af, før brudgrænsen nås og brud indtræder; brudstyrke, den modstand, et materiale yder mod **b.**

brudsten, store sten dannet ved sprængning af fast klippe med fremstilling af skærver for øje.

brudurt el. **bridurt** (*Herniaria glabra*), en nedliggende, grenet urt af nellikefam., der er alm. på tørre marker.

Brueghel ['brø:ʔə] el. *Brueghel*, familie af flamske malere. 1) *Pieter d. æ.* (ca. 1525–69). Elev af Pieter Coeck v. Aelst (1502–50) og påvirket af Hieronymus Bosch. Virksom i Antwerpen og Bruxelles. Kortere ophold i Ital. Har skildret almuens liv, hvorfor han kaldtes »Bonde-B«. I fl. billeder findes storslåede landskabsskildringer. Har iøvrigt behandlet fig. fra gl. ordsprog, rel. motiver m. m., ofte med udtryk for spot og altid med en vis humor og patos. Hans billeder er ret sjældne. Hovedværker: *De Blinde*, *Kristus Uddriver Kræmmerne af Templet* og *Fastens Strid med Fastelavn* (begge på kunstmus., Kbh.). 2) *Pieter d. y.* (ca. 1564–ca. 1638), søn af 1., kopierede faderens billeder. 3) *Jan* (1568–1625), søn af 1., kaldet »Flojls-B« p. gr. af sine elegante flojlsklæder. Har malet landskaber med fig.

brug, anv. i da. for no. og sv. *bruk* = industriell virksomhed, værk, fabrikk.

'brugde (*Cetorhinus maximus*), kæmpe-mæssig, mer end 10 m lang haj med ganske små tænder, lever af planktonorganismer; nogle få gange fundet i da. farvande.

brugeligt pant, en panthavers ret til, hvis skyldneren misligholder sine forpligtelser, at kræve sig indsat i besiddelsen af den pantsatte ejendom, således at han opbejærer indtægterne af denne og afskriver dem på sit tilgodehavende.

Brugge ['brø:ʔə], fr. *Bruges* [bry:ʒ], hovedstad i belg. prov. West-Vlaanderen, nær Nordsej; 53 000 indb. (1948), med forst.

Brugge. Kanalparti.

90 000 indb. Jernbane- og kanalknudepunkt. Fabrikation af kniplinger o. a. tekstilvarer. **B** har middelalderpræg med berømte gl. bygninger: domkirke, klædehandlernes hus, museum med mange kunstsatte. **B** var i middelalderen havneby med Eur.s største uldhandel; havnen sandede til fra 15. årh. og Antwerpen overtog **B**-s rolle.

Brugmann ['bruk-], K. (1849–1919), ty. sprogforsker. En af grundlæggerne af den »junggrammatiske« skole. *Grundriss*

der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen (1886–92).

Brugsforening, **Hovedstadens** (fork. H. B.), stiftet 1916. Danms. største brugsforen., 1948 m. 52 455 medl. og 169 udsalg i Storkbh. samt fedevarefabrik og bagerier. Omsætningen var 1947–48: 43 907 000 kr., antal beskæftigede 898.

brugsforeninger el. *forbrugsforeninger*, kooperative detailforretninger, dannet som sammenslutn. af forbrugere efter andelsbevægelsens principper, herunder kontant salg og fordeling af udbyttet bl. medl. efter disses køb, hvorved størstedelen af den sædv. handelsavance tilfalder medl. Den første egl. **b** stiftedes 1844 i Rochdale; i Danm. grl. den første **B** 1866 i Tisted på initiativ af pastor H. C. Sonne (1817–80), og der fandtes 1947: 1967 **b** med en saml. detailomsæt. på ca. 375 mill. kr.

brugsforeningsbeskatning, ofte betegn. f. al beskatn. af kooperativ virksomhed som sådan. Mens salg m. v. uden for medl. kredes i forvejen blev beskattet gnm. selskabskatten, indførtes i Danm. 1940 en særl. beskatn. af den del af indkomsten for brugsforeninger, produktions- og salgforeninger, som ikke udbetales som dividende. Dertil kom 1943/44 46/47 en merindkomstskat. **b** er (1948) endnu ikke endeligt udformet. Den indbragte 1946/47 1.5 mill. kr.

brugshævd, adgangen til ved hævd at erhverve en brugsret el. en servitut.

brugskunst, d. s. s. kunsthåndværk og kunstindustri.

brugsmusik, betegn. for den musik, som er komp. med særlig anvendelse for øje, f. eks. til kirkebrug, til pædagog. formål o. l.

brugsret, retten til – med el. uden vederlag – at bruge en ting.

brugstvyeri adskiller sig fra alm. tyveri ved, at gerningsmanden ikke har varig tilgængelse til hensigt. **b** straffes, hvis der tilføjes tingens ejer tab el. væsentlig ulempe. Straffen er i alm. bøde el. hæfte, men kan stige t. fængsel i 2 år.

brugsværdi, en gængs el. ydelses evne til at tilfredsstille et behov. Kun goder med **b** kan have en pris, men også såkaldte frie goder (f. eks. luft el. regnvand) kan have **b**.

Bruhns, *Nicolaus* (1665–97), slesvigsk musiker. Virkede efter traditionen en tid i Kbh. 1689 organist i Husum. Af hans værker kendes orgelmusik og kantater.

brumaire [bry'mæ:ri] (fr.: tågemåned), den fr. revolutionskalenders 2. måned, slutn. okt.-nov.-18. **b** år VII (9. 11. 1799) tog Napoleon Bonaparte magten ved statskup.

brummer, elektr. lyd giver («klokke») med brummende lyd.

'Brum'ner, *Carl* (f. 1864), da. arkitekt. *Simonsens Pale*, Østerbrogade 28, Kbh. (1916). *Statens Gymnastikinstitut* (1922), *bispegården* i *Haderslev* (1924), villaer; endv. tegn. af skibsinteriorer, monumenter og møbler.

brummersyge (*nymfomani*), et hos køer optrædende symptomkompleks. Det mest iøjnefaldende er, at køerne stadigt brummer el. brøler. Der er hyppigt forhøjet kønsdrift. Dyrene er ofte sterile, og mælkeydelsen nedsat.

brummestemmer, stemmer som synges uden tekst og med lukket mund. Alm. i mandskor.

brun siges en hest at være, når man, hale og ben er sorte, men kropsfarven i øvrigt rød (den brune el. brunrøde kropsfarve hos husedyrene betegnes alm. som rød!).

Brun, *Eske* (f. 1904), da. embedsmand. Jurist; i Grønlands styrelse 1934–39, kst. landsfoged i Nordgrøn. 1932–33 og 1935–36, i Sydgrøn. 1934–35, landsfog. f. Nordgrøn. 1939, leder af den grøn. admin. i krigsperioden, vicedir. for Grøn.l.s styrelse 1947, direktør 1. 1. 1949.

Brun, *Friederike* (1765–1835), da.-ty. forfatterinde, g. m. den velhavende da. handelsmand Constantin **B** (1746–1836). Holdt litt. salon i sit hjem i Kbh. og på Sophienholm v. Frederiksdal.

Brun [brū:n], *Johan Lyder* (f. 1870), no. teolog; 1897–1940 prof. i N. T. i Oslo; skarpsindig forsker og kender af urkri-

stendommen; hovedskikkelse i den no. liberale teologi.

Brun [brù:n], *Johannes* (1831–90), no. skuespiller, en af no. teaters største karakterkomikere.

Brun [brù:n], *Johan Nordal* (1745–1816), no. forfatter. Biskop i Bergen 1804. Udg. 1772 to tragedier i fr.-klassisk stil, det retoriske *Zarine*, anset for nærmeste anledning t. Wessells tragedieparodi »*Kierlighed uden Strømper*«, og det aktuelt polit. *Einer Tamsbeskiver*, hvis no. patriotisme genfindes i fædrelandssangen *For Norge, Kiempers Fødeland*.

Brun, *Michael Wallem* (1819–91), da. teaterdirektør. 1851–61 direktør for Odense Teater. Startede 1883 Dagmar-teatret, hvis direktør han var det første år. *Erindringer* (1885) og folkekomedier.

brunaiger (*Phaeophyta*), gruppe af fler-celledede alger med brune kromatoforer. **b** har løv, der i størrelse veksler fra små, næppe synlige tråde til meterlange båndel. bladformede dannelser. Former sig både ukønnet og kønnet ved hj. af sværmecceller (zoosporer og gameter). En mængde arter, der næsten alle forekommer i havet. Af **b** kan nævnes blæretang, sukertang, strengetang, sargasso-tang, skulptetang og kællingehår.

Brnanburh, oldengelsk borg i N-Engl.; ved **B** sejrede Athelstan 937 over danskerne i Danelagen.

brune bønner, sorter af havebønne (*Phaseolus vulgaris*) med grove bælg, hvorfor kun de brune frø anv.; nærsingsværdi omr. som gule ærter, dyrkes kun lidt i Danmark.

Brune-hilde (d. 613), datter af vestgoterkongen Athanagild, g. m. frankerkongen Sigebert; da hendes søster Galsvinthe, g. m. Chilperik 1. af Neustrien, dræbtes af Fredegunde, anstiftede **B** en hævnkrig; efter Sigeberts mord 575 styrede hun for sin søn og sine sønnesøner. Fredegundes søn, Chlotar 2., lod hende slæbe ihjel af en vild hest.

Brunei [bruːniː], brit. protektorat (fra 1888) på NV-Borneo; ca. 5800 km²; ca. 48.000 indb. (1947). Især risdyrkning.

Bruneile, 1) (*Brunella vulgaris*), art af læbeblomstfam. med de violette blomster i et aflangt hoved. Alm. på marker og langs veje; 2) *zool.*, d. s. s. jernspurv.

Brunelle.

Brunelleschi [-ne'li:æski], *Filippo* (1377–1446), ital. arkitekt, hvis virksomhed er af grundlæggende bet. f. udviklingen af den ital. renaissance. Gav sig især af med kuppelkonstruktioner; berømt er den mægtige, gotisk spidse domkirkekuppel (1420–36) i Firenze.

brunering [bry'ne'rin] (fr. *brunir* brune), speciell metallfarvning ved sulfiddannelse.

brunerstål [bry'ne'r-], værktøj til pudsnings af stålgenstande.

brunet [bry-, bru-] (fr.), med brunt hår; brunette, kvinde med brunt hår.

Brunetiære [bryn'tjæ:r], *Ferdinand* (1849–1906), fr. litt.historiker, søgte at anvende udviklingslæren på genernes opståen og udvikling.

Brunetto La'tini (ca. 1220–ca. 1295), ital. forf.; gælder for Dantes lærer. Skrev *Il Teserotto* (udg. 1883) og på fr. *Li livres dou tresor* (udg. 1863); på ital. *Il tesoro* (1474), en hel middelalderlig encyklopædi.

Brunius ['brù:~], *August Georg* (1879–1926), sv. forfatter. Viste stærkt engelskpræget smag i sin alsidige produktion af lystspil, litt. kritik og kunst- og arkitekturhist. afh.

Brunius ['brù:~], *Carl Georg* (1792–1869), banegyrdende sv. kunstarkeolog; prof. i græsk v. Lunds univ. *Skånes konsthist. for medeltiden* (1850), *Gotlands konsthist.* 1–3 (1864–66).

Brunius ['brù:~], *Pauline* (f. 1881), sv. skuespillerinde og teaterchef. Udd. ved balletten. Spillede på skiftende sv. scener et rigt primadonnarepertoire; adsk. gæstespil i udlandet, 1931 i Kbh. 1926–32

Pauline Brunius.

Giordano Bruno.

G. Ekman meddirektør for Oscars teatern, 1938–47 chef for Kgl. dramatiske teatern, som hun ledede med sikker hånd. *Erindringer: Osminkat* (1931) og *Brev från öst och väst* (1934). (Portræt).

brunjernsten, $2Fe_3 \cdot 3H_2O$, brunt amorf mineral (rust), der opstår ved forvitring af jernholdige mineraler. Hertil hører smalmal, myremalm, minette og brun okker. Anv. som jernmalm og malfarve.

brunjord, leret, jernholdig jordbund (NV-Eur., østl. USA).

brun jura, mellemste del af jura, hertil Lorraines jernmalm.

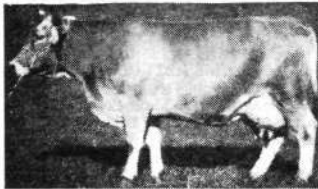
Brunkeberg ['brù'købær], højdedrag på Norrmalm i Sthlm., hvor Sten Sture den ældre 1471 slog Chr. 1.

brunkopi (*diatzyotip*), lystrykmetode til overføring af tegninger af fot. på tøj.

brunkul, brune el. sorte kul med 60–75% kulstof, ofte med delvis bevaret organisk struktur. Findes især i tertiær og er et vigtigt brændstof især i Tysk. og N.-Amer. I Jylland findes miocæne **b** ret udbredt; de har navnlig haft betydn. under de to Verdenskrige. Siden 2. Verdenskrigs beg. i alt brudt 12 mill. t. Brydes også på Færøerne og Grøn. Brændværdi ca. 5900 – 6700 kcal.

brunkulstjære, en brun, ildlugtende tjære udvundet ved skånsom destillation af brunkul, indeholder 10–20% paraffin, forsk. olier, fenoler, bitumen, svovl m. m. Ved destillation af **b** vindes bl. a. blod og hård paraffin.

brunkvæg, stor kraftig schw. race af højlandskvæg.

Brunkvæg.

brunnakke, d. s. s. spidsand.

Brunnbäck færgested, ved Dalälven, Dalarna, skueplads for Gustav Vasas første større sejr over danskerne, 1521.

Bruppen, kursted i Schw., ved Vierwaldstattersee; 1900 indb.

Brunner, *Emil* (f. 1889), schw. teolog, tilhænger af den dialektiske teol., men tillige grebet af oxford-bevægelsen. I *Die Mystik und das Wort* (1924) angreb han Schleiermachers romantiske, følelsesbetonede teol. Bl. hans talr. store skrifter er *Das Gebot und die Ordnungen* (1932), *Der Mensch im Widerspruch* (1937), *Der Mittler* (1928) og *Offenbarung und Vernunft* (1941).

Brunner, *Heinrich* (1840–1915), østr.-ty. retslærd. Den største ty. retshistoriker i 19. årh. Hovedværk: *Die deutsche Rechtsgeschichte* 1–2 (1887–92, uafsluttet).

Bruno, navn på mange ty. gejstl.; bl. a. 1) Bruno, ærkebiskop af Köln (925–65), broder til Otto d. Store og hans vigtigste medarbejder; 2) Bruno af Köln (ca. 1030–1101), stifter af karteserordenen (1084).

Brno, *Giordano* [dʒo'r'dano] (1548–1600), ital. filosof. Forte, efter at være flygtet fra et kloster, et omflakkende liv, indtil han blev brændt som kætter i Rom. Hævede i sit hovedv.: *Om Årsagen, Princippet og*

Enheden (1584) verdens uendelighed og stedsbestemmelses relativitet samt den geocentriske opfattelses uholdbarhed. Gud og verden er et, sjælnes stræben går ud på at finde enheden i mangfoldigheden, det bestående i det foranderlige. I sin filos., en blanding af digteriske syn og teoretiske spekulationer, indvandler **B** den med Renaissance frembydende nye verdensanskuelse. (Portræt).

Bruno af Querfurt ['kve:r-], (d. 1009), Preussens apostel.

brunrod (*Scrophularia*), slægt af maskeblomstfam. Urter el. halvbuske med blomster i kvaste. I Danmark er 3 arter (alm. **b**, vær-**b** og vand-**b**) vildtvoksende.

brunrust, betegn. for visse arter rustsvampe af slægten *Puccinia*, hvis sommer- og vintersporestadier findes på korn og andre græsarter.

Brunschvic [brù'svik], *Léon* (1869–1944), fr. jødisk filosof. Har i forsk. værker fremhævet tankeens skabende rolle i kulturhist. og videnskab.

Brunsmand, *Johan* (1637–1707), da. præst, af hvis værker *Et forfædeligt Huus-Kaars* (1674) (om en djevlebesættelse i Køge) er blevet optrykt helt til 1870.

brunspat, brun, jern- og manganholdig dolomit.

brunst (sammenfald af ty. *Brunst* brand og ty. *Brunft* hortensens brøl i parringstiden), parringslyst hos dyr, især hjorte; også anv. i jagtsprog om selve parringen. **b**-tiden for hjortevildtet: kronhjorte sept.-okt., dådyr nov., rådyr juli-aug.

brunsten, pyrolusit, mangandioxyd.
Brunsvig, da. navn for *Braunschweig*.
Brnsviger-mumme, fremst. aromatisk, stærkt øl, der tidl. fremstillede i Brunsvig (Braunschweig), og enkelte andre nordty. byer.

Bruny ['bru:ni], 385 km² stor ø, SØ f. Tasmanien. Kullejer.

Brusendorff, *Ove* (f. 1908), da. forfatter. 1937 medstifter af Filmmuseet, hvis leder han siden har været. Ypperlig overs. af *Lee Masters*' »*Spoon River Antologien*»; endv. *Erotikkens Historie* (1938) og *Filmen* (1939–41).

brushane (*Phylomachus pugnax*), vade-fugl, hvis han i yngletiden får en stor fjerkrave af stærkt varierende farver, hannerne samles på bestemte pladser, hvor de opfører danse el. »kampe«. Trækfugl, alm. ynglefugl i Danmark.

Brushane.

Brusilov [-løf], *Aleksej* (1853–1926), russ. gener. førte 1914

8. armé i Galicien; forsøgte 1916 under enorme tab forgæves offensiv mod Ung.; atter 1917 forgæves offensiv, afsat aug. s. å.

brusk (*cartilago*), blåhvid el. gullig, elastisk substans, der især forekommer hos hvirveldyrene. Form for bindevæv. Den hyaline **b** udgør beklædningen af knogeleddene i de fleste ægte led, medens den fibrose **b** findes i enkelte ægte led, f. eks. kæbeledet. Den elastiske **b** findes i det ydre øre og strubelåge.

bruskbold (*Sclero'derma au'rantium*), art af bugsvampe, med det knoldformede, indtil 8 cm store frugtlegerne halvvejs nedsenket i jorden; inden for det korkagtige, smudsiggelige hylster findes den skiferagtig sporemasse. Især i skove. Kaldes også »faldet træffel«. (III. se tavle Svampe).

bruskfisk, forældt betegn. for rundmunde og tværmunde.

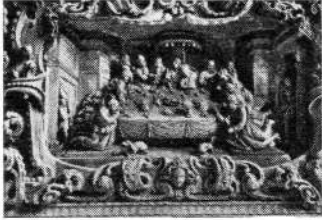
bruskanoider [-no'i:] anv. tidl. som betegn. for den fiskegruppe, hvortil størrene hører.

bruskhat (*Ma'rasmusius*), bladhat med sejt bruskagtigt frugtlegerne. Hvidt sporest. 10 arter i Danmark. (III. se tavle Svampe).

bruskigler (*Glossi'phonia*), små, brede snabeligler. Ret alm. i ferskvand.

brusksvulst (*chondroma*), oftest godartet svulst udgående fra bruskvæv.

bruskværk, ornamenter i bruskarok, en stil, hvis grundelementer er kartoucher og vrængmasker. 17. årh.s 1. halvdel.

Ses på altertavlen i Holmens Kirke. (Ill.) **bruspulver**, en blanding af natriumbikarbonat og vinsyre. Ved opløsning i vand udvikles kuldioksyd.

'Brussa-vin (efter *Bursa* (Brussa) i Tyrk.), en vin fra Lilleasien.

Brussel ['brøsl], flamsk navn på *Bruxelles* (Belg.s hovedstad).

bru'ta'l (fr.), rå, dyrisk; hensynsløs.

'Bruttier, i oldtiden ital. stamme i det nuværende Calabrien.

'brutto (ital: rå, uren), angiver noget ubeskåret, uden fradrag. **b-fortjeneste** el. -avance, fortjeneste uden fradrag af (andel i) driftsomkostn.; **b-fragt**, et skibs fragttægt uden fradrag af omkostn.; **b-vægt**, en vares vægt inkl. emballage (netto + tara).

brutto-register-ton (BRT), rummål for skibstonnage; kubikindholdet af alle et skibs rum målt i register-ton = 2,83 m³.

bruttoreproduktionstallet, i statistikken det antal døtre 1000 nyfødte piger med tiden vil blive mødre til, såfremt ingen af dem dør inden det 50. år og såfremt deres ægteskabs- og fødselshyppighed har en given størrelse.

'Brutus, Decimus (d. 43 f. Kr.), en af Cæsars mordere, belejredes i Mutina (Modena) af Antonius, befriedes apr. 43 af en senatshær, men dræbt s. å.

'Brutus, Lucius, rom. sagnhelt, styrtede 509 f. Kr. kong Tarquinius Superbus i Rom og oprettede republikken.

'Brutus, Marcus (d. 42 f. Kr.), rom. prætor 44, dræbte Cæsar 15. marts s. å., rejste 43 en hær til forsvar for republikken, men begik selvmord efter nederlaget ved Filippi.

Bruun, Angelo (f. 1900), da. skuespiller, søn af skuespiller *Cajus Bruun* (1866-1919). Deb. 1921 v. Betty Nansen-teatret, senere ved Det Ny Teater, Dagmar-teatret og Folketeatret. I besiddelse af megen charme og lune i karakterfaget.

Bruun, Anton Frederik (f. 1901), da. zoolog. Speciale i marinbiologi. Deltager i fl. ekspeditioner, sidst chef for Atlan-deepeditionen.

Bruun, Christian (1831-1906), da. biblioteksmænd. 1863-1901 chef for Det Kgl. Bibl. Udg. bl. å. *Biblioteca Danica* (1872-1902), en da. bogfortegn. 1482-1830 med senere suppl. og registre.

Bruun, Kai Aage (f. 1899), da. musikhistoriker. Ansattes 1927 i Statsradiofonien musikafdel.

Bruun, Laurids (1864-1935), da. forfatter. Af hans uhyre produktion har de rent underholdende *Van Zantien-bøger* (fra Sydhavsoerne) vundet eur. ry. Lødigere er romaner som *Kronen* (1902) og *Alle Synderes Konge* (1903).

Bruun, Malthe Conrad (1775-1826), da. forfatter. Landsforvist 1800 for nogle revolutionære skr., bl. hvilke *Aristokraterens Catechismus* (1796). Ringe litt. talent. Vandt i Paris verdensnavn som geograf.

Bruun, Peter Daniel (1796-1864), da. politiker, jurist. Liberalt stændermedl. Viborg 1838-48, medl. af grundlovgivende rigsforsaml., udførmede det endeligt vedtagne forslag om Landstinget. Landstingsformand 1850-62.

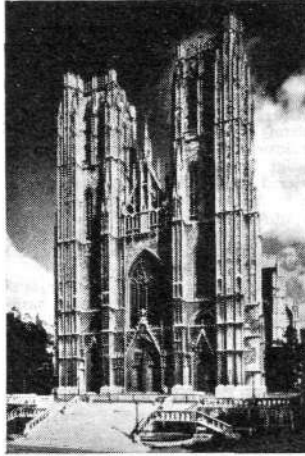
Bruun, Peter Daniel (1856-1931), da. arkolog og topograf. Foretog omfattende kortlægninger og udgravninger af fortidsminder på Grøn., i Isl. og Danm.

Bruun-Rasmussen, Fritz (f. 1870), da. teolog og politiker; kirkemin. i Venstremin. 1926-29, nedsatte det kirk. udvalg af 1928. Biskop i Århus 1931-40.

Bruun-Rasmussen, Knud (f. 1898), da. forfatter; søn af F. B., har som forlagskonsulent og tidskr.red. haft bet. for sin generations litt. Af hans værker har især romanen *Dette Ene Liv* (1932) blivende værd.

'Bruusgaard, Holger (f. 1884), da. opera-sanger (baryton); 1913-38 ved Det Kgl. Teater. Kammersanger 1936.

Bruxelles [bryk'sæl, bry'sæl], flamsk *Brussel*, ty. *Brüssel*, Belg.s hovedstad, ved floden Senne (Senne) i prov. Brabant. 187 000 indb. (1948), med forstæder 950 000. Bl. forstæderne: Schaerbeek, Ixelles, Anderlecht, Molenbeek-St.-Jean, Uccle, Etterbeek, Saint-Gilles og Forest. Kanal- og jernbaneknudepunkt; Belg.s industrielle, kommercielle og åndelige centrum. Den alsidige industri (knipplinger, lærred, damask, silke) er knyttet til yderkvartererne og de store forstæder. B-s centrum er den monumentale Grand' Place. Fl. smukke kirker (især Ste.-Gu-

Ste.-Gudule.

dule), kongeslot (1827-30), justitspalads (1866-83), rådhus (15. årh.), univ. (1834). Bl. springvandene Manneken Pis. B er en mod. bygget by med brede boulevarder. B ligger i Belg.s flamske del, men store dele af indb. taler fr. *Historie*. Vigtig industri i middelalderen, hovedstad f. hertugerne af Brabant; efter 1430 burgundisk-fr. kulturcentrum, Nederl.s hovedstad også under Karl 5. - Aug. 1830 udgangspunkt for den belg. rejssning mod det holl. styre, derpå hovedstad i Belg. Ty. besættelse 1914-18 og 17. 5. 1940-3. 9. 1944. I B sluttede 17. 3. 1948 militær og økon. bistandspagt ml. Engl., Frankr. og Benelux.

bruyère [bry'jæ:r] (fr): lyng, det hårde, rødbrune rodved af en art klokkelyg ('Erica arborea'), som findes i Middelhavslændene. b benyttes til shagpiber, da det indeholder stoffer, som modvirker forbrændingen af træet, endv. til dreje- og snittearbejder.

Bryan ['braɪn], *William* (1860-1925), USA-politiker. Sagfører, Demokrat, gik ind for selvmordfod, frihandel. 1896, 1900, 1908 demokr. præsidentkandidat, uden held. Udenrigsmin. 1913-15, ønskede ubetinget fred for USA, afgik efter Lusitania-afæren.

Bry'axis (gr. 'Bry'aksis) fra *Athen* (4. årh. f. Kr.), gr. billedhugger, udførte bl. a. nordfrisen på mausoleet i Halikarnassos.

'Brücke, Die (ty: broen), ty. kunstner-sammenslutning, stiftet 1903 i Dresden. Medlemmer: Erich Heckel, E. Nolde, M. Pechstein, Schmidt-Rottluff m. fl.

Brückner ['brøkər], *Valdemar* (1852-1929), da. præst (grundtvigianer). Ofte i konflikt med de kirk. myndigheder og med egne partifæller. Fremragende journa-

list, begavelse og polemiker. Frimenighedspræst i Ågård ved Kolding.

'Brückner, Aleksander (1856-1939), po. sprø- og kulturforsker. 1881-1924 prof. i Berlin. Udg. bl. a. en *po. etymologisk ordbog* (1927) og en *po. kulturhist.* i 4 bd. (1930-39) samt vigtige arbejder om po. og russ. litt.-hist.

Brückners klimaperiode, en ca. 35-årig periode i de klimat. forhold, opdaget af den ty. meteorolog E. Brückner (1862-1927). B ytrer sig forskelligt på forsk. steder af jorden, og perioderne fortsættes ikke uforandret, som f. eks. årtidsperioderne, men springer undertiden en halv periode el. lign. over. B støttes af iagttagelser af andre fænomener, som forandringer af søers vandstand o. l.

bryde (af verbet *bryde*, egl: skære itu, dele (nemlig: maden!)), i middelalderen betegn. for en forvalter.

brydning, sprogv., betegn. for forsk. nord. og oldeng. vokalevgange, der resulterer i diftongering, f. eks. ty. Berg over for oldn. bjarg, da. bjerg.

brydning el. bragning, tekstil, en proces, hvorved de træagtige dele i rødnede hørstængler knækkes el. knuses, så de kan fjernes ved den påfølg. skøtning. b udføres såvel med håndkraft som maskine.

brydning, tvækamp, som udkæmpes med greb (mods. boksnng). Den bryder har vundet, som ved reglementeret greb kan kaste modstanderen, d. v. s. presse begge hans skuldre samtidig mod gulvet (madrassen). Sluttes kampen uden fald, udpeges vinderen på bedste arbejde. Bl. de mange variationer af b er gr.-rom. b og fri b de mest udbredte. *Gr.-rom.* b tillader kun greb fra isse til bæltet, men omfatter i øvr. fl. hundrede greb, modgreb og parader. *Fri b* el. *catch as catch can*, er særlig udbredt i Amer. og Engl., og tillader alle greb, med undtagelse af kvælertag o. l. som skønnes farlige for liv og lemmer. I b skelnes ml. 8 vægtklasser: fluevægt indtil 52,5 kg; bantamvægt indtil 56 kg; fjervægt indtil 61 kg; letvægt indtil 66 kg; weltersvægt indtil 72 kg; mellemvægt indtil 79 kg; letsværvægt indtil 87 kg; sværvægt over 87 kg. De da. amatørklubber, som dyrker b, er samlet i Dansk Atletik-Union.

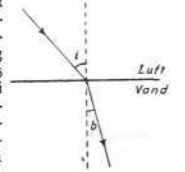
brydning, lysets (refraktion), den retningsændring, lysstråler får ved at passere grænsefladen ml. to gennem-sigtige stoffer, og som skyldes lysets forsk. hastighed i forsk. stoffer. Retningen anføres i forhold til indfaldsloddet, som er den vinkelrette linie på grænsefladen. Vinklen *i* kaldes indfaldsvinklen, vinklen *b* brydningsvinklen. Ved omgang fra luft til vand el. glas er *i* større end *b*, for modsat stråleretning er *i* mindre end *b*. Retningsændringen beskrives ved brydningsloven.

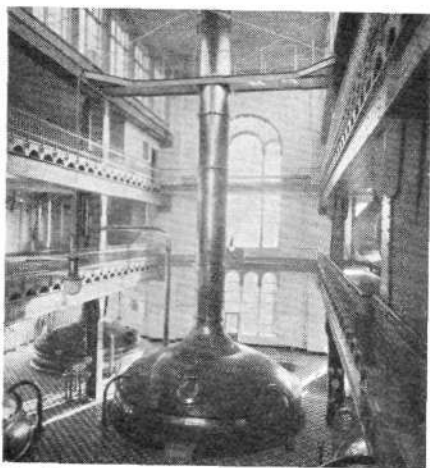
brydningseffekt, den effekt, som en elektr. afbryder er i stand til at afbryde. **brydningsforhold el. brydningsindeks** for et stof er forholdet ml. lysets hastighed i det tomme rum og i stoffet og er afgørende for lysstrålers retningsændring ved brydning. **b** for atm. luft er 1,00029, for vand 1,33 og for glas 1,5 til 1,8. **b** bestemmes ved måling af lysbrydning i prismen el. ved særl. refraktometre.

brydningsloven, gældende for lysstrålers retningsændring ved brydning, er fundet empirisk 1621 af W. Snellius og er senere påvist at være en følge af lysbølgers forsk. udbredelsestastighed i forsk. stoffer. **b** siger, at $n_1 \cdot \sin i_1 = n_2 \cdot \sin i_2$, hvor n_1 er brydningsforholdet i det stof, strålen kommer fra, medens n_2 og i_2 er de tilsvarende størrelser for det stof, strålen træder ind i. Er det første stof luft, kan n_1 sættes til 1, så at

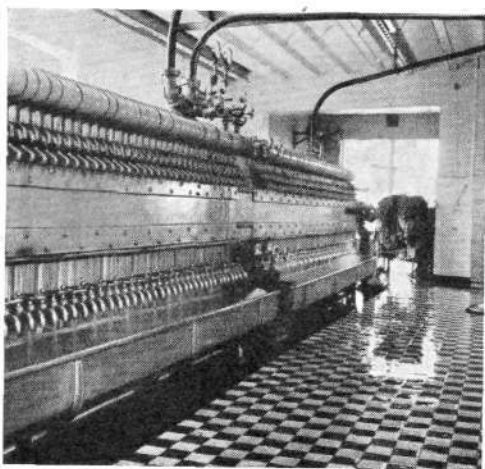
$$\text{brydningsloven bliver } n = \frac{\sin i}{\sin b}, \text{ hvor } i$$

er indfaldsvinklen og *b* brydningsvinklen.

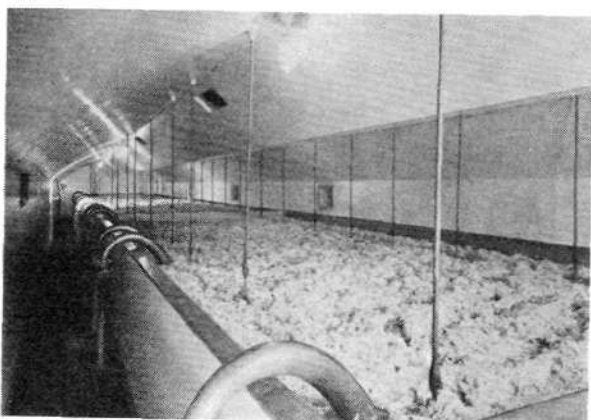

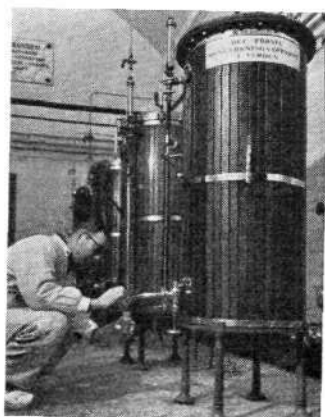
Bryghus på Carlsberg Bryggerierne med stor kedel, der rummer 75 000 l øl (ca. 215 000 flasker).

Mæskfilter, hvorigennem en opvarmet blanding af malt og vand filtreres.

Gærkælder, rummer ialt 40 000 hl øl. Det gærende øl holder en temperatur på 7-9° C.

Apparater til rendyrkning af gær.

Lagerkælder med øltanke af aluminium og rustfrit stål.

Ølaftapningshal på Carlsberg Bryggerierne. En af verdens største. 2³/₄ mill. flasker i døgnet.

Brügge [ˈbrygə], ty. navn på *Brugge* (belg. by).

Brüggemann, Hans (ca. 1500), billedskærer; rigt udskåret altertavle i *Slesvig domkirke*, udført til Bordesholm klosterkirke (1514–21), først flyttet til Slesvig 1666. På nat.-mus. gruppen *St. Jørgen og Dragen*.

bryggerhest, stor svær trækhest (ikke nogen spec. race).

Bryggerhøjskole, Den Skandinaviske, i Kbh. (indviet 1925) drives af de tre skand. bryggerforeninger. Den uddanner elever fra hele Skandinavien til brygmestre.

bryggeri, fabrikk, der fremstiller øl (dog taler man også om eddike-**b.**) omfatter *malteri* (fremstilling af malt af byg), *bryghus*, hvor malten ekstraheres med varmt vand til urt, *gærkaldere*, i hvilke urten forgeres til øl under udvikling af kulsyre (som det normalt ikke kan svare sig at udvikle), samt en *aftapningsanstalt*. Urten fremstilles af knust malt og vand under langsom temperaturstigning (*mæskning*); der kan tilsættes andre råstoffer, brudris, majsgrits osv., den såk. råfrugt. V. hj. af den i malten værende diastase forsukres stivelsen til opløselige sukkerstoffer (maltose) og dekstriner. I reglen lader man temp. stige trinvis til ca. 75° C, hvor al enzymvirksomhed afbrydes. Ved dekoktionsmetoden udtager man efterhånden tre del-mæske, der koges separat og tilbageføres til hovedmæskan, mens man ved infusionsmetoden tilsætter kogende vand el. opvarmer direkte (men ikke til kogning). *Urten* skilles nu fra skalbestanddele osv. ved filtrering i el. sikar el. i filterpresser, hvorefter den klare, søde urt koges et par timer med *humle*, hvorved den steriliseres og antager en bitter smag. Efter filtrering nedsvales urten fra ca. 100° til ca. 50° på åbne svaalebakker og dernæst med til gærkældertemp. ved indirekte køling med brønd- el. isvand. – I *gærkælderen* foregår hovedgæringen i store åbne beholdere af skiter, beton el. metal efter tilsætning af en ren gærkultur; da der udvikles varme, afkøles med et rørsystem gennemstrømmet af kølevand. Man skelner ml. *undergær* (pilsner- og lagerøl), der arbejder ved 5–10° og fortrinvis lægger sig på bunden, og *overgær* (15–25°), der ved den voldsomme kulsyreudvikling rives op til overfladen (hvidtøl). Efter hovedgæringen, der ved undergær varer 9–12 døgn, men ved overgær kun eet døgn, overføres øllet til lagerkældere, hvor der finder en langsom *eftergæring* sted. Ved bayersk øl varer lagringen ca. 3–6 måneder ved ca. 0–1° C, ved de lettere ølsorter som hvidtøl og skibsvøl kun et par uger ved en noget højere temp.; der finder herunder en klarung af øllet sted. Til lagring benyttes tidl. altid egetræsfade, indvendigt beklædt med en særlig beg, nu ofte tanks af aluminium, emaillet stål el. rustfrit stål. Da kun en del af den samlede ølproduktion forhandles som fadøl, resten som flaskeøl, er der til **b** knyttet en *aftapningsanstalt*, hvortil øllet efter filtrering føres gm. kobberledninger ved luft- el. kulsyretryk. Her findes apparatur til automat. flaskerenensning og afløftning samt påsætning af kapsel, crown cork. En pasteurisering (opvarmning til 50–60°) gør øllet ubegrænset holdbart. (Hertil tavle).

bryggers (sammentrækning af *bryggerhus*), bygn. el. rum indrettet til ølbrygning, nu snarest økonomirum i landligt byggeri.

Brühl [bry:il], *Heinrich* (1700–63), minister i Sachsen 1746–63. Slet finansleder, rokokko-byggherre (bekendt var den 400 m l. *B-S-Terrasse* i Drésvden); udviklede Sachsen i Syværskrigen mod Preussen, slået.

bryllup, egl. *brudløb*. Den ældste form for **b** er brudekæbet, hvorved faderen for en vis betaling overlod sin datter til brudgommen. Denne handelsaftale, troløvens, blev efterfulgt af en rel. ceremoni. Den kristne kirke adskilte troløvens fra **b**, der blev betragtet som et

sakramente, en indvielse (heraf ordet *vielse*), der måtte foretages af kirken.

brylluppet i Kana, et i Joh. Ev. 2. omtalt bryllup, hvor Jesus forvandlede vand til vin.

brynesten, hvæssten til værktøjer, leer o.l.

Brynhild, nord. sagnhelteinde, tilknyttet *Volsung-ætten* som Sigurd Fafnersbanes elskede og den, der i jalousi forvolder hans død.

Brynildsen [-nils-], *John* (1852–1926), no. leksikograf. Forf. af ordbøger til og fra eng. og ty.

Brüning, *Heinrich* (f. 1885), ty. politiker (Katoleske Centrum). Rigskansler 1930–32, kæmpede uden held mod krisen, upopulær ved nedskæringspolitik og skatteforhøjelser, styrtet af kredsen omkr. Hindenburg juni 1932. Efter 1933 i USA.

brynje (vistnok kelt. *bruinne* bryst), rustning til værn for overkroppen af små, sammenføjede metalringe el. -plader.

Brünn, ty. navn på Brno i Tjecoslovak.

Brünnich ['brøn'ek], *Morten Thrane* (1737–1827), da. zoolog og mineralog. Grundlægger af Zool. Mus. i Kbh.

brünnracen (efter fund i *Brünn*), palæoantarktisk menneskerace, nær beslægtet med aurgriencere.

bryo- (gr. *bryon* mos), mos-

bryolog'i (*bryo- + -logi*), læren om mosser.

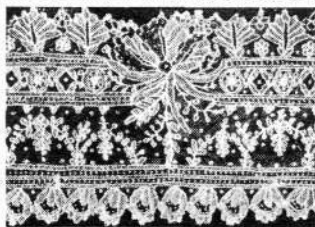
Bryophyllum [-f'yl] (*bryo- + gr. fyllon* blad), en slægt af tykbladdam., der er ejendommeligt ved, at den på randen af bladene danner knopper, der falder af og bliver til nye planter.

bryo'zo'er [-s-] (*bryo- + gr. zōon* levende væsen), d. s. s. mosdyr.

bryo'zo'kalk [-s-], kalksten opbygget af bryozoyer; alm. i Danm.; danien.

Brüssel ['brysəl], ty. navn på Bruxelles (belg. hovedstad).

brysselkniplinger (efter *Brüssel*) er kniplede el. syede kniplinger fra ca. 1720,

og applikationskniplinger fra 19. årh. I de kniplede er først monstret, dernæst bunden kniplet.

brysselertæpper (efter *Brüssel*), gulvtæpper med en overside (flor) bestående af små, tætsiddende, uopskårne garnslynger (florknopper), helst af kamgarn. **b** kan fremstilles i ret rigtfarvede mønstre. Grove **b** benævnes bouclétæpper, **b** med opskårne florknopper wilton-tæpper.

bryst (*thorax*), den del af legemet, der indslutter lunger og hjerte; (se også *bryster*).

brystbenet (*sternum*), flad, sværdformet knogle, der sammen med de forreste ender af de 7 øverste ribbensbruske danner brystkassens forvæg.

brystbillede, billedlig fremstilling af menneskekikkelsen, spec. portræt, med afskæring ved brystet.

brystbrud (støttes mod brystet under brugen), boresving, værktøj til at dreje et bor med.

brystbyld (*abscessus mammae*) kan opstå som resultat af en brystbetændelse, især ved diegivning. Forebygges i nogen grad ved stor renlighed samt ved grundigt tømning af brystet. Behandles med røntgenstråler, diatermi el. indsni.

brystrødder, aromatiske safter mod hoste; hvidmidler.

bryster (*mamma*), to halvkugleformede forhøjninger, der hos den voksne kvinde findes på brystets forflade strækkende sig fra 3. til 6. el. 7. ribben. På det mest fremspringende parti findes brystvorten omgivet af et bruntfarvet hudparti. På brystvorten udmunder 10–20 mælke-

gange. **b** består af fedtvæv og en ringe mængde kirtelvæv, der udvikles stærkt under svangerskab og diegivning.

brystfinner, hos fiskene de forreste parrede lemmer.

brystgang (*ductus thoracicus*), den store lymfekanal, der samler lymfen fra størstedelen af legemet. **b** ligger bagtil i brysthulen tæt ind imod hvirvelsøjlen og munder ved halsens rod ind i den venstre nøglebensvene.

brysthinde, d. s. s. lungehinde.

brysthøjde, i *skovbrug* 1,3 m over jorden ved måling af stående træer.

brystkræft (*cancer mammae*). Næst efter kræft i livmoderen er **b** den hyppigste form for kræft hos kvinder, hyppigt i alderen 45–50 år. **b** viser sig ved dannelse af en knude i brystet, undertiden med indtrækning af brystvorten. Sygdommen kan, hvis den ikke behandles hurtigt, sprede sig til andre organer, såsom kirtlerne i armhulen, til ryggrad og lever. I de fleste tilf. medfører **b** ikke egl. smerter for senere i sygdommen. Da muligheden for blivende helbredelse er stor, når operation foretages på et tidligt stadium af sygdommen, bør opdagelse af en knude i brystet straks bevirke, at vedk. bliver undersøgt af læge.

brystning, lav mur, der tjener som rækvæg ved altaner o. lign. *Vindues-b* betegner muren ml. gulv og vinduesudkænt.

brystværk, er i orglet den til 2. el. 3. manual hørende pipegruppe, der er svagere intoneret end hovedværket.

brystvært, værn af jord el. mur for folk el. skyn, hvorfra forsvareren ved dækket kan give god tid.

Brix [br'iks], ty. navn på byen Most, Tjecoslovak.

Brzesz nad Bugiem ['bræs:tsj nad 'bugjəm], po. navn for Brest i Sovj. bræ (no.), d. s. s. gletscher.

brædder, tildannede træstykker med længderetning i fiberretningen, højst 5 cm tykkelse og mere end 7,5 cm bredde.

bræddevæg, en form for let skillerum sammensømet af 2 lag brædder, på begge sider dækket med puds på rørvæv. Imellem de to bræddelag kan anbringes isolerende lag.

Bræddrup, tidl. stavemåde for Bredstrup.

brækjern, værktøj til opbrydning af kasser el. stenbro, løftning af byrder m. m.

brækmiddel, middel til at fremkalde opkastn., anv. tidl. meget, nu kun ved forgiftninger og ved afvænningskure.

bræknød, *bot.*, d. s. s. *Strychnos*.

brækrod er roden af *Urugoa ipecaacantha*, en halvbusk, der dyrkes i Forindien. **b** indeholder stivelse og alkaloider. Anv. i med. Store doser af **b** fremkalder brækning.

brækvinsten, *kaliumentimonyltartrat*, et dobbelt salt af kalium og antimonylradikalet *SbO-* med vinsyre. *Med.* anv. bl. a. som brækmiddel, men anv. især i farverierne, i forb. med garvesyre, som bejds.

brændalder betegner hos Snorri Sturlason det tidsrum, der ligger forud for vikingetiden, den germ. jernalder, hvor ligbrænding var fremherskende, i modsætning til vikingetidens høj-alder.

brænde, den del af hugsten, der er uændelig til gantræ og kun brugelig som brændsel. Det rå **b** aflægges sæd. i rummetre (å 1 m² ydre rumål) el. bunker på bestemte mål, undertiden i læs (grene). De almindeligste arter af **b**, stablet i rummetre, er: klov, vråb, fagot, industri el. centrāl, generatorb, kakkelovnsb. De bunkelagte effekter benævnes som regel kvas og rafter el. stænger.

brændefyring kræver p. gr. af den kraftige forgasning en rigelig tilførsel af sekundær luft, da der i modsæt fald dannes glassod og løbesod.

brændegopler, til storgoplerne hørende vandmænd. **b** har langs sin rand lange tråde, besat med blærer, der indeholder en sviende vædske, hvormed bytter lammes. På menneskets hud fremkalder berøring en sviende fornemmelse. I da. farvande er den røde **b** (*Cyanea capillata*) med meget lange tråde meget alm.

brændehår, bot., er encellede og indeholder i deres cellesaft svivende stoffer. **b-s** væg består af kisel, som let kan skære igennem menneskehud. De to nødearter i Danmark har **b**. (Ill.)

brændejern (lat. *Ferrum candens*), anv. ofte i den gl. kirurgi, navnlig til blodstansning.

brændemærkning, 1) jur., indbrænding af et mærke med et glødende jern, anv. som straf i ældre tid, i Danmark ved tyveri indtil 1840. Tyvsmærket anbragtes ifl. Danske Lov på panden; 2) vet., **b** i huden anv. til at **Brændemærke** kårede heste med stuttermærke, endv. heste, muler, kvæg med ejermærker, egenskabsmærker el. lign. Heste kan også mærkes ved **b** i hoven og hornkvæ i hornene.

»**brændende kærlighed**« (*Lychnis chalcidonica*), haveplante af nellikefam., har de røde el. hvide blomster samlet i en flad, kvastformet stand. Stammer fra Rusland.

brændenælde el. blot **nælde**; i Danmark to arter (liden og stor **nælde**), der begge brænder.

brændevov, ovn uden rist og således udelukkende med tilførsel af sekundær luft.

brænder, tekn., apparat til forbrænding af flydende, luft- el. støvmformigt brændsel, der i **b** blandes m. forbrændingsluft, som tilledes under tryk. Efter udstømningen gnm. **b-s** mundstykke, hvorved flydende brændsel forstøves, sker forbrændingen af blandingen af brændsel og luft. — **b**, **belysning**, har huller el. spalter, der giver flammen en passende form. Ved luftundersuk i **b** og ufuldstændig forbrænding fås en lysende flamme. I særl. **b** m. fuldstændig forbrænding fås en svagt lysende, stærkt varmende flamme, som opbejder et stærkt lysende glødelegeme (glødenet), som indeholder forbindelser af de sjældne jordarters metaller.

brænderi, alkoholfremstilling ved gæring.

brænde sine skibe, udtryk for at afskære sig tilbagetogsmuligheder, optaget efter Plutarchs beretn. om feltherren Timarchos, der gik i land i Asien og afbrændte sin flåde for at hindre letjetroperne i flugt.

brændeskærm (*Cnidium*), slægt af skærmblomstfam. 15 arter; en art **b** (*C. venosum*) i Danmark, på enge, men sjælden. Har ikke nældeegenskaber.

brændevin, stærk alkoholholdig (alm. 40%) drik. Fremstilles som regel af korn el. kartoffer og tilsættes forsk. smagstoffer. Alm. lægemiddel i middelalderen; som nydelsesmiddel blev **b** først alm. omkr. 1700, da man begyndte med hjemmebrænderier.

brændflade el. **kaustisk flade** er foreningsstedet for parallelle lysstråler, der tilbagekastes fra et hulspejl. Jo mindre hulspejlet er i forhold til kuglefladens radius, des mere skrumpet **b** ind til et punkt, brændpunkt.

brændglas, samlelinse, der samler solstrålerne i et punkt, brændpunktet, hvor der frembringes en betydelig opvarmning.

brændoffer, i den gl. israelitiske offerkult beteg. for et offer, hvortil der ikke knyttedes offermålting, idet det ofrede helt opbrændtes på alteret. **b** var det ofrede daglige menighedsoffer i Jerusalemets tempel.

brændpunkt, 1) fys., det punkt, hvori et hulspejl el. en samlelinse forener lysstråler, der udgår fra et uendelig fjært punkt i spejlets el. linsens akse; 2) mat., en ellipses (hyperbels) brændpunkter er 2 punkter med den egenskab, at summen (differensen) af afstandene fra et vilkårligt punkt på kurven til de to **b** er konstant. En parabels **b** har den egenskab, at afstanden fra et vilkårligt punkt på parablen til **b** og til en fast ret linie er lige store. En alm. definition af **b** gives inden for den algebraiske geometri.

brændsel, i naturen forekommende el. forædlede råstoffer, såsom træ, tørv, brunkul, stenkul (og briketter heraf) som ved forbrænding, d. v. s. forening med

brændsel	varmeevne (lavere brændværdi)	nyttiggjort i kedel	virkelig varmeevne
anthracit-nødedekul	8 000 kcal/kg	70%	5 600 kcal/kg
nødedekul	6 400 -	70 -	4 480 -
singels	6 400 -	70 -	4 480 -
knuste koks	6 700 -	70 -	4 680 -
hele koks	6 700 -	70 -	4 680 -
nødedekoks	6 700 -	70 -	4 680 -
cinders	6 700 -	70 -	4 680 -
brænde	3 300 -	60 -	1 980 -
solarolie	10 000 -	80 -	8 000 -
gasværksgas	3 800 kcal/m³	80 -	3 040 kcal/m³

luftens ilt afgiver en tilstrækkelig stor varmemængde til, at det kan betale sig at anvende dem til opvarmningsformål el. mek. og elektr. energiproduktion. Også jordoliedestillater, naturgas, kulgas (destillationsgas), generatorgas m. m. betegnes **b** (el. brændstof). Ved vurderingen af et stofs værdi som **b** må fig. tages i betragtning: 1) forekomstens hyppighed og tilgængelighed og dermed prisen, 2) letatændeligheden og brændbarheden, 3) forbrændingsprodukterne må ikke angribe fyrstedet, 4) brændværdien. Denne måles i det antal kalorier (varmehenheder), der udvikles ved forbrænding af 1 kg af **b**. — De vigtigste brændselsstoffer findes i ovenstående tabel med angivelse af brændværdien m. m.

brændstovfiser, instrument, anbragt på instrumentbrættet i en flyvemaskines førerkabine, viser den i tankene tilstedeværende benzinnæmngde.

Brændstrøm-Ulich [brænd- -'u:li:χ], Elsa (1888-1948), sv. Røde Kors-sygeplejerske. Virkede 1914-20 i krigsfangelejre i Rusl. og Sibirien, oprettede efter krigen delvis for egne midler krigsfangekursteder i Tyskl. Forlod Tyskl. 1933 og bosatte sig i USA. Under 2. Verdenskrig arb. for hjælp til krigshærgede lande.

brændvidde, brændpunktets afstand fra linsen el. hulspejlet. For en tynd linse bestemmes **b** af formlen

$$\frac{1}{b} = (n-1) \left(\frac{1}{r_1} + \frac{1}{r_2} \right)$$

hvor n er brydningsforholdet og r_1 og r_2 raderne til linsens kugleflader. For et hulspejl er b lig med den halve radius til kuglefladen.

Bræstrup, tidl. stavemåde for Bredstrup. **Bræstrup**, *Cosmus* (1789-1870), da. polititiedsmand. 1833-63 politidirektor i Kbh., 1864 til sin død overpræsident i Kbh. 1865 justits- og kultusmin. i ministeriet Bluhme.

brædspil, spil, hvor rekvisitterne består af et spillebræt og brikker, f. eks. halma, dam og skak. Til nogle **b** kræves endv. ræflebæger og terninger, f. eks. ludo.

Bræchner [-k-], Hans (1820-75), da. filosof. Fremhævede i sin *Problemet om Tro og Viden* (1868) mods. ml. åbenbaringstroen og vidensk., udformede en idealistisk verdensanskuelse, skrev *Filosofens Hist.* 1-2 (1873-74), den første da. fremstilling af filos. hist.

Bræchner-Mortensen [bræknør], Knud (f. 1906), da. læge. 1949 prof. i intern med. v. Kbh.s Univ. og overlæge v. Rigshosp. **brød**, vigtigt næringsmiddel, dækker ca. $\frac{1}{3}$ af voksnes kaloriebehov. Fremstilles

i Danmark af rug- el. hvedemel, under 2. Verdenskrig benyttedes dog tilsætning af bygmel; i andre lande strækkes uderinden med kartoffel- el. majsmelet osv. Af afvejede mængder mel, vand, fedtstof, hævmidler (gær el. surdej), smagsstoffer osv. fremstilles en viskos masse, dej. Dejen kommes i et æltekar hvor den æltes, herved bindes vandet af mellets proteinstoffer. Efter æltning stilles dejen til hævnning. I hvedemel findes proteinstoffet gluten, der ved æltningen danner en elastisk masse, som muliggør stærk hævnning af dejen. Under hævnningen omdanner gærens enzymer sukkeret i dejen til kuldioksyd, alkohol og forsk. aromastoffer. Til rugb og sigteb anv. oftest surdej, der foruden gær indeholder mælkesyrebakterier, der danner mælke- og eddikesyre. Disse giver **b** en frisk og syrlig smag og forhindrer rugmelets enzymer i at forsøke stivelsen (hvorved **b** ville blive klægt). Når dejen er hævet »slås den op«, d. v. s. deles og formes efter **b**-typen. Den stilles derefter til »raskning«, efterhævnning i et raskerum, hvor luftfugtigheden holdes på 90-95%, for at der ikke skal danne sig en tør skorpe. Endelig »skues« dejstykkerne, d. v. s. indsættes i bageovnen. Efter bagningen hensesættes **b** til afkøling i særlige rum. Selv om **b** indpakkes el. opbevares i dase kan det ikke undgå, at det bliver »gamelt«, d. v. s. at skorpen bliver sejt og krummet tør og hård; lynfryses **b** derimod ved +25° og opbevares ved +20°, så det kan holde sig friskt i månedsvis.

brødbille (*A'nobium pa'niceum*), borebille, der borer gange i brød.

brødfrugttræ (*Arto'carpus*) er en slægt af morbarfam. med særkønnede blomster, af hvilke de meget små hunkblomster sidder på en stor kugleformet blomsterstandse, som efter afblomstringen vokser stærkt og kan veje op til 12 kg. Indholdet af denne er før modenheden hvidt og melet. Spises ristet og syltet. **b**, der er meget nyttigt, dyrkes i troperne. 2-3 træers frugter er nok for et menneskes ernæring et helt år. Også stammen, baste og mælkesaften anv.

brødre af fælleslivet, et forgrenet, fra Nederl. stammende senmiddelalderligt rel. lægmandssamfund (fra 1384) som

Blad og frugt af brødfrugttræ.

Brødtyper i Danmark.

	mel	melets udmalingsgrad	hæve-middel	tilslåning	særlige tilsætninger
groft rugbrød	rug	90-95	surdej	vand	
halvsigtet rugbrød	-	ca. 85	-	-	
sigtebrød	-	ca. 70	-	-	
maltet rugbrød	-	ca. 90	gær	-	maltekstrakt
grahamsbrød	hvede	85-95	gær	vand	
hindhedebrød	-	100	-	-	
franskbrød	-	60-70	-	mælk	
maltet franskbrød	-	60-70	-	vand	maltekstrakt

John Buchholz.

Frank Buchman.

Pearl S. Buck.

M. Budjonny.

Buchanan [bju'känən], *George* (1506–82), skotsk forf. og statsmand, skrev på lat. Lærer for Montaigne. Tilhænger af Reformationen. Kendt for sin Skotlandshist. *Rerum Scotticarum historia* (1582).

Buch Andersen [buk], *Erik* (1892–1937), da. fysiker og kemiker. Prof. v. Århus Univ. 1933–37, hvor han grl. det fys. laboratorium. Undersøgelser over kunstig radioaktivitet.

Buchara, anden stavemåde for *Buhara*.

Buchardt ['bukart], *Johanne* (1908–48), da. forfatterinde. Autodidakt. Vakt betydlig opmærksomhed med romaner som *Født til Gråd* (1941), *Der Går Ingen Vej Tilbage* (1944).

Bucharin, anden stavemåde for *Buharin*.

Buchenwald ['bu:čnval], ty. koncentrationslejr N f. Weimar; ved befrielsen rummede lejren 81 000 fanger. 1943–maj 1945 døde 22 800 fanger. Deportationssted for det da. politi 1944.

Buchholz ['bukhøldz], *Johannes* (1882–1940), da. forfatter. Debutromanen *Egholms Gud* (1915) og senere romaner som *De Små Pile* (1923), *Under det Gyldne Træ* med forts. *Gudrun og Simon* (1925–27) rummer bizarre figurer, pudsig situationer, humor og sikker stilkunst. Skuespillet *Skenk mig Fjender* (1927) har barskere træk. (Portræt).

Buchman ['bukmøn], *Frank* (f. 1878), amer. protestant. præst, beg. 1921 en internat. vækkelseskampagne, den såkaldte Oxford-gruppebevægelse; 1935–36 i Danmark. (Portræt).

Buchner ['bu:čn], *Eduard* (1860–1917), ty. kemiker. B påviste 1897, at levende gærceller ikke var nødvendige for at gæringskal finde sted, men at gæringen skyldes enzymer, produceret af gærcellerne. Nobelpris 1907.

Buchthal ['butat:l], *Fritz* (f. 1907), da. (tylskfødt) neurofysiolog. Leder af Kbh.s Univ.s Neurofysiol. Institut fra 1946. Vidensk. arb. om muskel- og neurofysiologi.

Buchwald ['bukvald], *Frantz Andreas* (1874–1923), da. officer og geodæt. Direktør for Den Da. Gradmåling 1918–23. Har skrevet *Geom. Bidrag til Geoidens Bestemmelse* (1916, disp.) og *Les principes de la géodésie statique* (1922). Har udarbejdet en ny kortprojektion for Danmark.

Buchwald ['bukvald], *Niels Fabricius* (f. 1898), da. botaniker; prof. i plantepatol. ved Landbohøjsk. 1944. Arb. om fysiogene plantesygdomme og om svampe.

Buck, *Pearl* ['pær: 'bæk], *Sydenstricker* (f. 1892), N-amer. romanforfatterinde; fik 1938 Nobelpris i litt. for sine skildringer fra Kina, hvor hun er opvokset som datter af en missionær. *The Good Earth* (1931), da. 1932), *Sons* (1932; da. 1933) *A House Divided* (1935, da. s. å.) o. m. a.

Buckelplader, skålførmede, firkanterede stålplader med flad rand. Bruges som dæk på jernbroer.

Buchhaven and *Methil* [bæk'hæivn an 'mæ:pi:l] (lok. [bæk'i:n]), skotsk by på N-siden af Firth of Forth; 18 000 indb. (1931). Fiskeri og kulekøjt.

Buckingham ['bukinæm], *George Villiers*, hertug af (1592–1628), eng. minister. Vandt indflydelse fra 1615 og førte den egl. regering under Karl 1. Ledede uheldigt tog til La Rochelle. B-s hensynsløshed gjorde ham forhadet. Myrdet.

Buckingham Palace ['bukinæm 'pæ:is], slot i London, opført 1703 af den eng. politiker J. Sheffield, hertug af Buckingham (1648–1721), solgt til kongen 1761. Det ofte ombyggede residentslot beskædigedes under blitzten i 1940. (III).

Buckinghamshire ['bukinæmfjə], eng.

grevskab NV f. London, 1940 km², 314 000 indb. (1939). Hovedstad: Aylesbury ['æiltzbur].

Buckle [bækt], *Henry Thomas* (1821–62), eng. historiker. Udg. *History of Civilization in England* 1–2 (1857–61), m. siden skarpt kritiseret forsøg på at udlæde alm. love af den hist. udvikl.; liberalt grundsyn.

'bukram (efter *Buhara*), indbindingsmateriale, svært eng. lærdet, ofte anv. til protokoller og biblioteksbind.

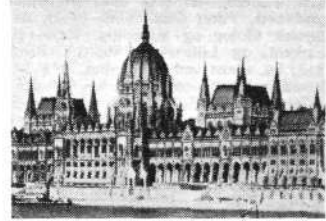
'buckskin (eng., egl.: hjorteskind), et klædeagtigt stof til herretøj af strøggarn evt. med bomuld, krausdel. I effektgarn ofte i kiperbinding, sildebensmønstre.

'buckystråler [-ki:] (efter den ty. røntgenlæge *Gustav Bucky* (f. 1880)), el. grænsestråler, bløde røntgenstråler, der anv. som kløestillende middel ved hudlidelse.

Bucaresti [buku'restj], ty. *Bukarest*, Rumæniens hovedstad; 985 000 indb. (1945). Vigtigt jernbane-, vej- og handelscenter med industri baseret især på landets egne produkter (mel, konserver, bryggerier, olieraffinaerier, papir m. m.). Univ. (grl. 1864). Moderne bycenter (hovedgade: *Caler Victoriei*); gammeldags forstæder. — Fra 1659 Vallakiets hovedstad; Rum.s hovedstad 1861. Erobr. af russ. 25. 8. 1944.

Budafok ['budøfok], sydl. forstad til *Budapest*; 24 000 indb. (1941). Her Ungarns største statsvælde.

Budapest ['budøpæst], Ungarns hoved-

Parlamentsbygningen.

stad ved Donau, på V-siden *Buda* og på Ø-siden *Pest*, forbundet ved fl. broer. 1,1 mill. indb. (1947); med forstæder 1 725 000 indb. Berømt for sin skønne beliggenhed. Centrum f. den ung. industri, stor levnedsmiddelindustri, fabrikation af tekstiler, lædervarer og maskiner. Vigtig flodhavn. — *Historie*. Rom. militærlejr og koloni på venstre Donaubred, voksede i middelalderen frem som dobbeltbyen *B-P* (forenet 1873). *Buda* blev fra 13.–14. årh. ung. hovedstad; under tyrkerne ca. 1526–1686, ødelagt ved habsburgsk erobring 1686. I 18. årh. blev *Pest* forende, hovedstad f. ung. kongerige 1867, stærkt industrialiseret. Efter svære luftangreb 1944 evakueret; 23. 11.

Buckingham Palace.

s. å. angrebet af Sovj., indesluttet 26. 12.; efter ødelæggende kampe indtaget af sovj. styrker 13. 2. 1945.

Budde ['buða], *Leopold* (1836–1902), da. forfatter og skolemand. Forstæder for opdragelsesanstalterne *Holstensminde* (1879–97) og den af ham grl. *Himmelbjerggård*. 3 bd. *Småhistorier fra 70erne* og *Julefortællinger* (1890 og 1902).

Budde, *Vilhelm C.* (1844–93), da. læge og hygiejniker. Testamenterede sin formue til oprettelse af et hyg. laboratorium; først oprettet 1931 som »Univ.s Hyg. Institut og Dr. med. Vilh. Buddes og Hustrus Hyg. Laboratorium« i Kbh.

Buddenbrooks ['buhdanbro:ks], roman af Thomas Mann (1901, da. *Huset Buddenbrook*, 1903).

'Buddha (sanskrit: den vakte, d. v. s. sandhedserkenderen), egl. *Gotama Siddhattha* af *Sakya-slægten* (f. i *Kapilavattu* i nuv. *Nepal* omkr. 550, død omkr. 480 f. Kr.). Efter barndom og ungdom som fyrstesøn nåede *B* gnm.asketisk verdensforståelse til en original rel. erkendelse, som han udformede i en enestående fin gennemtænkt og et fast opbygget menighedssamfund. Senere tid gjorde ham selv som guddommelig person til udgangspunkt for denne rel., buddhismen, og der udførtes en række af *B*-er, navnlig i den nordl. buddhisme, efter inspiration af ind. meditationssvænen foruden indflydelse fra *Vishnu-* og *Çivadrykelse*.

Bronzestatuetten af Buddha, fra Cambodia.

buddhisme (sanskrit *buddha* den vakte), en verdensrel. udbredt over store dele af Østasien med udgangspunkt i forknydelsen fra den ind. rel.-stifter *Buddha*. Den opr. *b* er en lære om det enkelte menneskes frelse fra karma og samsara, dens kerne er jægbevidsthedens tilintgørelse gnm. en analyserende erkendelse af tilværelsens struktur som et samspil af elementer, en årsagskæde. Frelsen er at bryde kæden i dens svageste led, nemlig begæret, hvilket nås ved gnm. sin livsforelselse og indre selvrensning af frigrø sig for tilknytninger til det naturlige liv med dets krav. Målet er nirvāna, udslukning i bet. af jegets udselelse, oplevet psykisk som et indre rent blistille, mystik uden oplevelsesindhold. — Efter stifterens død blev han selv midtpunkt i *b*, og troen på ham som guddommeligt væsen det første. *b*-s menighed består af lægfolk og munke; omkr. 100 e. Kr. om en splittelse i to hovedgrene, den nordl. *b*, *mahāyāna*, og den sydl. *b*, *hinayāna*, hvis midtpunkt er *Ceylon*. Herfra stammer *b*-s hellige kanon, *Tiṭṭhaka*, affattet på *pāli*, den vigtigste kilde til studiet af *b*.

buddhist-missionen er et fællesnord. missionsforetagende, stiftet 1926 af den no. præst K. Reichelt, der har virket mange år i buddhistiske klostre i Kina.

'buddike (i ældre da.: lille rund træske med læg), *bot.*, kapsel, som åbner sig ved et læg. Eks.: rød arve, bulmeurt.

Buddinge ['buδ-], nordvestl. forstad til Kbh. (Gladsaxe sognekomm.). Bymæssig bebygg. overv. efter 1920.

buddingpulver, blanding af stivelse, sukker og krydende essenser.

buddisering (efter den da. ing. *Carl Bu'de* (1871–1944), konservering af levnedsmidler, f. eks. mælk med brint-overilet.

Buddleia (efter eng. botaniker *A. Buddle* (d.1715)) er nær i slægt med *ensian*fam. Træer el. buske med violette blomster i tætte hængende stande; Amer., Asien, S-Afr. Prydplanter.

Buddleia.

budeie [bū'dæiə], no. malkepige.

Budějovice ['budjæjovitsæ], ty. *Budweis*, syd-tjeck. industriby ved Vltava, 38 000 indb. (1945). Grafitejer.

budget [by'fjet] (fr., opr: pengepose), talmæssigt overslag over forventede indtægter og udgifter i et best. fremtidigt tidsrum, sædv. et år.

Būdūr ['bu:der], handelsplads i Ø-Island, ved Fáskrúdsfjörður; 600 indb. (1946).

Bu'djonny [-nəj], *Semjon M.* (f. 1883), sov. marskal (1935), kæmpede mod de hvide hære efter revol. 1917. 1937–40 kommand. over Moskva mil. distrikt. Gennemførte 1941 som øverstkommand. f. den russ. SV-hær tilbagetog gnm. Ukraine. Varetog siden dannelsen af reservetropper bag fronten. Medl. af partiets centralkomité siden 1939, viceforsvarsmin. siden 1940. (Portræt sp. 599).

Bu'drum, tyrk. by, det gl. Halikarnassos.

budstikke (stikke = tynd stok), træ- el. jernstang, anv. i No. og Sv. som off. meddelelsesmiddel, idet den ledsaget af en mundtlig el. skriftlig besked af en bærer blev overbragt fra hus til hus.

Budstikken, navn på fl. da. og no. blade, bl. a. et 1859–79 udg. da. tidsskr. af grundtvigsk-nat. præg, redigeret af Fr. Boisen.

Budtz [buts], *Hans Egede* (f. 1889), da. skuespiller og instruktør. Udgik 1910 fra Det Kgl. Teaters elevskole, 1913–18 v. Det Kgl. Teater, 1929–33 og fra 1937 v. Folketeatret.

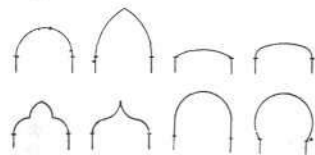
Budtz-Jørgensen [buts-], *Einar Rudolf* (1876–1945), da. tandlæge, prof., direktør for tandlægeskolen 1928–1945.

Budtz-Jørgensen [buts-], *Jørgen* (f. 1907), da. literat. Udstrakt virksomhed som oversætter og forlagskonsulent. Siden 1943 litt. red. ved »Nationaltidende«.

Budtz Müller [buts-], *Bertel* (1890–1946), da. forf. Stifter af og 1923–28 leder af »Arbejdernes Teater«. Har udg. novellsaml. *Thyboer* 1–3 (1922–23–42) og en rk. skuespil.

Budweis ['butvais], ty. navn på byen Budějovice, Tjeckoslov.

bue, 1) *arkt.*, af tegl el. hugne sten opført over dækning af muråbning el. rum (hvælving). Kendt allerede i de ældste tider i

Øverst fra venstre: rundbue, spidsbue, fladbue og kurvehankbue. Nederst: trekløverbue, æselryg-el. kalbue, styltebue og hestekobue.

Ægypten og Mesopotamien. **b**-teknikken tillader overdækning af langt større spænd end den simple stenbue kan magte, fordi tyngdekraften i bueu fremkalder trykkræfter, som stenmaterialet tåler mange gange bedre end bøjningspåvirkning. **b** har et stort antal forsk. faconer (se ill.); 2) *mat.*, et stykke af en kurve; 3) *mus.*, instrument, hvorved strengene på et stringinstrument bringes til at klinge. Består af en træstok, hvorpå der er fastspændt hestehår. 4) **b** og pil, primitivt jagt- og krigsvåben, bestående af en spændkraftig (træ-)stang, let krummet af en i enderne fastgjort streng, hvorfra pilene kan afsendes. Afbildet på paleolitiske hulemalerier. Nu anv. som sportsredskab.

buebro, en brotype, der bærer som følge af sin buede form, hvorved den kun el. væsentligst får trykkræfter og kan udføres af træksvage materialer som natursten og beton. En særlig form af **b** er den jordfyldte bue, hvor der fra buens sider er ført sidevægge op til brobanen, som bæres af jordfyldt i det derved dannede hulrum. (Ill. sp. 602.)

Bueckeleer ['bø:kæle:r] (*Bueckelaer*), *Jochim* (1535–74), nederl. maler, virkede i Antwerpen. Elev af Pieter Aertsen. Bibelske motiver. *Den Hellige Anna med Familie* (1567, kunstmus., Kbh.).

buefrise, dekorativ buerække, f. eks. under en gesims.

buegang, overdækket gang med bucabninger ud til det fri (jfr. arkade).

buegange (*canales semicirculares*), anat., de 3 halv-cirkulære knoglekanaler, hver 24 mm l., der findes i den pyramideformede del af tindingebenet. De udgør en del af det indre øre.

buegangssansen, drejningssansen, er knyttet til buegangene i det indre øre og opfatter hastigheds- el. retningsændringer af hovedets bevægelser.

bue-generator, en af Valdemar Poulsen i 1903 opfundet radiosender for lange bølger. Består af en elektr. lysbue brændende i brintatm. og påvirket af et magnetfelt.

buelampe, elektr. lampe, hvor lyset fremkommer ved en lysbue ml. to kulstænger (bueudladning).

bueminut, enhed ved vinkelmåling, $\frac{1}{60}$ af 1°.

bue mål for en vinkel er længden af den bue, som vinklens ben udskærer på en cirkel med radius 1 og centrum i vinklens toppunkt. Enheden kaldes radian (rad.) og er **b** for en vinkel på ca. 57,3°.

Buenavetur [bʷænəβʷæn-], Colombias eneste havneby på Stillehavskysten; ca. 30 000 indb. Udfører kaffe fra Cali.

Buenos Aires [bʷænʷns 'airæs] (sp: god luft), hovedstad i Argentina, på sydsiden af Rio de la Plata; 3 000 400 indb. (1947).

Buenos Aires. Parlamentet.

B er den største by S f. ækvator og har ca. $\frac{1}{4}$ af Argentinas import og henvend halvdel af eksporten. Store møllier, slagterier, fryserier og garverier. Havneforholdene er ikke gode. — Mange skyskrabere. Ved Havnen ligger Plaza de Mayo med regeringsbygningen og nationalmonumentet, herfra udgår Avenida de Mayo. Den største færdselsåre er den 140 m brede Avenida Nueve de Julio. N f. **B** ligger den smukke Parque Tres de Febrero. — Grl. 1535; 1776 hovedstad i sp. vicekonged. **B**, efter 1810 Argent.s hovedstad (selvstændig 1853–60).

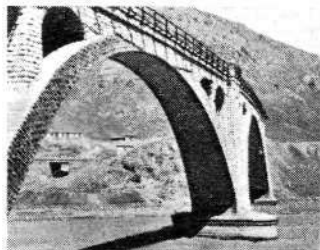
buesekund, enhed ved vinkelmåling, $\frac{1}{60}$ af et bueminut, altså $\frac{1}{3600}$ af 1°.

bueskydning, målskydning med bue og pil, i konkurrence en lang runde (72 pile på 90 m-s afstand, 48 på 70 m og 24 på 50 m) og en kort runde (30 pile på hver af afstandene 50, 35 og 25 m).

Bueskytteforbund, Dansk, Kbh., grl. 1941, omfatter 1948: 32 foreninger med 549 aktive og 156 passive medl.

buespektrum, linespektrum af lys fra neutrale atomer, frembringes bl. a. i bueudladning.

buestilling, skabelon til midlertidig understøtning ved opmuring af murbuur (stik).

Naturstensbuebro.

bueudladning, elektrisk udladning gnm. luft ml. elektroder af kul el. metal, hvor strømmen gnm. luften transporteres af ioner af luftmolekyler el. metalatomer. frembragt ved ionisering med elektroner, der udsendes fra de glødende elektrodespidser, samt ved stødionisering. **b** anv. som lysgiver i bueblampen og som spektroskopisk lyskilde.

Buffalo ['bʷæflo:], industriby i staten New York, USA; 576 000 indb. (1940). Ved Erie-kanalens udløb i Erie-søens østl. ende. Vigtigt jernbaneknudepunkt og stor skibsfart på søerne. Skibsygning. Eksport af korn, kul, kvæg, malm.

Buffalo Bill ['bʷæflo: 'bi:l], pseud. for William Frederick Cody.

buffalogræs ['bʷæflo:-] ('*Buchloë dactyloides*), det vigtigste fodgræs på de nordamer. prærier.

buffer-stat (eng. *buffer state*), d. s. s. stødpudestat.

buffet [by'fjet, by'fe'] (fr.), skab til dækketøj og service; disk i restaurant; anretning; bu'f'ist [by-], person der udlever varer ved en **b**.

buffo (ital.), komisk.

Buffon [by'fjʷ], *Georges Louis Leclerc de* (1707–88), fr. naturforsker. Hovedforf. til det store værk *Histoire naturelle, générale et particulière*, 44 bd. (1749–1804), hvori han samlede alt, hvad man dengang vidste om jorden og planeterens fys. forhold, i en levende fremstilling.

Bufs, the [ðə 'bʷæfs] (eng. *buff* bøffel-læder; rødgul), eng. fodfolksregiment, for hvilket Christian 10. var og Frederik 9. er æresoberst. Navnet efter den farve, soldaternes uniformopslag tidl. havde.

bufota'li'n, stof med digitaliseringsvirkning på hjertet, findes i hudsekretet fra alm. tudser (*Bufo vulgaris*).

Bug [buk], 1) 835 km l. flod i SV-Ukraine til Sortehavet ved Nikolajev; 2) 730 km l. polsk biflod til Wisla neden for Warszawa.

'Bugenhagen [-ha:gən], *Johannes* (1485–1558), ty. reformator. Præst i Wittenberg og Luthers praktisk-kirk. medarbejder. I Danm. medvirkede han 1537 ved kirkeordnansen og indviede de første evang. bisper.

Bugge ['bʷüg:ə], *Alexander* (1870–1929), no. historiker, prof. i Kristiania 1903–12. Skrev især om vikingetiden.

Bugge [bʷüg:ə], *Elsus Sophus* (1833–1907), no. sprogforsker; har været virksom inden for næsten alle grene af indoeur. filologi. Har haft afgørende bet. for den nord. runologi: *Norges Indskrifter med de ældre Runer* 1–3 (1891–1924). Udg. *Eddadigtene* (1867). Endv. *Norrøne Skr. af Sagnetid*. *Indhold* (1864–73), *Studier over de nord. Gude- og Heltesagns Oprindelse* 1–2 (1881–96). **B**-s synspunkter gik ud på, at det mytol. nord. stof for største delen var omforminger af middelalderligt-klass. el. klass. hedenske sagn.

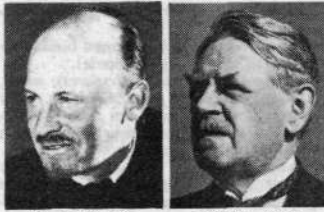
Bugge, Niels, til Hald (d. 1359), jysk stormand, deltog i oprøret mod Valdemar Atterdag 1351 og fortsatte siden oppositionen, myrdet i Middelfart, hvorefter tre huse smst. måtte betale en afgift, Buggespenge, lige til 1874.

Bugge, Thomas (1740–1815), da. astronom, prof. i mat. og astron., en tid leder af Danm.s opmåling.

bughinde (*peritoneum*), en tynd, gennem-sigtig, glat hinde, der beklæder underlivshulens organer og vægge. Nogle organer, f. eks. mavesækken, er fuldstændig beklædt med **b**, andre, f. eks. nyrerne, kun delvis. Hvor beklædningen er fuldstændig, er organerne indesluttet i større el. mindre folder af **b**, som man kalder kros, hvor findes de blodkar, lymfekar og nerver, der forsyner de af krosset omsluttede organer. Krosene er ophængningsstruktur for organerne og tillader disse en vis bevægelighed. **b**-s glatte overflade bevirker, at organerne bevæges let i forhold til hinanden.

bughindebetændelse (*peritonitis*), betændelse i bughinden, kan bl. a. skyldes betændelse i de bughindebeklædte organer el. læsioner af bughinden. Hvis bughinden klæber sammen, dannes en

afgrænset, lokal **b**, som er ret ufarlig, hvis ikke, bliver **b** diffus og alvorlig. Symptomerne ved **b** er mavesmerter, feber, kvalme, lammelse af tarmbevægelserne og udspilning af underlivet. Kronisk **b** kan skyldes tuberkulose. Behandlingen af **b** er forebyggende (f. eks. ved rettidig operation af syge bugorganer); den indtrådte **b** behandles med stimulerende midler og med sulfu og penicillin.

N. I. Buharin. Vilhelm Buhl.

brune, gule, blå og hvide toner på rød bund.

Buharin [-'ta-], *Nikolaj I.* (1888–1938), sov. kommunist. Nationaløkonom, betydlig teoretiker, partimedl. 1906. Efter revol. red. af »Pravda« og leder af Komintern; 1929 afsat som højreoppositionel (mod den stærke socialisering), bojede sig 1930. 1934 red. af »Izvestija«. Arresteret 1936 sigtet f. forræderi, henrettet. (Portræt.)

Buhl [bul'], *Frants* (1850–1932), da. teolog og orientalist, prof. i G. T. ved Kbh.s Univ. 1882–90, i Leipzig 1890–1898, prof. i semitisk filologi ved Kbh.s Univ. 1898–1922. **B** indførte den nyere bibelforskningens resultater gnm. sine kommentarer og andre lærebøger (Jesaja, Psalmerne, Israels Hist.), udgav Gesenius' hebr. leks. (12.–16. udg.) og oversatte G. T. (1910). Skrev desuden en fremstilling af *Muhameds Liv* (1903, ty. udg. 1930) og hans forkyndelse efter Koranen (1924).

Buhl [bul'], *Vilhelm* (f. 1881), da. soc. dem. Jurist, skattedirektør i Kbh. 1924–37. Landstingsm. 1932–39, folketingsm. efter 1939. Finansmin. 1937–42, gennemførte skatteforhøjelser efter 1939; maj–nov. 1942 statsminister, søgte at undgå krise m. tyskerne ved at vende sig mod sabotagen. Tvunget bort v. ty. krav under krisen okt.–nov. 1942. Statsmin. maj–nov. 1945, afsløt efter soc. dem. s. valgnederlag at danne reg. el. indtræde i koalitionsreg. Form. f. soc. dem. rigsdagsgruppe 1945–47. Forhandlede nov. 1947 m. partierne om mulighed f. samlingsregering, men forgæves. Fra nov. 1947 min. u. p. (m. koordination af økon. politik som særl. opgave). (Portræt.)

Buick ['bjuik], amer. automobilfabrik, grl. 1904 af den amer. ing. David D. **B**, i 1908 overtaget af General Motors.

Buisson [byi'sɔ̃], *Ferdinand* (1841–1932), fr. pædagog. Arb. for forståelsen ml. stormagterne. S. m. L. Quidde Nobels fredspr. 1927.

Buitenorzog [böytə'zɔ̃r] (holl: Sorgenfri), malaj. *Bogor* [-'gor:] by på Java i bjergene S f. Batavia; 65 000 indb. (1930). Sommerresidens for indb. i Batavia. Berømt bot. have.

Bu'jider, persisk slægt, der i 10.–11. årh. havde magten i kalifatet, styrtet af Seldsjukkerne 1055.

buk, i jagtsproget hannen hos råvildet. Også navn for enkelt bekkasin.

buk, 1) i byggeteknikken a) stilsdbuk, flyttelig understøtning med fire ben; b) trebenet **b**, tre lange stk. tømmer, der

Trebenet buk.

foroven er forbundne og bærer en trisse. Bruges ved bygearbejder, ved brøndboring o. l. Sml. rambuk; – 2) gymnastikredskab m. kort, vandre krop på 4 ben. Bruges til overspring.

Bukara, anden stavemåde for *Buhara*.

'Bukarest, ty. navn på București i Rumænien.

Bukarest-ringen, guldring med runeordene gutaniowi hailag, indeholdende

ordene goterfolket og helliget, fra 4. årh. Fundet 1837 ved Pietroasa (Petrossa) i Vallakiet; opbevares i Bukarest.

'Bukka'hi, *Jørgen* (f. 1896), da. forfatter, højskolelejer, har som litt.kritiker anlagt en kreds af nat. og eur. synspunkter på nyere nord. åndsliv, bl. a. i *Det Skjulte Norge* (1926) og *Da. Nat. Kunst* (1929). Serien *Mellemkrigstid* (1941–45) aktuelle polit. perspektiver.

Bu'kefala, oldtidsby v. floden Hykaspes i Punjab, grl. af Alexander d. St., økaldet efter hans i slaget dræbte stridsingst.

Bu'kefalos (gr: oksehoved), Alexander den Stores hest.

bu'ket (fr. bouquet), 1) fin duft el. aroma hos vin; 2) bundt af afskårne prydblommer.

Bukh, *Niels* (f. 1880), da. gymnastikpædagog. 1920 forstander for Ollerup Gymnastikhøjskole, til hvis oprettelse han medvirkede; med sine voldsomt smidiggørende øvelser, den såk. primitive gymnastik, har **B** øvet stor indflydelse på mandskym. **B** uddanner delingsførere til de da. gymn.foren., hvorigim. syst. udbredes, især på landet, hvor det også dyrkes af kvinder, til trods for at det ikke kan anses for absolut egnet for dem. 1922–39 succesrige opvisninger i Eur., USA og Asien. Angrebet for tyskenlig holdning under besættelsen.

Bukhara, anden stavemåde for *Buhara*.

'Bukhis-tyr, i ægypt. rel. en hellig tyr, gudhen Monthus inkarnation.

'bukkar, d. s. s. skovmærke.

bukkeblad (*Menyanthes trifoliata*), art af ensianfam., har 3-fingrede blade og hvide el. lysrosa blomster. Alm. i sumpe i Danm. Anv. i med.

Bukkeblad.

bukkebro, bro, hvis faste understøtninger er udført med bukke. Anv. mest militært.

bukketorn (*'Lycium barbarum*), art af natkyngefam., er en busk med rødålla blomster og aflange, røde bær. Planter som hegnsbuk og prydbuk.

bu'ko'liisk (gr. *bukolos* hyrde), hyrdeagtig. Ved **B** poesi forstås idealiserende idyllisk skildring af enkelt naturliv, navnlig hyrders og hyrdinders kærlighed. I verdenslitt. spænder **B** digtning fra 6. årh. f. Kr. til 18. årh. og over næsten alle genrer; antikke hovednavne er Theokritos og Vergil. I Ital. opstod operan ca. 1600 som udløber af **b** drama.

Buko'vina, landskab i de nordostl. Karpater. 1775–1918 ostr., derefter rum. Det af ukrainere boede N-**B**, med hovedstaden Tjernovitsj, blev 1940 overdraget Sovj. (Ukraine).

'buxsbom (lat. *buxus* buksbom + mnty. bom træ), slægt af **b**-fam. Buske, hvis blade er stedsgrønne, tykke og læderagtige, og hvis blomster er særkønnede og uanselige. Et par arter er alm. hæk- og indfatningsplanter. Træet af **B** fra S-Eur. anv. til drejerarb. m. m.

buksekalv (*du'blekalv*), kalv med abnormt fyldig muskulatur, navnlig på bagparti og lår.

Bulawayo [b(ɔ̃)u:'lə'wəjõ], by i det vestl. S-Rhodesia; 52 000 indb. (1946). Guldminer.

bulb [bålb] (eng. af gr.-lat. *bulbus* løg), sov., vulst langs kanten af en skinne.

'Bulbjær'g, 47 m h. pynt ml. Vigso Bugt

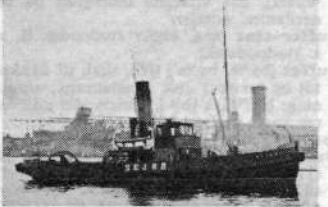

og Jammer Bugt. Foran klinten (bryozokalk) strandpilen Skarreklit (16 m).

bulb-køil [bålb-], sov., pladekøl med bulb i underkanten.

bulbul, d. s. s. hårfugle.

bug'serbåd, slæbebåd, mindre damp-el.

motorfartøj, specielt bygget for busgering af andre lake skibe.

bug'sere (holl.), slæbe noget efter sig i vandet.

bugspyt, sekretet fra bugspytkirtlen (*pancreas*), udtømmes i tolvfingertarmen og indeholder enzymer, der nedbryder kulhydrater, fedt og æggehvidestoffer.

bugspytkirtlen (*pancreas*), et aflangt 15–20 cm l. organ, der ligger i underlivs-hulens tværsnit foran l. lændehvirvel og bag mavesækken. **B** består af to slags kirtelvæv. Den ene, der udgør hovedmassen, producerer et sekret, der tømmedes ud i tolvfingertarmen, hvor det medvirker i fordøjelsen. Den anden, der ligger i øformation og benævnes de Langerhans'ske øer, producerer hormonet insulin.

bugstik (*laparocentesis*), en lille operation, hvorved man med en kanyl fjerner vædskeansamlinger i bughulen.

bugsvampe (*Gasteromy'cetes*), fam. af svampe med kødede, i reglen ret store frugtlegemer bestående af hinde- el. læderagtige lag, der omslutter et tyvæv, hvor sporerne dannes. Frugtlegemet åbner sig først ved sporenes modning. Her til bl. a. stinksvamp, støvbold, bruskbold, stjernebold.

bugsvømmere (*Co'lxix*), vandtæger, der svømmer frit i vandmassen med bugen nedad, adskillige arter, alm. i Danm.

Bugsvømmer.

bugsom, frugtbladens sammenvoksede rande. På **b** sidder frøanlæg-gene.

bugt, 1) *geogr.*, bred indskæring; mindre **b** kaldes vig, større **B** havbugt; 2) *sov.*, a) krumning i et løst liggende tyv, b) midterste og underste del af et rasejl.

bugtaler, person, som er i stand til at tale næsten uden at bevæge læberne og derved give sine tilhørere indtryk af, at lyden kommer fra et andet sted.

bugvattersot (*askites*), ansamling af vædske i bughulen.

Buha'ra [-'ā-], 1) oaseby i Uzbekistan, Sovj., SØ f. Aral-søen ved floden Zerafsjan; 50 000 indb. (1939). Jernbaneanlægsstation i et frugtbart oaseområde, hvor der dyrkes hvede, majs, bomuld, frugt m. m. Tekstil- (bl. a. tæppe-) industri; 2) tidl. selvst. rige om byen **B**, fra 1207 under tyrker, mongoler og uzbeker, 1756 khanat, 1785 selvst. emirat, 1868–1917 russ. lydstat. Emiren afsattes 1919; sept. 1920 proklameredes Sovjetreb. **B**, feb. 1925 indgik **B** i sovjetreb. Uzbekistan, som maj s. å. tilsluttedes Sovj.

buhara-tæpper [-'ka:] (efter byen *Buhara*), fine, håndknyttede tæpper, oftest tilvirket i Afghanistan og Turkistan. Mønstrene er næsten altid strenge, stiliserede el. geom. motiver i vekslende rød-

bul'bær'paralyse (efter *bulbus* (*rachiticus*) den forlængede marv), sygdom, der angriber den forlængede marv (hjernens nederste, bageste del) og medfører taleforstyrrelser, synkebesvær og forsk. lamelser.

buldog ['buldog] (eng. af *bull* tyr + *dog*

hund), eng. hundrace, opr. anv. til tyre-kampe, en stærk, tungt bevægelig hund. En spinklere varietet er den fr. **b.**

bulle, lokal blodansamling (*hæmatom*) ml. hud og knogle, oftest i panden og på issen.

Bul'ganin, *Nikolaj* (f. ca. 1895), sovjet. politiker. I en årrække formand for Moskvas bysovjett; organiserede 1941 Moskvas forsvar, s. å. form. f. centralfrontens militærråd. Nov. 1944 vicefolkekommisær f. forsvar og medl. af forsvarsrådet, 1947-49 min. f. de væbnede styrker.

bul'ga'rer, 1) et tyrk. folk, der (o. 700) oprettede det ældste bulg. rige ml. Donau og Balkan-bjergene og (10. årh.) bulgareriget ved Volga; 2) den slav. befolkning i Bulgarien, der har taget navn efter den fåtallige herskerklasse af 1), der hurtigt slaviseredes.

Bul'ga'rien, bulg. *Bulgaria* [bol'garija], stat (republik) på den nordøstl. del af Balkanhalvøen; 110 842 km², 7 048 000 indb. (1947). Største byer: Sofija (hovedstad), Plovdiv og Varna. (Kort se Balkan). - Kysten mod Sortehavet har større bugter ved Varna og Burgaz. Fra lavlandet ved Donau rejser landet sig jævnt mod de Ø-V-gående Balkan-bjerge (2375 m). S f. disse bjerge, der er stejlest mod S, følger et nyt frugtbart lavland, der afvandes til Maritsa og dens biflod Tundzja. Den sydvestl. del af **B** er opfyldt af Rodopi-bjergene. **B** har temp. fastlandsklima med vintertemp. omkr. 0°, og en varm sommer med lidt over 20°. Den største nedbør falder i forsommern, og kun i bjergene er der nok til skove (eg, bøg, gran, fyr). I lavlandet vokser græssteppe. Af *befolkningen* er 87% bulgarer og 10% tyrker. - *Mønt*: 1 lev = 100 stotinki. *Mål og vægt*: Meter-systemet. - *Erhverv*. 4/5 af befolkningen lever af landbrug, men metoderne er primitive, og udbyttet pr. ha er ikke over halvdelen af Danm.s. Af landet er kun 1/3 opdyrket, deraf 1,3 mill. ha med hvede og 0,7 mill. ha med majs. Endv. dyrkes rug, byg, havre, ris, vin, frugt, grøntsager, sukkerroer, solsikke (0,2 mill. ha), søya-bønner o. a. olieplanter, bomuld, tobak m. m. Kvægavlen er en vigtig gren af landbruget, og bjergenes græsgrange udnyttes. I 1947 fandtes 529 000 heste, 1 711 000 stk. hornkvæ, 7 982 000 får og geder, 1 028 000 svin (1946) og 6 615 000 høns. - *Fiskeri*, skovbrug, minedrift er svagt udviklet; der udvindes dog ca. 4 mill. t sten- og brunkul årlig og lidt jernmalin. - Der findes en beskeden føde-vare-, jern- og tekstilindustri. Industriproduktionen i 1947 var 58% større end i 1937. Der eksporteres landbrugsprod. som tobak, æg, frugt og korn samt uld og kød. Handelsflåden er ubet. og jern-banenettet er tyndt. - *Forfatn.* Efter forfatn., vedtaget 4. 12. 1947, er **B** folke-republik; lovgiv. nationalforsam. (so-branje), valgt på 4 år v. alm. valget for 18-årige, vælger regeringen. Jorden tilhører den, der dyrker den; privat erhverv tilladt; ejendomsret til det man erhverver ved arbejde el. opparing; lov-begrænsning af grundejendoms størrelse. Kirken er skilt fra staten, må ikke mis-bruges til polit. propaganda. Forbud mod

partidannelse på relig. grundlag. - *Hær og flåde*. Alm. værnepligt. Første tjenestetid under fanerne 2 år. Efter fredstraktat af 1947 er værnets størrelse: Hæren 56 800 mand. Flådevæbnet 5200 mand med 90 fly. Flåden 3500 mand og 7250 tons tonnage. - *Kirken*. 84% tilhører den ortodokse kirke; 800 000 muhamedanere, ca. 50 000 katolikker og ligeså mange jøder.

Historie. **B** opstod, da de tyrkiske bulgarer 679 indvandrede til den tidl. rom. provins Øst-Moesien, hvor de hurtigt assimileredes med den i 6.-7. årh. indvandrede slaviske befolkning, hvis sprog de antog. **B** gik 864 over til kristendommen, deres største størrelse: Simeon (893-927) tog titelen tsar. Basilios 2. erobrede **B** 990-1018, men fra 1186 blev **B** atter uafh. I årene efter 1361 erobrede tyrkerne **B**. Det tyrk. herredømme var længe fredeligt; bulg. folk forblev kristent, undt. godsejerne. **B** led som gennem-marchland under krigen ml. Østr. og Rusl. I 19. årh. opstod selvstændighedsbevægelse, 1876 blev opstand brutalt undertrykt af Tyrk. 1878 blev **B** ml. Donau og Balkankæden tyrk. vasalstat under kristen fyrste. 1885 tilknyttedes Østrumelien, 1886 slg. **B** Serbien, men først Alexander af Battenberg (1879-86) måtte s. å. abdicere p. gr. af russ. uvilje. Ferdinand af Coburg (1887-1918) opnåede magternes anerkendelse af **B**, erklærede sig 1908 uafh. af Tyrkiet (tog titelen tsar). **B** bar hovedbyrden under 1. Balkankrig 1912-13; planer om Storbulg. strandede under 2. Balkankrig, hvor **B** måtte afstå sydl. Dobrudzja til Rumænien og Øgve Makedonien, men fik adgang til Ægeerhavet. 1915 gik **B** ind i 1. Verdenskrig på ty. side, brød sammen okt. 1918. Ferdinand abdicerede, efterf. af sønnen Boris 3. (1918-43). I Neulliv-freden nov. 1919 opgav **B** Dobrudzja, lukkede ud fra Ægeerhavet og afstod mod V mindre områder t. Jugoslavien. **B**-s revanchehåb førte 1934 dets 4 naboler til at danne Balkanententen; **B** knyttede sig til Ital. og Tyskl. og opnåede under Bogdan Filovs ledelse fra 1940 udvidelser: Dobrudzja fra Rumænien 1940, Makedonien fra Jugoslavien 1941, besatte nordl. Grækenland; fra marts 1941 stod ty. tropper i **B**. **B** gik ikke i krig mod Sovj., men deltog i tremagtspagten og antikominternpagten; sept. 1944 søgte **B** at trække sig ud af forb. m. Tyskl., optog efter sovj. krigs-erklæring kommunister i reg.; under Kimon Georgievs ledelse indledtes venskabs m. Sovj. og udrensning af ty.-venlige. Efter folkeafstemn. sept. 1946 blev **B** republik; den umyndige tsar Simeon 2., søn af Boris 3., forlod **B**; valg gav kommunisterne 277 mandater af sobranjens 465, men samarbejdet ml. partierne i »fædrelandsfronten« (kommunister, Agrarer, Socialister, Georgievs antity. »Zveno«-part) fortsatte m. kommunisten Georgi Dimitrov som reg.chef. Ved fred 10. 2. 1947 genoprettedes gl.grænse til Jugosl. og Grækenl., og bulg. krav om adg. t. Ægeerhavet afvistes, men **B** beholdt sydl. Dobrudzja. Efter bondepolit. Petkovs henrettelse okt. 1947 rettedes skarpe angreb mod bulg. reg. fra eng.-amer. side. 1948 samledes alle polit. partier i fædrelandsfronten. S. å. nationaliseredes industrien.

bul'gar'riget ved Volga, et rige af tyrk. bulgarer, som bestod fra 10. årh. til det 1237 blev ødelagt af mongolerne.

bul'gar'sk litteratur. Middelalderlitt. består væsentlig af homilier, helgenlegender, apokryfe skrifter, kirkelig orienterede annaler. I romaner el. romantiske fortællinger om den vise Akiryos el. om Barlaam og Josafat bryder det verdslige skænit. moment igennem. Tyrkernes invasion i slutn. af 14. årh. standser helt denne lit. udvikling. Først i slutn. af 18. årh. indtræder en spagfærdig kulturel vækklelse. Paisios af Chilandars *slavisk-bulg. hist.* (1762) og især Venelin på russ. udg. bøger om bulgarerne (1820-38) dan-ner grundlaget for en selvstændiggørelse i Bulg. De mest markante førere i denne retning var Petko Slavejkov (1827-95),

Francis Bull.

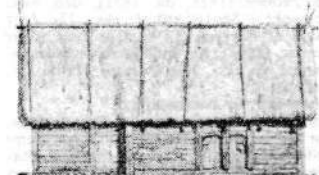
Olaf Bull.

som overs. russ. digtere og samlede bulg. folkevise, videre Savva Rakovski (1821-68), som kaldte folket til oprør imod tyrkerne, og Ljuban Karavelov (1837-79), som gav de første prøver på en litt. bulg. prosa, samt endelig Hristo Botev (1848-76), som med sine 20 digte står som den uforglemmelige mester i poesien. Den **B** stod både før og efter befrielsen i realisme-ns tegn. Ivan Vazov (1850-1921), både lyriker og prosaist, vandt eur. be-rømmelse med sin roman *Under Åget* (1889). Hans samtidige (Vlajkov-Veselin, Aleko Konstantinov, Stojan Mihajlovski og Kirill Hristov) er alle optaget af at skildre den bulg. virkelighed, undertiden med hvas ironi. Moderne **b** koncentrerer sig omkr. lyrikeren Pentjo Slavejkov (1866-1912). Ved siden af ham står Petko Todorov (1879-1916), prosaist og dramatikere og Petko Javorov (1877-1914), en højtbegavet lyriker. Moderne **b** holder øjnene åbne for vesteur. kultur, men er stærkt behersket af russ. sympati-er.

bul'gar'sk sprog, sydslav. sprog, som har fjernet sig stærkt fra det oldbulg. sprogr-trin i tekster fra 9.-10. årh. (oldkirkeslav.), mangler deklination, komparation og in-finitiv, har bevaret præsens, imperfektum og aorist samt fl. sammensatte former, har en efterhængt art. Akcenten er fri.

Bul'ghar, anden navneform for Bolgary ved Volga.

bulhuse (bulg. træstamme), gl. hustupe helt af træ, gerne eg, karakteristiske ved at mellemrummene ml. vægstolperne er ud-

fyldt med vandret liggende, sammen-notede planker, kendes allerede fra vor ældste middelalder, mens de sidste rejstes på Koldingegnen omkr. 1800.

bulkehead [b'alkhead] (eng., søv., skod. *bulk*-ladning [b'alk-] (eng. *bulk* skibslast), søv., ladning, der er anbragt løst i skibets lastrum, f. eks. kul, korn o. l.

Bull [bül], *Edvard* (1881-1932), no. historiker. Udg. banebrydende værker om no. middelalderhist. og *Kristianias Historie* 1-2 (1922-27). Venstreorienteret social-ist, udenrigsmin. 1928.

Bull [bül], *Francis* (f. 1887), no. litt. historiker. Prof. 1925. Spec. interesseret i no. litt. fra unionstiden med Danm. Hovedværker: *Ludvig Holberg som historiker* (1913), *Fra Holberg til Nordal Brun* (1916) og *litt. efter 1500 i B* og *Paasches III. No. Litt. hist.* 1-5 (1923-37). Blev 1941 arre-steret af Gestapo; var interneret på Grini indtil freden. Fra fangetiden skriver sig *13 taler på Grini* (1945) og 1. bd. af *B*'s erindringer *Traditioner og minder* (1945).

Bull [bül], *Jacob Breda* (1853-1930), no. forfatter. Kraftig modstander af sam-tidens radikale ånder (Ibsen, Jæger o. fl.); skrev nat. skuespil, digte og romaner. Litt. værdi har kun hans folkelivsskildr. fra Østerdal, bl. a. *Fra Skog og Fjeld* (1894), *Fonnaasfolket* (1902), *Knut Veum* (1910).

Bull [bül], *Olaf* (1883-1933), no. forfatter. Har udg. fl. digtsaml. bl. a. *Digte* (1909), *Sjernerne* (1924), *Melope* (1927); stærk

evne til at omsætte sædelige oplevelser og refleksioner i natur- og fantasibilleder. En inspireret oversigt over No.s kulturhist. giver digtcyklen *De Hundrede Ar* (1928). (Portræt sp. 609.)

Bull [bül], Ole Bornemann (1810-80), no. violinvirtuos. Deb. 1832 i Paris. Besøgte fra 1843 ofte USA og tilbragte de sidste 10 år af sit liv her. Af hans kompositioner lever endnu *Saterjentens Søndag*.

'bulla (lat.), amuletkapsel m. esken, i oldtiden alm. bæret af etruskere og romere, i Rom dog mest af børn.

bulle (lat. *bullo*, egl. knop, kapsel), opr. segl vedhængt et dokument, siden selve dokumentet; anv. mest om pæverbve af en vis almengyldighed. **b** benævnes efter deres begyndelsesord. **Bul'**larium, bullesamling.

bulleskab, betegn. oftest brugt om betændeelse i en finger (paranarium). En bullen finger bør altid læggebandedes, da **b** let kan brede sig til seneske, knogler el. led og være indledning til en mere udbredt blodforgiftning.

bulletin [byla'tæn] (fr.), off. meddelelse (f. eks. om vejret, om patients tilstand).

bullion ['buljøn], eng.-amer. betegn. for opræget guld- el. sølv-barre.

Bullitt ['bulitt], William (f. 1891), USA-diplomat. Deltog i fredskonferencen 1919, sendtes til Sovj. i forgæves forsøg på at opnå kontakt; USAs ambassadør i Sovj. 1933-36, i Frankr. 1936-41; 1941 til Sovj. som Roosevelts sær. udsending. 1944-45 majør i 1. fr. armé.

bull-terrier ['bult'ri:ər], hunderace. Mellemform ml. bulldog og terrier. Hvid.

'Bulltofta, Malmös flyveplads.

bulmeurt (*Hyos'cyamus* 'niger'), art af natiskygefam., en meget giftig, klæbrigehåret plante med ubehagelig lugt, store gullige kroner med violette årer. Ret alm. på øde pladser, ved strandbredder.

Bulwer-Lytton ['bulwə 'litan], Edward (1803-73), eng. forfatter. Skrev med betydning, men ikke særlig dygtigende fortællekunst en lang rk. romaner i forsk. genrer, dels melodram. forbruderskildringer, f. eks. *Falkland* (1827, da 1851) og *Pelham* (1828, da 1851), dels hist. romaner i Scotts stil, f. eks. *The Last Days of Pompeii* (1834), *The Last of the Barons* (1843), og endelig realistiske romaner, f. eks. *The Caxtons* (1849, da 1850 o. fl.).

bumerang, se boomerang.

buna (butadien + natrium), fællesbetegn. for en række syntetiske gummier fremstillet af butadien. Polymeriserer butadien ved indvirkning af natrium dannes **b 85** og **b 115**. Det er muligt at forene op til fl. tusinde butadien-molekyler til kædeformede makro-molekyler (**b 85** og **b 115** har således molekylvægten ca. 85000 og ca. 115000). Ved polymerisation af butadien med styrol el. akrylnitril dannes henholdsvis **b S** el. **b SS** og perbutan; **b 85** og **b 115** anv. nu kun lidt, mens **b S**, **b SS** og perbutan har stor bet., idet disse bl. a. har større modstandsdygtighed over for benzol og olie end naturkautsjuk. **b** er således ikke kun et erstatningsprodukt for naturkautsjuk, men et råstof, der på trods af sin høje pris kan konkurrere med naturkautsjuk ved mange anv. **b** og **b**-lign. stoffer blev allerede før 2. Verdenskrig fremstillet i store mængder i USA, Sovj. og Tyskl.

bunch [bān'tʃ] (eng., egl. bundt, knippe), eng. garnmål = 180 000 yards.

Bunche [bāntʃ], Ralph Johnson (f. 1904), amer. sociolog og embedsmand. Neger; universitetslærer fra 1928, prof. 1937. Fremragende kender af raceproblemer, især afrikanske. Under 2. Verdenskrig konsulent for de Allierede i afr. og fjern-øst. spørgsmål. 1945-47 ledende embedsmand i det amer. udenrigsmin. afd. for afhængige områder. Dec. 1947 første sekr. for FN's Palæstina-kommission. Efterfulgte septr. 1948 Folke Bernadotte som FN's møglær i Palæstina-konflikten; trådte april 1949 tilbage efter at have gennemført våbenstilstand.

Bund deutscher 'Mädel ['bunt 'dɔy'fɔr-]

Ivan Bunin.

Jacob Burckhardt.

forsk. BDM (ty: ty. pigers forbund), pige-afd. under Hitler-Jugend. Fra 1936 obligatorisk som øvr. Hitler-Jugend; virkede ved siden af polit. ensretning af kvindel. ungdom for opdragelse til de nazistiske tanker om kvindens virke.

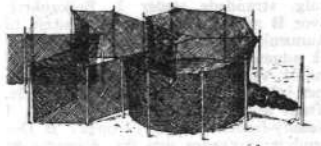
bunden liste, fortegn. over de varer, til hvis indførelse der kræves tilladelse (valutaattest).

bunden næring, erhvervsvirksomhed, hvis udøvelse er betinget af en særlig adkomst, f. eks. af næringsbrev.

bunden opsparing, lavt forrentet tvangsopsparing til staten for indtægter over en vis størrelse (12 000 kr. for forsørgere u. børn) til tilbagebetaling efter 4-5 år. Opkrævet s. m. skatterne 1943/44-45/46 som inflationsbekæmpende foranstaltning. Pr. 21/2 1947 indstod 139 mill. kr.

bunden stil, rytmisk forment sprog (mods. prosa); i musikken også kaldet streng stil.

bundgarn, langt radgarn, som, støttet til pøle, leder fisken ind i garnfælden (hove-

Alebundgarn.

det) for enden af raden; anv. t. fangst af sild, makrel og ål. I 1947 5200 **b** i Danmark.

Bundgaard, Anders (1864-1937), da. billedhugger; hovedværk: *Gefionspringvandet* (1908, Langelinie); *dekorative skulpturer til Kbh.s rådhus* m. m. (Ill. se Gefionspringvandet).

bundmoræne, den under en gletscher el. indlandsdannede moræne.

bundne priser, priser, hvis forandring begrænses af priv. virksomheder el. off. indgreb.

bundramme, søv., den underste del af en maskine, et spil o. l.

bundensten, flintsten el. flækkede granitsten af uregelmæssig form, der sættes så tæt som muligt som underste lag i en vejbelægning.

bundstok, tværskibs afstivningselement i skibsbunden.

bundtandk, vandtætte tanke i et skibs dobbeltbund til opbevaring af brændselolie el. til vandballast.

bundtjiler (oldn. *bilja* bræt, planke), løse flager el. ristværk i bunden af en båd.

bungalow ['bongalɔ] (eng. af bengali *bānglā* bengal-), egl. letbygget 1-etages hus i troperne; i Danmark. populær betegn. for hus i 1 etage med fladt el. lavt tag.

'Bunin, Ivan (f. 1870), russ. prosaist og lyriker, Nobelpriser 1933; behandlede i sin gennembrudsbog, *Landsbyen* (1910), det russ. bondetema ud fra nye kritiske synspunkter. Emigrerede efter revolutionen til Paris, hvor han udsendte fl. novellsaml. (Portr.).

bunke (*Deschampsia*), slægt af græsfam. med blomster i top. Knyttet til morbund er bølgel **b** (*D. flexuosa*) med topgrenene bølgede; 2 andre arter, der ligesom denne har store tuer, vokser i moser og sumpe.

'Bunke, Erich, ty. nationalsocialist. Jurist, toldembedsmand; 1936 i Gestapo. I Danmark. var **B** i besættelsens sidste år som kriminalrat chef f. undersøgelsesafd. under Hoffmann, fra sept. 1944 på Kbh.s Politigård. **B** undslap efter kapitulationen.

'bunker (eng.), 1) søv., kulrum i et damp-

skib; 2) *sport*, på en golfbane forhindring i form af sandgrav; 3) *mil.*, kamphus (af jernbeton) med maskingevævrer (og let skyts); dækningsrum mod flyverbomber.

Bunker Hill ['bʌŋkər 'hi:l], en 33 m h. bakkekam i Bostons omegn i USA, hvor 1775 et af den nordamer. frihedskrigs første slag udkæmpedes.

bunkeåre el. **bunkeåre**, svær åre til sejlskib; ros af bl. mand.

'Bunnefjord ['bʊn-æ:] den inderste vig af Oslofjorden.

Bunsen ['bʊnzən], Christian Karl Josias (1791-1860), preuss. gesandt i London 1841-54; modarbejdede Danmark. ud fra slesvigholst. synspunkt.

Bunsen, Robert Wilhelm (1811-99), ty. kemiker, grl. s. m. G. Kirchhoff spektralanalysen baseret på grundstoffenes karakteristiske spektre og opdagede ved denne to nye grundstoffer rubidium og cesium. Han undersøgte endv. de org. arsenforb. og udviklede s. m. den eng. kemiker H. E. Roccoe (1833-1915) fotokemien.

'Bun'sen-brænder (konstr. af R. W. Bunsen), gasbrænder, ved hvilken 30-50% af luften til forbrændingen forlods indsuges i gastrommen, hvorved forbrændingen bliver koncentreret og flammen varmere (ca. 1600° C).

buntmager (mnty. *bunt* pelsværk), håndværker, der fremstiller pelsvareer.

Bunyan ['bʌnjən], John (1628-88), eng. rel. forfatter; sluttede sig til baptisterne som lægprædikat og sad derfor 12 år i fængsel. **B**'s hovedværk er den store allegori *The Pilgrim's Progress* (1678); da *En Pilgrims Vandring* (1915); et typisk stykke protestant. individualisme.

Buonaparte [bwɔnə'partɛ], ital.-korsikansk adelsslægt. Napoleon B antog den mere fransk klingende form **Bonaparte**.

Buonta'lenti [bwɔn-], Bernardo (1536-1603), ital. arkitekt, maler, billedhugger, fæstningsingeniør, i Firenze: paladser, tilbygning til Palazzo Vecchio (1588).

Buphthalmum ['bʊftal-], (gr. bās okse + ophthalmós øje), bot., d. s. s. tusindstråle.

bu'ra'n (russ.), i Rusl. og Sibirien betegn. for stærke vinde ledsaget af snefog. **b** er meget frygtede.

Bu'rano-kniplinger (fra øen Burano v. Venezia), en nyere efterligning af points de Venise og Alençon-kniplinger.

Burbank ['bʌrbəŋk], Luther (1849-1926), amer. planteforædler. **B** var en af de første gartnere, der drev rationallye planteopdrægtning; mange af de nye sorter fik stor betydning.

'Burckhardt, Jacob (1818-97), schw. kultur- og kunsthistoriker. I sine monografiske ungdomsværker præget af romantikkens hist. opfattelse. Hans mandtoms hovedværker, alle kulturhist. tværnsnit, er *Die Zeit Konstantins des Grossen* (1853), det berømte *Die Kultur der Renaissance in Italien* (1860), hvori skildres tilblivelse af den moderne individualistiske bevidsthed, og *Griechische Kulturgeschichte* 1-4 (1898-1902). En kritik af det 19. årh.s fremskridtsro og magtpolitik udførte **B** i *Weltgeschichtliche Betrachtungen* (1905). (Portr.).

Burdach ['bʊrdɑ:t], Konrad (1859-1936), ty. germanist. **B** gav med omfattende humanistisk lærdom væsentlige bidrag til ty. sprog-, litt.- og åndshist.; dyrkede især Renaissanceen: *Vom Mittelalter zur Reformtion* (1893 ff.).

bureau [by'ro] (fr. *bure* vadmel, deraf vadmel-el. klædedetrukkent bord, skrivetbord), kontor.

Bureau des Longitudes [by'ro de lɔzi'ty:d], et 1795 i Paris oprettet bureau til fremme af astron., særlig dens anv. i navigation og mat. geogr. Udg. bl. a. årlig almanakken *Connaissance des Temps*.

Bureau international des poids et mesures [by'ro æ'tɔrnəsjɔ'nal de 'pwɑ e ma'zʏ:r] (fr.), det internat. bureau for vægt og mål i Paris, grl. 1875; **B** opbevarer for de til meterkonventionen tilslørede lande de fælles internat. prototypen og foretager sammenligninger ml. disse og de enkelte staters prototypen for meter og kilogram.

bureaukra'ti' [byro-] (*bureau* + *-krati*), egl. kontorherredømme, styre ved embedsmænd. En stærk udvikl. af dette i offentl. el. større priv. virksomheder kan føre til overdriivelse af formelle og traditionelle hensyn; især under enevældig styrelse opstår da let fare for magtmisbrug og korruption.

Bureja [-ræ-], *biflod* til Amur i Østsibirien; ved **B** stort kulfelt.

bu'rette [by-] (fr.), i rufangsenheder (ml) inddelt glasrør med afløbshane, hvorfra man nøjagtigt kan afmåle vædskerumfang. Anv. især i titreranalysen.

Burgaz [bur'vas], Bulg.s næstvigtigste havneby, ved en dyb bugt fra Sorte-havet; 36 000 indb. (1934). Bane til indlandet. Korneksport.

'Burgdorf [-rk-], malerisk schw. by i kanton Bern ved floden Emme; 10 000 indb. (1941). Tekstil- og chokoladeindustri.

'Burgenland [-lant], østr. forbundsland mod grænsen til Ung.; 3967 km²; 300 000 indb. (1946). Hovedstad: Eisenstadt. Frugtbar bakkeland omkr. Neusiedler See. Befolkn. overvejende tytalende, desuden kroater. – 1920 afstået af Ung. til Østr., idet dog Sopron-området efter afstemn. 1921 blev ung. 1945 besat af Sovj.-tropper.

Burghley [bu:'li] el. *Burleigh*, William Cecil, (1571) lord (1520-98), eng. statsmand. Statssekretær under Edvard 6., Elisabeths førende rådgiver. Lord High Treasurer 1572. Støttede protestantismen, arb. f. Marie Stuarts henrettelse.

Burgkmair ['burk-], *Hans* (1473-1531), ty. maler og tegner. Virksom i Augsburg. Muligvis elev af Schongauer. Altærtavler og bogillustrationer.

Burgos ['burgos], sp. by, 220 km N f.

sammen med fedtstoffer, såsom palmeolie.

Bur'gundiske Port, lavning ml. Vogererne og Jura.

'Burian, Emil František (f. 1904), čech. teaterleder, instruktør og forfatter; venterorienteret. Grl. 1933 teatret D 34 (D = (čech.) *divadlo* teater; tallet ændres hver sept. til det flg. årstal); det lukkede af ty. 1940 og **B** sættes i koncentrationslejr; løbet under **B-s** ledelse 1945. Tidl. var **B** udpræget eksperimentator, nu tilhænger af socialistisk realisme.

Buridan [byri'dā], *Jean* (ca. 1300-ca. 1358), fr. filosof. Mest kendt for drøftelse af viljens frihed. Var klar over ethvert valg af afhængighed af de givne forudsætn., men mente dog, at man af hensyn til ansvarligheden måtte hævde viljens frihed. Historien om Buridans æsel, der døde af sult ml. 2 ligestore knipper hø, findes ikke i hans skrifter.

Buris Henrikens, søn af Henrik Skadelår. Hertug i Jylland 1162, udmærkede sig på vendetogene, grl. klosteret Tvis 1163, fra 1167 i fængsel på Søborg for forræderi.

bur'ja'ter, mongolids folk med mongolsk sprog i Sibirien på begge sider af Baikal-søen; buddhistiske nomader og kristne agerbrugere, stærkt eur. påvirket.

Bur'jæt-Mongoliet, ASSR i RSFSR, Sovj. i Sibirien, S og Ø f. Bajkal-søen; 331 400 km²; 542 000 indb. (1939), deraf ca. 50% burjæt-mongoler. Hovedstad: Ulan Ude. Korn- og kvægavl er hovederhverv.

Burke [bu:'k], *Edmund* (1729-97), eng. politiker og forf. Fremtrædende medl. af whig-partiet i Underhuset. Hovedværk: *Reflections on the Revolution in France* (1790), hvori **B** lidenskabeligt bekæmper Den Fr. Revolution. Af hans skarpsindige taler er de berømteste forsvaret for de amer. kolonier og anklagerne mod Warren Hastings, Indiens generalguvernør.

Burke [bu:'k], *Thomas* (1887-1945), eng. forf. Har navnlig skildret Eastend med kineserbyen Limehouse, bl. a. i *Twinkles* (1917, da. *Knækkede Liljer* 1923).

'Burkhard [-rj], *Willy* (f. 1900), schw. komponist. 1942 lærer i teori og komposition ved konservatoriet i Zürich.

bur'lesk (ital. *burla* spøg), lavkomisk, grovkornet; **b** litteratur vil vække latter, især på andres bekostning, f. eks. gnm. grove overdriivelser af legemlige el. sjælelige vrkninger; bl. a. anv. af komedieforf. som Aristofanes og Plautus og romanforf. som Scarron og Rabelais.

Burma ['bu:'mə], burmes. *Myanma* ['bama:'], republik i V-Bagindien; 678 000 km²; 16 841 000 indb. (1941), deraf ca. 10 mill. burmesere (et indokinesisk folk), endv. karen- og shan-folk samt indere. (Kort se Indien). Største byer: Rangoon (hovedstad) og Mandalay. 85% buddhister. Klimaet er trop. med sommerregn. De høje, N-S-gående bjerge mod Ø og V er næsten folketomme. Omkr. floderne Chindwin og Irrawaddy er der lavland med stor risavl (70% af det dyrkede areal; 1940: 8,2 mill. t, 1946: 3,9 mill. t), hvoraf halvdelen kan eksporteres (især til Indien). Foruden ris produceres hirse, sesam, jordnød, bomuld, tobak, te og gummy; kun 11% af arealet er opdyrket. Skovbruget leverer bl. a. teak, mindrefrit olie, tin, bly, sølv, zink og wolfram. – *Forfatning*. Efter den 1947 gennemførte forfatn. er **B** en forbundsrepublik; udoevende magt hos præsident, valgt af unionsforsaml. der består af Deputeretkammer og Nationalietskammer. Regeringen er ansvarlig over for kamrene. Flere ikke-burmesiske befolkede områder (især Shan-områderne) har stilling som forbundsstater el. privilegier som nationale mindretal. – *Historie*. **B** var i middelalderen splittet i stridende småland, hypp. afh. af Kina. Samledes i 18. årh. til enhedsstat, der støede sammen m. Engl. i Indien. Efter fl. krige slog Engl. kong Thibaw (1878-85) 1885, og 1886 indlemmedes **B** i Brit. Indien, men det tog fl. år at dæmpe

modstanden i **B-s** jungle. Udskiltes 1935 fra Indien og fik 1937 et delvis folkevalgt parlament. Erobrede 1942 af Japan; befolkn. støttede ikke Engl. Japanskvenl. reg. under U Ba Maw proklamerede 1943 **B-s** uafhængighed. Tilbagebrøbet af brit. tropper 1945. Nationalisterne fik sæde i regeringsrådet, men rejste under general Aung San, leder f. det antifascistiske parti, krav om fuld uafhængighed, hvad Atlee ikke principielt ville afvise. Efter forhdl. om dominionstatus besluttede **B** heldt at udtræde af imperiet, hvilket Engl. godkendte ved traktat af 18. 10. 1947. Uafhængigheden trådte i kraft 4. 1. 1948. S. å. rejste kommunister og karener oprør og rådede i beg. af 1949 over størstedelen af **B**.

Burmavejen, vigtig vej ml. Burma (Lashio) og Kina (via Kun-ming til Chung-king), anlagt 1937-39 for at modvirke Japans blokade af Kina, 1942-45 afbrudt af japanerne (erstattet af Ledovajejen).

Burmeister ['būrmæi-], *Gabriel* (f. 1886), sv. maler; dekorativt landskabsmaleri, grafik og keramik.

'Burmeister & Wain's Maskin- og Skibbyggeri, A/S [bu:'maistər ʌ 'væin]. Kbh., grl. 1843 af H. Baumgarten (1806-75), som i 1846 gik i kompagniskab med C. C. Burmeister (1821-98). I 1862 trak Baumgarten sig tilbage, og i 1865 optoges William Wain (1819-82) i firmaet. Den første stabelafløbning fandt sted i 1854 og **B** har siden bygget ca. 700 skibe. 1898 sluttedes kontrakt med Rudolf Diesel om udytelse af dieselpatenterne. 1904 afleveredes den første stationære dieselmotor, i 1912 det første oceangående dieselmotorskib »Selandia«. Siden 1912 har **B** og dets licenshavere forsynet 2000 skibe med **B** & **W** dieselmotorer. **B** omfatter 1949 10 forsk. virksomheder. Har bygget verdens største dieselmotor (22 500 HK) for H. C. Ørstedværket. Skibsværftet på Refshaleøen har 6 byggebædder og Nordens største svejsehæl. Den årlige bygningskapacitet er ca. 80 000 t. Indtil 2. Verdenskrigs udbrud var 43% af den samlede motorskibstonnage forsynet med motorer fra **B** og dets licenshavere. **B-s** støberi er beliggende på Tegholmen, maskinfabrikken og administrationen på Christianshavn. Datterselskaber: A/S Holeby Dieselmotor Fabrik, Holeby, A/S Frederikshavn Jernstøberi og Maskinfabrik, Frederikshavn, og A/S Nordisk Dieselauto, der sælger Bur-Wains produkter, er samlefabrik for forsk. udenlandske automobilfabrikker, bl. a. jeepen. I 1932 nedskredes aktiekapitalen fra 35 mill. kr. til 350 000 kr., medens der tegnedes en præferencekapital på 12 mill. kr. 1. 7. 1949 var stamaktiekapitalen 20,3 mill. kr., præferencekapitalen 13 650 000 kr. **B** er Danm.s største industrivirksomhed (ca. 7000 arbejdere, ca. 1000 funktionærer); det meste af produktionen eksporteres.

Burne-Jones [bu:n 'dʒʌnz], *Edward* (1833-98), eng. maler. Elev af D. G. Rossetti. Værker: *Bethehemstjernen*, *Lykens Hjul*. Glasmalerier og billedtæpper.

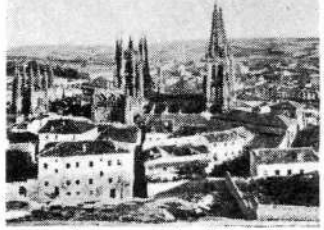
Burnett ['bū:nət], *Frances Hodgson* (1849-1924), eng. romanforfatterinde. Bedst kendt er *Little Lord Fauntleroy* (1886, da. 1891).

Burnley ['bu:'nli], by i N-Engl., V f. Bradford. 84 000 indb. (1947). Tekstilindustri og maskinfabrikker. Kulgruber.

Burnouf [byr'nuf], *Eugène* (1801-52), fr. orientalist; iranistiske og indologiske værker, samt arbejder vedrørende den nordlige buddhisme.

Burns [bu:'nz], *John* (1858-1943), brit. arbejderfører. Organiserede dokstrejken i London 1889. 1892 i Underhuset (Labour, men liberal orienteret). 1914 handeldsmin. (første Labour-medl. af brit. kabinet). Aflagt aug. 1914 i protest mod eng. krigsdeltagelse.

Burns [bu:'nz], *Robert* (1759-96), skotsk lyriker. Levede som bonde og fik senere et lille embede som tolder på sin hjemegn. Digte: *Poems*, *Chiefly in the Scottish*

Burgos med domkirken.

Madrid; 793 000 indb. Berømt er dens gotiske domkirke (1221-1567). Sæde for Francoregeringen 1936-39.

Burghtheater ['burk'te:ta:tər], teater i Wien, åbnet 1741. 1888 rejstes det som en pragtbyggn., der i 2. Verdenskrigs sidste måneder ødelagdes af nazisterne, inden russ. erobrede byen. Dets genopbygning påbegyndtes 1947.

Bur'gund' (fr. *Bourgogne*), 1) burgundernes rige om Worms 413-37 og i Savoyen 437-532; 2) det af grev Boso 879 grl. kongerige i SØ-Frankr. om Arles (= *Arelat*), som 1032 testamenteredes til Tyskl.; 3) det fr. hertugdømme **B** el. *Bourgogne* (hovedstad: Dijon), som 1032 forleendes til Henrik 1.s broder Robert, hvis efterkommere uddøde 1361, og 1363 forleendes til Johan den Godes søn Filip den Dristige, hvis efterkommere uddøde 1477, hvorefter **B** tilfaldt den fr. krone. Under Filip den Dristige og hans efterfølgere, Johan den Uforfærdede, 1404-19, Filip den Gode, 1419-67, og Karl den Dristige, 1467-77, var **B** faktisk uafhængigt og udvidedes med dele af N-Frankr., Nederlandene, Luxembourg og Alsace. De fleste af disse lande tilfaldt 1477 Habsburgerne; 4) frigrevskabet **B** el. *Franche-Comté* = resterne af Arelat, som 1678 tilfaldt den fr. krone.

bur'gund'er, germansk stamme, der fra slutn. af 3. årh. truede Roms Rhingrænse; 437 fik de, efter et nederlag til hunnerne, bopæl i Savoyen, som 532 erobrede af frankerne.

bur'gund'er-harpiks (el. -beg), gulbrun, uigennefindelig fyrreharpiks, bestående af kolofonium, terpentinolie og lidt finfordelt (dispergeret) vand, evt. smeltet

Robert Burns.

N. Busch-Jensen.

Dialect (1786) og desuden mange digte og sange (bl. a. den berømte *Auld Lang Syne* og *A Red, Red Rose*) i antologien *Scots Musical Museum* (1787-1803). **B** betragtes som Skotlands nationaldigter og en af verdenslitt.s største lyrikere. Han skildrer mest sin hjemegn i enkle landlige situationer og stemninger, og mange af hans smukkeste sange har rod i den rige skotske folkevisetradition. **B**s digtning er karakteristisk for den stige æstetiske naturinteresse, der når sit højdepunkt i den romantiske digtn. omkr. 1800. (Portr.)

'burnus (arab.), hvid, ulden kappe med hætte, anv. af araberne i Afrika.

Burr [bu:r], *Aron* (1756-1836), nordamer. politiker. Officer, sagfører, fremtrædende presidentkandidat 1800, ødelagte sin karriere ved at dræbe sin modstander Alex. Hamilton i duel 1804.

'Burrau, *Carl* (1867-1944), da. forsikringsmatematiker. Har skrevet en del astron. afh. og udgivet forsk. mat. tabeller.

burre ('*Arctium* el. '*Lappa*'), slægt af kurvblomsflam., hvis kurve har svøbblade, der er hagekrummede i spidsen, kronerne røde. I Danm. 4 arter, der er ret alm.

burredd, roden af *Lappa* officinalis, indeholder bl. a. en æterisk olie, der udvindes og især tidl. anv. i hårplejen.

Burrough ['bʌrou], *Sir Harold Martin* (f. 1888), eng. admiral. Chef for de lette eng. styrker af Home Fleet, der i efteråret 1941 foretog et vellykket commando-raid mod Vågsey i No. 1942 chef for eskortestyrker under en af de vanskeligste konvojeringer til Malta. Ledede den allierede langgang i Algier 1942, viceadmiral og højstkommanderende i Gibraltar 1943, fra 1945 søml. højstkommanderende for de allierede ekspeditionsstyrker.

Burrough ['bʌrou], *Steven* (1525-84), eng. søfarer; opdagede 1556 Kara Strædet og Vaigataj.

Burroughs ['bu:rouz], *Edgar Rice* (f. 1875), amer. forfatter, bl. a. til Tarzan-romanerne. Debuterede med *Tarzan of the Apes* (1914, da. 1919).

'bursa (mlat. pung), anat., slimsek.

Bur'ssa (urigtigt *Brussa*), by i Tyrkiet nær Marmarahavets S-kyst på en frugtbar slette; 86 000 indb. (1945).

Burschenschaft ['bʊrʃənʃaft] (ty. af *Bursch* dreng, student), betegn. f. ty. studentforeninger stiftet efter den ty. frihedskrig 1813. **B**-bevægelsen var liberal og national; forfulgt af de ty. reg., især fra 1819; bærende element i ty. national-liberalisme til 1848, hvor **B** tog del i rejsningerne. Siden alm. studentersammenslutninger, bevarede duelskikke (mensur), særl. uniformer m. m., hyppigt antisemittisk; 1933-34 nazistisk ensrettet.

burschikos [borʃi'ko's] (ty. *Bursch* dreng, student), uhæmmet, ugenert, flot (på studentermanér).

bur'sitis (lat. *bursa* pung + *-itis*), betændelse i en slimsek.

Burslem ['bu:zələm], del af eng. by Stoke on Trent. Løvareindustri.

Burt [ba:ti], *Cyril* (f. 1883), eng. psykolog og pædagog. Værker: *The Young Delinquent* (1925; da. *Unge Lovovertrædere* 1937), *The Subnormal Mind* (1934; da. *Sjælelige Forstyrrelser hos Børn og Unge*

1943). Hovedværk: *The Backward Child* (1939).

Burthogge ['bʊ:pɑ:dʒ], *Richard* (ca. 1628 -ca. 1700), eng. filosof og læge. Hævdede at tingene er modifikation af en verdenssjel, men at vikon opfatter subjektive tilsyneladelser af dem. Forløber for Locke og Berkeley.

Burton [bu:tɒn], *Sir Richard Francis* (1821 -90), eng. opdagelsesrejsende, besøgte 1853 Mekka. Kendt for sin oversættelse af 1001 Nat: *The Thousand Nights and a Night* 1-16 (1885-88).

Burton upon Trent ['bʊ:tʌn ʊpən 'trɛnt], eng. by NNØ f. Birmingham. 49 000 indb. (1947). Store bryggerier (Bass, Allsopp m. fl.).

Burwain ['bʊ:rweɪn], afd. af Burmeister & Wain. Fremstiller hurtiggående dieselmotorer som lastvogns- og bådmotorer og har oprettet samlefabrik for Studebaker biler. Tillige repr. for forsk. eur. bilfabrikker (Standard (eng.), Skoda (tsech.) m. fl.). **B**-s produkter forhandles af A/S Nordisk Dieselaoto.

Bury ['bʊəri], eng. by N f. Manchester; 57 000 indb. (1947). Uldindustri (fra 13. årh.); bomuldsindustri; kulgruber.

bus (fork. for automobilomnibus), en til offentlig personbefordring indrettet bil med plads til mere end 7 pers.

Busch [buʃ], *Adolf* (f. 1891), ty. violinist og komponist, broder til Fritz **B.** Grl. 1919 sin egen kvartet. Schw. statsborger.

Busch [buʃ], *Eduard* (f. 1899), da. neurokirurg, første overlæg ved Rigshosp.s neurokir. afd. 1939. Prof. v. Kbh.s Univ. 1948. Vidensk. arb. om hjernekirurgi.

Busch [buʃ], *Fritz* (f. 1890), ty. dirigent, broder til Adolf **B.** Ledede 1922-33 operaen i Dresden. Efter nazismens magtovertagelse virksom i udlandet. Har gnm. sit arbejde med Statsradiofoniens symfoniorkester haft stor bet. for musiklivet i Danm. Argentinsk statsborger.

Busch [buʃ], *Moritz* (1821-29), ty. forfatter, opr. radikal, senere Bismarcks talsmand. I *Schleswig-holsteinske Briefe* (1856) vendte **B** sig skarpt mod Danm.

Busch [buʃ], *Wilhelm* (1832-1908), ty. tegner og maler. Knyttet til »Fliegende Blätter« i München som humoristisk tegner. Hans fornøjeligste fig. er de to uartige drenge *Max* og *Moritz*. Hans tegninger, ledsaget af egne vers, udkom i fl. saml. Har desuden malet genrebilleder.

Busch-Jensen [buʃ-], *Niels* (f. 1886), da. jurist. Overretssagfører, fra 1920 sekretær f. Det Da. Sagførersamfund. Under besættelsen i modstandsgruppen »Ringens« ledelse, justitsmin. apr.-nov. 1945, gennemførte straffelovstillægget ang. forældre- og landskadelig virksomhed. Folketingsmand (soc. dem.) fra 1945, atter justitsmin. fra nov. 1947. (Portr.)

Busck [bʊʃk], *Arnold* (f. 1871), da. forlagsboghandler, fra 1903 eneindehaver af boghandelen *A. B.*, som han grl. 1896 s. m. J. L. Wisbech. Fra 1922 indehaver af Nyt Nordisk Forlag.

'Buse-n-fundet, offerbrønd fra bronzealderen, indeholdende kvindesmykker og husdyrknogler, fremdraget 1903 ved Busene på SØ-Møn.

bushel [buʃl] (fork. bu.), kornmål i Engl. (imperial b) og USA (Winchester b) = henh. 36,37 og 35,24 l.

Bushido [bʊʃido] (jap. ridderens vej), moderne betegn. for den æreskødes, som var normgivende for jap. adelsmænd i Jap.s feudaltid; fordrøde troskab, dødsforagt og fintmærkede æresfølelse.

Bushire [-'fj:ɹ], pers. *Būshehr* [bu:'ʃʌhr], havneby i Iran ved Den Franske Bugt; ca. 20 000 indb. Olieeksport.

business ['biznis] (eng.), forretning; bestilling.

Bu'siris, egypt. oldtidsbyer 1) i østl. Nildelta, hjemsted for Osirisdyrkelsen; 2) nær Memphis, det nuv. Abusir med kongegrave fra 5. dyn.s tid (pyramider).

busk, en plante, der har fl. omtr. lige tykke, træagtige skud, der udgår fra jordoverfladen.

Busk, Jens (1845-1908), da. venstrepolitiker, Gårdmand, folketingsm. 1876-1906 (Ribe), knyttet til Hørup. Udpræget bonderepresentant, m. realistisk slag-

færdighed, kritiseret af Højre som bondsk. Blev katolik. (Portræt.)

Buskerud ['bʊskərʉd], no. fylke, strækker sig fra Oslofjorden mod NV på begge sider af Numedal og Hallingdal; 14 863 km²; 149 000 indb. (1946). Mange store søer: Kroderen, Sperillen og Tyrifjord. Skovbrug, stor industri og en del agerbrug. Købstæder: Drammen (hovedby), Hønefoss og Kongsberg.

bus'ket (fr. *bosquet* trægruppe), del af haveanlæg med prydbuske og evt. enkelte træer.

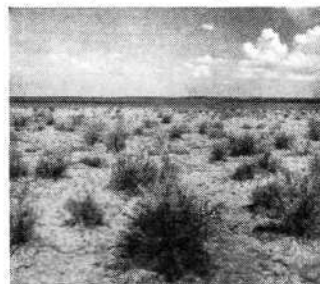
buskgællede (*Lophobranchii*), nålefsik og søheste, der tidl. p. gr. af de buskformede gæller betragtedes som en særlig underorden af benfisk.

buskhoved (*Che'rolophus gale'rita*), slimfisk m. buskformede vedhæng ml. øjnene. Nu og da i Danm.

busksum, d. s. s. birkemus.

buskmænd (af holl. *boschman* kratmand), afr. folk tilhørende Khoisanracen i Kalahari og nordl. Brit. SV-Afr. Middelhøjde 1,52 m, gulbrun, rynket hud, krushår i totter, kvinder ofte med steatopygi. Jægere og samlere; mændene driver jagt med bue og giftpil, snarer og faldgruber; kvinderne opgraver rødder med gravestok og samler larver og insekter. Dragt består af forklæde og slag af skind, blodet er et vindskjul af grene. Tidl. udbredt i S-Afr. indtil Tanganyika-territoret; dette fremgår bl. a. af forhist. **B**-malerier på klippevæg i huler og oftest forestillende krig og jagt; tybarelende forekommer **B**-relieffer, dyrebillede indhugget med stenredskaber på klippeflader.

buskstejpe, de tørreste egne i stepper.

Buskstejpe i New Mexico, USA.

Busoni [-'zo-], *Ferruccio Benvenuto* (1866-1924), ital. komponist og pianist. Virkede ved konservatoriet i Helsinki, Boston, Zürich og Berlin.

busse'ronne (fr. *bourgeon* lærredsbluse), overklædning, oftest et stort ærmeofklæde.

buste ['bʏsto] (fr. af lat. *bustum* gravsted (urnens lag var i Etrurien ofte formed som et hoved)), i billedhuggerkunsten en portrætfremstilling, der i alm. omfatter hoved og bryst. Hermen i gr. kunst var en forløber for **b**, b fik sin egl. udformning i det antikke Rom.

Bu'stelli, *Francesco Antonio* (1723-63), ital.-ty. porcelænspastiker, i Nymphenburg 1754-63.

'Busto Arsizio [-'tsio], ital. bydistrikt i Lombardiet 34 km NV f. Milano; 43 000 indb. (1936). Tekstilindustri.

busstro'fæden (gr. som okserne vender, udtryk fra pløjning), i epigrafikken betegn. for indskrifter, hvis linier læses skiftevis venstre-høje og højre-venstre. **Bustrup**, hovedgård V f. Skive, nu i statens eje.

butadi'e'n, $CH_2CH:CH:CH_2$, umættet kulbrinte, som fremstilles af acetylen, jordoliealgi el. ætylalkohol. **b** og derivater deraf har bet. ved fremst. af kunstig gummi (*buna*).

but'a'n (gr.-lat. *butyrum* smør), C_4H_{10} , kulbrinte, luftart, fås som biprodukt ved jordolieoparbejdning, kulhydrering og synt. benzinfremst.; anv. som flaskegas.

Bute [bu:t-], grevskab i SV-Skottl.; 565 km²; 19 000 indb. (1947).

Bute [bu:t-], *John Stuart*, Earl of (1713-92), eng. statsmand. Georg 3.s skotske

hofmester. Ønskede som kongen personligt styre. Førstemin. 1762-63.

'Butenandt, *Adolph* (f. 1903), ty. kemiker. Undersøgelser over seksualhormonernes konstitution. Nobelpris 1939.

Butjadingen [but'ja:-], ty. marskandskab ml. Weser og Jade.

butler ['bültə] (eng. af gl. fr. *bouteillier* en der beskæftiger sig med flasker), eng., (hus)hovmester.

Butler ['bütlə], *Harold* (f. 1883), brit. folkeforbundspolitiker. Deltog i freds-konf. 1919. 1920 vicedir. og 1932-38 dir. f. Det Internat. Arbejdsbureau.

Butler ['bütlə], *Joseph* (1692-1752), anglikansk biskop og apologetisk forf., hvis *Analogy of Religion* (1736) (mod deismen) var af stor bet.

Butler ['bütlə], *Samuel* (1612-80), eng. digter. Forf. af digtet *Hudibras* (1663-78), en satire over puritanerne.

Butler ['bütlə], *Samuel* (1835-1902), eng. forfatter, romaner: *Erewhon* (1872), da. *Det Land E.* (1945), satire over viktoria-tidens eng. samfund og *The Way of All Flesh* (1902), da. *Al Kødets Gang* (1943), ironisk skildring af forældres forhold til deres børn. **B-s** teori om udviklingens afhængighed af menneskets forstand og vilje, ikke af en blind udvælgelse, påvirkede bl. a. B. Shaw og H. G. Wells.

'Buto, ægypt. oldtidsby i det nuv. vestl. Nil-delta.

butt ['bütl], eng. rummål = 572,79 l (vin) og 490,96 l (øl).

Butte [bu:t], mineby i Montana, USA; 37 000 indb. (1940). Omgivet af store kobberlejer og smelteværker (Anaconda).

butte'lu'r el. *bottelur* (fr. *bouter* drive (for vinden) + *lof* vindstille), kort bom på sider af boven i sejlskibe. Anv. for strækning af fokken.

'butterdeig (ty. *Butter* smør), meget fed, lagvis udrullet hvedemeldejg uden hæve-middel.

butterfly ['bütsflai] (eng., egl: sommerfugl), l) i 20. årh. betegn. for sløjfslips; 2) en anstrengende, men hurtig form for brystsvømning, hvor armene samtidig føres fremod over vandet.

buty'l (gr.-lat. *butyrum* smør), det alifatisk radikale *C₄H₈*.

buty'lalkohol, *butanol*, *C₄H₉OH*. Af de fire isomere **b** er den normale og isob **b** vigtigste. Sidstnævnte findes i fuselien.

butyl'en *C₄H₆*, umættet kulbrinte, luft-art, fås og anv. som butan.

butyl'ra't, salt af smørsyre.

butyro'meter (gr.-lat. *butyrum* smør + *-meter*), inddelt glasbeholder, der benyttes ved fedtbestemmelser i mælk. I **b** opløses mælkenes æggehvide-stoffer v. hj. af syre el. alkali, og fedtet, der samles ved centrifugering el. henstand, aflæses i procent på **b**-inddeling.

Buxtehude [bukstə'hu:də], ty. by i N-Niedersachsen; 7000 indb. (1938).

Buxte'hude, *Diderik* (1637-1707), da. komponist, f. i Hålsingborg el. Helsingør. En af sin tids største orgelspillere, 1660-68 organist i Helsingør, 1668 i Lübeck. Begyndte 1673 »Abendmusiken«, hvor han de sidste fem lørdage inden jul opførte kantater o. a. musik, han selv havde skrevet. Hans værker, der langtfra alle er udgivne, omfatter kammermusik, orgelværker, kantater og suiter for cembalo (el. clavicordio).

Buxton ['bükstən], eng. kursted SV f. Sheffield; 17 000 indb. (1939). Varme kilder, behageligt klima.

Buys-Bal'lot [büys-], *Christophorus* (1817-1890), holl. meteorolog og fysiker. Hans navn er knyttet til den bariske vindlov, også kaldt **B-s** lov.

Buzäu [bu'zäu], by i Rumænien ved S-foden af De Transsilvanske Alper NØ f. Bucuresti; ca. 40 000 indb. Vigtigt olie-felt.

B W G, fork. f. Birmingham Wire Gauge.

B-vitaminer, **B-komplekset**, en gruppe vandopløselige vitaminer, der forekommer i gær, unge planter, korn (klied), lever. De for mennesket vigtigste er: **B₁** = thiamin, anti-beriberifaktoren; mangel fremkaldes beriberi, en nerveidelse. **B₂** = riboflavin, laktoflavin; mangel fremkaldes hud- og nerveidelse. Sammen med **B₃** hører

nikotinsyreamid, P-P, anti-pellagravitaminet; mangel fremkaldes pellagra, en hudlidelse.

by (udslægtet m. verbet *bo*), bet. opr. bosted.

bybaner, de i storbyer og deres nærmeste omegn anlagte jernbaner til betjening af den egl. bytrafik og af forstads- og omegnstrafikken. **B** har ofte eget banelegeme el. særl. sporpar, drives normalt elektrisk og er udstyret med moderne aut. signal- og blokstyr, hvorfor de har en stor kapacitet, i Kbh. f. eks. ca. 20 000 rejsende pr. time i hver retning. Af sociopolit. grunde har **b** ofte lavere tariffører end øvrige jernbaner.

bybefolkning, den del af et lands befolkning, der lever i byerne og de by-lignende bebyggelser i landdistrikterne. Som følge af erhvervenes industrialisering har **b** længe udgjort en stigende andel af de fleste landes befolkning. Denne andel var i Danm. i 1860: 23%, i 1901: 44% og i 1945: 65%.

'Byblos (gr.), nu *Djebel*, föniskis oldtidsby N f. Beirut. Udgravning (beg. 1921) har påvist kulturel og merkantil forb. med Ægypten fra ca. 4. årtus. f. Kr. og fremdraget de ældste kendte föniskiske indskrifter.

'Büchner [-x-], *Georg* (1813-37), ty. forfatter, broder til *Ludwig B.* **B-s** drama *Dantons Tod* (1835) og fragmentet *Woyzeck* (1836, udg. 1879) adskilte sig skarpt fra tidens borgerlige livssyn, idet de, også teknisk set, pegede frem mod ekspressionismen.

'Büchner [-x-], *Ludwig* (1824-99), ty. læge og filosof; broder til *Georg B.* Hævede i *Kraft und Stoff* (1855), at virkeligheden består af materie, som på en gang er kraft og stof. Ordet »sjæl« er kun et samlenavn for hjernefunktionerne.

büch'sflint ['büks-] (ty.), jagtdublet med det ene løb glat til haglskydning, det andet riflet.

bydemåde, d. s. s. imperativ.

Bydgöszcz ['büdgo:stj], ty. *Bromberg*, by i Polen ved Wisla, NV f. Warszawa; 135 000 indb. (1946). Jernbanecentrum og flodhavn med forb. til Odra (Oder). Handelsby med jern- og tekstilindustri.

Bye [by:], *Aase* (f. 1904), no. skuespillerinde. Deb. 1923 v. Nationaltheatret i Oslo. Rigt nynaceret og ofte vittigt spil i et vidtspændende repertoire. Gæstespil bl. a. i Kbh.

byfoged. I de da. købstæder var i den tidl. middelalder en kgl. embedsmænd den højeste myndighed. Da udnævnesretten overgik til byrådet, indførtes betegn. **b**. Senere blev det reglen, at kongen udnævnte **b**, og under enevælden var han indæhaver af al øvrighedsmyndighed samt domsmagten i den påg. købstad. Efter genindførelsen af det kommunale selvstyre var han i reglen formand for byrådet. Ved retsreformens afskaffelse af retspleje og forvaltning overgik domsmagten til underretsdommeren, forvaltningen til politimesteren.

byfred, den i middelalderen i en købstad herskende fred, der håndhævedes med strenge straffe. Tillige betegn. for det område, inden for hvilket freden gjaldt.

byg (*'Hordeum*), slægt af græs-fam. med aks-formet blomsterstand og 3 blomstrede småaks med hvert akseled. Den nedre inderavne forsynet med en lang, ru stak. 16 arter, i Danm. er 4 vildtvoksende. Den dyrkede **b** omfatter mange former, der stammer fra **H. vulgare**, og kan deles i to grupper: seks-raded **b** (*H. vulgare polystichum*) med 6 lodrette rækker korn i hvert aks, og toradet **b** (*H. vulgare distichum*) med 2 rækker i hvert aks. Seksraded **b** omfatter formerne sekskantet **b** el. stjerne**b**, kantet **b** og gaffel**b**. Toradet **b** deles i nikkende **b** (hvortil de hyppigst dyrkede sorter hører), opret **b**, vifte**b** og nogen toradet **b**, som alle er 3-blomstrede, mens abys-

sinsk **b** og sort storavnet **b** er 1-blomstrede. **b-s** stamform kendes ikke med bestemthed. Dyrkingen går meget langt tilbage, i Skandinavien sandsynligvis den først dyrkede kulturplante. Toradet **b** har i den nyere tid næsten fortrængt seksraded. I Danm. dyrkes mest toradet, i dele af Jylland træffes dog firkan-tet **b**, som også er den kornsort, der dyrkes længst mod N, idet den i No. går op til 70° n. bredde. **b** indtager i Danm. det største areal bl. kornarterne. Årsagen til den store stigning i **b**-dyrkingen må søges i jordens stigende kultur og gødningskraft, men hertil kommer et fremragende forædlingsarbejde, - udført af H. A. B. Vestergaard på Abed plantevækststation og på Svalöv og Weibullsholm i Sverige - der har bevirket fremkomsten af en række nye tidlige, styrkede og meget yderige **b**-sorter. De bedste tidlige **b**-sorter er *Abed majab*, *Svalöv frejab* og *Abed riegelb*. Af sildige sorter anv. *Abed archer* meget i blanding med havre. Som foder er **b** fortrinlig til såvel større husdyr som fjerkræ; helst bor dog **b** anv. i blanding med andre kornarter. 1,0 kg **b** = 1 F. E.

Verdensproduktionen af b androg i 1936-38 gnost. 52 mill. t (1946: ca. 44 mill. t). Størst avl har Sovj. (18% af verdenspr.) - i de nordl. skovgegn. (seksraded **b**) og Ukraine (toradet **b**) - og Kina (14%). 9% falder på USA, hvor **b** er vigtig i søregionen og Californien. I Indien er **b**, ligesom i Kina, en vinterafgrøde. Vigtigste producent i Eur. er Tyskl. (7%). Kun i tre lande er **b** vigtigste kornart: Danm. (1948: 443 600 ha, 1459 000 t), Marokko og Abessinien. Udbyttet pr. ha er størst i Danm., Holl. og Belg. (26-30 hg/ha), mindst i Portugal og Atlaslandene (5 hg/ha). - 5-6% kommer normalt i verdenshandelen. De vigtigste eksportlande er i regelen Sovj., Polen, Rumænien, Canada og Argentina; - Engl., Belg. og Tyskl. har størst import.

bygbrand, til brandsvampe: nogen **b** (*Ustilago nuda*) og dækket **b** (*U. hordei*), der begge er alm. i bygaks, som omdannes til et af mikroskopiske sporer bestående sort pulver.

bygd, i No. l) bebyggelse i landdistrikterne, 2) selve landdistrikterne (i modsætning til byerne).

bygdeborg, delvis af naturen befestet sted, hvor omegnens befolkning i ufredstid kunne søge sikkerhed.

'Bygdin, no. sø. i Jotunheimen; 46 km².

Bygdøj ['bygdöj], halvø ved Oslo. Her ligger **B** kongsgård, Folkemuseet m. rige saml. af no. bondekunst, vikingeskibhuset med Oseberg- og Gokstad-skibene, **B Søbad** m. m.

byge, kortvarig nedbør el. pludselig indensættende, kortvarig, stærk vind.

bygeline kaldes det fænomen, at nedbør el. stærk blæst pludseligt sætter ind samtidig på steder beliggende på en ret el. noget krummet linje. **b** opstår ved, at en relativt kold luftmasse bevæger sig frem igennem den omgivende varmere luft. Denne presses herved opad, hvorved der opstår nedbør og blæst. Om sommeren er **b** ofte ledsaget af torden, i de kolde årstider af hagl. **b** er beslægtet med koldfront-fænomenet (se frontologi).

bygflue (*'Chlorops taeniopus*), 3-4 mm l. gul og sort flue; larven gnaver i unge bygaks. Næste generations larver overvintrer i vintersød el. kvikgræs. Det vigtigste middel mod **b** er tidlig såning i bekvem og gødningskraftig jord.

byggebrandende, ansøgning vedlagt tegninger, beskrivelse og beregninger af plantlag byggearbejde, der skal indsendes til og godkendes af de lokale bygge-myndigheder, før det praktiske arbejde må påbegyndes.

Byggefagenes Samvirke, stiftet 1924, omfatter de ca. 15 fagforbund, som har med byggeri at gøre. Formål: at fremme byggeriets og bygningsarbejdernes interesser for at højne fagenes standard.

Byggeforeninger, d. s. s. boligelskaber.

Byggeforskningsinstitut, *Statens*, oprettet 1947, sorterer under Min. for Byggeri og Boligvæsen. Formål: at følge,

Toradet byg.

fremme og samordne tekn., økon. og anden undersøgelses- og forskningsvirksomhed, som kan bidrage til forbedring og billigørelse af byggeriet, samt udnævne oplysende virksomhed ang. byggeforskningens resultater.

byggegrube, udgraving, hvori funderings- og evt. også andre arbejder ved opførelsen af et byggeværk foregår. **b** må ofte afstives mod skred el. beskyttes med spunsngv el. fangedæmning mod vand.

byggegrund, det til en bygning hørende jordområde, såvel det, hvorpå bygningen står som det ubebyggede. På **b** hviler i reglen byggeservitutter, som må tages i betragtning for køb af **b**, idet værdien i høj grad afhænger af disse servitutter ligesom af vej- og kloakbidragenes størrelse. — Værdien af **b** afhænger også af **b**'s bæreevne, idet dårlig **b** kan nødvendiggøre pilotering, altså fordyre bygningen. Særlig godt byggegrund er fastlejret, tørt, groft sand og grus.

byggehytte, det skur, hvori stenhuggerarbejdet til middelalderens storkirker udføres, gav navn til visse, rel. prægede sammenslutninger af teoretisk og praktisk højt kvalificerede fagfolk (den eng. betegn. for **b**: *lodge* har således givet navn til frimurerens loger). **b** var en nødvendig organisation, fordi disse foreningene ikke kunne tilslutte sig nogen enkelt bys lav el. gilde.

byggelinie, en ved lov el. servitut fastsat linie mod gade el. nabogrund, inden for hvilken byggeri skal holdes.

byggeLov, lovbestemmelser vedr. bebyggelse. 1) **b** for *Staden* Kbh. af 29. 3. 1939, som afløste bygningslov af 1889 og bygn.-reglement af 1930, fastsætter regler for bebyggelse i Kbh.s komm. a) Byggs. fordeling dels efter udnytteelsesgraden (størst i den indre by), dels efter kvarterer (boliger, industri o. a.), dels i forh. til gader o. a. bebyggelse. b) Bygg. af den enkelte grund. De konstruktive bestemmelser er indeholdt i bygn.s-vedtægten. — 2) *Bygningslov for Frederiksberg* Komm. af 11. 4. 1890 er, bortset fra enkelte punkter, enslydende med Kbh.s ældre byggeLov. — 3) Lov af 30. 12. 1858 og 3. jan. 1890 fastsætter regler for bebygg. i *Dann.s købstæder*; omfatter v. lov af 8. 4. 1924 også *Sønderjylland*. Supplerende bestemmelser til **b** findes i de lokalt gældende bygn.s-vedtægter.

byggelån, midlertidigt banklån til dækning af de løbende udgifter under en bygnings opførelse; tilbagebetales samlet, når prioritering har fundet sted.

byggemøbler, møbelsæt, der består af enkle grundelementer, hvis mål er afpasset således at de kan kombineres på forsk. måde til det ønskede møbel.

Byggenevnet, oprettet 1939 t. vejledn. for handelsmin., overtog senere admin. af byggemateriale-tildelinger m. v. Hører fra 1947 under boligmin. under navn af Boligmin.s Materialkontor.

Byggeriets Oplysningscentral i Kbh. samler og ordner alle oplysninger om byggematerialer og byggemetoder og besvarer gratis ethvert spørgsmål herom. Oprettet 1940 af Akad. Arkitektforening i tilslutning til byggeudst.

Byggeri og Boligvæsen, Ministeriet for, oprettet 1947, fortrinvis ved udskillelse af sagområder fra indenrigsmin. og arbejdsmin. Omfatter departementet (m. husleje-, materiale-, byplan- og planlægningskontoret) og Statens Bygningsdirektorat. Under **B** hører desuden Boligmin.s Materialkontor samt 4 i 1948 oprettede afdelinger i Århus, Esbjerg, Ålborg og Fredericia).

Bygge-Societetet for Danmark, en privat organisation, oprettet 1937. Formål: at være samlende organ for byggevesenets til varetægelse af dets interesse og opgaver (vedr. tekn., økon., finansiering m. m.) samt fremføre krav og ønsker over for det off. Udg. tidsskr. »ByggeForum«.

byggets bladpletsygge (*Pleospora teres*) viser sig som aflange, brune pletter på de unge planters første løvblad. På ældre planter fremkommer aflange, gul-

lige pletter med brune H-formede tegninger. **b** overføres med kernen, forebygges ved afsvampning.

byggets stribesygge fremkaldes af søsporesvampen *Pleospora graminæ*. Bygbladene får hvidlige striber og flosser på langs. Ondartet, overalt i Danmark forekommende sygdom.

byggerhe, den, der foranlediger og bekoster et byggeri.

Bygholm, tidl. hovedgård V f. Horsens, grl. formentlig 1313 af Erik Menved, 1670 hovedgård. 1918 købt af Horsens by. Hovedbyg. opført 1775; fredet i kl. A; indrettet til »B Park Hotel«. Avlsgården 1946 bortforpagtet til Statens Redskabsudvalg.

Bygholm-fundet, offerfund af kobbersager: 4 økseblade, 1 dolkblad og 3 spiralarvinge i lerkar fra jættestuetid; gjort ved B nær Horsens 1925.

Bygholmsvejle, siden 1868 delvis udtørret vig N f. Løgstor Bredning.

Bygholm A, da vandløb, udspringer NØ f. Vejle, udmunder i Horsens Fjord. Vandkraftanlæg.

bygkorn (*hor'deolum*), lille byld udgørende fra betændelse i øjehårens talgkirtler.

bygkornsbinding, i vævning en lærredsbinding, hvor trådene enkelte steder ikke er bundet om hinanden men ligger fri på overfladen (flotting); herved fås en ru væv med god vandugsningsevne f. eks. til håndklæder. (Bygkornsdrejl fremstilles af hør og bomuld).

Byglandsfjord [Bygningsfjor], no. sø i Setesdal; 36 km².

bygmal anv. under 2. Verdenskrig til brødfremstilling; 60-70% udmalingsgrad; da der ikke dannes gluten (som ved hvedemel) under dejlægningen, har det kun ringe bageevne. **b** blev også anvendt til jævning; det har ca. 10% større jævningssevne end hvedemel, men en mørkere farve og ejendommelig, bitter smag.

bygmester, egl. arkitekt, nu mest anv. om håndværksmester med bygningsstkn. udd., der virker som hovedentreprenør og selv udfører tegningerne til husm.

bygmesterekole, tekn. dagskole for bygningsrådgivere; uddannelsen strækker sig over 4 gange 5 måneder og afsluttes med eksamen som bygningskonstruktør. **b** findes i Kbh., Århus, Odense, Ålborg, Randers, Horsens, Kolding og Haslev. — **b** giver med visse mindstekrav og efter optagelsesprøve adgang til Kunsthøgskolens bygningskole.

bygning [by:yn:] (af *byge* behandle med hvedemel), rensning af garn el. stof af bomuld el. hør med alkalisk lud under opvarmning, oftest i forb. med blegning.

bygningsafgift el. *bygningskat*, næst efter hartkornsskatten den vigtigste da. statskat på faste ejend. 1802-1903.

bygningsattest, et dokument, der godtgør at et byggearbejde er udført i overensstemmelse med love og vedtægter. **b** skal være udstedt, før bygningen må tages i brug.

Bygningsdirektorat, Statens, oprettet 1943, fra 1947 under boligmin., behandler bl. a. byplan- og byggeLovgivn., sanelingsprogrm. og statslån til boligbyggeri samt sager vedr. statens bygninger.

bygningsfredning. If. loven om **b** af 1918 kan enhver verdslig bygning, som har kunstnerisk el. hist. bet., underkastes en begrænset fredning; d. v. s. at den ikke må ændres el. nedrives uden tilladelse fra »Det Særlige Bygningsyn«.

bygningshøjde, afstanden fra terræn til overkant af øverste bjælkelag; den tilladte **b** er fastsat i byggeLov.

bygningsingeniør, ingeniør med tekn. vidensk. uddannelse fra Danmarks Tekniske Højskole el. tilsv. udenlandsk læreanstalt og med speciale inden for bygningsteknikken: husbygning, brobygning, jernbanbygning, vejbygning, vandbygning, vandværke, kloakker o. l. Studietid: 4½ år. — Betegn. anv. i daglig tale også om ingeniør i bygningsteknik (med uddannelse fra teknikum).

bygningsinspektør, embedsmand, der har til opgave at kontrollere byggeLovens overholdelse og føre tilsyn med alle byg-

geforetagender inden for et bestemt område. De fleste af statens bygninger sorteres under 6 kgl. **b**, dog har f. eks. hær, marine og statsbaner eget bygningsvæsen.

bygningskommission, kommunal bygningsmyndighed, som skal godkende tegninger til et byggearbejde samt det færdige arbejde, inden dette tages i brug.

bygningskonduktør, den tekniker, der under arkitektens og/ el. ingeniørens overopsyn har den daglige kontrol med arbejdet på en byggeplads. Også håndværksmestere benytter konduktører.

bygningskonstruktioner, de bærende og afstivende elementer i en bygning, der må beregnes og konstrueres af dertil særligt uddannede teknikere (bygningsingeniører).

bygningkunst el. *arkitektur*, kunsten at udføre tegninger til og lede opførelsen af bygningsværker. **b** adskiller sig afgørende fra de frie kunster derved, at det færdige værk ikke blot skal opfylde æstetiske, men også funktionelle krav, endvid. ved sin flersidige afhængighed af ydre vilkår: arten af tilgængelige byggematerialer, den til enhver tid erhvervede viden om tekn. og konstruktive muligheder, byggeterræn, finansiering m. m. *Historie*. Oldtidskulturerne i Orienten er de ældste, hvis **b** er kendt i hovedtræk. I Ægypt. anv. sten som byggemateriale fra ca. 3000 f. Kr., og **b**'s udvikling kan nøje følges indtil Nye Riges fald ca. 900 f. Kr. (se: Ægypt. kunst); hovedværkerne er kongegrave (pyramider, mastabaer) og templer (Theben, Karnak, Luxor). — Ringerne er kendskabet til **b** i de samtidige mesopotamiske riger (Sumer, Babylonien, Assyrien), hvor mindre modstanddygtige materialer, stampt ler og stoltorrerede mursten, var de foretrukne byggemønstre; udgrav. i 19. årh. har afsløret ruinsteder (Ur, Larsa, Uruk, Nippur, Akkad, Ninive) med templer, paladser og gravpyramider. — De ældste bevarede rester af eur. **b** er ruiner af paladser og borge fra *ægeisk kultur* (kong Minos' palads i Knossos, borge i Mykene og Tyrins) i 2. årtus. f. Kr. Ægypt. indflydelse spores i denne iøv. meget selvstændige **b**; forbilledet for den senere gr. Med gr. **b** indføres former og proportioner som har været normgivende for fl. perioder af senere eur. **B**. Begyndende som kombination af tømmer og stenværk udvikledes **b** i Grækenl.s storhedstid til en kunstnerisk gennemarbejdet stenarkit., hvor bygningen dannede en æstetisk helhed og de enkelte leddes form gav prægnant udtryk for deres funktion. Hovedopgaven for gr. **b** er templet, tænkt som gudens bolig; planen er derfor udformet over mandsalens i fyrsteborgen, opstalten varierer i de tre kronol. og geogr. adskilte hovedtyper: dorisk, ionisk og korintisk stil. I de sidste årh. for romernes erobring af Grækenl. dominerede verdsligt byggeri (rådhus, gymnasier, teatre); nye bygningstyper opstod og ny teknik (bl. a. kilestensbuer, tondehvelvinger) bragtes i anv. Den gr. tradition danner s. m. den etruskiske (udformning af privatthuset) grundlaget for den rom. **b**, hvis bedst kendte arkit.-typer er rigmandsvillaer (atriumhus med indre søjlegård; Pompeji) og monumentalbgn. (Colosseum, Pantheon, Engelsborg, Caracallas terner). Med rom. **b** som væsentligste forudsætning (privathuset og torvebasilikaen) skabtes i *oldkristelig* tid den op i middelalderen dominerende kirke-type: basilikaen med 3 el. 5 langskibe, midtskibet afsluttet med en kuppeldækket apsis og adskilt fra sideskibene med søjlerækker el. arkader (S. Paolo i Rom); den anden hovedtype, byzantisk og senere overvejende i russ. ortodoks kirkearkit., er centralkirken med kuppelhvelving (Sofia-kirken). — Under Karl d. St. (omkr. 800) føres kendskabet til rom. murteknik og byggeformer til N- og Ml.-Eur. og udformes her til *romansk stil*, fortrinvis praktiseret i kirkebyggeri; forbeholdet, den oldkristelige basilika, uvidedes med et tværskib ml. midtskib og apsis og ofte (især i Tyskl.), med to svære tårne på V-facaden; konstante og karakteri-

stiske træk er de halvcirkulære buer og hvelvinger, men stilen får iøv. nationale og lokale særformer (baptisterierne i Pisa og Firenze, domkirkerne i Pisa, Avignon, Orange, Speyer, Worms, Roskilde, Viborg, Ribe, Lund, Stavanger). I *gotisk stil*, der finder sit første klare udtryk i klosterkirken St. Denis, Isle-de-France, bevarede i hovedtrækkene den romanske kirkes plan og opstald uændret, medens proportioner og facader ændres afgørende; spidsbuen erstattede rundbuen, indførtes i hvelvingsystemet (ribbehølv), hvorved højden kunne forøges; trykket fordeltes i vertikale led (stræbebiller, -buer), hvorved væggene kunne aflastes og derefter tåle at gennembrudes af store vinduer (domkirkerne i Noyon, Notre Dame i Paris, Chartres, Amiens, Reims; Bruxelles, Antwerpen, Canterbury, York, Exeter; Strasbourg, Köln, Skt. Knud i Odense, Uppsala). I 15. og 16. årh. udførtes i Ital. (Brunelleschi, Alberti) *renæssancestilen*, der mods. gotikken betonede de vandrette led, og som i ornamentikken optog talr. klass. detaljer; i kirkebygget foretrak man centralplanen (Peterskirken); værdsligt byggeri dominerede (Palazzo Pitti, P. Medici). Udviklingen mod klass. enkelhed videreføres af Bramante og kulminerede hos Renæssansens arkit.-teoretikere (Vitruvius, Vignola, Palladio), der formulerede strenge krav om klass. søjleudformning og proportionering; en modgående retn., repr. af Michelangelo og Bernini, tilstræbte storladenhed og maleisk helhedsvirkn. og indledte dermed *barokstilen*. Fra Ital. breder renæssancestilen sig i 16. årh. over Eur. og udsættet for nat. omformninger, bliver i Engl. til Elisabeth-stil, som i 17. årh. afløses af J. Jones' og Wrens klass. renæssance (Palladian style), i Frankr. til barok og rokoko, hvilke stiltyper findes i Tyskl. (Zwinger, Sanssouci i Potsdam) og i Danm. (Charlottengrø, Amalienborg), hvor dog især holl. renæssance har virket som forbillende. Med *nyklassicismen* i slutn. af 18. og beg. af 19. årh. gribes pany tilbage til antikke forbilleder, rom. og senere især gr. byggesæt; denne retn. er samtidig den sidste med eur. udbredelse. Fra midten af 19. årh. gør nat. betæbrøsel sig overalt gældende og gl. stillarter kopieres i flæng. Først med ty. jugendstil fra omkr. 1900 indledes en stræben efter moderne funktionsbestemt b, som kulminerer i le. Conbusiers arb. fra 1920'erne, der, under forsøget på at skabe arkit., der udnytter nutidens tekn. muligheder og svarer til industrisamfundets behov, helt bryder med b-s tradition.

bygningslov, se byggelev.

bygningsmyndighed. Boligmin. (m. h. t. bygnings-brandforhold på landet justitsmin.) er øverste myndighed for alle gældende byggelove. Den udøvende myndighed har i Kbh. magistraten, på Frederiksberg kommunalbestyrelsen, i købstæderne bygningskommissionen, på landet kommunalbestyrelsen, for så vidt der ikke findes en bygningskommission.

bygningsstatik omfatter statik, samt elasticitet- og styrkelære. b betegner også læren om den praktiske udførelse, begreb og udførelse af bærende konstruktioner (bygninger, broer o. lign.).

Bygningssyn, **Det Særlige**, er oprettet if. lov om bygningsfredning af 12. 3. 1912 og varetager spørgsmål vedr. fredede bygninger. Lederen for Nationalmuseets 2. afd. er selvskrevent medlem.

bygningsstøtter, træ i store dimensioner beregnet til byggebrug. Som regel nåletræ, oftest fyr.

bygningsvedtægt for *Kbh.s Komm.* af 18. 12. 1939 indeholder de til suppl. af byggeoven nedv. forskr. og konstruktive bestemmelser. — De fleste *kobstæder* har b, der ændrer og suppl. de i byggelev af 1858 efter. foretænde bestemmelser.

bygningsvidenskab omfatter erfaringer, love, regler d. v. s. al praktisk og teoretisk viden om bygningsvæsen, såvel husbygning, som bro-, jernbane-, vej-, vandbygning m. m. — b griber ind i og

benytter sig af mange andre fag, såsom matematik, fysik, kemi, teknologi, statik, form- og farvelære, akustik, belysning, kunsthistorie o. m. a.

bygskalmel (byglid el. *svinemel*) er affald fra byggrynsfremstillingen. b anv. mest som svinefoder.

bygssukker, en amorf, glasklar masse, der fås ved smeltning af alm. rørsukker ved ca. 160°. Med tiden gendannes den krystalinske form. Ved ca. 200° fås karamel. b anv. til bolsjer m. m.

Bühler, Karl (f. 1879), østr.-amer. psykolog. Udgået fra Würzburg-skolen har B især dyrket tænke- og sprog-samt børne-psyk., gift med psykologen **Charlotte B.**, der ligeledes især dyrker børne- og ungdomspsyk. *Kleinkindertest* (udviklingsprøver, 1944).

byhorn, metal-el. oksehorn, hvormed oldermanden kaldte bønderne til bystævne el. varsele ildebrand.

bylag, d. s. s. ejerlag (ejerlav).

byld, d. s. s. absces.

Bylderup-'Bov' [byla-], da. stationsby (Tinglev-Tønder); 520 indb. (1945).

byldesyge (*stafyloomykose*), bakteriesygdom hos vildt, især harer; infektion gnm. rifter og sår, viser sig ved bylder under huden og i indre organer.

by'liner (russ.), folkelige episke heltesange.

'Bülou (ty. [-lo:] da. [-lou], *Bernhard* (1815-79), holstensk diplomat. Da. embedsmænd 1839, bidrog til udarbejdelsen af det åbne brev 1846, da. gesandt ved forbundsdagen i Frankfurt 1851-62, tog afsked i uvilje mod Ejderpolitikken; 1873-79 preuss. udenrigsmin.

'Bülou [-lo:], *Bernhard* von (1849-1929), ty. politiker. Søn af foregående. Medl. af ty. reg. 1897, rigskansler 1900-09. Smidig udenrigspolitik, havde svært v. at hindre Vilh. 2. i at forløbe sig, led nedlæg i Marokko-konflikten 1905-06, faldt på forkastet finansreform. Udg. *Denkwürdigkeiten* 1-4 (1930-31), meget subjektive memoarer m. bitre angreb på Vilh. 2. (Portrætt.)

'Bülou [-lou], *Frantz* (1769-1844), da. general. Fra 1791 adjutant hos kronprins Frederik, hvis nære rådgiver B var lige til kongens død 1839. Trofast, men ikke særlig fremragende hjælper for Fred. 6., under krigen 1807-14 lidset af embedsmænd og befolk. som ledende i det lidt heldige kabinetsstyre.

'Bülou, **Frederik** (1791-1858), da. general. Brigadefører og generalmajor 1848, udmærkede sig ved Bov, Slesvig, Dybbøl, afløste 1849 Krogh som overgeneral, ledede de operationer, der 6. 7. førte til sejr ved Fredericia. Fratrådte s. å. overkommandoen p. gr. af sygdom.

'Bülou, **Frits** (f. 1872), da. jurist, forsvarer 1909-10 i C. Christensen og Sig. Berg v. rigsretten, justitsmin. i min. Bernsten 1910-13. Fremtrædende højerestrettsagfører.

'Bülou [-lo:], *Hans von* (1830-94), ty. pianist og dirigent i Tyskl., Ital. og Amer. 1880-85 hofkapelmester i Meiningen. Ægtede 1857 Franz Liszts datter Cosima, der 1869 forlod ham og ægtede Richard Wagner.

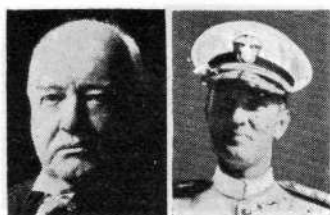
'Bülou [-lou], *Johan* (1751-1828), da. hoffmand, godsgejer. Fra 1773 knyttet til kronprins Frederik 6., hvis opdragelse B havde heldig virkning på. Bidrog afgørende til regeringskiftet 1784; hoffmarskal. Modarbejdede reformpolitikkerne, 1793 i unåde; støttede gavmildt kunst og videnskab.

'Bülou, **Johan** (1885-1945), da. embedsmænd. Jurist, departementschef (socialmin. 1925-26, sundhedsmin. 1926-28), overpræsident i Kbh. 1928-45.

'Bülou [-lo:], *Oskar* (1837-1907), ty. retslerd. En af de betydelsefulde repræsentanter for den såk. frirettlige skole.

bymark, 1) den del af landsbyens jord, som var undergivet jordfællesskabet, 2) den til en købstad hørende jord, som ikke benyttedes til bebyggelse.

Bymuseum, **Københavns**, samling af minder om Kbh.s historie, grl. 1901, åbnet for offentligheden 1926 (ledelse Chr. A. Jensen) i rådhusets tagetage.

Bernh. v. Bülow.

R. E. Byrd.

bynke (*Artemisia*), slægt af kurvblomst-fam. Urter el. halvbuske forsynet med grålig el. hvidlig beklædning, til stærk aromatisk duft. De små kurve i en top. 200 arter, i Danm. er 5 vildtvoksende, nemlig grå-, mark- og stellers bynke, samt malurt og brun- og malurt.

bynkefugl (*Saxicola rubetra*), brunlig drosselfugl med mørke hvidkantede kinder; på jorden el. i lave buske, træfugl, alm. i Danm.

byplan angiver rammerne for en bys el. bydels udvikling. b udarbejdes under hensyn til geogr. forhold og erhvervs-muligheder (havneby, mineby, universitets-by osv). Mod. b-lægning søger at forede forretningskvarterer, fabrikskvarterer, boligkvarterer og grønne områder således, at f. eks. geneerne ved fabriksanlæg ikke føles for stærkt i boligkvartere, men også således at trafikforholdene ikke bliver for vanskelige. Det anses derfor for ønskeligt, at større byer får fl. industri- og forretningscentre med boligkvarterer og parkarealer i passende nærhed. If. lov af 1938 skal der i Danm. udarbejdes en b for enhver samlet bebyggelse på mere end 1000 indb.

Byplanlaboratorium, **Dansk**, Kbh., selskab til byplanlægningens fremme, grl. 1921, har offentlig studiesaml. og besvarer spørgsmål vederlagsfrit.

'Bürckel, **Joseph** (1895-1944), ty. nationalsocialist. Gauleiter i Pfalz, ledede nazistisk afstemningspropaganda i Saar 1935, i Østrig 1938; fra 1940 leder af for-tyskningspolit. i Lorraine.

byrd (hører til verbet *bære*), fødsel, slægt.

Byrd [bɑ:d], **Richard Evelyn** (f. 1888), USA-flyver og polarforsker. Gennemførte de første flyvninger over nordpolen (9. 5. 1926) og sydpolen (29. 11. 1929), fløj 29.-30. 6. 1927 over Atlanterhavet, ledede 1928-30, 1933-35, 1939-41 og 46-47 store antarktiske ekspeditioner, deltog 1939-45 i USA.s luftvåben i Stillehavet. (Portrætt.)

Byrd [bɑ:d], **William** (1543-1623), eng. komponist. Hans værker omfatter messer, motetter og andre kirkelige vokalværker, madrigaler, kammermusik for strygere og ca. 120 stk. for virginal.

'Byrding, **Holger** (f. 1891), da. operasanger (bas-baryton), deb. 1916 på Det Kgl. Teater. Kgl. kammeranger 1934.

byret, 1) (ældre) den ret, der gælder i en by, 2) d. s. s. Københavns byret.

'Bürger, **Gottfried August** (1747-94), ty. forfatter. Forvandlede med digtet *Lenore* (1773) den folkelige ballade til en virkelig kunstballade.

'Bürgerbräukeller [-brøy-], restaurant i München, 8. 11. 1923 besat af Hitlers stormtropper, udgangspunkt for Hitlers forgøves kupforsøg. Siden centrum for nat.soc. mindrefester; 8. 11. 1939 blev Hitler i B udsat for uopklaret attentat.

Bürgerliches Gesetzbuch (fork. BGB), den ty. borgerlige lovbog af 18. 8. 1896. Trådte i kraft 1. 1. 1900.

Byrnes [barnz], **James Francis** (f. 1879), USA-polit., sagfører; 1911-25 i Repræsentanternes Hus, 1931-41 senator (S. Carolina), bl. Demokraternes ledende i Sydstatene, kritisk indstillet mod New Deal. Højesteretsdommer 1941-42; chef f. administration af økonomisk stabilisering 1942-43, f. mobilisering af krigsproduktionen 1943-45. Nøjagt knyttet til

Grå-bynke.

James Fr. Byrnes.

Lord Byron.

Roosevelt som udenrigspolit. rådgiver under 2. Verdenskrig, deltog i Tehrån- og Jaltakonferencerne. USA.s udenrigsmin. juni 1945-jan. 1947, gav stærkt udtryk f. USA.s vilje til internat. samarbejd, efth. skarpere vendt mod Sovj., især efter deltagelse i fredskonferencen i Paris juli-okt. 1946. Udg. 1947 erindr. med bitter kritik af Sovj. (*Speaking frankly*; da. *Jeg Siger Sandheden*, 1947). (Portræt.)

Byron ['baɪrən], George Gordon, Lord (1788-1824), eng. digter. Arving til adelig rang og besiddelse. Efter voldsom litt. polemik forlod **B** England og vendte tilbage med 2 sange af *Childe Harold's Pilgrimage* (1812), der skildrer en ung adelsmands rejser i S-Eur. De blev succes og **B** fortsatte med en række romantiske, episke digte i tidens smag. Forlod 1815 for bestandig Engl. og opholdt sig i S-Eur. Hans rejseindtryk er nedlagt i *Childe Harold* 3 (1816) og 4 (1818). *Manfred* (1817) og *Cain* (1821) er moralske og rel. oprørsdigtninge i dram. form. **B**'s hovedværk er *Don Juan* (1819-24), overs. af Holger Drachmann 1880-1902, et satirisk digt, der udtrykker **B**'s had til det højere eng. selskab, som havde forskudt ham, og hans lade ved livet i det hele taget. Deltog i den gr. frihedskamp mod tyrkerne og døde året efter i Missolonghi. - **B** var i sit emnevalg moderne, romantisk, mens hans stil byggede på 18. årh.s tradition (Pope). Bedst er **B** i storladne skildringer af naturen og af lidenskabelige gemytter. (Portræt.)

Byron, Kap ['baɪrən], Austr.s øst-punkt, 153°39' ø. lgd.

byronkrave ['baɪrən-], hvid halskrave m. åben halsudskæring, opkaldt efter den eng. digter lord Byron. **b** kom atter på mode ca. 1914 og anv. af unge mænd til ca. 1930.

byråd, i Danm. købstædernes kommunalbestyrelser. Indf. v. købstadkommunalloven 1837, opr. kaldt borgerrepræsentation. If. købstadkommunalloven 1933 består **b** af 7-25 valgte medl. og vælger af sin midte sin formand, der benævnes borgmester. Den alm. kommunale vedtægt udfærdiges af **b** med indenrigsmin.s samtykke. Den udøvende myndighed i kommunen anliggender påhviler borgmesteren el., hvor en sådan findes, magistraten, bestående af borgmesteren og 2-4 rådmænd valgt af **b** af dets egen midte. Den umiddelbare forvaltn. af enkelte grene af de kommunale anliggender kan overdrages stående udvalg af **b**. Med **b**'s forvaltn. føres et alm. tilsyn af indenrigsmin., hvis tiltredelse er nødv. bl. a. ved optagelse af lån.

byskat, i Danm. siden ca. 1400 en skat til staten, som påhvilede købstaden som sådan, og som fordeltes af byens egne myndigheder på de enkelte borgere.

'Byskov', Jens (f. 1867), da. seminarforstander (Gedved fra 1896) og sprogforsker. Undervisningsmin. under Madsen-Mygdal 1926-29, gennemførte Nationalmuseets nyordning og bygn. af Stærkassen.

byskrå, d. s. s. landsbyvedtægt.

byssos, et fint klædningsstof, der ofte omtales af old-gr. forfattere.

'byssus (af *byssos*), trædet sekret, der afsondres af en kirtel bag foden hos visse muslinger, tjener til fastheftning.

bystat, stat, i hvilken alt politisk liv er koncentreret i een by, alm. statsform i oldtiden.

'Byström [-strø:m], Johan Niklas (1783-1848), sv. billedhugger; den betydeligste

nyklassicist efter Sergel; bl. a. *Sovende Juno* (1817, Sthlm.s Slot).

bystævne, i jordfællesskabets tid et møde af en landsbys bønder.

bysvale ('*Delicon 'urbica*), svale med hvid bagryg, bygger lukkede rede, koloniruger; ret alm. i Danm. Trækflugt.

bysvende, de væbnede mænd, som i ældre tid bistod en købstads øvrighed med opretholdelsen af ro og orden.

byting, indtil 1919 den siden middelalderen eksisterende domstol i en da. købstad. I Kbh. bortfaldt **b** dog 1771.

Bytom ['bitɔm], ty. *Beuthen*, by i Øvre-schlesien, Polen, NV f. Katowice; 93 000 indb. (1946). Et nærliggende kulfelt, der også indeholder jern- og zinkmalm, muliggør en stor jern- og metalindustri. Erobrt af sovj. styrker 28. 1. 1945. Polsk fra 1945.

bytownit [baitau'ni:] (efter *Bytown*, tidl. navn på Ottawa), plagioklas med 70-90 % anortit, 30-10 % albit.

bytte, jur., aftale, hvorved en løsoregenstand overdrages til en person mod et vederlag bestående i en anden løsoregenstand. Ved faste ejendomme betegnes en tilsv. aftale som mageskifte.

byvåben, heraldisk mærke for en købstad. Da **b** er ofte lidet herald., da de er taget fra byens seglmærke. (Ill. se ved art. om de da. købstæder).

Byzans [-'san's] (gr. *Byzantion*), gr. koloni ved Bosporus, anlagt ca. 660 f. Kr. af Megara, fra 328 e. Kr. hovedstad i romerriget under navnet Konstantinopel.

byzant'nisme [-san-], et system, hvor stat og kirke går helt op i hinanden, så at dogmatikken får juridisk bet. og lovgivningen rel. sanktion.

byzant'ni'sk [-san-], hvad der vedr. byen Byzans el. det byzantinske rige.

byzantinsk kunst udformedes i 4. årh. i Byzans (Konstantinopel) med hellenistisk og orient. (særlig syrisk, armenisk og persisk) kunst som forudsætning og bredte sig over store dele af S- og Ø-Eur. Væsentlige impulser indgik senere i den romanske stil og i islamitisk kunst, men sin største indflydelse fik den i de ortodokse lande, hvor den helt op til vore dage har været overvejende. I arkitekturen er kuppelbygningen karakteristisk. Den skulpturfattige billedkunst udmærker sig i mosaiker og fresker ved en streng monumentalstil, som også præger de mindre helgenbilleder (ikoner), der

særligt kendes på Balkan og i Rusl. Også *kunstindustrien* nåede en høj udvikling med elfenbens-, guldsmede- og emaillearbejder.

byzantinsk litteratur, periode i gr. litt., fra Justinian (527) til det byzant. riges undergang (1453).

byzantinsk musik, den oldkirkelige sang i den ortodokse kirke. Den udviklede sig parallelt med den gregorianske og gennemgik i løbet af århundrederne ret store forandringer.

byzantinske rige el. *østromerske rige* el. *græske kejserdømme*, den selvstændige, østl. del af romerriget 395-1453, opr. omfattende Balkan, Forasien og Ægypten.

Kejsere: Arkadius 395-408, Theodosios 2. -450, Marcianus -457, Leo 1. (og sønnen Leo 2.) -474, Zenon -491, Anastasios 1. -518, Justinus 1. -527, Justinian 1. -565, Justinus 2. -578, Tiberius 2. -582, Maurikios -602, Fokas -610, Heraklios -641, Konstantin 3. -642, Konstantius 2. -668, Konstantin 4. -685, Justinian 2. -695 og 705-11, Leontios 695-98, Tiberius 3. -705, Filippikos 711-13, Anastasios 2. -716, Theodosios 3. -717, Leo 3. -741, Konstantin 5. -775, Leo 4. -780, Konstantin 6. -797, Irene -802, Nikeforos 1. -811, Michael 1. -813, Leo 5. -820, Michael 2. -829, Theofilos -842, Michael 3. -867, Basilios 1. -886, Leo 6. -912, Alexandros -913, Konstantin 7. -959 med Romanos 1. 919-44, Romanos 2. -963, Nikeforos 2. -969, Johannes 1. -976, Basilios 2. -1025, Konstantin 8. -1028, Zoë -1050 med sine ægtefæller, Romanos 3. -1034, Michael 4. -1041, hendes adoptivson Michael 5. 1041-1042 og sin ægtefælle Konstantin 9. -1054, Theodora -1056, Michael 6. -1057, Isak 1. -1059, Konstantin 10. -1067, Romanos 4. -1071, Michael 7. -1078, Nikeforos 3. -1081, Alexios 1. -1118, Johannes 2. -1143, Manuel 1. -1180, Alexios 2. -1183, Andronikos 1. -1185, Isak 2. -1195 og 1203-04, Alexios 3. 1195-1203, Alexios 4. -1204, Alexios 5. 1204, Balduin 1. -1205, Henrik -1216, Peter af Courtenai -1217, Yolande -1219, Robert af Courtenai 1221-1228, Balduin 2. -1261, Michael 8. -1282, Andronikos 2. -1328 med Michael 9. 1295-1320, Andronikos 3. 1328-1341, Johannes 5. -1376 og 1379-90, Johannes 6. 1341-55, Andronikos 4. 1376-79, Johannes 7. 1390, Manuel 2. -1425, Johannes 8. -1448, Konstantin 11. -1453.

Mens det vestrom. rige hurtigt brød sammen, modstod **b**, trods tab, indfald af goter og hunner, og under Justinian 1. kunne **b** for en tid erobre dele af Vesten (vandalriget i Afr. 533-34, østgo-

Bysvale.

Byzantinsk mosaik fra koret i S. Vitale, Ravenna.

terne i Ital. 534–54, Sydspanien 554), besiddelser, der dog atter gik tabt, da østgrænsen i den flg. tid krævede alle kræfter, først mod perserne og fra 634 mod araberne, der erobrede Ægypten og Syrien og bragte b på udgangens rand, samtidigt med, at serber og bulgarer gik over Donau. Det syriske dynasti (717–802) reddede dog rigets eksistens, og under det makedonske dynasti (867–1056) oplevede b en blomstring, hvorunder bulg. blev undervunget og Lilleasien sikret. Fra ca. 1050 truede dog Seldsjukkerne Lilleasien og de ital. normannerne Balkan, mens reg. kom i strid med hæren. Med dynastiet Komnenos (1081–1185) sejrede hæren og skaffede b endnu et århundrede tryghed. Tronstridigheder under dynastiet Angelos (1185–1204) medførte imidlertid frankernes erobring af b 1204 (4. korstog), og til 1261 bestod »det latinske kejserdømme« i Konstantinopel, mens riget deltes ml. korsfarerne, venezianerne og gr. fyrster. I Lilleasien dannede Alexios Komnenos et kejsersyre i Trapezunt, der bestod til 1461, mens Theodor Laskaris gjorde sig til kejser i Nikæa, hvorfra Michael 8., grundlæggeren af b-s sidste dynasti, Palæologos, 1261 generobrede Konstantinopel. Det genoprettede b kom dog aldrig rigtigt til kræfter, og i 14. årh. begyndte osmannerne den ekspansion, der 1453 førte til b-s endelige undergang. – b-s bet. beror ikke blot på, at det bevarer væsentlige dele af oldtidskulturen fra undergang (bl. a. romerretten i corpus juris), efterhånden udviklede b sin egen middelalderkultur, især efter at gr. styre fra 8. årh. afløste det rom. Østeur. kristnedes fra b, og i 1054 kom bruddet ml. den ortodokse kirke og romerkirken. b-s kunst øvede stor indflydelse.

Bäckaskog [sko:g], sv. herregård 0 f. Kristianstad; til Reformationen kloster; fra 1680 sv. statsjendom; Karl 15. og Fr. 7. mødtes her 1863. Bygn. fra 16. årh. med rester af gl. klosterbygn. og kirke fra 13. årh.

Bædder [bæ:de:], Karl, ty. forlag for rejsehåndbøger, stiftet 1827 i Koblenz af B. 1872 flyttet til Leipzig. Der fandtes for 2. Verdenskrig B for de fleste dele af Jorden, på forsk. sprog.

bæger, 1) *kunsthist.*, rundt drikkekar uden hank. Meget alm. i den rom. jernalders

Bæger fra romersk jernalder i Danmark.

grave i Danm. I middelalderen spillede b ingen rolle ved siden af andre former for drikkekar. I 16. årh. anv. mere og mere b af tin el. sølv, snart også af glas. Formen er let konisk el. cylindrisk, undertiden på 3 vugter, skjældner på høj fod, med låg og rigt ornamentere; 2) *bot.*, den ydre krans af blomsterblade i blomster, der har dobbelt blomster.

bægerceller, bægerliign., encellede kirtler i slimhinder.

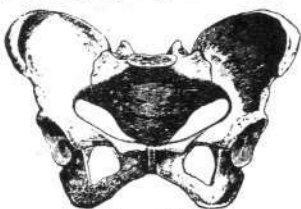
Bægeret (lat. 'Crater), stjernebillede på den sydl. stjernehimmel.

Bähr, Georg (1666–1738), ty. arkitekt. Hovedværk: *Frauenkirche* i Dresden (1726–43), helt af sten, m. dristig kuppel. Ødelagt under 2. Verdenskrig.

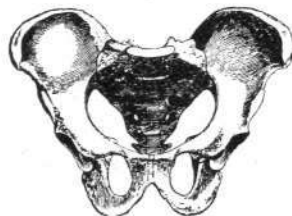
Bække, da. stationsby (Kolding-Grindsted); 705 indb. (1945). Ribe amts 4. folketingsvalgkreds kaldes B-kredsen.

bækken, 1) *geogr.*, skålformet lavning; 2) *med.* (*pelvis*), den nederste del af

kroppens skelet; består af tre knogler: bagtil krydsbenet (os sacrum), på siderne og fortil af højre og venstre hofteben

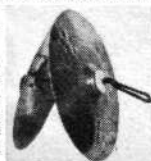

Bækken af kvinde.

Bækken af mand.

(os coxae). De danner tilsammen b-ringen, der dels tjener til at understøtte bugorganerne, dels, gnm. hofteleddet, er bindeleddet ml. hvirvelsøjlen og under-ekstremiteterne; – 3) *mus.* (ital. *piatti*), slaginstrument bestående af to tallerkenformede metalskiver, der enten anslås mod hinanden el. med en paukekølle.

bækkenmåling af det kvindelige bækken er af stor bet. f. diagnosen for fødselsforløb.

Bækkeskov, hovedgård N f. Præsto. Hovedbygning, opført 1796–98 af baron C. Selby, fredet i kl. A.

'bæklam'pret (*Lam'petra planeri*), ganske lille, ålelign. dyr af rundmundenes gruppe. Lever hele livet i mindre vandløb.

bækkørred el. *forel*, lille form af ørred, der lever og yngler i bække.

bælg, 1) *bot.*, kapsel, der er enrummet og enbladet og åbner sig både i ryg- og bugsom. Eks. ærte-b; – 2) i *jagtsproget* pelsdyrenes skind; – 3) *mus.*, i ørglet det apparat, der modtager luften og med konstant tryk sender den videre til piberne.

bælgkapsel, *bot.*, kapsel, der er enrummet og enbladet, men kun åbner sig i bugsommen. Eks.: kabbeleje.

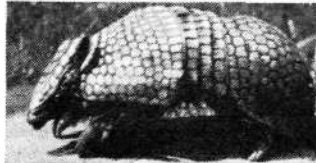
bælgplanter (*Leguminales*), orden af tokimbladede og frikronede planter, som især er karakteriseret ved bælgene, ved at være forsynet med fodflige og have bakterieknolde på rødderne. Ca. 7000 arter, deles i 3 fam.: Cæsalpiniaceæ (hvortil johannesbrød), ærtblomstfam. og mimosefam.

bælgsåed, fællesbetegn. for bælgplanter: ært, vikke, hestebønne og lupin, der dyrkes i landbruget, dels til modenhed og dels til opfodning i grøn tilstand. Da b er ret usikre afgrøder, er arealerne hermed gået stærkt tilbage og andrager nu kun ca. 0,3 % af det saml. kornareal.

bælt, i Danm. alm. anv. navn på sund; jfr. Store-B. Lille-B.

bælte, *geogr.*, d. s. s. zone.

bæltedyr (*Dasyptodidae*), amer. gumlerfam., belækt med hudpanser af små hornplader med underliggende forbening, er i større el. mindre grad i stand til at

rulle sig sammen; adskillige emailleløse, stiftformede tænder. Gravende, natdyr, adsk. arter i Ml.- og S-Amer.

bæltspænding, gl. form for tvekamp, hvor deltagere var spændt imod hindens ryg.

Bælum, da. stationsby (Ålborg-Hadsund); 599 indb. (1945). Ålborg amts 3. folketingsvalgkreds kaldes B-kredsen.

bændel, et smalt bånd (0,5–3 cm br.) af bomuld el. hør. Nummereres efter bredden.

bændelorme (*Cestoda*), oftest leddede fladorme uden tarmkanal. Det forreste led, hovedet (*scolex*) ofte forsynet med kroge el. sugeskåle. De øvrige led dannet ved afsnøring fra hovedet, alle ensartede, hver med et sæt konsorganer.

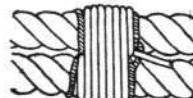
b er tvekønnede, alle b er tarmparasitter, værtskifte. Æggene føres ud i det frie, larven trænger ind i hvirvellose dyr, i fisk el. i planteædere, hvor den omdannes til en ofte blæreformet tinte. Herfra i den endelige vært, oftest en kadaver, hvor den lever i tarmen. Alm. hos mennesker i Danm. er *oksetinte*-b, der kan blive indtil 10 m. Sjældnere er *svineinte*-b og den brede b, hvis tinte findes i ferskvandsfisk. *Echinokok*-b hos hunden har en meget stor, mangelhovedet tinte, der kan findes hos mennesket og fremkalde alvorlig sygdom. Tinten af en anden af hundens b fremkalder drejesyge hos får.

Bændeltang.

bændeltang (*Zostera*), slægt af vandaksfam. Nedsænkede saltvandsplanter med meget lange, grønne, båndformede blade. I Danm. 3 arter, den alm. er alm. b (*Z. marina*) el. ålegræs, der kan anv. til gødning, foder, stoppemateriale til madrasser o. m. Det opskyllede »tangg« ved vore strandbredder er som oftest b.

bændsel (ty.), *sv.*, tyndt lineegts til at sammenbinde og omvikle toværk el.

Bændsel.

vire; 2) betegn. for den kunstfærdige måde, hvorpå sammenbindingen sker.

bænkbidere (*Oniscoidea*), isopoder, der lever på land, små grålige former, under sten, bark, i kælder osv.; nogle kan rulle sig sammen.

Bænkbidere.

bænkbev, i gl. dage et dokument, som var udstedt hjemme (på bænken i stuen) i stedet for på tinge, og som derfor ikke var retsgyldigt.

bænkogave, brudgommens gave til den på brudebænken siddende brud.

bænkævelling, gammel lørtdagsret, bestående af ugens madrester, som opbevarede i bænkekisten.

bænkhager el. *bænkdupper*, firkantede jerntappe, der i en høvlebænk fastholder træstykket, der skal afhøves.

bænkmejsel, mejsel, der bruges ved skruetiksarbejde.

øær, en saftig, uopspringende frugt, sædv. med fl. frø, f. eks. ribs.

bærebolde, den af en radiosender udstrålede højfrekvente svingning, der bærer de påtrykte signalsvingninger.

bæreevne, et skibs, i alm. d. s. s. dødvægt.

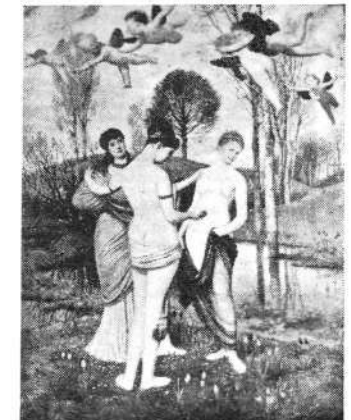
bærefrekvens, frekvensen af en radiosenders bæreølge.
bærelængde el. *bristningslængde*, et mål for papirs el. tekstils styrke.
Bærentzen [-ts-], *Emilius* (1799-1868), da. portrætmaler og litograf.
bæreplan (populært *vinge*), et af hovedelementerne i flyvemaskinen. **b** tilvebringer på gr. af sit karakteristiske planprofil den nødv. opdrift, når flyvemaskinen af sin(e) propel(er) trækkes frem gnm. atm. **b** må af belastningshensyn

bævreesp (¹*Populus tremula*), en art af asp, der har sit navn af, at bladene sættes i bevægelse af den svageste vind p. gr. af den lange, sammentrykte bladstilk. Vokser alm. på heder, i skov og krat.

Blade af bævreesp.

Böcher [-k-], *Tyge W.* (f. 1909), da. botaniker. Lektor i planteanatomi v. Kbh.s Univ. 1946. Programsek. i Unifio 1946. Rejser i Ø- og V-Grønland. Cytologiske og plantegeografiske arbejder.
Böcklin [-li:n], *Arnold* (1827-1901), schw.-ty. maler; f. i Basel; længere ophold i Ital. Hans særprægede, fabulerende kunst giver ofte udtryk for en mytisk naturfølelse, idet han befolker

A. Böcklin: Forårshymne.

sine landskaber med antikke, mytol. væsener, der symboliserer naturens skiftende stemninger. Hovedværker: *De Dødes Ø*, *Triton* og *Nereide* (1875) og *Selvportræt med Døden* som Violinist (1872).

bøddel, den person, som eksekverede livs- og legemsstraffe i ældre tid, bortset fra halshugning, der udførtes af skarpretteren.

bødeforelæg, et af politiet i sager, der ikke vil medføre højere straf end en bøde på ikke over 60 kr, fremsat forslag til lovovertræderen om at undgå retslig forfølgning og erklæring af den af politiet angivne bøde.

bødestraf, i da. ret 1) dagsbøder, 2) andre pengebøder. Bøder tilfalder i reglen statskassen. Hvis de ikke betales, kan de inddrives v. udpantning. Indgår boden ikke, skal hver dagsbod afsones med 1 dags hæfte el. fængsel, andre bøder med et bestemt beløb om dagen, der afhænger af bødens størrelse.

bødker (mnty. *bodik* kar), håndværker, der fremstiller tønder, fade o.l.

Bødcher [ˈbɔtkɑr], *Ludvig* (1793-1874), da. digter. Ophold i Rom 1824-35 bestemmende for hans udsøgte lyrik, der afspejler en passiv skønhedsdyrkers sikre sansning og livsvise resignation. Berømte i hans *Digte*, *Ældre* og *Nyere* (1856) er *Modet med Bacchus* og *Piazza Barberina*. Hovedandel i oprettelsen af Thorvaldensens Museum. (Portræt).

bøffellæder, al slags tyndt udspaltet læder af bøffel- el. oksehud; spec. anv. til møbelbetræk. Ved ekstra lang kalkning fås svampet pølerlæder (til metal).

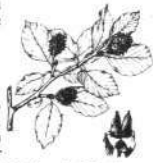
bøfler (¹*Bubalus*), okser med sparsom behåring, ved grunden trekantede horn, sumpdyr. Den indiske **b** (*Bubalus bubalis*) er som tamform indført til Ægypten og Sydøsttur. I Afr. et par arter, den større *Bubalus caffer* og den mindre *Bubalus nanus*. (Ill.).

bøg (¹*Fagus*), slægt af skållfrugtfam., træer med spredte blade. Hanblomsterne i hovedformede rækker, 2 hunblomster i hver skål, 7 arter; i Danm. (og i det hele taget i Eur.) kun 1, al m. **b** (*F. silvatica*),

Ludvig Bødcher. Erik Bøgh.

hvis frugt (bog) er en skarpt trekantet nød, indesluttet i den bløddiggede skål. Bladene elliptiske, næsten helrandede, fjerstrengede, om foråret håret i randen. Stammen høj og slank, barken lysegrøn og glat. Kronen meget tæt, hvad der skyldes dværggrenene. **b** blomstrer sammen med løvspringet, som er de første 8 dage i maj. **b** når en højde af 30 m (enkelte 40 m) med en tykkelse af 2 m, og en alder på omkr. 400 år. **b** indvandrede i jernalderen til Danm. og fortrængte efterhånden næsten egen, som ikke trives under de skyggelovende og skyggetålende **b**. I haver dyrkes hængebog og blodbog.

I da. *skovbrug* er **b** det mest udbredte løvtræ; 1931 104 000 ha, d. v. s. 30% af det bevoksede areal (Jylland 17, Øerne 54). **b** kræver for god vækst dybgrundet, næringsrig jord, helst mild skorler med rigelig kalk, og er fintmærkede m. h. t. jordfugtighed. Gamle bølgevoksninger fornyes jævnligt ved selvåning efter afrivning af nedfaldne blade og jordbearbejdning med harve, evt. plov; den almindeligste kultur måde er plantning af 2 år gl. planter på en afstand af ca. 20 x 125 cm efter jordbearbejdning. Udhugning (tyndning) føres ofte første gang i ca. 15 års alder og gentages i beg. med få, senere lidt få, års mellemrum. Omdriften er oftest 110-150 år. - Veddet benyttes til smørdritler (1938 ca. 100 000 m³ råtræ), sveller og gulvbrædder (70 000 m³), møbler, redskaber m. m. (40 000 m³), træsko (20 000 m³), finer (20 000 m³), diverse gavtræ (50 000 m³) samt brænde (600 000 m³).

bøgeleppe (*Orchestes fagi*), lille, sort, springende snudebille, gnaver huller i bøgeblade. Larverne minerer i disse.

Bøgelund-Jensen, *Thor* (f. 1890), da. tegner og dekorationsmaler. Udgift fra kunstkademiet 1912. Studierejser i udlandet 1910-14. Arrangør af talr. udstillinger f. eks. trafik og turistudst. i Kbh. 1938, samt af specialafd. på verdensudst. i Bruxelles (1935) og i Paris (1937).

bøgenonne (*Dasychira pudibunda*), sommerflugt, hvis hårede larve med rød hårpensel undertiden optræder i uhyre mængder på bøg, som den helt kan afløve.

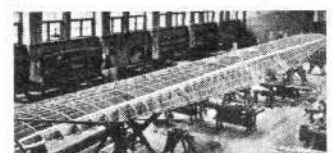

bøgeperioden, yngste vegetationsperiode i Danm.s alluvium. Bogen fortrængte i **b** efterhånden egen. **b** omfatter tiden fra jernalderen til nutiden.

bøgspinder, d. s. s. bøgenonne.
Bøgestrømmen, farvandet ml. Sjøallan og Nyord.

Indisk bøffel.

Bæreplan under konstruktion.

være stærkt, af vægthensyn let. Begge krav opfyldes af den alm. plankonstruktion bestående af planbjælker og planribber med beklædning samt af andre mere spec. konstruktionsformer. Byggemateriale kan være træ, letmetal, stål el. en kombination af de to sidstnævnte materialer. Som beklædning anv. læret el. tynd letmetalplade. Ved større maskiner anbringes motorerne i motorgondoler på **b**, der tillige i reglen er fundament for en del af understellet. Pladsen i **b**'s indre uddyntes bl. a. til brændstoftankene.

bære sit kors, Mark. 8, 34, udtryk for som Jesu discipel at gå ind i lidelsesfællelskabet med ham.

bærestol el. (fr.) *portechaise*, befordringsmiddel for højtstående herrer og damer. Brugt tidligt i Orienten og Kina. Kom over Ægypt. til Rom og fremkommer igen i 14. årh. Den lukkede **b** brugtes i Frankr.

bærme, 1) den efter gæring og destillation tilbageværende rest af mæskven ved spiritusfabrikation; anv. som foderstof for kvæg, især fedekvæg, hvorved der af kornb medgår ca. 12 kg pr. foderenhed, af kartoffelb op til 20 kg; - 2) i øl- og vinfabrikation den uklare rest, der bliver tilbage i fadene efter tappning.

bær-mispel (*Ame'lanchier*), løvfældende nordamer. buske med hvide blomster, hørende til kernefrugtfam. 25 arter. Nogle dyrkes i haver.

Bæ'tiske Cordillere [-'ljæ:rø], bjergkæde inden for S-Span.s Middelhavskyst, dannet ved foldning i tertiærtiden. Til **B** hører Sierra Nevada.

bæ'tyl' (gr. *baitylos*, vistnok afledt af hebr. *bet-el*), et fra de semit. lande stammende, af gr. og rom. overtaget udtryk for hellige sten, hvori en guddom bor.

bæver (¹*Castor fiber*), stor gnaver med svømmehud og flad skællede hale. Lever i kolonier ved ferskvand, i huler el. kuppelformede hytter, bygger dæmninger,

lever af bark og kviste. Udbredt i fl. racer over den nordl. halvkugles skovegne. I Eur. nu kun i S-No., ved Elben og i Rhønedeltaet. Skindet anv. til pelsværk, tidl. også hårene til hatte. Har spillet en stor rolle som pelsdyr i Canada.

bævergejl (ty. *Gelle testikel*), *ca'storeum*, sekret fra kirtler ved tarmåbningen hos bæver. Tidl. med. anv.

bæverhaler, aflange, flade tegl-tagsten, hvis laveste ende er tilspidset.

bæverrotte (*Myo'castor coypus*), opr. sydamer. ret stor gnaver, lever ved ferskvand; foden vandplanter. Leverer pelsværket Nutria, holdes i farme under navnet sumpbæver.

Bøggild ['bøgɪl], Mogens (f. 1901), da. billedhugger; medl. af »Den Frie Udst.«

Mogens Bøggild: Bjørn.

Bl. værkerne: *Slange, der Æder Kanin* (Kunsthindustrihuset), *Bjørnebrønden* (Ny-køb. F.).

Bøggild ['bøgɪl], Ove Balthasar (f. 1872), da. mineralog, 1912-42 prof. ved Kbh.s Univ. Har navnlig undersøgt grønsl. mineraler.

Bøggild-Andersen [bøgɪl-], Carl Olaf (f. 1898), da. historiker, 1939 professor v. Århus Univ. Skr. især om 17. årh.s da. hist. (disputats om statsomvæltningen 1660, biografi af Hannibal Sehested).

Bøgh, Erik (1822-99), da. forfatter. Efter urolig ungdom som landsbylærer, skuespiller og tegner skabte han efter August Blanchers forbillede den første no. og da. revu henh. 1848 og 1849. I 50'erne store leverancer af sangspil til Casino, bl. a. *Fastlavnsildet* og *Califan på Eventyr*; 1855-60 artistisk direktør for Casino. 1860-77 red. af »Folkets Avis«, derefter i ledelsen af »Dagens Nyheder«; mange af hans viser lever stadig som repr. for den muntre, fornuftige og lidt ferske kbh. borgerånd, der også prægede hans nu glømte feuilletoner. (Portr. sp. 636).

Bøghjort (*Dorcus parallelepipedus*), 2-3 cm lang bille, larverne i bøgestød og gl. bøgetræer.

Bøgholm, Niels (f. 1873), da. linguist. Prof. i eng. v. Kbh.s Univ. 1919-45.

Bøggildgãrd, statsungdomshjem ved Kellersrup med plads til 50 drenge i alderen 14-18. Grl. 1830 som et Fellenberg'sk institut.

Bøgestød, hovedgård Ø f. Hjørring, grl. ca. 1500 af en bondeby. Hovedbyggn. tildels fra 16. årh., fredet i kl. B.

Böhme, Jakob (1575-1624), ty. mystiker. En from skomagter, læste på egen hånd mystisk-teosofiske skr. og oplevede i henrykkelsestilstande visioner besk. i **B**'s hovedværk: *Aurora oder die Morgenröte im Aufgang* (1612). Så verden som Guds legeme og som en udstråling af 7 »kilde-ånder«, men himmel og helvede er i os selv.

Böhmen, ty. navn på Čechy, landsdel i Tjecoslov. **Historie**. **B** har navn efter de keltiske bojer, der omkr. Kr. fødsel blev fordrevet af de germanske markomanner, der atter 5.-6. årh. afløstes af de slaviske čecher, hvis fyrster, *Premysliden*, reg. **B** til 1306. I 9. årh. var **B** del af det stormährske rige. Borivoj lod sig døbe 873, sønnen Václav 1. måtte 929 anerkende Tyskl.s overhøjhed. Boleslav 2. erobrede Mähren og en del af Schlesien. Vratislav 2. blev 1086 anerkendt som konge af kejser Henrik 4. Kongerne af **B** deltog i de ty. kongevalg som kurfyrster og begunstigede ty. indvandring og kultur. Ottokar 2. (1253-78) var under interregnet i Tyskl. ved at grunde et udstrakt rige ned til N-Ital., men blev bremset af Habsburgerne. Da Premysliden uddøde, blev først Henrik af Kärnten konge (1307-10), så kejser Henrik 7.s søn Johan (1310-46), konge, begge svigersønner af den 1305 afdøde Václav 2. Johan, den første af *Luxemburgerne* (1310-1437), erhvervede Ober-Lausitz, Cheb og Schlesien. Under hans søn Karl 4. (1346-78), der 1347 blev ty. kejser, havde **B** en glimrende tid; han oprettede 1348 univ. i Praha. Karls søn Václav 4. (1378-1419) blev 1400 afsat som ty. konge (Wenzel). Han begunstigede en tid Johan Hus' national antity. og antipavelige

bevægelser. Hans broder Sigismund (1419-37) bekæmpede 1420-36 husitterne under Žižka og Prokop, men måtte 1436 give dem rel.frihed. Efter hans svigersøn Albrecht af Habsburg (1437-39) fulgte en čechisk adelsmand Georg fra Poděbrad, først som rigsforstander for Ladislav Posthumus, fra 1458-71 som konge. Under ham og hans efterfølgere (de po. *Jagielloner* Vladislav 2. -1516 og Ludvig -1526) tog den čech. adel ganske magten fra kongen. Efter Ludvig 2.s fald gik magten over til Habsburg. 1618 førte kat. reaktion til rejsning under protest. adels ledelse; böhmerne gjorde Frederik af Pfalz til konge, men blev slået ved Det Hvide Bjerg 1620. Med Ferdinand 2. af Habsburgs enevoldsmagt fulgte kat. ensretning, fortyskning og fordrivelse af čech. adel og intelligens. I 19. årh. genopstod čech. nationalbevidsthed; fra 1848 og særlig efter 1867 kæmpede čecherne for selvstyre, sympatiserede med de Allierede efter 1914 og skabte okt.-dec. 1918 den čechoslov. stat.

Böhmen og Mähren, Protektoratet, ty.: *B. und M.*, čech. *Čechy i Morava* ['tʃɛj i 'mɔrɔvɛ], de dele af Čechoslov., der efter Tyskl.s indlemmelse af Sudetland 1938 og adskillelsen fra Slovakiet 1939 underordnedes Tyskl. som protektorat indtil 1945; ca. 49 000 km² med (1940) 7,4 mill. indb. **B** havde egen president, egen reg. (der oplandedes m. tyskere), men stod under ty. rigsprotektor, 1939-41 v. Neurath, Heydrich -1942, Daluege -1943, Frick -1945. (Heydrich og Daluege formelt kun »stedfortrædende«). Den vidtforgrene modsstandsbevægelse søgtes kuert gnm. masseterror, særlig efter attentat på Heydrich.

boehmeriatrævrer [bø'm-], bot., d. s. k. kinagræs.

Böhmerwald [-vølt], čech. *Český Les* el. *Šumava*, bjergkæde på grænsen ml. Bayern og Čechoslov. Består af et plateau gennemskåret af dybe dale; opbygget af granit og gnejs; det højeste punkt er Arber (1458 m). For en væsentlig del bevokset med skov, nederst bøgeskov, længere oppe gran og øverst bjergfyrr. De vigtigste erhverv er skovbrug og industri (glas, trævarer m. v.).

Böhmes hammer, laboratorieapparat til komprimering af mørtelprøvelegemer.

Böhmisch-Leipa ['bø:mɪʃ 'laipɔ:], ty. navn på Česká Lipa, Čechoslov.

böhmiske brødre el. *mähriske brødre*, en fløj af hussitterne, som på reformations-tiden sluttede sig til luth. el. reformerte synskunster. Resterne gik siden op i brødemeningheden.

böhmisk krystal, betegn. for klangfuldt, kalibrigt glas, opr. fremstillet i Böhmen.

Böhm von Bawerk ['ba:v-], Eugen (1851-1914), østr. nationaløkon., forende repr. for den østr. skole inden for grænsenytte-teori. 1895-1904 tre gange østr. finansmin., derefter prof. i Wien. Hovedværket *Kapital og Kapitalzins* (1884-88) fremhæver tidsmomentet som afgørende for rentens begrundelse.

Böhtlingk, Otto (1815-1904), ty.-russ. sanskritist. Hovedværk: *Sanskrit-Wörterbuch* (1853-75).

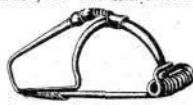
Bøig (egl. krumning), navn på no. sagnvæsen. I Ibsens »Peer Gynt« er Den Store Bøigen legemliggørelsen af det svage og fejle i mennesket.

bøje, søv., jern-el. trætonde, der forankret holder sig flydende på havets overflade. Anv. til sømærker og forløjning. (Ill. se tavle Sømærker).

bøjelighedsprøver, prøver til undersøgelse af metalleres sejghed. Man bestemmer, hvor skarp en krumning en prøve-stang kan tale uden at revne på den strakte side.

bøjert (holl.), mindre fartøj af jagtform.

bøjjenal, lat. '*fibula*, en art sikkerheds-nål el. broche af metal, med el. uden fjeder-kraft. Alm. i forhist. fund i Eur. og Orienten. Den ældste **b**-type kendes fra sen-

mykensk tid (1400-1200 f. Kr.) i Grækenl. og Ital. Brugtes i Danm. allerede i bronzealderen, men fik dog først i jernalderen spiralfjeder.

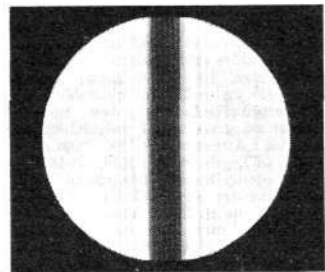
bøjning, gramm., d. s. s. fleksion.

bøjning af en konstruktionsdel, f. eks. en

bjælke el. plade, er resultatet af en på-virkning vinkelret på bære-retningen.

bøjning, lysets, lysstrålers afvigelse fra den retlinede udbredelse, som kan iagt-tages, når lys rammer små skærme el. passerer snævre åbninger. **b** er først iagt-taget omkr. 1650 af d. ital. fys. Grimaldi (1618-63) og forklaret 1818 af Fresnel som en følge af lysets bølgenatur. P. gr. af **b** vil der i skyggen bag ved små skærme kunne iagttages lys, der er bøjet om hjørner, og som danner afvekslende

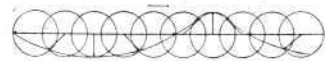

mørke og lyse striber dannet ved inter-frens. Afgørende for **b** er forholdet ml. lysets bølgelængde og størrelsen af de skærme el. åbninger, hvor **b** finder sted. Jo mindre skærme el. åbninger, desto mere fremtrædende bliver **b**. **b** sætter en grænse for optiske instrumenters opløsnings-evne. For en kikkert vil objektiv-indfatingen virke som bøjningsåbning, så at billedet af et punkt, f. eks. en stjerne, vil blive en lille plet omgivet af mørke og lyse ringe. Derved sættes en grænse for, hvor tæt to punkter må være ved hinanden for at kunne skelnes i kikkerten. Kikkertens opløsnings-evne er proportional med objektivdiametren. **b** udnyttes i gitteret til måling af lysets bølglængde.

Bøkfjorden ['bø:k-], sydl. arm af Varangerfjord, N-Norge.

bølgebevægelse er en bevægelsesform, hvorved der overføres energi fra et sted til et andet gnm. et stof, uden at stoffets mådele derved udfører andet end små udsving omkr. deres normale stilling.

Ved bølger på en vandoverflade udfører de enkelte vanddele cirkelbevægelser i lodret plan med samme omløbsretning og hastighed, men de forskellige vanddele er ikke samtidig i samme fase, d. v. s. på samme punkt af deres bane. På de ste-

der, hvor vanddelene er i det højeste punkt af cirkelbanen, har man en bølge-top, medens de steder, hvor vanddelen er i det laveste punkt, danner bølgedale. Medens der ved bølger på en vandoverflade udføres tværsvingninger, kendes også **b**, hvor stofdelene udfører længdesvingninger frem og tilbage i bølgerens udbredelsesretning, nemlig lydølger i luft, i vædsker og i faste stoffer. Fælles for alle **b** er, at de kan danne interferens, og at de kan bøjne om hjørner. Bølgers udbredelsesforhold forklares ved Huygens' princip, efter hvilket ethvert punkt i en bølge virker som udgangspunkt for nye bølger, hvorved også bølgers bøjning om hjørner kan forklares.

bølgeblik, blik, der ved valsing el. presning er gjort bøjet, hvorved stivhed og bæreevne øges.

bølgebyrder, 1) dæmning til dækning af en havn el. red modølger. **b** bygges ofte som en havnemole; men er mods. denne i alm. uden forbindelse med land og tjener ikke til anlæg for skibe el. til færdslø; 2) kantsluttet plade på et fartøjs fordek.

bølgeflade kaldes ved en bølgebevægelse en flade, hvis punkter er i samme bevægelsesstadium (fase). Udgår bølgerne fra et punkt, bliver **b** kugleflader.

bølgefælde, afstemt kredsløb ved radiomodtager for udelukkelse af forstyrrende stationer.

bølgeleder, leder for radiosvingninger med meget stor frekvens. Anv. ved radaranlæg. Kan have form af et metalrør, der evt. er fyldt med et isolationsmateriale. Energien overføres som radiobølger i rørets indre.

bølgelængde, afstanden ml. to punkter af en bølge, der er i samme fase, f. eks. ved vandbølger afstanden ml. to på hinanden fig. bølgetoppe. Produktet af bølgelængde og svingningstal (frekvens) giver bølgenes udbredelseshastighed. — For en radiostation er **b** i m lig med 3×10^8 divideret med frekvensen. **b** over 1000 m kaldes lange bølger, 100–1000 m mellemlange, 10–100 m korte, 1–10 m ultrakorte og under 1 m mikrobølger.

bølgelængdefordeling, den nye er fastlagt på grundlag af bølgebåndskonferencen i Atlantic City 1947, som efterfulgtes af konferencen i Kbh. 1948. Her blev stationsafstanden fastlagt til 9 kHz, således at der bliver 15 LB-kanaler og 121 MB-kanaler. Dette antal er ikke tilstrækkeligt, men man har ordnet det således, at de stationer, der må arbejde på samme frekvens, ligger i hver sin kant af det eur. område, hvorved man undgår, at de generer hinanden som lokalstationer betragtet. Efter planen bliver der 248 stationer i alt. MB-området er udvidet fra ca. 1500 kHz til ca. 1600 kHz, men de eksisterende modtagere kan dog ikke udnytte denne udvidelse endnu. Danms MB-sender er flyttet op i frekvens, mens Kalundborg er kommet ind i det eksklusive bånd, så at effekten ønsket kan sættes op til 150 kw. For Danm. betyder planen, at dobbeltprogrammet får et legalt grundlag. Se iverigt Statsradiofonien.

bølgemekanik, en mat. behandlingsform af atomernes mekanik, hvorefter enhver materiel partikel tilskrives bølgeegenskaber (de Broglie-bølger). **b** er udviklet af E. Schrödinger, der kunne beregne energien i atomernes stationære tilstande i overensstemmelse med Bohrs atomteori. **b** fører til samme resultater som kvantemekanikken, men er mat. bekvemere.

bølgemåler benyttes til bestemmelse af en radiostations bølgelængde. Består som regel af en svingningskreds med en fast spole og variabel kondensator samt en indikator, der angiver resonans i kredsen.

bølgepap, karton el. papir, sammenklebet med 1 el. 2 lag papir, som er presset i bølger ml. varme rifelede valser. Udviser stor styrke i forh. til vægten og anv. til emballage.

bølgeplader, plader, hvis tværnit er bølget for at forøge stivheden. Fremstilles af jernblik el. asbestciment og bruges til tagdækning.

bølgeskærm, mur el. væg op langs ydersiden af en mole til at give læ mod storm og bølgesprøjt.

bølgeslagsmærker, system af lave bølgeformede forhøjninger, der dannes i sand på lavt vand ved bølgenes virkning.

bølle (*Vaccinium*), slægt af bøllefam. Halvbuske el. buske med krukke- el. klokkeformet krone. 100 arter; i Danm. 3: tyttebær, blåbær og mosebølle.

bølle, ondsindet voldsmand; rå ubeholdt person; udtrykket dannet 1885, da en flok læredrenge foretog søndagsture til Bøllemosen (»Bølleforen.«), hvor de yppede klammeri osv.

Bølleblomsten, udstillingsmønstret af da. bildende kunstnere; stiftet 1942 af elever af P. Rostrup Bøyesen.

Bømlaffjorden, ydre del af Hardangerfjorden.

Bømlo, no. ø i munden af Hardangerfjorden; 171 km²; 5386 indb.

bøn, virksom henvendelse til Gud el. guder. I primitiv-antik. rel. er **b** lig med kultisk handling + rituelle ord og virksom i sig selv. Der kan kun bedes af slægten, kultgruppen, i fællesskab og kun om, hvad der angår den som helhed. I de individualistiske frelses-rel. er **b** den enkeltes ønske over for en personlig gud, der skal høre **b**, for den virker. Her findes **b** desuden som andagtsøvelse bevirkende en sjælelig samling, ofte fordybet gnm. mystisk oplevelse.

bøndergods, det til en landejendom hørende fæstegods.

Bønha's (nty. *bönhase*, egl: lofthare, øgenavn til katten, anv. om ikke lavsmæssige håndværkere, der arbejdede i smug på loftskamre, hvor oldermanden lod dem jage), person, der uberettiget driver andres lovlige næringsvej; fusker.

bønne (*Phaseolus*), slægt af ærteblomstfam. slyngende (venstre om) el. nedliggende urter med trefingrede blade. Blomster i klasse, bælgene lang. 150 arter, deriblandt den dyrkede have**b** (*Ph. vulgaris*), som måske er hjemmehørende i S-Amer. Frøene næringsholdige, indeholder legumin (æggelivstoft) og stivelse. Forsk. sorter (stang**b**, krybb). *Prailb* (*Ph. multiflorus*), også fra S-Amer., er pryddplante.

bønnebiller, d. s. s. frøbriller.

bønnebog, andagtsbog, væsentl. bestående af bønner.

Bønnelycke (løka), *Emil* (f. 1893), da. forfatter. Med digtsaml. *Ild og Ungdom* (1917), *Asfaltens Sange* (prosa) (1918), *Buer og Stål* (1919) o. m. a. og med romaner som *Spartanerne* (1919) m. fl. centralfig. i vor såkaldte ekspressionisme. Romanen *Ny Ungdom* (1925) betegner en rel.-moralisk omstilling, siden yderligere markeret i digtsaml. *Lovsang til Døden* (1939) og *Kristusnetter* (1940).

bønnemel, mel af bønner og arter, indeholder ca. 27% kvælstofholdige stoffer, 2,5% fedtstof og 66% stivelse.

bønneuslinger (*Sphaerium*), små, brunlige ferskvandsmuslinger. En art alm. i Danm.

bønnesyge forårsages af en knopcellesvamp og viser sig ved, at stænglerne får brune striber og bladene brune pletter. **b** bekæmpes ved sprøjtning med Bordeauxvædske.

bønne-vikke, d. s. s. hestebønne.

Bø'otien el. *Boiotien* (nygr. *Voitōia* [vjo'tia]), bjergrigt, frugtbart landskab i Mellelgrækenland; ca. 3000 km². Højeste punkt: Parnassos (2459 m). Hovedby: Theben. Nu del af prov. Attikē kai (og) Voitōia. — *Historie*. **B-s** byer (opr. Orchomenos, senere Theben vigtigst) dannede i oldtiden et forbund, styret af et råd og 11 boiotarher, støttet af Xerxes i perserkrigen, Sparta i den peloponnesiske krig, og ledelsen i Grækenland under Epaminondas 371–62 f. Kr. **B-s** polit. rolle var udsplayt efter oprøret mod Alexander 335 f. Kr.

bør (beslægtet m. bæren), søv., gunstig vindretning for sejlsuden, medvind.

bør, d. s. s. livmoder. — **b** er af forsk. former hos de forsk. husdyr, men er dog hos dem alle formet som et legeme, der fortil er delt i 2 horn.

Børge, da. mandnavn, udviklet af formen Birger, Byrger.

Børglum, herregård i Vendsyssel. Nævnes 1086 som kongsgård, bispesæde (Vendelbo stift) og kongstratenserkloster fra omkr. 1139 til Reformationen, efter hvilken **B** atter blev krongods. Fra 1669 i privateje. Kirkefløjnen gotisk, m. rester af katedral fra 12. årh., de tre øvrige

Børglum Kloster.

fløje sengotiske, moderniserede. Areal 375 ha.

Børje, *Gideon* (f. 1891), sv. maler; udtalt kolorist; figurbill. og landskaber.

Börjesson, *Johan* (1835–1910), sv. billedhugger; rytterstatue af Karl 10. *Gustaf* (1896, Malmö), *Svømmeren* (Langelinie). **Börkop**, da. stationsby. 11 km NV f. Fredericia; 747 indb. (1945).

børkrængning, vet., indkrængning af børvæggen i børns lysning; ved fremskredent indkrængning viser sig en fremtrængning af børen gnm. konsåbningen med slimhindepladen vendende udad. **b** ses navnlig hos køer, hopper og søer. Behandlingen bør indledes snarest.

børn, jur. De vigtigste retsregler om **b** findes i lov nr. 131 af 7. 5. 1937 om **b** uden for ægteskab og lov nr. 132 af samme dag om ægteb, i myndighedsloven af 30. 6. 1922, adoptionsloven af 26. 3. 1933 og forsorgsloven (bkg. af 31. 8. 1946). — Ægteb er **b** af forældre, som på avlings-tiden levede i el. senere har indgået ægteskab med hinanden, selv om ægteskabet inden barnets fødsel er ophævet ved død el. skilsmisse, el. omstødes. — **b** uden for ægteskab har samme retlige stilling i forhold til deres forældre som ægteb, medmindre lovgivningen udtrykkelig fastsætter andet. Arveret efter faderen og hans slægt tilkommer dog kun det uden for ægteskab fødte barn, når faderskabet er fastslået ved faderens anerkendelse el. ved en faderskabssag. Finder retten det ikke godtgjort, at en bestemt person er barnets fader, men har han haft samleje med moderen inden for avlingstiden, uden at der foreligger omstændigheder, som udelukker, at han kan være fader, bliver han kun dømt til at betale underholdsbidrag. — *Adoptivb* træder ved adoption i alt væsentligt i ægteb-s sted i forhold til adoptanten, dog tages der i bevillingen i alm. forbehold m. h. t. dets arveret. — Foreldrenes for-sørgelsespligt og forældremyndigheden varer til barnets 18. år el. indgåelse af ægteskab. Adgangen til at råde over barnets formue tilkommer barnets værd, der ved ægtebørn er faderen, ved **b** uden for ægteskab i alm. moderen, ved adoptivbørn adoptanten (adoptivfaderen). Det tilkommer ligeledes værge på barnets vegne at træffe aftale, hvorved barnet pådrager sig en forpligtelse; i visse tilf. skal værger dog have samtykke hertil af pupillariteterne. — **b** under 15 år straffes ikke, men kan inddrages under børneværnet. **b** er erstatningspligtige efter samme regler som voksne, men ansvaret kan lempes, hvis de er under 15 år.

Børn, da. månedssblad, udg. siden 1937. Indeholder stof vedr. børns opvækst og opdragelse. Oplag 1948: 32 000.

Börne, *Ludwig*, egl. *Lüb Baruch* (1786–1837), ty. forfatter, jøde. En betydelig journalistisk bevægelse, bekæmpede reaktionen i Tyskl., *Briefe aus Paris* (1832–34). Også **B-s** teater- og litt. kritik er stærkt polit. farvet.

børnearbejde, arbejde udført af personer under en vis lavalder, alm. 14 år el. overgrænsen f. den skolepligtige alder. De gæld. regler for **b** i Danm. findes i lov nr. 145 af 18. 4. 1925, i h. t. hvilken bl. a. børn under 14 år ikke må anv. til arb. i erhvervsvirksomheder, bortset fra landbrug, skovbrug og søfart; unge mennesker under 18 år må ikke anv. til arbejde i transportvirksomheder og de fleste håndværks- og industri virksomheder i tiden ml. kl. 18 og kl. 6. For visse fag gives sær. regler i loven. De nævnte unge må ikke beskæftiges et større antal timer end, sædvanemæssigt, voksne arbejdere i samme fag (fagområde). De har krav på et samlet ugentl. fridag, som bortset fra visse fag kun undtages hvis må falde på andre dage end folkekirkens søn- og helligdage. — **b** er i Danm. nu væsentl. udbredt i landbruget, især i Jylland, og som budtjeneste.

børneatrofi, tilstand hos spædbørn, der dels kan skyldes underernæring, dels en fordøjelsessygdom. Børnene er stærkt afmagrede. Vævsspændingen er nedsat.

børnebegrænsning, bevidste bestræbelser på i ægteskabet at begrænse børneavlen, spec. v. hj. af antikonceptionelle midler.

børnebiblioteker, selvstændige statsunderstøttede bibl. for børn, i regelen anbragt i skoler, i større byer dog ofte med hovedbibl. i det stedlige folkebibl. Som oftest virker lærerne som bibliotekarer, ved de store b findes bibliotekarer spec. uddannede til dette arbejde. 1947 fandtes i Danm. 226 b med ca. 100.000 låneer og 1,9 mill. udån. På steder, hvor der ikke findes selvstændige b har folkebibl. en særlig afd. for børn.

børnebidrag ydes 1) efter forsorgsloven a) som forskudsvis udbetaling til den, hvem barnets pleje påhviler, af de bidrag, der er pålagt faderen (evt. moderen) til barn uden for ægteskab el. (v. separation el. skilsmisse) barn i ægteskab. Ikke refunderede bidrag betragtes som kommunehjælp ved fattighjælps virk. for den bidragspligtige, og tvangsarbejde kan anv. b udbetales højst med et normalbidrag og er betinget af den berettigedes indtægt. 1946-47 var der 51.000 bidragspligtige, udgift 20,5 mill. kr., refusion 8,3 mill. kr.; b) efter indkomstprøvning til børn af enker og enkevær og foreldreløse børn. 1945-46 var der 18.900 understøttede børn, udg. 5,6 mill. kr.; 2) i en række lande, til alle forsørgerne, b. f. eks. No. 180 kr. årl. t. h. v. barn ud over det første, Sv. 260 kr. årl. t. h. v. barn. Indførelse under overvejelse i Danm. (1949).

børnebøger, litt. af underholdende, tit også belærende art, afpasset efter børns fatteevne på forsk. alderstrin, sævs. illustreret. Den ty. skole- og forlagsmand J. H. Campes bearbejdede for børn af Defoes »Robinson Crusoe« (1779) var inspireret af Rousseau, og andre ty. filantropister bidrog samtidig til grundlæggelsen af børnelitt. Fra ca. 1840 bliver de orig. b hyppigere; berømt er Frankfurt-lægen Heinrich Hoffmanns »Der Struwwelpeter« (»Den Store Bastian«). Bl. da. børnebogensforf. nævnes Kaalund, Leopold Budde (1836-1902) og J. Krohn. Senere produktion af b ofte præget af industrialisering.

børnedomstole, domstole, der påkender forbrydelser, begået af børn og ganske unge personer. Spiller bet. rolle i USA.

børnedødelighed, den dødelighed, småbørn, navnlig spædbørn, er underkastet, spec. sandsynligheden for at en nyfødt dør inden 1 år. Den var tidl. betydelig større end nu. b er navnlig stor i den første tid efter fødslen og større for drenge end for piger.

	Døde under 1 år pr. 1000 levendefødte drenge	piger
Danm. 1943.....	51	38
No, 1943.....	40	30
Sv. 1943.....	33	25
Engl. 1940.....	63	48
Ungarn 1938.....	144	118
USA 1942.....	45	36

børneforsikring, livsforsikr., hvor risikoen er knyttet til et barns liv (derimod ikke »konfirmationsforsikr.« o. l. knyttet til forsørgerens liv). For at have økon. interesse i et barns død (englemageri) begrænser den da. livsforsikr.lov af 1922 adgang til at tegne b til udbetaling ved dødsfald for den forsikredes fyldte 8. år.

børnefradrag, fradrag i den skattepligtige indkomst, gradueret efter antallet af de børn under 15 år, den pågæld. har forsørgerpligt overfor.

børnehæpsykologi, psykolog, der skal tage sig af børnehavers vanskelige børn. 1. gang i Danm. 1947.

børnehaver, institutioner for børn ml. 2-3 og 7 år. Under psyk.-pædagog. uddannede lærerinders tilsyn opdrages børnene gnm. led og produktivt arbejde (tegnig, modellering, papirklip o. l.). Frøbel skabte den første b 1840. Maria Montessori fornyede b bl. a. ved at betone barnets spontane aktivitet. Den første b i Danm. blev v. grl. 1871. 1948 fandtes over 300, hvoraf ca. halvdelen i Kbh. De fleste

b er anerkendte (støttede) af stat og kommune og sorterer under Socialmin. med overinspektionen for børneforsorgen som tilsyn. Der er i Danm. 6 seminarier til udd. af børnehævelærere, det ældste fra 1905.

børnehjem, opdragelseshjem f. børn under 14 år, som ikke kan anbringes i plejehjem. Kan være spec. sinkehjem, søskendehjem el. spædbørnehjem. Børn i undervisningspligtig alder modtager alm. undervisn. 1946 fandtes i Danm. 172 b m. 4473 pladser. b står i Danm. under tilsyn af overinspektionen for børneforsorgen. Det første b oprettedes af Feltenberg på Hofwyl i kanton Bern 1810; forbillerede for de første b i Danm. (Katrinelyst 1828, Bogildgård 1830, Holsteinmind 1833).

børnehjælpsdag, fælles årl. indsamlingsdag for børnefilantropisk arbejde. 1. b i Kbh. 1904.

børnehospital, spec. indrettet hosp. til behandl. af børn. For at hindre smitte-spredning indrettes b med særlige isolations- og observationsstuer, mange 2-3 sengsstuer, særlige spædbørnsafsnit. Første b i Eur. opr. i Paris 1802. I Kbh. åbnedes 1850 b i Rigsgade (12 senge), der 1879 afløstes af Dronning Louises B. Kbh.s komm. har senere oprettet komm. hosp. (bl. a. på Fuglebakken 1917) og hosp.afd. for børn.

børnehuset, optagelseshjem (oprettet 1662) på Chr.havn til optagelse af foreldreløse og fattige, omstreffende og vansartede børn i Kbh. Motiverne var dels sociale, dels forretningsmæssige, idet børnene beskæftigedes m. fabrikation af klæde til staten. For at øge produktionen anbragtes forbyrde og prostituerede i stort antal i b. I slutn. af 18. årh. ændredes navnet til *tugt-, rasp- og forbedringshuset*, og b ophørte dermed at eksistere.

børnelammelse (*poliomyelitis acuta*), infektions sygdom, forårsaget af et ultraviolelt virus. b angriber fortrinvis rygmarvets grå substans, hvorved enkelte muskler el. hele grupper af muskler kan lammes. Sygdommen optræder ofte uden lammelser med nakkestivhed som væsentligste symptom, men allerhyppigst i en udviklet form kun karakteriseret ved lette angreb af slimhinderne. Diagnosen kan da kun stilles ved epidemiologisk sammenhæng. Lammelserne kan svinde fuldstændigt el. delvis i løbet af kortere el. længere tid. Fremgang kan ses i 2-3 år efter sygdommens begyndelse. I nogle tilf. efterlades svære lammelser, og i enkelte tilf. kan lammelse af åndedrætsmusklerne medføre døden kort efter sygdommens begyndelse. Smittevejen er kun delvis kendt. Man regner med, at tarmskolen er den hyppigste infektionsvej. Specifik behandling findes endnu ikke. I det første stadium behandles b med sengeleje, senere med massage, varme, optræning, elektr. behandling (myotoner) og ortopædiske indgreb og bandager.

børnelammelsesdagen, velgørenhedsdag, der, siden 1945, årlig afholdes medio okt. til fordel for Landsforeningen til Bekæmpelse af Børnelammelse og dens Følger. Landsforeningen stiftet 1945. 1948: 60.123 medl.

børnelovgivning, den lovgivn. som omhandler anv. af *børnearbejde*.

børnel, præparater til ernæring af børn, især spædbørn; fremstilles af forsk. melsorter, der dektreineres, d. v. s. delvis omdannes til dektstrin og sukker. Der til sættes oftest salte og vitaminer.

børnemælk, rå ufortyndet mælk fra særligt kontrollerede besætninger.

børnenævnet varetager i Kbh.s komm. børnenævnet opgaver m. h. t. børns fjernelse fra deres hjem. b har 56 medl. og ledes af et forretningsudvalg på 8 medl.

børneobservation, 1) systematisk iagttagelse af større grupper børns adfærd i forsk. situationer for videnskabeligt at fastslå de typiske, normale træk på de forsk. udviklingstrin (Gesell: *Infancy and Human Growth* (1937); menneskets barn-dom og vækst); 2) iagttagelse af børn med opførselsvanskeligheder for at finde årsagerne og anvis egnede behandlings-

steder og -måder (observationsklasser, observationshjem).

børneorm (*Oxyuris vermicularis*), snyltende rundorm; hunnen 9-12 mm lang, hannen 3-5 mm. b er alm. både hos børn og voksne. Æggene overføres gnm. munden. Parringen angives at foregå i tynd-tarmen. Hunnerne søger ned i den nederste del af tarmen efter ægmodning. Ved sengevarmens indvirkning søger orme ud, og ved deres passage gnm. tarmåbningen fremkalder de irritation. Børn kommer da let til at overføre æg til munden. Behandles med forsk. ormekure.

børneplejestationer har til formål at fremme den rationelle barnepleje og diegvingen. De første stationer i Danm. åbnedes 1908 og var indrettede af De Samvirkende Menighedsplejer, som (1948) leder 37 b.

børnepulver, sødt smagende afføringsmiddel for spædbørn, indeholder rabarberrod og brændt magnesia.

børnerente, løbende ydelse fra det offentl. til familier med børn, som led i socialpolitik, f. eks. i Sv. Findes ikke i Danm.

børnerim el. *børnevær*s bruges især som betegn. for den kerne af sådanne små poesiser, som er blevet kendt over hele den germ. verden; versformen sævd. Den trefoldede troke, hvis taktfaste monotoni tiltrækker børn (»Ride, ride ranke«).

Børnesagens Fællesråd, dannet 1903 til fremme af samarb. ml. forsk. foreninger inden for børnesagen. Forhandler Julestjernen.

børnesprog studeres som en særlig afd. af sprog-, spec. med henblik på børns tilægelse af sproget, der kan kaste lys over den alm. sprogd udvikling.

børnesygdomme, alle de i barnealderen optrædende sygdomme. Læren om b er en særlig gren af lægevidenskab (pædiatri). I daglig tale forstås man ved udtrykket: de alm. b kun de epidemiske: mæslinger, difteritis, skarlagensfeber, kighoste, røde hunde, fåresyge og skoldkopper. (Hertil farvetavle).

børnesår, d. s. s. impetigo.

Børnetandpleje, Dansk Forening for, stiftet 1910, har til formål at fremme omsorgen for tændernes pleje hos den opvoksede slægt ved at virke for oprettelsen af skoletandpleje samt for indførelse af belønning om tandplejens bet.

børnetillæg, 1) tilskud i henh. til sociallovgivn.; 2) løntillæg (således det midlert. b til da. tjenestemandslønninger under 2. Verdenskrig), beregnet i forh. til det antal børn, den påg. er forsørger for.

Børneværn. Reglerne herom indeholdes i lov bekendt nr. 475 af 31. 8. 1946 (forsorgsloven). Det *offentl. b* omfatter tilsyn med børn, forebyggende foranstaltninger samt opdragelse og forsørgelse af børn uden for deres hjem. Det udøves i Kbh. af magistraten, uden for Kbh. af b-udvalg, nedsat i hver kommune efter kommunalbestyrelsens nærmere best. Tilsynet med børn omfatter 1) børn under 14 år, som for betaling er anbragt i familie-el. dagpleje, 2) børn uden for ægteskab indtil deres 7. år, 3) børn under 18 år, som lever sammen med forældre, der vedvarende oppebærer kommune-el. fattighjælp og 4) børn, til hvis underhold der udbetales bidrag af det offentl. Efter udvalgets best. kan, efter forudg. undersøgelse, også andre grupper af børn inddrages under tilsynet. Tilsynet kan udøves af særl. tilsynsførende, der beskikkes som sådanne og ikke kan vægre sig ved at påtage sig hvervet, el. af særlig anerkendte foreninger for børneforsorg. - *Det forebyggende b* kan vedtages af udvalget i tilf., hvor der ville være hjemmel til at fjerne barnet fra hjemmet, el. hvor hensynet til barnets velfærd iøv. kræver det. Det kan bestå i 1) tildeling af advarsel til barnet, dets forældre el. a. opdrager, 2) beskikelse af tilsynsværge, 3) meddelelse af pålæg m. h. t. barnets pleje, opdragelse, oplæring og arbejde. - *Fjernelse fra hjemmet* skal ske, når hensynet til barnets velfærd kræver det og de omtalte forebyggende foranstaltninger ikke skønnes til-

strækkelige, såfremt barnet har en særlig vanskelig karakter el. har udvist meget slægt opførsel, og dets opdragelse ikke kan magte dets opdragelse, el. hvis barnet findes at have været udsat for varnøgt el. fordærvelse p. gr. af opdragernes forhold, el. såfremt det mishandles el. behandles således, at dets sjælelige el. legeml. sundhed el. udvikl. udsættes for alvorlig fare, el. det p. gr. af legemlige el. sjælelige mangler (åndssvaghed, epilepsi, blindhed, døvhed osv.) trænger til særforplejning, der ikke kan iværksættes i hjemmet. Anbringelse af disse børn finder sted under hensyn til, hvorfor de er fjernet fra hjemmet, efter omstændigheder, altså i en egnet institution for særforplejning i plejehjem (under 14 år), i lære (over 14 år), i frdrehjem (over 14 år), men af en åndelig el. legemlig udvikling, som ikke står mål med det normale), ungdomshjem (over 14 år og særl. vanskelig karakter el. særlig slægt opførsel). — Landsnævnet for Børneforsorg er ankeinstans i forhold til b. Overinspektøren for Børneforsorgen har det alm. overtilsyn med gennemførelsen af b-foranstaltningerne.

børns vækst er et vigtigt udtryk for hele organismens udvikling; nedenstående tabel (efter prof. Monrad) viser gennemsnitsslængde og vægtforøgelsen for barnet i det første leveår for hver måned, derefter for hvert år indtil 15 års alderen. I de første 5 levemånedne fordobles fødselsvægten; efter 12 måneder er den i reglen omtrent tredoblet.

Alder	Længde	Vægt
Ved fødslen	51 cm	3 500 gr
— slutn. af 1 md.	55 cm	4 000 gr
— — — — — 2 —	59 —	4 800 —
— — — — — 3 —	62 —	5 500 —
— — — — — 4 —	64 —	6 100 —
— — — — — 5 —	66 —	6 700 —
— — — — — 6 —	67 —	7 200 gr
— — — — — 7 —	68 —	7 600 —
— — — — — 8 —	69 —	8 000 —
— — — — — 9 —	70 —	8 400 —
— — — — — 10 —	71 —	8 700 —
— — — — — 11 —	72 —	9 000 —
— — — — — 12 —	73 —	9 300 —

Alder	Længde	Vægt
Ved slutn. af 2 år	83 cm	12 kg
— — — — — 3 —	92 —	14 —
— — — — — 4 —	99 —	16 —
— — — — — 5 —	106 —	18 —
— — — — — 6 —	112 —	20 —
— — — — — 7 —	117 —	22 —
— — — — — 8 —	122 —	24 —
— — — — — 9 —	127 —	26 —
— — — — — 10 —	132 —	29 —
— — — — — 11 —	137 —	32 —
— — — — — 12 —	142 —	35 —
— — — — — 13 —	147 —	39 —
— — — — — 14 —	153 —	43 —
— — — — — 15 —	159 —	48 —

Børresen, Hakon (f. 1876), da. komponist. Elev af Joh. Svendsen. Deb. 1901 med symfoni i c. Desuden orkestermusik, sange, violinkoncert, operaerne *Den Kongelige Gæst* (1919), og *Kaddara* (1921), balletten *Tycho Brahes Drøm* (1924), m. v.

Børresen, Hans Peter (1825–1901), da. missionær. Som håndværker i Berlin kom han efter en rel. vækelse i kontakt med dets gosserske mission og sendtes 1864 til Indien; beg. 1867 en mission i Santalistan.

Børtinge-kloster, sv. herregård NØ f. Trelleborg; til Reformationskloster, fra 1745 i slægten Beck-Friis's eje. Hovedb. fra slutn. af 18. årh.

børs (efter holl. *mægler van der Burse*, foran hvis hus købmandene forsamledes), 1) sted for sammenkomster af købmænd, vekselere o. a. handlende til afslutning af forretninger, 2) forsamlingen som sådan. I modsætning til markeder er den handlede vare kun til stede i form af prøver, hvorfor b-handel kun omfatter stabelvarer (masseartikler) som korn, sukker, kaffe osv. (i vareb) samt (i fondsb) alm. anerk. værdipapirer som aktier i større selskaber og obligationer. Man skelner ml. kasse- og terminsforretninger på b. b-spekulationens mål er

ikke selve købet el. salget, men opnåelsen af en gevinst gnm. den fremtidige prisudvikling, baisse el. hausse. b-forretningernes samfundsæssige bet. er, at de i normale tider udjævner priserne. — De første b opstod i 16. årh. i Belgien, Holland og Engl. I de vesteur. lande er vare- og fondsb adskilt i modsætning til i Tyskl., Østr. og Skand. b f *Kbh.*, opført 1619–40, er en fondsb, hvor der dog tillige daglig foregår smørnotering. Den solgtes 1857 af staten til Grosserer-Societetet, som stadig ejer og bestyrer den. Kun noteringsberettigede vekselrere, som skal opfylde forsk. krav, kan deltage i den ordinære not.; i den mere uoff. efterbørs kan alle vekselrere deltage.

børseffekter el. *børsapirer*, værdipapirer, der notes og omsættes på børsen.

Børsen, se Københavns Børs.

Børsen, da. dagblad, organ for børs- og finansvæsen, handel, skibsfart og industri, grl. 1896 som ugeblad. 1899 dagblad og off. organ for Grosserer-Societetets komité. 1916 overgik B til et aktieselskab, hvori en række erhvervsinteresser er repr. Oplag 1947: 14 000, søndage 13 000.

bør-slyngning, *vet.*, lejeforandring af den drægtige bør om længdeaksen, hvorved der fremkommer en snooning af skeden el. i sjældne tilf. på bølgelemet. Da fødslen umuliggøres ved b, må der foretages en udretning af denne.

børste, *elektr.*, kulstykker på elektr. maskines kollektor (tidl. flettede kobberbørster, deraf navnet), der danner den elektr. forbindelse til maskinens rotor.

børsteatvæk, i bogtryk aftryk hvor papiret anbringes over en indvalset plade, v. hj. af en børste bankes papiret ned mod trykfladen. Metoden anv. især af kunstnere, som ikke har en trykpresse, for at få aftryk af f. eks. et træsnit, linoleumssnit el. lign.

børsteforskydning, den forskydning, som det ved stigende belastning p. gr. af ankerreaktionen er nødvendigt at give børsterne på en jævnstrømsmaskine, for at den skal gå gnistfri. I moderne maskiner er b overflødiggjort ved brugen af vendepole.

børstetør (*Chaeto'poda*), ledorme forsynet med kitinbørster; deles i 2 grupper: *polychæterne*, næsten alle havdyr, med store børstebundter på lemmeagtige

Havbørstetorm.

vedhæng, og *oligochæterne*, mest land- og ferskvandsdyr med små børstebundter direkte på huden. Til oligochæterne, der er tvækknede, hører regnormene.

børster, svinets stive og elastiske hår, især kam-b fra nakke og ryg, anv. t. fremstilling af pensler og børster.

børstesvin (*Cen'tetidae*), insekterfamilie; ret store, beklædt med mere el. mindre stive børster. Frugtbarste pattedyr, indtil 21 unger ad gangen. Kun på Madagascar; nærbeslægtet er den vestfr. odderspidmus.

Børup, Marinus (f. 1891), da. forfatter. Friske og fine digtsaml. med forklæthed for fynske motiver, bl. a. *Falfod* (1916) og *Nakjælen* (1919); en versificeret biografi af *Nicolaus Steno* (1938), *Ny Dansk Verslere* (1933) og mange overs.

Børup el. Borup, Morten (ca. 1450–1526), da. skolemand. Rektor i Århus, hvor han som 27-årig bondebrødre kom i skole. Sin tids mest ansatte skolemand.

bøsning (*bosse* forsyne en hulhed m. udforing), udskiftelig, ofte cylindrisk foring i maskiner.

bøsse, populær betegn. for håndvåben, jagtgevær m. m.

bøssmager, mil. håndværker af underofficers- el. officiantgrad, der holder af delingens våben i tjenstdygtig stand.

bøssenge, almisse, som indtil 1775 blev indsamlet af skoleledere, der sang for folks døre.

bøttemejeri, mejerisystem, efter hvilket mælkens flødefatning foregik under henstand i flade træbøtter. Indført i Danm. af holstenere.

bøttepapir, håndgjort papir. Den flydende papirmasse hældes fra en bøtte (med røreværk) over i en arkform med udsåpndt trædet i ramme, hvorefter de enkelte ark, der har en karakteristisk fløset rand, tørres og limes. Under forning kan man give papiret varierende tykkelse og derved frembringe vandmærker. Anv. til fint brevpapir, til værdipapirer o. l. Før papirmaskinens opfindelse var alt papir b. (III. se papir).

Böttger, Joh. Friedrich (1682–1719), ty. alkymist. Ved at syse med guldsmageri fandt B kaolinet, lavede 1709 et rødt stentøj og 1713 det rigtige hvide porcelæn; blev direktør for fabriken i Meissen.

Bøte Nor, delvis udrøret sø på S-Falster, 2 m u. h., beskyttet mod Østersøen af et dyb. Nuv. vandareal: 3,7 km², udrøringen beg. 1861.

Bøving, Adam (f. 1869), da. entomolog. Siden 1913 ansat i Washington. Arbejder over biller.

Bøving-Petersen, Jens Orten (1864–1937), da. populærvid. forf., bl. a. medforf. til *Vor Klodes Dyr*.

Bøök [bø:k], Martin Fredrik (f. 1883), sv. litt. historiker. Har i talrige monografier, kritikker og essays med styrken i den psyk. analyse og elegante stil behandlet litt. efter 1800, især sv. og ty. Endv. forf. af rejsebreve, romaner og noveller.

båd el. *farøj*, mindre transportmiddel til søs. Ordene b og fartøj anv. af søfolk ofte om store skibe. Robåde er åbne b og kaldes: pram, jolle, halvbad, redningsbåd, gig, slup, travaille og barkasse.

bådebord el. *klædningsplanker*, planker i sider og bund af fartøjer.

bådedæk, dækket, hvorpå redningsbådene er anbragt.

bådgrav, grav fra oldtiden, hvor den døde hviler i sin båd, omgivet af andet gravudstyr. Især kendt fra y. jernalder i Sv. og No.

bådshage, træstige med hage og spids i ene ende.

bådsklammer, klodser el. stativer, der bærer redningsbåde.

bådsmand, i kofartskibe matrosenes forarbejder, i orlogsmarinen en j. underofficerscharge.

bådsmandspibe, lille sølv- el. messingpibe, anv. t. fløjtesignaler i krigsskibe.

bådsmandsstol, kort bræt, der hænger i reb, b tjener som sæde under arbejde i riggen el. uden på skibssiden.

båddøkkulturen, den sv. lokalform af enkeltgravskulturen, hvis ledetype er en båddøkket stridsøks.

'**Båge**', da. ø i Lille-Bælt, NV f. Assens; 6 km², 149 indb. (1945).

båke, sømærke rejst på fast grund.

båkelanding, blindlanding, der udføres v. hj. af radiobåke, forsignel og hovedsignal på lufthaven samt bækemodtager i flyvemaskinen. Under anflyvningen skal maskinen holde sig i den af radiobåken udsendte ledetræde, der angiver både flyveretning og glidevinkel. Forsignal og hovedsignal angiver afstanden til landingsbanen.

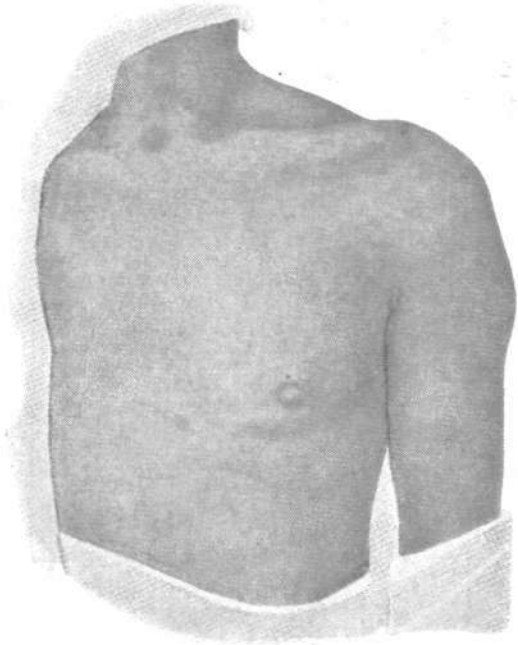
Båls Revier [re'vi'r] (opkaldt efter London-købmænd *Richard Ball*, der 1612 beokostede ekspedition til B), gl. navn for Godthåbsfjorden, Vestgrønl.

bålstraf, levende opbringning som straf navnlig for kætteri og trolddom. I Danm. først formelt afskaffet ved straffeloven af 1866.

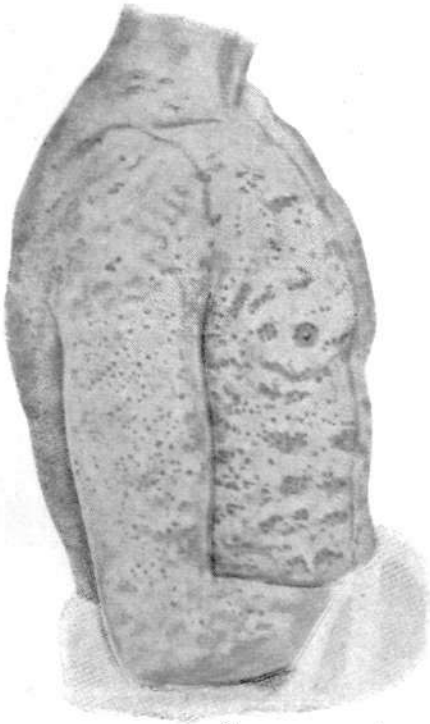
bånd, 1) smalt stof indtil ca. 25 cm br.; de smalleste kaldes *båndet*. Fremstilles enten ved vævning, der giver stærke b med bestemt bredde, el. ved fletning, som giver mere smidige b, der bliver smallere, når de strækkes; 2) *arkit.*, smalle, vandrette, dekorative murremspringer; *bygningstekn.*, visse tommerstykker i tagværk og bindingsværk, f. eks. hane-b, skrå-b, kryds-b; 3) *mus.*, smalle metalister der går på tværs af gribebrøttet af visse strengeinstrumenter (guitar, lut, mandolin), og som tjener til at fiksere fork af strengene under spillet; 4) *skovbrug*, mindre (ca. 12–15 cm diam., 1 m fra rods), uafkortede granstammer til bygningstræ o. a.

1.

2.

3.

4.

1. Belægning i mundhulen ved difteri.
(storprikket udslæt).

2. Skarlagensfeber (finprikket udslæt).

3. Mæslinger

4. Skoldkopper.

bånd-a'canthus, ornament, bestående af flettede bånd med klokkeblomster og

acanthusløv, fra Louis-Quatorze-stilen. **båndfilter**, elektr. filter, der kun tillader gennemgang af vekselstrømme med frekvenser inden for et bestemt område. Anv. i radiomodtagere.

båndfisk (*Trachyp'teridae*), langstrakte, meterlange, båndformede fisk, sølvskinnende med røde finner, oceaniske. To arter, vågmøren og sildekonngen, i nordl. Atlanterhav.

båndgræs, varietet af den på enge alm. gressart rørgæs, b, der udmærker sig ved sine hvidstribede blade, anv. som prydpilante.

båndhage, bødkerværktøj, hvormed de yderste tøndebånd trækkes ned over tønden.

båndjern, tyndt fladjern valset af blødt stål.

båndkeramik, lerkar fra Ml.-Eur.s sten-

alder prydet med ornamenter i slyngede el. vinklede bånd.

båndkniv, bødkerværktøj; kniv med ombojet håndtag i begge ender.

båndkæde, endeløs, flad kæde, sammensat af metaltrådhager.

båndkæppe, unge skud af hassel el. pil, der anv. som bånd på tønder, smørdritler o. l.

båndlæggelse, jur., en ordning, hvorved persons ejendele unddrages hans rådgivning og fra at tjene til fyldestgørelse for hans kreditorer, idet han kun er berettiget til at oppebære renten el. indtægten af dem. Særlig hyppigt forekommer b af arv i overformynderiet. Hvor det drejer sig om den pågældendes tvangsarv, kræves der kongelig konfirmation af b. b er forsk. fra de ordninger, hvorved man tillægger en person rentenydelsen af en kapital, som skal tilhøre en anden, idet den, hvis kapital er båndlagt, er ejer af den og f. eks. kan råde over den ved testamente.

båndmål el. **målebånd**, med inddelinger forsynet bånd af lærred el. båndstål, ofte opviklet i en kapsel.

båndoptagelse, lydregistrering v. hj. af magnetofon. Anv. fortrinsvis i radiofonien.

båndpil, de pilearter, der leverer båndkæppe.

båndsav, maskinsav m. endeløs, båndformet kling.

båndslyng, ornament, dannet af to sammenslyngede bånd, kendt fra oldtiden. Ved år 1600 alm. i da. sneedkerarbejder.

båndspektrum, spektrum af lys, udsendt af luftfornige kem. forbindelser (molekyl-

spektrum); b adskiller sig fra linespektret ved at bestå af adskilte lysende bånd, der dog ved undersøgelse med stærkt spredende spektralanalyse viser sig at bestå af talrige tættiliggende linier, der rykker tættere og tættere sammen henimod båndets ene kant (se fig.). b udendes ved svingninger af atomer i molekylet, ved rotation af hele molekylet og ved elektronspring ml. stationære tilstande. b kan også iagttages som absorptionsspektre.

båndspredning, indretning ved radiomodtagere for lettere af indstilling på kortbølgeområderne.

båndstål, tyndt fladjern af kulrigt stål.

båre, 1) sygebære t. transport af syge og sårede (ambulance); 2) ligbåre el. kiste.

båreprøve, fra ca. 12.-17. årh. anv. bevismiddel, der bestod i, at den for et drab sigtede skulle lægge sin hånd på liget, af hvis sår der da antoges at ville flyde blod, hvis han var skyldig. Omtales i Danmark i 16. og 17. årh.

Båring 'V'g, bugt på Fyn, SVf, Bogense.

Båstad ['bå:sta], sv. køping. Båsted ved Laholmsbukten; 2200 indb. (1946). Internationale golf- og tennisturneringer.

Baåth [bå:t], *Albert Ulrik* (1853-1920), sv. lyriker. Indleder med *Dikter* (1879), en saml. naturalist. landskabsbilleder, den rige skånske hjemstavsbespi.

C

C, c, 3. bogstav i det lat. alfabet. Romerne udtalte c som k. I de nyere sprog har c forsk. lydverdier; i da. har c lydverdien s foran e, i, y, æ og ø og lydverdien k i alle øvrige tilfælde.

č, et af Johan Hus opfundet tegn for [tj]. Anv. i tjekisk og litauisk.

ç (c med cédille) betegner i fr. og portug. [s], i tyrk. og albansk [tj].

ć betegner i polsk mouilleret t [tj].

C, autom.-kendingsmærke for Holbæk amt.

C som rom. taltegn bet. *centum* (100).

C (lat. *carbo* kul), kem. tegn for kulstof.

C, *fys.*, fork. f. Celsius-grader og for coulomb, samt for enheden curie.

c, *mus.*, grundtonen i den diatoniske C-dur skala. C-dur har ingen fortegn, c-mol har 3 ♭'er.

ca., fork. f. centime, cent m. m.

Ca, kem. tegn for calcium.

ca., fork. for cirka.

cab [káb] (eng., af fr. *cabriolet*), tohjulet droske; droskebil (taxicab).

caballero [kaβa'ljæro] (sp., af *caballo* hest), ridder, kavaler; gentleman; hr.

Caballero [kaβa'ljæro], Francisco Largo (1869-1946), sp. socialdemokrat. Opr. murer. Blev generalsekretær for d. sp. fagl. landsorganisation og 1931 arbejdsminister. Dannede efter borgerkrigens udbrud 1936 folkefrontsregering, i hvilken han tillige var krigsminister. Afgik maj 1937. Flygtede 1939 til Frankr.; under 2. Verdenskrig i ty. koncentrationslejr.

Caba'nel, *Alexandre* (1823-89), fr. maler. Har malet figurbilleder, bl. a. *Venus' Fødsel* (Luxembourg Mus., Paris) og kvindeportrætter.

Cabanis [kaba'ni:s], Pierre Jean Georges (1757-1808), fr. læge og psykolog. Mente, at livet er en sum af bevægelser, og at hjernen frembringer tanken på lign. måde, som maven fordøjer og leveren afsondrer

galde. Hovedv. *Traité de physique et du moral de l'homme* (1802).

Cabet [ka'bæ], *Etienne* (1788-1856), fr. kommunist. Grl. 1849 i Nauvoo (USA) en religiøs socialistisk koloni efter de i hans samfundsroman *Voyage en Icarie* (1842) udviklede principper. Hans diktatoriske styrelse førte til hans fordrielse. De ikariske kolonier i USA blev ingen succes.

Cabinda [kå'βindå], nordligste del af Angola (portug. V-Afr.). skilt fra hovedområdet ved Belg. Kongos kystland.

Cabo (sp. ['kaβo], portug. ['kaβu]) (lat. *caput* hoved), forbjerg, kap.

Caboto [ka'boto], eng. *Cabot* ['kåbat], 1) *Giovanni* (eng. *John*) (ca. 1450-98), ital. opdagelsesrejsende i eng. tjeneste, opdagede 1497 Newfoundland, Labrador og Nova Scotia. 2) *Sebastiano* (eng. *Sebastian*) (ca. 1476-1557), bereste 1526-30 La Plata og udgav et verdenskort 1544.

Cabot Strædet ['kåbat], 92 km bredt stræde ml. Newfoundland og Kap Breton Øen; danner indsejling til St. Lawrence.

Cabral [ka'bral], *Pedro Alvares* (ca. 1460-1526), portug. sofaser, opdagede 1500 (på vej til Indien) Brasilien.

cabrio'let (fr.), bil med foranderlig kaleche (se karrosseri). Opr. let, tohjulet enspændervogn med kaleche.

cacanny [kå:'kåni] (skotsk call canny køre forsigtigt), forsættelig formindsnk. af arbejdsintensiteten som kampmiddel mod arbejdsgiveren.

Caccini [ka'tjini], *Giulio* (ca. 1550-1618), ital. komponist, levede i Firenze. Forkæmper for den monodiske stil, f. eks. i *Nuove musiche* (1602). Medskaber af operaen.

Cáceres ['kaβæres], sp. by nær grænsen til Portugal; 52 000 indb. (1947). Kork-, læder-, lervare- og tekstilindustri. I omegnen brydes fosfat.

cacholong [kaʃo'lon], guggennemsigtig opal (Færøer, Isl.).

cachucha [ka'tʃutʃa], sp. solodans i 2/4 takt til kastagnetakkomplement.

CaCO₃, kem. formel for calciumkarbonat.

caddie ['kådi] (eng.), dreng, der bærer en golfspillers koller.

cadeau [ka'do] (fr: gave), opmærksomhed, imødekommenhed.

Cadillac (fr. [kadi'jak], eng. ['kæd(i)hæk]), *Antoine de la Mothe* (o. 1656-1730), fr. kolonistør; grl. byen Detroit i USA. Har givet navn til C-bilen, der fremstilles af General Motors.

Cádiz ['kådiz], 1) Spaniens sydligste prov. Udvidning af havsalt. 2) Hovedstad i), 97 000 indb. (1947). Bet. havneby for oversøisk skibsfart samt fæstning og krigshavn. - Grl. omkr. 1100 f. Kr. af fonikerne (*Gades*), 711-1262 maurisk. I 15.-18. årh. en af Eur.s vigtigste havnebyer. 1812 vedtoges her en ny sp. forfatn.

'cadmium (gr. *kadmia* betegn. f. zinkmalme), grundstof, kem. tegn Cd, atomnr. 48, atomvægt 112, vf. 8,6, smp. 320,9°, kp. 767°, valens 2. Blødt hvidt metal, i kem. henseende nær zink. Holder sig godt i luften. c findes i små mængder sammen m. zink, fra hvilket det skilles v. destillation. Anv. som bestanddel af tandplomber, til lavt smeltende legeringer og især til elektrolytisk overtrækning af andre metaller (cadmierng), f. eks. til rustbeskyttelse af stål og som mellemleget ved fornikling.

'cadmium-sulfid, CdS, cadmiumgult, anv. til malerfarve, til farvning af vulkaniseret kautsjuk, glas, tekstiler m. m.

'cadmium-wolframalt, CdWO₄, wolframryens kadmiumsulfid, fluorescerer ved bestråling med røntgen-el. katodestråler.

Cadogan [kå'dågan], Sir *Alexander* (f. 1884), brit. diplomat. Gesandtposter siden